ZLATKO ŠPOLJAR

I RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

TEORIJA I PRAKSA

ZAGREB 1931

NAKLADA „ŠKOLA I DOM"

22963

Josip Županović
učitelj

ZLATKO ŠPOLJAR

I RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

TEORIJA I PRAKSA

ZAGREB 1931
NAKLADA „ŠKOLA I DOM"

TISAK „TIPOGRAFIJE" D. D., ZAGREB

PREDGOVOR

Nije čudo što je možda najobilnija literatura u praktičnoj pedagogiji ona, koja se bavi praksom u elementarnom razredu. Svaki pedagog kao da osjeća svetu dužnost da, u prvom redu, olakša početak školovanja mališana koji se na momente rastaje s domom i njegovom najužom okolinom, ulazi među četiri školska zida i dobiva prve ozbiljne brige, a u drugom redu, da se postave čvrsti temelji za daljnji uspješni rad. Nastavnik treba da bude, dakle, i filantrop i neimar. U prvom pogledu treba, naime, da se prebrode mnoge poteškoće; dijete je kao nježna biljčica: ako je posadiš na povoljno tlo gdje će imati odmah u početku sve uvjete za razvitak, razviće se u čvrsto stablo, a ako je posadiš u mršavo tlo u kojem ne nalazi dosta podesne hrane koja mu treba i prija, zakršljaviće i neće donijeti pravoga ploda.

Sva djela iz pomenutog područja pedagoške literature nastoje da nađu putove kako da se približe djetetu samome, tj. da prouče njegove sklonosti i sposobnosti i da prema tomu udese obuku; jasno je naime, da svaki takav rad koji se dovoljno ne obazire na dijete, jest, kako to ispravno primjećuje jedan pedagog, »sviranje na instrumentu bez žica«.

Rad naš treba da bude svjestan, a ne da je sličan lutanju lađe bez kompasa, kormila i jedara. Cilj je jasno postavljen, a kompas daće nam proučavanje djeteta; metode nove »škole rada« daju nam čvrsta jedra i kormilo. Učitelj treba da u prvom redu proučava dijete, da analizira njegove čine i traži motive, jer će mu se tako mnogo toga objasniti što mu je dotada bilo skriveno. Tomu je namijenjen prvi dio knjige, bez kojega bi, uostalom, ostalo mnogo toga nejasno u drugom, praktičnom dijelu. U drugom dijelu iznesen je nacrt rada prema principima

škole rada; nisu to norme, već samo poticaji, koji će dovesti učitelja na vlastite, samostalne putove, koje će utirati prema prilikama svoga kraja i prema sposobnostima svoje djece i — vlastitom shvaćanju.

Lako je ići utrtim putovima naprijed, ali je teško krčiti nove putove! Prema tomu neka čitalac prosuđuje i ovu knjigu, koja je bolja od nacrta iznesenog u »Savremenoj školi«, a dođe li do novog izdanja za nekoliko godina, biće još bolja. Rađena je u duhu nove pedagogije, koja nam se priviđa kao vilinski dvori sa sjajnim kubetima i zlatnom jabukom na vrhu; ona nam pokazuje smjer kojim moramo poći. Pođimo!

Pisac

A) TEORETSKI DIO

Uvod

Ideja škole rada sve si više utire putove. Slična je nabujaloj rijeci, koja je prodrla iz kamene stijene, i što dalje teče, prima sve više pritoka: sve više buja i krči silom put. U nas je ta rijeka još u početku svome, no jasno se razabire da neće presušiti, već će si prokrčiti put.

Posvuda se već i u nas u stručnim pedagoškim časopisima, a i u brošurama, raspravlja o valjanosti i provedivosti principâ škole rada i to ponajviše teoretski, dok praktičnih primjera — ne za puko kopiranje, već da budu putokaz kako da se ti principi provedu — ima razmjerno premalo prema teoretiziranju. A od teorije do praktične primjene često je dalek put i težak. Primjeri — osobito oni koji izilaze iz školske prakse i koji su provedeni u školskome radu — potrebni su mnogo i stoga što se u teoriji često ide i predaleko. Odatle i izlazi činjenica, te su katkada preveliki i ekstremni teoretičari — slabi praktičari.

Kad sam prije tri godine preuzeo obučavanje u I razredu, mnogo sam nastojao da provedem kroz svu obuku princip dječjeg samorada. Proučio sam dosta literature — većinom strane — iz toga područja da nađem što više primjera i poticaja za rad. Najviše mi je brige zadavala provedba »skupne (kompleksne) nastave« — ne znam podesnijeg naziva za tzv. »Gesammtunterricht«, pa onda da zadovoljim nastojanju da djeca budu što aktivnija, da nastava ima što više karakter igre, da djeca rade spontano, itd. Pokušavao sam i to da ustanovim, na kojem je mjestu zgodnija koja vrsta ručnog rada; gdje bi bilo bolje upotrebiti crtanje, gdje izrezivanje, modelovanje, ređanje štapića (drvaca); kako bi se došlo do što jeftinijeg i besplatnog materijala, itd. Sva sam ta opažanja bilježio, a za mnoge momente našao sam kasnije potvrdu i kod drugih praktičara. Iz tih bilježaka i iz proučavanja literature na tom polju nikao je ovaj rukovođ, koji će, po mom sudu, biti potpuniji od moga praktičnog rada, već i zato što tu odbacujem ono što

mi se pokazalo kao nepraktično ili bez veće vrijednosti, a i zato što sam svoj rad upotpunio nekim iskustvima drugih praktičara, domaćih i stranih, te, napokon, što je tu sve potpuno prilagođeno našim prilikama i potrebama, naročito mogućnostima provedivosti u našim školama.

Niti sam se ja u svojoj praksi slijepo povodio za stranim praktičarima, već sam nastojao sam pronaći nove putove a ostalo sam preudešavao prema svome nahođenju da će tako biti bolje, a i prema posebnim prilikama svoga razreda, niti želim da se čitaoci povode u svemu za mnom, jer slijepo povođenje dovodi do šablone, a šablona koči nastavnikovu i dječju slobodu i zdrav napredak. Ako ovaj rukovođ posluži kao putokaz u reformi dosadanjega rada, onda je postigao svrhu za koju je napisan. U to vjerujem po mnogim pismenim i usmenim priznanjima drugova koji su radili prema prvom izdanju (u »Savr. školi«, III godištu). Iz prakse je iznikao, neka praksi i posluži!

I. Doživljaj kao pokretač obuke u školi rada

Mladi njemački pedagog-praktičar i reformator Fritz Vogt veli u 3 knjizi svojih radnja, što ih izdaje u ediciji »Taterziehung und Arbeitsunterricht«, u 5 izdanju djela »Arbeitsgemässer Leseunterricht«: »U početku bijaše doživljaj«. Nastavlja, kako je doživljaj pobudio duh pračovjeka te se on u svom kulturnom razvitku uspinjao od stepenice do stepenice, sve više i više. Taj doživljaj napunja dušu bogatim sadržajem i razvija u njima energiju kao para u parnom kotlu, koja energija hoće da djeluje, da se izjednači s vanjskim pritiskom. To duša postizava time da svakome utisku odgovara izražajem, a taj je izražaj kod djece vazda motoričke naravi. I na koncu završava, da u početku svega obučavanja stoji danas doživljaj. Doživljaji i u životu postavlja temu za razgovor, a često i probleme.

Taj je doživljaj, dakle, ono zrno gorušično iz kojega je nikla i izrasla sva današnja i duševna i materijalna kultura do golemog stabla, koje se danas više i ne može obuhvatiti. Takav put do vlastite kulture možemo pratiti kod svakog naroda. Pođimo, na pr., tragovima kako je nastala naša posebna narodna kultura. Emanacija duhovne naše kulture jest u narodnoj poeziji. Jak događaj, koji je narod-umjetnik doživio, on idealizira i zaodijeva ga u umjetničko ruho, jer traži jakom doživljaju adekvatan izražaj. Što se dalje vremenski odmičemo od događaja, postaje taj u fantaziji sve veći i jači, pa je prema tome trebao i jači izražaj: prvobitna forma neke pjesme sve se više razvija i iskićuje, dok ne postane savršena umjetnina. Uzmimo, na pr., narodnu pjesmu o »Hasanaginici« ili koju junačku pjesmu, pa ćemo lako uočiti taj proces — nekad brži, nekad sporiji.

Isti put treba da slijedimo i u školi: Doživljaj ili nastane sam, što je najbolje, ili treba da ga izazove učitelj, a sve ostalo izrađuje se i uobličuje kao samo od sebe. Takav je doživljaj kao proljetno sunce, koje je bacilo prve tople zrake na uspavalu zemlju: led se tali i prirodne sile se oslobađaju, a mi vidimo kako pupovi breknu i cvijeće cvate — život se budi. Bez sunca nema cvijeta, bez cvijeta nema ploda. Tako i nova škola daje djetetu najprije doživljaj koji pokrene latentne sile u njemu; ono se prene kao i onaj zečić i pčela iz priče, i krene smjerom kojim ga je povukao doživljaj — oživi, postane aktivno. Doživljaj je, dakle, kao varnica koja je pala u baklju, i ona je buknula plamenom, zasjala i obasjala tmurnu okolinu. Ali doživljaj nije samo varnica koja daje početak akcije, već i baterija koja još dugo poslije daje struju što struji od srca k mozgu, što pokreće motor dječje akcije: doživljaj je dakle i centrum. To je struja koja rastvara i stvara. Izvor joj je u čovjeku, koji sad i sam postaje stvaralac.

Doživljaj je dakle pokretač sila što počivaju u djetetu i što ih u obuci treba samo pokrenuti s mrtve tačke i uputiti da djeluju u smjeru k izvjesnom cilju. Zato je doživljaj i centrum nove pedagogije, početnik njezina djelovanja i glavni akter. On pokreće sile, a sile stavljene u gibanje očituju se u radu. Doživljaj je hrana za gladnu dječju dušu koja teži za gibanjem, za akcijom, jer hoće da se razvija, napreduje, raste. Djeluje na čuvstvo i preko čuvstva na volju; ide dakle upravo onim putem koji zahtijeva nova pedagogija; zato i treba da bude ishodište svekolike obuke. Stara škola, koja je mnogo docirala — i podavanja znanja u formi dialoga bilo je opet dociranje — zanemarila je često taj najvažniji momenat; često je mjesto doživljaja oktroirala u obliku navještaja cilja djeci smjer kojim treba da u tom momentu krene njihova pažnja; pažnja je lako oslabila, jer nije bila dosta intenzivna, i nije bila pokrenuta najprirodnijim putem — doživljajem koji budi i pokreće sve sile u djetetu i upućuje ih jednim smjerom. Interes bio je izazvan ponajviše vještački. Čitav tok rada određivao je i vodio učitelj, a nije bilo dječje spontanosti. »Dijete se mora dovesti do toga«, kako vele V. Fenzl i A. Millesi, »da se željezno »Ja moram« nadomjestiti sa slobodnim »Ja hoću!« Uzmemo li do-

življavanje kao bazu za rad, tada idemo k sigurnom uspjehu, jer rad postaje spontan, a rezultati postignuti vlastitim radom trajni su.

II. Čitava obuka u I razredu treba da bude prilagođena duševnom i tjelesnom razvitku djeteta

Dijete svojim dolaskom u školu stupa na prekretnicu svoga mlađahnog života. Prekida sa dosadanjim životom igre i bezbrige i počinje da dobiva prve dužnosti, od kojih mnogima možda i ne shvaća svrhe, ako i zna da je imadu. U 6 ili 7 godini dijete postaje i po laičkom shvaćanju »zrelo« za učenje, za školu. Prije toga nije bilo »zrelo« da shvaća ono što će mu škola davati, a nije bilo ni sposobno da se dulje vremena — (tu može, na pr., i 10 minuta da bude »duže vrijeme«) — bavi intenzivnije nekim poslom (na pr. učenjem čitanja, pisanja...); pogotovu, kad mu i ne nalazi još prave svrhe. Ali to nije katkada kadro ni mnogo dijete sa 6 ili 7 godinom (potonje rjeđe) — dakle: sva djeca ne dozrijevaju u isto vrijeme kao ni kruške. To je uostalom opazio i svaki uzgajatelj u svojoj praksi, pa ipak je obuku uniformirao, ukalupio za sve jednako. Ako i ne možemo da kod sve djece postupamo individualno, jer nam to, ponajviše, ne dopušta velik broj učenika u razredu, ipak se treba što više obazirati na one »najslabije« i njih povući sa strujom. Potrebno je i naći neku dominantu u radu, tako da se oni nadareniji ne usporavaju u napretku, a slabiji da se ne uguše.

Zrelost može da bude tjelesna i duševna. Tjelesnu ili fizičku zrelost obično ustanovi kod upisa sam učitelj već na prvi pogled, te slabije tjelesno razvijenu djecu ili djecu s nekom manom, koja nije trajnog karaktera, izluči iz škole »za slijedeću godinu«. Mnogo je bolje, ako to učini liječnik; tim više, što će on upozoriti učitelja na neke pojave bolesti i defekata novaka, osobito na tuberkulozu, kratkovidnost itd., jer će time učitelj lakše spriječiti širenje zaraze, a kratkovidnog će, na pr., odmah smjestiti u prvu klupu, tuberkuloznog odijeliti, i slično.

Ne smije se zaboraviti da dijete nije isto što i »mali odrastao čovjek«. Istraživanja ranog djetinjstva, kojim su se mnogo bavili, među ostalima, Sully, Stern i Francuz Compayrè, došlo se do zanimljivih rezultata. Tako se, na pr., ustanovilo da je u toj dobi vanredno razvijena djelatnost fantazije. U toj dobi dijete i mrtvim stvarima udahnjuje život, stvara od njih, pomoću svoje žive fantazije, živa bića, ljudska i životinjska, da onda može s njima započeti igru. Iz pruta stvara konja koji se »propinje i trči«, iz drveta ili krpa lutku koja »jede«, »spava« itd. Biva to stoga, kako je to istraživanjima ustanovio Sully, što su centri mišljenja i volje u toj dobi nepotpuno razvijeni, pa ne mogu obuzdati centre fantazije, kako je to kod odraslih. Živo razvijena fantazija dovodi djecu i do glume: poput pravoga glumca dijete nesvjesno glumi »tatu«, »mamu«, »strica«, »djeda«, pa i »konja« koji rže i jede sijeno, »kola« itd. Važno je da to uočimo, jer nova škola sasvim ispravno i tu dječju sklonost iskorišćuje za svoje obučne i uzgojne ciljeve (dramatizacija).

U vezi s time treba da se obazremo na još jednu pojavu djetinjstva, koja se očituje u personificiranju njegove okoline. Po nekim slučajnim sličnostima dijete će, na pr., kakav kvrgast panj nazvati čovjekom, strašilom, kakav kamen životinjom, i slično. U tom se podudara s mitskom doba čovječanstva, kad je čovjek iz gorostasnih stijena u fantaziji stvorio divove (legenda o Kraljeviću Marku koji spava na Kleku; u prirodi se doista vide obrisi planine kao obrisi čovjeka koji spava), iz prirodnih sila bogove (»grom i Gromovnik« u mitologiji Slavena), i primitivnom čovjeku (— i danas u kalendarima crtaju vjetar kao čovjeka koji duva!). Dijete može da razgovara s pločicom, knjigom, sa svojom igračkom, kao sa živim bićem.

Dijete voli da oponaša (podražava) i ljude i životinje. Oponašajući stvara mnoge igre, naročito takove koje mu daju prilike za kretanje (amo ide također jednim dijelom i ono spomenuto glumljenje). Ovo podražavanje također iskorišćujemo u obučne i uzgojne svrhe; podražavanje nekih kretnja iz dječje okoline dobro nam dođe, na pr., u gimnastici koja tako dobiva na sadržaju, oživljuje, zatim u ručnom radu itd. Uopće: pokret i rad u formi igre prevladava u tom odsjeku djetinjstva.

Ne smijemo zaboraviti ni to da dijete u razdoblju kad ulazi u školu, ne analizira, već sve shvaća kao cielinu. To nam je naročito potrebno znati kod crtanja; dijete vidi, na pr. drvo kao cjelinu, a ne obazire se na grane, lišće, korijen. Odatle ono crtanje »velike forme« (R. Rothe), o kojemu kasnije.

Dijete u toj dobi voli da sluša lijepu priču, naročito takovu koja je puna zanimljivih događaja, puna akcije. Ne mari za opisivanja i razmatranja, pa bila i pjesnička. Priče možemo razdijeliti, uglavnom, u dvoje:

1) B a j k e s fantastičkim motivima, koje pogoduju djetetu poradi pomenute veće razvijenosti centra fantazije. Bajke su obično pune jakih kontrasta dobra i zla, i u njima dobro pobjeđuje. Već po svojoj etičkoj vrijednosti zaslužuju pažnju, tim

više što dijete u njima nalazi ne samo posebnu draž, već instiktivno osjeća i ljepotu dobrih čina. Krivo imadu, dakle, oni koji hoće da bajku izbace iz dječje literature; irealnost njezina sadržaja ne smeta djeteta, niti ono misli o tom, ali ljepota i dobrota realna je i duboko se usađuje u dušu njegovu. Dijete ne pita ni to, kada se nešto zbivalo, jer si to i onako ne može vremenski predočiti. Dosta je, ako mu se kaže kao i u narodnoj pripovijeci: »Živio je davno...«, »Bijaše nekoć...« U bajci sve posmatra sa gledišta predodžaba koje je steklo u svojoj okolini: kula, koju gradi vila na oblaku, jednaka je kuli iz njegova zavičaja; dvor nekoga viteza sličan je dvorcu iz djetetova kraja. Zato i jest dobro, ako hoćemo da djetetu posve dočaramo neku bajku, da unesemo ilustracije; one će upotpuniti ono, što ne može dati djetetu njegov kraj.

2) P r i č e s r e a l n i m s a d r ž a j e m djeluju na dijete samo onda, ako su uistinu dječije, tj. lako shvatljive za djecu, pune radnje, lake dikcijom, bez suvišnih refleksija i opisivanja, a naročito, ako su glavna lica iz dječje okoline. Sve ostalo djeca odbijaju kao nešto što ih ne zanima; pogotovo one obligatne kratke moralne pričice s poukom na kraju. Ovdje se sjećam poredbe moga profesora pedagogije koji je rekao: »Svaki čovjek treba da ima maramicu u džepu, ali ne smije da mu viri iz džepa!« Takova pričica vrijedi samo onda, ako je umjetnina i ako dijete ne osjeti našu tendenciju, koje radi smo je djetetu ispričali. Mnogo vole djeca vesele događaje iz dječjeg i životinjskog života, naročito one gdje je radnja živa i puna zdravog humora. Uopće dijete voli ono što se pokreće, što živi.

Ovdje treba da spomenemo *dječje pjesmice* i *zagonetke*. Za pjesmice vrijedi ono što i za pričice. Žive, pune humora pjesmice djeca vole ne samo da slušaju, nego i da ih, ako su lakše, uče, naizust. Ako učitelj umije da ih prirodno i uvjerljivo recitira, brzo će osvojiti dječja srca, zato treba da obuku što više iskiti dječjim stihovima. Zagonetke djeca vole, ako nisu odviše zakučaste.

Teško je ustanoviti općenitu duševnu zrelost djeteta, odnosno stepen razvitka njegove inteligencije. I tu ne smije učitelj da se osloni samo na povremeno opažanje kako ga donese sobom školski rad, već je najbolje da odmah preduzme ispitivanje inteligencije djece. Mnogi si umišljaju da mogu duševnu zrelost i razvitak djeteta prosuditi onako »od oka«, na prvi pogled. Takovo naglo prosuđivanje dovodi nas do krivih zaključaka, kako se već mnogi od nas sigurno i u praksi osvjedočio.

Često ima nešto u naravi nekog djeteta što pokriva njegove faktične sposobnosti, te ga lako krivo prosudimo. Sigurniju direktivu dobićemo, ako ispitamo inteligenciju djeteta kojom prokušanom metodom. Poradi svoje jednostavnosti i lake provedivosti preporuča se Binet-Simon-Bobertagova metoda za ispitivanje inteligencije djece (od 3—15 godina; vidi »Savremena škola« br. 3, II god. Str. 151). Kad se tom metodom ustanove stanovite funkcije (shvaćanje boja, razlikovati lijevo i desno, shvaćanje prostornih i vremenskih razmaka, poimanje brojnih količina, itd.), učitelj će lakše na te konstatacije nastaviti svoja dalnja opažanja. Ne možemo se na ovome mjestu baviti samim metodama ispitivanja inteligencije, već upozorujemo na pomenuti rad Dra F. H. Mandića.*

Dobro je, ako učitelj sakupi i od roditelja neke informacije. Te informacije su samo za učitelja i ne smiju doći u nezvane ruke; jedino uz tu garanciju mnogi će roditelji odgovoriti na postavljena pitanja koja se tiču duševnih i tjelesnih osebina djeteta. A učiniće to bez sumnje rado, ako ih učitelj uvjeri da je potrebno za valjan napredak njihova djeteta odmah ispočetka. Takova pitanja sastavio je Dr. R. Hornich, direktor pedagogiuma u Beču. Evo ih:**

»*Ime* (i kako ga zovu kod kuće), dan rođenja, zvanje oca, adresa.

Tjelesne mane i griješke (držanje tijela kratkovidnost, nagluhost, je li lijevoruk, je li krvari iz nosa...). Je li dijete naučilo rano ili kasno govoriti? (Griješke u govoru). Koje je *bolesti* preboljelo? Dobiva li *alkoholna pića?*

Tko se najviše bavio djetetom? Ima li braće i sestara? Druži li se mnogo zajedno s ostalom djecom? Je li mnogo u društvu odraslih?

Ide li često na svjež uzduh? (Šetnje, ljetovanja, putovanja.) Je li spretan kod sitnih kućnih poslova? Je li polazio dječje zabavište?

Je li se dijete veselilo školi? Da li rado crta i riše? Gleda li rado slikovnice? Zna li molitve, poslovice, pjesmice? Zapitkuje li rado? Da li se sjeća događaja iz najranijeg života? Pripovijeda li rado svoje doživljaje? Govori li još kojim jezikom?

* Dr. F. H. Mandić: »Ispitivanje inteligencije djece« dobije se kod uprave »Savremene škole«. (Cijena Din 10.—.)

** Po H. Kolaru (»Das erste Schuljahr in Wochenbildern. Wien 1921). Upozorujem i na »Psihologijski plan posmatranja individualnih svojstava« učitelja Josipa Presečkoga u Krapini (Savska banovina).

Je li dijete većma veselo raspoloženo ili većma žalosno? Prestraši li se lako i čega osobito? Da li rado plače? Voli li muziku?«

Odgovori na ta pitanja u mnogom će učitelju nadopuniti rezultat dobiven ispitivanjem inteligencije pojedinog djeteta.*

Kad dijete počinje ići u školu, nalazi se u živom tempu razvitka. Dijete puno života i želje za gibanjem postavljamo u okove klupa da utuvi trideset velikih i trideset malih štampanih simbola i isto toliko pisanih, da pojmi bezbroj kombinacija tih slova već u prvih 5 mjeseci, da operira brojnim količinama, itd. To je uistinu velik skok iz predškolskog doba slobode, igre i prirodnog razvitka dječjih funkcija u doba zanimanja s određenim ciljem. Tako nastaje jaz između života djeteta kod kuće i života u školi; uočio ga je dobro već veliki pedagog Pestalozzi, a nastojali su pedagozi već odavno da ga premoste. Najviše uspjeha u tom ima nova škola — škola rada, koja svjesno ide za tim da prva obuka ima što više karakter igre. Igre s ozbiljnim ciljem! I kao što su se kod djeteta prije škole u igri razvijale njegove duševne i tjelesne sposobnosti, tako i sada u školi treba da dijete igrajući nauči ono što će mu biti kruto potrebito kasnije u životu. Da se dijete predobije za rad. ne smije da odmah u početku osjeti njegovu težinu, jer to nije adekvatno stupnju njegove duševne i tjelesne razvijenosti; dijete ne može da shvati čemu je zapravo neki napor potreban, a prevelik napor odbija ga. Ali igra, pa i ona s ozbiljnim ciljem, godi mu, i tako se lako pomire zahtjevi škole i zahtjevi prirodnog razvitka djeteta. Zato se iz početne obuke izbacuje sve što je suhoparno i za dijete preteško, što ubija dječji duh u prvom poletu, a ono što se uči prilagođuje se duševnom razvitku i dobrim sklonostima djeteta od 6—7 godina. Mnogi su, na pr., htjeli iz I godine izbaciti učenje čitanja i pisanja — tako su to zahtijevali i thüringški učitelji na poticaj Dra Reina — pa ga prebaciti na II godinu, no metodičari su pronašli takovih metoda da danas učenje čitanja i pisanja ne čini nikakovih većih poteškoća, kako ćemo to kasnije vidjeti: pogotovo ne kod nas koji se služimo fonetikom, te nemamo u učenju čitanja problema kao na pr. Francuzi, Nijemci ili Englezi. Osim toga uveo se princip ručnog rada kod svih predmeta, dječje igre, proveo se princip aktivnosti dječje uopće, i napokon vezano obučavanje svih predmeta kao

* O psihološkom ispitivanju djece u predškolsko doba vidi članak u 2, 3 i 4 broju »Savr. škole« V godišta.

cjeline. I tako se došlo do onih metoda škole rada, kod kojih djeca tako reći i ne osjećaju teret škole, a da uza sve to napreduju daleko brže i uspješnije, negoli kad se obučava po metodama stare škole — škole učenja. Nova škola oslobodila je sve dječje sile do posljednje u radu duševnom i tjelesnom. Unosi život u školu koja postaje proširena zajednica: sve radosti i tegobe zajedničke su. U tome i leži socijalno-pedagoška važnost nove škole, koja je već danas činjenica — škole rada.

III. Skupna nastava

Već je stara škola naglašivala koncentraciju gradiva, no prava skupna obuka (t. zv. Gesammtunterricht*) čedo je nove škole.

U čemu se sastoji ta skupna obuka ili nastava? Dosad je bio običaj, da u početku školske godine sastavi učitelj točan raspored sati koji se morao striktno provađati. Učitelj je, na pr., imao sat čitanja, a iza toga bi slijedio sat računanja: čim bi kucnulo zvonce, učenici bi odbacili knjige i počelo bi se računanje. Tu se dakle nastavna građa strogo dijelila na predmete, kojih već u I razredu ima (s vjeronaukom) 9. Učitelj se morao strogo držati razdiobe sati, pa su i neki nadzornici i upravitelji škola i u tom nadzirali učitelje, te je gdjekojemu bilo prvo, kad bi ušao u razred, da pogleda razdiobu sati, rade li djeca upravo onaj predmet koji je u rasporedu određen za taj sat.

Mnogi i mnogi učitelji brzo su iskusili da time nastaje velika pocjepkanost i da je to strogo razdjeljivanje gradiva na predmete štetno djelovalo na prirodni razvitak djeteta, da je u protivnosti sa životom, pa su obično zabacili razdiobu sati, koja je, tek da se udovolji propisu, visjela i dalje negdje na zidu, ali se malo obaziralo na nju. Ali ipak još nijesu provađali potpunu povezanost svega gradiva i svih predmeta, već samo djelomičnu, mnogi i ne misleći na to, a mnogi i ne znajući kako da to provedu. Time i opet nije nastala potpuno suvislost svega znanja, a to je, dakako, bilo na veliku štetu pravog i temeljitog napretka djece u znanju, a osobito u uzgoju. Ta pocjepkanost uzgaja ljude »bez čvrsta temelja«, kako veli Willmann, »koji vrludaju morem života bez kompasa i kormila«.

* Za »Gesammtunterricht« mi još nemamo zgodna termina. Nazivi »skupna nastava« odnose se ovdje na predmete, a ne na razrede. Veli se i »kompleksna nastava«, jer se svi predmeti uzimaju kao jedan kompleks, a ne odijeljeno.

Mnogome će se činiti da je teško provesti tu potpunu povezanost čitave obuke, ali tome ipak nije tako, kako će se vidjeti iz praktičnog dijela ovog rukovođa. Što više! Na početku obuke, tj. u nižim odjeljenjima (u I i II razredu) ne samo što je to apsolutno potrebno, nego je i mnogo lakše provesti nego li u višim razredima, gdje pomalo i odstupamo od toga pravila. Ne sastoji se, dakako, ta povezanost jedino u negiranju razdiobe sati i razdiobe svega gradiva u predmete. Predmeti i dalje postoje, samo se ne obrađuju odijeljeno jedan od drugoga, već u stvarnoj vezi, a dio gradiva u pojedinim predmetima koji bi se imao preduzeti prema razdiobi sati u nekoj sedmici, preduzme se i u slučaju, radimo li po skupnoj obuci.

A da se ne bi protežirao neki predmet na račun drugih, možda zato što je miliji učitelju, možemo se držati nastavnim planom određenog broja sati za svaki predmet. Time udovoljavamo zahtjevu nastavnog plana s obzirom na broj sati, koji otpadaju sedmično na pojedini predmet, a ujedno kontroliramo i pravednu razdiobu vremena na pojedine predmete. Ipak i tu ne radimo ropski, već po svojoj pedagoškoj uviđavnosti, kontrolirajući vazda svoj rad sami. U tom slučaju vodimo bilješke svakog tjedna na ovaj način: Načinimo skrižaljku, u koju ozgo upišemo predmet i pripadajući broj sati za svaki predmet, a ozdo bilježimo za svaku sedmicu potrošeno vrijeme za pojedini predmet. Pri tom nastojimo da približimo u svakoj sedmici zbroj potrošenog vremena propisanom broju sati, pretpostavljajući da su taj raspored izradili stručnjaci. Taj uostalom dobro služi početnicima, koji bi inače lako pali u grijěšku da što i nehotice zanemare. Iskusnijem nastavniku u tom je mnogo lakše. Time udovoljavamo i načelu skupne obuke i propisu nastavnog programa.

U čemu je dakle bit skupne obuke? K. Lincke daje ovu zadaću skupnoj obuci: »Skupna obuka (Gesammtunterricht) osnovne škole ima zadaću da život prirode i čovjeka toga kraja — ukoliko je shvatljiv za djecu te dobe, poda djeci u svojoj prirodnoj suvislosti, te postavlja u tu svrhu odsječke iz života zavičaja (životnog područja), koji u svojoj skupnosti podaju živu sliku zavičaja, i sa svojim stvarnim i sa svojim sveukupnim ćudorednim i uzgojnim sadržajem u središte uzgojnoga rada«.* Ako se tu dakle uči i stvarna obuka i čitanje i pisanje, ako se tu i računa, pjeva, gimnasticira te izrađuju različite stvarce u ručnome radu, ali to nijesu posebni predmeti, gradivo kojih ne stoji momentano možda u nikakovoj vezi, nego sve skupa čini niz doživljaja, povezanih kao različiti momenti lijepe, umjetničke slike, i koji zajedno čine jednu čvrsto povezanu cjelinu.

* Langer-Legrün: Handbuch für den Anfangsunterricht.

U skupnoj obuci nema dakle strogoga cijepanja gradiva na pojedine predmete, već se sve obrađuje suvislo i u vezi, tako da jedno slijedi iz drugoga i jedno drugo potpomaže i rasvjetljuje. Sama razdioba gradiva vrši se prema godišnjim dobama i momentanim prilikama, najzgodnije u zaokruženim manjim cjelinama koje traju jednu, dvije ili možda i više nedjelja. Tako je razvrstano i u ovoj radnji gradivo u II dijelu, a slično može da ga razdijeli svaki učitelj sam za svoj razred, korigirajući ga prema faktičnim prilikama. Ovakovo je grupiranje po sedmicama najzgodnije već i stoga što će tako osobito početnik najlakše moći da pravedno razdijeli vrijeme na sve predmete prema zahtjevima nastavnog programa i dovesti ga u sklad sa faktičnim životom u stanovito doba.

IV. Predmeti koji dolaze u obzir u I razredu

Početna stvarna i životna obuka

S početnom stvarnom nastavom veže naš nastavni program u I razredu (i u II r.) jezičnu nastavu. To je i potpuno ispravno, jer se to dvoje na ovom stupnju nikako ne smije odijeliti. Ali stavimo li se na ispravno stanovište skupne obuke, ne vežemo s početnom stvarnom obukom samo jezičnu obuku, nego i sve ostale predmete u I razredu, jer se samo tako mogu sve dječje sposobnosti harmonički razvijati. Dakako da tu obuka u jeziku dolazi u prvom redu, ali na način kako ćemo odmah čuti.

Dijete došavši prvi puta u školu ne dolazi kao prazan krčag na bunar da se napuni vodom, već je puno doživljaja i utisaka što ih je primilo kod kuće, na ulici, u polju, livadi, šumici... I ono hoće da nam sve to ispriča samo, a ne samo da odgovara na pitanja kao osuđenik na sudu. Što više! Ono hoće i da pita kako je pitalo kod kuće, roditelje, braću, sestre, drugove, a često se dešava obratno, tj. ono biva pitano bez kraja i konca. Ali, dakako, i učitelj treba da govori, kako to dobro naglašuje Binet: »... ja neću ići tako daleko da branim učitelju da se služi govorom. Ali njegov govor ne smije biti bitnost, suština predavanja, nego mora biti pratilac, vođ i po-

moćnik«.* Sve to ovisi o momentu i didaktičkoj spretnosti učitelja, a ta nije nikako u vječitom »predavanju« i neprekidnom lancu pitanja. Pitamo li dijete previše, mora da odgovara samo ono što mi hoćemo iz njega izvući; pustimo li ga da samo priča i da nas pita, saznaćemo mnogo više: saznaćemo i za njegove utiske i za ono na što ne bismo sami došli. Opažanje je u djece često drukčije negoli i mislimo. Dječja se pažnja često zaustavlja i na onome što nam se čini nebitnim i manje vrijednim, a za nas je to važno; ako i ne toliko zbog vrijednosti samog sadržaja, a ono zbog toga da znamo, na čemu se zaustavlja pažnja nekog djeteta. To treba da naročito imamo na umu kod početne stvarne i životne obuke, a ne da vječno samo bacamo, kako se kaže, djetetu upitni »lasso« pred noge, da ga sputavamo mjesto da mu pustimo slobodu neka se ispriča i neka i ono pita što bi htjelo da sazna.

Dijete hoće da sazna i novih stvari — zato i ono stavlja pitanja, na koja očekuje i odgovor. Ta dječja pitanja zapanjuju nas često svojom spontanošću i originalnošću, a gdješto će nevješta dovesti i u nepriliku, iz koje se često neće moći momentano izvući drukčije negoli da odgovor zgodnim načinom odgodi za kasnije. Bez ikakova odgovora ne smije se dijete ostaviti da mu ne ubijemo volju za pitanje.

Dosad se mnogo naglašivala »zornost«, ali danas se ide dalje, jer djeci nije dosta da neki predmet samo ogledaju, već hoće da ga primu u ruke, ako je to moguće, da ga opipaju, omirišu, okuse, da čuju njegov zvuk, tj. da stupe u akciju sva osjetila (čula) koja mogu prema svojstvima nekog predmeta. Ako to djeca hoće i ako to koristi sticanju jasnijih predočaba (pretstava), zašto da im se to uskraćuje? I dok djeca hoće, u jednu ruku, da nešto svestrano primaju, u drugu ruku ispoljava se težnja da to izraze crtanjem ili plastikom (na pr. modelovanjem) na svoj, dječiji način. Time ne samo što se pojačava njihova aktivnost, nego se i daje prilike učitelju da zaviri u djetinju dušu i da vidi, kako se nešto reflektiralo u njoj i da, eventualno, ispravi krive predodžbe. Takovo izražavanje ujedno je početak umjetničke djelatnosti djeteta.

U izboru gradiva ne smije nas voditi namjera, da djetetu utrpamo u glavu što više stvarnog znanja o njegovoj okolini i o životnim pojavama u njoj, nego ćemo u prvom redu birati

* Alfred Binet: »Suvremene misli o školi i djetetu«. II. Preveli M. Popović i Dr. M. Lopac.

ono što ima veću obrazovnu vrijednost. Naše će nastojanje ići većma za tim da u djetetu razvijemo njegove sposobnosti, da djelujemo na nj u uzgojnom pogledu, negoli da počnemo iz njega praviti »znanjem natovarenog magarca«.

Dijete se prije svog dolaska u školu razvija harmonički i bez prenatrpavanja, jer prima sve onim redom kako život njegov donosi. Taj razvitak škola treba da nastavi, a ne da ga prekine; postizava to tako da i dalje podržava kontinuitet sa životom, što smo već istaknuli, da se kreće vazda u krugu dječjeg interesovanja, bilo ono iz vlastite pobude djeteta ili je tu pobudu neprimjetljivo proizveo učitelj. A da uzdržimo tu potrebitu i toliko naglašivanu vezu sa životom, uzimamo gradivo za obrađivanje iz neposredne i najbliže dječje okoline. Mogli bi ga razvrstati prema toj (u prvom redu psihičkoj) blizini ovako:

Dom: roditelji, braća, sestre, rođaci, ukućani; drugovi; stan i predmeti u njemu, osobito oni, što su u nekoj naročitoj vezi s djetetom i njegovim životom; domaće životinje, ali najprije one s kojima se rado igra (pas, mačka) i koje mu se naročito sviđaju (krava, konj, ovca, živad...)

Škola. To je za dijete novo, ali je upočetku spojeno s mnogim jakim čuvstvima: veselja, straha, iščekivanja. Prirodno je, dakle, što obično i počinjemo rad tim gradivom; čini se to, uostalom, i s drugog praktičnog razloga: da se dijete bolje snađe u novom ambijentu. Tu se ono susreće s novim licima i s novim pojmovima, dotada slabo poznatima i nejasnim, a to su: učitelj, učenici, novi drugovi, ostali razredi; novi predmeti u školi (školski namještaj, slike, učila; novi red, za njih dosad neobičan (sjediš ponajviše samo na svome mjestu, ne smiješ bez dopuštenja izaći iz sobe, treba da budeš pažljiv i dulje vremena, itd.). Baš poradi tih jakih čuvstava i mnogih novih utisaka kojima se dijete prožimlje prigodom svoga prvog dolaska u školu, nastojimo da mu ti prvi dani budu što ugodniji. Zato i preporučuju pedagozi, da se tom zgodom školska soba lijepo iskiti, da se izvjese lijepe slike, da učitelj djeci ispriča koju priču (osobito kakovu priču o prvom dolasku u školu), da nauči djecu koju igru itd. Nastoji se danas da se i uređaj škole što više približi domu, zapravo da bude djeci drugi dom, pa se dopušta djeci da ponesu i koju igračku školu, što se opet iskorišćuje u obuci. Naše su škole, nažalost, još uvijek uređene tako da upravo ne budu ono što je dom, ali treba da i u tom dođe do drugog shvaćanja i da se uređe tako, da budu djeci drugi dom.

Oko kuće: (dvorište, zgrade, životinje i predmeti u njemu), vrt i voćnjak (radovi i neki djeci psihički blizi životinjski i biljni reprezentanti), selo (kuće, crkve, ulica, dječji život izvan škole), polje, livade (potok, rijeka), šuma, gora. U centru stoji vazda dijete i njegovo interesovanje, te od njega sižemo sve dalje u koncentričnim krugovima putem koji nas vodi do pojma zavičaja, a onda, na višem stupnju, i do pojma domovine. Sve to vežemo s godišnjim dobama; prirodno je da se više puta vratimo na istu temu, da je promotrimo i u drugom osvjetljenju: drukčija je slika škole, doma, vrta, voćnjaka, polja, livade, šume pod mutnim jesenjim nebom, a drukčija kad je obasja nasmijano proljetno sunce.

Nema u poređaju gradiva u početnoj stvarnoj i životnoj obuci, nepromjenjive čvrstoće programa, koji se provodi od tačke do tačke, već o svemu odlučuje najpovoljniji momenat. Ali vazda izabire se, kako već spomenusmo, ono najjače, najmarkantnije i najzanimivije. Kod samog izbora i obrađivanja gradiva većma idemo za dubinom negoli za širinom, i na neki način odabiremo gradivo zajedno s djecom. Sama nastava treba da bude čestoput i prigodna, tj. kad nešto samo od sebe naiđe. Ne uzimamo ipak ni sve ono, što dijete interesuje ili što ga može da interesuje da ne načinimo prevelikih ekskurzija iz onoga što uistinu treba obraditi i za što nam dostaje vremena. Veli naš narod: Što je previše, nije ni s kruhom dobro! Treba nešto ostaviti i za kasnije!

Za ishodište u obrađivanju neke metodičke jedinice ili više njih biće nam ishodište: opažanja i iskustva sve djece koja su donijela sa sobom u školu i koja su stekla u školskom životu a u drugom redu i iskustva i opažanja pojedinaca. Najviše vrijede za obuku zajednički stečena opažanja i iskustva što su ih djeca stekla na školskim šetnjama i izletima, pogotovo, ako su te šetnje bile dobro pripremljene, odabrane i valjano izvedene. Tada je obrađivanje lako, jer učitelj ostaje samo kao regulativ i korektiv rada koji i prima i prema potrebi daje poticaje i rukovodi radom, a rade sama djeca: sama izvješćuju, sama ispravljaju, sama pitaju. Djeca hoće da budu aktivna. No potrebno je da se prije priviknu na takav način rada i da se priviknu redu koji tu treba da vlada: kad jedan govori, drugi da paze, slušaju i šute; ako što krivo kaže da ga isprave redom koji se prije ustanovio (na pr. da se javi utvrđenim znakon »za riječ«); da pitaju ono što ne razumiju; da pitaju samo ono što je u vezi sa stvari; itd. Ne priviknu li se unaprijed djeca na takav potrebit red, nastaje graja od koje nema nikakove

koristi, i ističem da je to pogreška mnogih pedagoga ekstremista, a ta vodi k školskoj anarhiji. To je, uostalom, i u suprotnosti sa *socijalnom pedagogijom,* koja traži da se naša volja u potrebi pokorava interesima zajednice. Ali na prvi način postaju djeca vrlo aktivna i samostalna, a to mnogo vrijedi, i za sticanje znanja i za uzgajanje. Dakle: Djeca najprvo sama referiraju što su vidjela i doživjela, a onda istom učitelj s njihovom saradnjom materijal sređuje u cjelinu.

Kad se na taj način neki dio građe obradi i učvrsti, treba dati djeci prilike da dadu oduška i svome stvaralačkom izražavanju. Tada prelazimo na crtanje, ručni rad, pjevanje, mimičko prikazivanje, deklamovanje pjesmica, igre, brojenje, mjerenje — sve, što je s time u vezi, sve u okviru preduzetoga gradiva. Tako provodimo skupnu nastavu. Poslije spontanog primanja građe dolazi, dakle, davanje, ali prerađeno prema shvaćanju pojedinaca, prema njegovim prirođenim ili stečenim osebinama, sposobnostima i načinu shvaćanja. Ovdje će napokon nastupiti i sam učitelj pričajući kakovu priču, deklamujući koju pjesmicu, ili će nešto nacrtati na ploči, a pokazaće i koju sliku koju će djeca opisivati (slike i modeli se često uzimaju kao ishodište za rad i tamo gdje to nije potrebno tj. gdje djeca mogu motriti pravu stvar, životinju ili životnu zajednicu u prirodi. Ne mogu djeca motriti vuka, ako nema u blizini zoološkog vrta, ili kozu, ako je nema u onom kraju, ali mogu svagdje motriti pravu i živu kravu, konja, goluba. Poznata je ona priča o učitelju i ljestvama, kad je učitelj pokazao djeci na slici ljestve, a jedan je mali uskliknuo: »Gospodine učitelju, u dvorištu imadu jedne prave ljestve!«) No prema potrebi taj red se mijenja; može da crtanje, ručni rad, pjevanje... bude ili u početku ili u sredini. Ovisi to o momentu i samoj naravi stvarne građe (n. pr. u stvarnom području Božić, sijaćemo već prije žito, učiti koju božićnu pjesmicu, kititi božićno drvce...)

Postupa li se na ovaj način, donijeće rad obilata ploda u svakom pogledu, a za tim i idemo.

Vježbanje u pravilnom govoru

Vježbanje u mišljenju i govoru nije danas, kao nekada, zaseban predmet, već se veže za početnu stvarnu i životnu obuku u prvom redu, a onda i za sve ostale predmete, ukoliko u njima dolazi do usmenog, a kasnije i pismenog iskazivanja misli. Zadaća je tome vježbanju: 1) da djeca umiju izražavati svoje misli jasno,

pravilno i lijepo i da razumiju govor drugoga (*formalna zadaća*); 2) da priberu što veću zalihu riječi (*materijalna zadaća*), i 3) da nalaze i uživaju ljepotu u lijepom i pravilnom govoru i štivu (osobito u lijepoj pjesmi, priči itd.; to je *idealna zadaća*).

Djeca već donose u školu priličnu zalihu riječi i znadu već svoje misli na svoj način iskazivati. I vole da mnogo pričaju, pa ipak neka djeca u školi kao da zanijeme, te učitelj teškom mukom iz njih nešto izvuče. Naročito se to događa u početku. Odakle to, da ona tako razgovorljiva djeca, koja su prije za sve zapitkivala, najednom u školi kao da su izgubila dar govora? A opet, kad poslije obuke zađu među svoje drugove, vrati im se razgovorljivost i govore možda i previše? Razgovorljivost njihova dolazi odatle: prvo što vole da govore o onomu što pobuđuje njihov interes, i što im nije silom nametnuto, a drugo: što se ćute slobodnima da kažu što im je na srcu, dočim u školi možda učitelj nezgodnim postupkom sprečava tu njihovu slobodu. Zato treba da djecu pustimo neka se ispripovijedaju, uz stanovita ograničenja koja su potrebita zbog održanja discipline. Ne treba potiskivati i ugušivati dječju razgovorljivost, već je polako svesti na pravu mjeru i u pravi tok. Prije svega valja priučiti djecu na to da se svaki put, nekim dogovorenim znakom, jave za riječ, a onda, dok jedan govori da drugi slušaju i šute, itd., kako je već o tom bila riječ u preďašnjem članku. Takav se školski red ne uvodi nasumce, već postepeno. Nije to niz paragrafa koji možda vise lijepo uokvireni, na zidu, već red, koji su djeca, na neki način, sama stvorila.

Zadaća je škole, da njeguje književni govor i da djecu što većma usavrši u njemu. No u I razredu susrećemo se i s pitanjem *dijalekta u osnovnoj školi*. U prvo vrijeme apsolutno je potrebno da učitelj razgovara s djecom u dijalektu kraja u kojemu je škola. Odatle i dolazi onaj zahtjev (uz druge razloge, kao na pr. poznavanje običaja i dr.), da svaki učitelj službuje po mogućnosti što bliže svome kraju i da bude na svome mjestu stalan, tj. da ne mijenja često svoja službovna mjesta. Treba da upozna ne samo ćud, običaje i način mišljenja kraja u kojem službuje, nego i da dobro poznaje dijalekat kraja u kojemu se nalazi škola. Ako učitelj odmah skrene u književni govor, djeca ne samo što mnogo toga jednostavno neće razumjeti, već će im i sam učitelj biti nekako tuđ, a baš na početku treba da im je što bliži.

Kako je međutim svrha obuke u materinjem jeziku u osnovnoj školi da razvija u djeci književni govor, pita se, kako i kada da to počne? Na ovo pitanje ne može se odgovoriti tako, da odredimo tačno trajanje dijalekta i početak štokavštine, jer to ovisi ponajviše o tom: u kojoj se mjeri dijalekt onoga kraja i mjesta odalečuje od književnoga jezika. U svakom slučaju najbolje je da se malo pomalo uvodi književni jezik: najprije pojedine riječi i izričaji, poredak riječi, ijekavština, fraze, akcenat, itd. Ispočetka dječji govor uopće nikako ne korigiramo s jezične strane ili što manje, a više počinjemo korigirati kad djeca dobiju u ruke prvu čitanku. No učitelj ni u prvo vrijeme zapravo ne govori sasvim dijalektom, nego tek približno. Ali jednoga se valja kloniti: izrugivanja dijalektu! U tom mnogi griješe, a nije to ni kulturno. Danas ne idemo za tim da nestane dijalekata, već za tim da svi znadu književni govor i da se mogu služiti knjigom.

Književni govor djece treba da se razvija u prvom redu iz saobraćaja učitelja s djecom. To ima da bude glavna »poduka« u književnom govoru, koja daleko više vrijedi negoli sva gramatička pravila. Prava gramatika i onako dolazi tek na višem stupnju, kad već treba da djeca govore prilično dobro književnim jezikom.

Vježbanje u govoru treba da bude slobodno, a ne prisiljeno i egzaminatorsko kao da stavljamo pitanja iz katekizma, na koja treba da dođe određeni odgovor. Ako i otklanja nova pedagogija da učitelj previše pita, ipak je i pitanje važan faktor u školi, ali mora imati sve kvalitete dobra pitanja. Samo na dobro pitanje može da uslijedi valjan odgovor, a taj mora da bude na ovom stupnju potpuna rečenica sa subjektom i predikatom. Pitanja treba vazda smišljeno upotrebljavati i što manje, da se time ne bi spriječila aktivnost i spontanost učenika, i svakako izbjegavati sugestivna pitanja, tj. u kojima je već u pitanju odgovor ili pola odgovora.

Vježbanje u govoru ponajviše se veže, kako je to spomenuto i kako to zahtijeva i nastavni plan, na početnu stvarnu nastavu. F. X. Langer postavlja ovu shemu zadaće za taj rad u vezi sa tom obukom:

1. Istraživanje kruga dječjih posmatranja (zorova), da upoznamo njegov opseg i njegovu zalihu, te da možemo na pravi način nastaviti daljnje sticanje zorova;

2. učvršćivanje svih utisaka u osjetilima i njihovo svestrano njegovanje;

3. njegovanje pažnje (upotrebljujući prigodice: iznenađenje, humor, groteskost kao pobudu za obnavljanje pažnje);

4. provođenje svestranog posmatranja;

5. obziranje na samorad kod stvaranja zorova pomoću pokreta, riječi i rada;

6. naglašivanje izvjesnoga plana kod sticanja zorova, koji nastaju radom u školi;

7. obzirom na doživljajni momenat kod primanja zorova.

I kod vježbanja u govoru treba osobito paziti na to da svi učenici budu aktivni, ako i govori samo jedan. Mnogo vrijedi i govor u zboru, ali taj ne smije da prijeđe u viku ili šablonsko pjevuckanje i zavlačenje, a mora da i takav govor bude ispravan sa sadržajne i jezične strane. Time se ujedno unosi i života i promjene u radu razreda, što čini da kadšto i koji tromi progovori ili da se koji duševno odsutan prene. te ga razred povuče svojom strujom. Govor u zboru upotrebljava se često i kod pamćenja novih riječi, ili dobivenih rezultata, te kad treba da se nešto osobito naglasi, obično zato da se upamti.

Za vježbanje u govoru podesne su i kratke, lijepe i lake pričice iz dječjeg života, basne, gatke, pjesmice (narodne i umjetne), zagonetke, poslovice, brojanice. Mnogo veselja čine djeci rečenice koje se moraju brzo izgovoriti (na pr. Kotlokrpa krpa pred kućom kotlokrpinom. Ili: Ture bure tura). Zagonetke treba da budu lake; djeca će ih lako odgonetnuti, ako su u vezi sa stvarnim područjem.

Pjesmice, zagonetke, poslovice i dosjetke mogu se učiti i naizust. I to je dobro sredstvo za trome i mlitave da im se ulije života. Ali ne treba svaku pjesmicu učiti naizust! Birati treba one koje su lakše (metrom. dikcijom i sadržajem) i koje djecu toliko oduševe te sama zažele da ih nauče naizust. Pri tome treba da deklamuju akcentirajući pravilno i s prirodnom modulacijom glasa bez afektacije. a mimika da je ispravna, nipošto afektirana, kako se to dešava.

Pjesmice koje se pjevaju. treba da se prije nauče naizust. U prvom razredu treba uzeti osobit obzir na lakoću intervala i na opseg glasa, no o tom po tom. Tim učenjem naizust vježba se i pamćenje i lijepo izricanje svojih misli — pjesnik nam tu služi za uzor, te smisao za ritam. Što se tiče pamćenja, treba ga svakako njegovati otpočetka, jer pamćenje treba da bude u proporciji s inteligencijom (Binet). Naročito treba nastojati

* Sprachpflege und Lesen. Von F. X. Langer. U djelu: Langer-Legrün: Handbuch für den Anfangsunterricht.

da se razvijaju dobra svojstva pamćenja: da bude trajno i vjerno. Treba voditi računa o vidnim i slušnim tipovima kod pamćenja. Ne smije zaboraviti da i kod samog vježbanja pamćenja treba postupati racionalno i primjenjivati i ovdje staro didaktičko pravilo »od lakšega k težemu«. Mučimo li djecu

Slika za opisivanje

Slika za opisivanje

s memoriranjem nečega što je preteško i za što ne pokazuju interesa, gube volju i postizava se obrnuto.

Osobitu pažnju skrećemo na one učenike koji su tromi i koji kao da se boje govoriti. Već smo spomenuli da dobro djeluje na takove govorenje u zboru, zatim učenje naizust. Vrlo podesne su za takove bojažljivce (a dakako i za one sigurnije!)

s l i k e z a o p i s i v a n j e. Lijepe slike privlače djecu nekom magičnom silom. Izvjesimo li u razredu lijepu i zanimivu sliku,

Slika za opisivanje

za djecu je to događaj koji poprate s ushićenjem. Za njih lijepa slika vrijedi koliko i lijepa priča. U nas, nažalost, nema još takovih slika, a strane nam ne odgovaraju. Za nas bi trebali motivi iz naših narodnih pripovijedaka, iz našeg sela, naša djeca, koja žive i razvijaju se pod drugim prilikama nego li, na pr., djeca u Austriji, Njemačkoj, Francuskoj. No vještiji učitelj i sam će lako nešto nacrtati, makar i primitivnom tehnikom, a može i precrtati iz dječjih listova i knjiga. Crta se na papiru za pakovanje bojadisanim olovkama ili kredama. (U vježbaonici radili su to pripravnici sami, a za me je radio slikar A. Maurović. Takova slika začas je gotova). Glavno je kod toga da sadržaj slike bude zanimiv, privlačiv; obično je to koja priča ili zanimiv događaj. Dobre su u tu svrhu i male sličice za opisivanje, osobilo one vesela sadržaja, kao što ih donosi dječji časopis »Vrelo« u svakom broju i drugi dječji časopisi. Takovu sliku ima svako dijete pred sobom, pa vrijede skoro isto toliko kao i one koje se oviese na zid. Pri opisivanju treba djeci dati slobodu da neprisiljeno kažu svoje primjedbe i opažanja. Osobito će se obradovati onaj koji otkrije nešto nova na slici. Djecu naročito zanimaju slike iz dječjeg života i iz života domaćih životinja, ako su pune humora.

To bi bili glavni momenti koje treba imati na umu kod vježbanja u mišljenju i govoru te kod nastojanja da se djeca malo pomalo priviknu na književni govor. Ta vježbanja potrebna su i za uspješnu obuku u čitanju i pisanju, što je jedna od važnih zadaća cjelokupne nastave u prvom razredu.

Čitanje

U novije doba neki pedagozi prigovaraju tome da čitanje i pisanje uče djeca već u I razredu, pa zahtijevaju da se to prebaci u II razred. Kao razloge navode ponajviše činjenicu da su djeca u toj dobi još odviše nježna i slaba, te da se ne smiju i time opteretiti bez štete po njihov normalni tjelesni razvitak. Osobito upiru liječnici prstom na česte pojave nervoznosti i kratkovidnosti kod današnje generacije i pripisuju to u mnogo slučajeva preranom učenju čitanja i pisanja.

Na ovo moramo odmah odgovoriti, da to vrijedi u većini za gradsku djecu, gdje su sigurno i mnogi drugi uzroci tomu, što susrećemo sve više ljudi bolesnih živaca i s naočarima. Mi imademo u velikom dijelu pred sobom seosku djecu, a i naša gradska djeca imadu, obično u drugoj generaciji, pređe koji se nijesu razvijali unutar gradskih zidina, već u krilu majke Prirode. Mi zapravo i nemamo mnogo većih gradova; naši su manji gradovi, varošice i trgovišta životom i uređajem vrlo blizu većim selima. Osim toga kod nas još uvijek dolaze u školu u ogromnoj većini

djeca sa navršenom sedmom godinom, a ne sa šestom; prema tome odgovaraju onoj djeci II razreda u stranim zemljama. S tih razloga u nas će se još dugo učiti čitanje već u I razredu. Postoji tu uostalom i princip ekonomije vremena: u što kraćem vremenu što više postići. Kod ostalih naprednijih naroda traje školovanje 6—8 godina; a kod nas još i sada maksimum 4 godine. 5 razred je kod nas rijetkost, a gdje ga i ima, obično se spaja s 4 razredom. Zakon o osmogodišnjim školama provešće se postepeno. Prema tome treba ono što drugi uče u 6 ili 8 godina, kod nas proći u 4 godine, ma i u skraćenom obliku. Za okretno čitanje i pisanje treba vježbe; treba, dakle, što ranije početi da se postigne što bolji uspjeh.

Ako i ima rano učenje čitanja i pisanja svojih loših posljedica, biva to uslijed loših metoda. Poznata je u nas, na pr., metoda starih isluženih kaprala. Tada je sva mudrost obučavanja bila u mekaničkom utuvljivanju po formuli: »Djeco! Ovo je »i« — i basta«. Glavna su pomoćna sredstva bila — magareća kapa i čarobni štapić za vratima. A i kasnije neke metode nijesu bile najpodesnije i zadavale su dosta muke i djeci i učitelju. Manje svakako kod nas nego li drugdje, jer imamo srećom fonetski pravopis, koji u mnogome olakšava rad, te početno čitanje i pisanje nije u nas tako težak problem kao, na pr. kod Nijemaca, ili još više kod Francuza ili — Engleza. A dobre metode paraliziraju sve one loše posljedice. Velimo: metode, jer može takovih da bude i više i sve mogu da budu dobre.

Dobre su metode za početno čitanje i pisanje koje se osnivaju na psihologiji djeteta od 6—7 godina. Drugim riječima: metoda treba da se psihogizira, tj. mora da u svemu uzme u obzir narav djeteta te dobi, a onda da prebrodi sve teškoće koje se javljaju kod akta čitanja. Te se teškoće javljaju i kod odraslih, a dakako još u većoj mjeri kod djece, jer tu ima mnogo apstrakcije. Tu težinu apstrakcije treba metoda da umanji, a služi se pri tom iskustvom pedagoga praktičara i rezultatima istraživanja akta čitanja.

Akt čitanja (i pisanja) podvrgli su psiholozi i pedagozi svestranom ispitivanju. Optičkim istraživanjima bavio se mnogo Emil Javal (čitaj: Žaval), Erdmann, Dodge (č. Dodže) i Messmer. Pri tome su upotrebljavali najviše poznati aparat u eksperimentajnoj psihologiji, tzv. tahistoskip, koji omogućuje da se gledanje neke slike, slova ili riječi skrati po volji na sasma određeno vrlo kratko vrijeme (recimo na $^1/_{100}$ sek.; slično kao što se i na fotografskom aparatu može tačno odrediti osvjetljenje

ploče posebnim zaporom do $^1/_{1000}$ sek.). Došli su svi do skoro istih rezultata. I Dr. W. A. Lay bavio se takvim ispitivanjima i to baš kod djece, pa je iznio ove rezultate:

1. Već školski novajlija koji je kadar čitati kakovu riječ, ne čita je više po slovima, već kao riječnu sliku, koja se raspoznaje po svojoj fiziognomiji;

2. za raspoznavanje riječi od značaja su: početna i krajnja pismena, a osobito v e l i k a p o č e t n a s l o v a g o r n j e i d o n j e d u ž i n e;

3. oči se pomiču kod vješta čitanja na mahove. One obuhvaćaju za vrijeme k r e t a n j a p o g l e d a čitav kompleks slogova ili riječi (do nekih 30 slova najedared); a za vrijeme p a u z a svijest saznaje s t v a r n u sadržinu jezičnih predodžaba;

4. čitanje u svezi počiva na mislenoj vezi sadržine i stoga se riječne slike često rđavo tumače (prečitati, predvidjeti štamparske pogreške itd.);

5. uzastopno nizanje kratkih riječi kao: uz, u, na, tvoj, de, moj, otežava čitanje;

6. kratke se riječi kao: on, to, iz, u mnogom bolje shvaćaju i raspoznaju od pojedinih slova iz kojih se sastoje;

7. mala slova srednje dužine, što se javljaju na prvim stranama bukvara (početnice, dakle i, u, e, m, r . . . misli se ovdje na metodu kod koje se počinje malim slovima) spadaju među slova, što ih je teže shvatiti. (8 točka, koja govori o latinskom i njemačkom alfabetu, nas se ne tiče).

Toliko Lay. Ustanovilo se nadalje, da se oko pomiče po gornjem dijelu slova srednje duljine (i, u, r, m, s . . .). O tomu se može svatko osvjedočiti, tako da prikrije donji dio retka pa će moći da čita skoro bez zapreke. Obratno ne ide! Tu odlučuje svakako i to što su u tom dijelu slova najkarakterističnija!

Time još nijesu iscrpljeni svi faktori koji dolaze u obzir kod čitanja. Još je tu važan: oblik teksta, čitljivost tipa slova i dolaze li često slova koja se teže čitaju, te napokon sam sadržaj teksta. Sve je ovo jasno samo po sebi!

Lay kaže da oči obuhvaćaju kompleks do 30 slova najedared od pauze do pauze, no drugi uzimaju manje. Važno je međutim kod toga p o l j e č i t a n j a, što ga je ustanovio Cattel, koji veli da se može triput više slova fiksirati, ako ta slova sačinjavaju riječ, negoli ako su poređana bez smisla. Ako pak te riječi čine rečenicu, dvaput više negoli u slučaju, ako su riječi bez reda nabacane. Isto tako se ustanovilo da se sadržajno povezane riječi mnogo brže čitaju nego li besmislene veze riječi.

Ovo govori jasno protiv početnica i bukvara koji nižu riječi bez veze, a možemo produžiti i: rečenice bez veze!

Kao što sva slova nijesu jedne veličine, tako se sva jednako lako i ne zamjećuju. Messmer dijeli sva pismena u optički dominirajuća — to su sva pismena koja idu preko srednjeg prostora gore ili dolje (a tima bismo mi pribrojili i naša slova: č, ć, ž, š), i optički ne dominirajuća, tj. koja se drže srednjeg prostora.

Ovdje dolazimo i do važnih pitanja: 1) da li da počinjemo u isto vrijeme pisanjem i čitanjem ili da odijelimo čitanje od pisanja, tako da počnemo čitanjem: 2) da li da počnemo u potonjem slučaju malim ili velikim slovima, i 3) koji tip slova da odaberemo?

Kod nas se dosad radilo usporednom metodom čitanja i pisanja. U Hrvatskoj i Slavoniji učila su se najprije mala pisana slova, a iza toga prešlo se na mala štampana. Kao prelaz služio je kurziv. Na koncu istom učila su se velika pisana i štampana slova. Tu je metodu uveo u Njemačkoj Graser († 1841). Poslije rata (Saršon-Baf) počelo se rabiti usporedno čitanje i pisanje pisanih i štampanih malih slova, no učitelji se nijesu baš oduševili za to, ne zbog usporednog učenja pisanih i štampanih slova, već zbog nezgodnosti početnice, kako ćemo poslije čuti. Srpski bukvari su slično rađeni, tj. po mješovitoj Graserovoj metodi, a ista je metoda vladala dugo i u Njemačkoj, Austriji, Češkoj i drugdje, sve dok se nije dokazalo da je čitanje lakše od pisanja, te da se prema principu »od lakšega prema težemu« treba prije savladati. Ali još je vazda pristaša i starije metode! Što više! Pristaše starijeg načina ustaju i na obranu svoga stanovišta. Tako, na pr., poznati bečki metodičar prof. Heinrich Kolar u 3 izdanju svoga rukovođa za obuku u I razredu »Das erste Schuljahr in Wochenbildern« (Wien 1921) ne samo što uzima pisana (kao stara početnica iz Hrvatske i Slavonije) i to goticu, a tek kasnije u zimskim mjesecima uvodi »die schwarzen Manderln«, kako zove u dječjem žargonu štampana slova! I kasnije ustaje na obranu svojih principa (»Grund- und Streitfragen des modernen Elementarunterrichtes«). Inače je on vrlo napredan metodičar, koji se vrlo mnogo približio modernoj školi, te se po njegovim »nedjeljnim slikama« obučavalo napredno kako to nije bio običaj u nas, i bez sumnje da se postizavalo i uspjeha; zato se velik dio učitelja u Austriji još i danas drži Kolara. Slična se borba vodila i u Njemačkoj. Ipak svuda pobjeđuje načelo da treba čitanje kao lakše učiti ne samo prije pisanja, nego odjelito od pisanja. S time, dakako, dolazi i to da se uče najprije štampana slova, a onda istom pisana.

Koji su razlozi vodili protivnike preranog pisanja? Navode više uzroka: Da je pisanje kompliciran akt te iziskuje velik napor i vježbanje, što se ne bi smjelo naprtiti djetetu od 6 godina, jer premašuje njegovu snagu; da već dijete kod učenja čitanja ima akustičku (slušnu) predodžbu riječi, te treba da dobije još samo optičku (vidnu), dočim kod pisanja dolaze osim optičke predodžbe još i pokreti koji treba da se izvedu, a za te pokrete potrebna su prije toga mnoga vježbanja, koja dosađuju. Napokon dolazi i ta konstatacija, da pismeni govor dolazi poslije glasovnog govora, te da treba isti put slijediti i kod učenja čitanja i pisanja. Zastupnici »čitanja prije pisanja« uzimaju u pomoć i eksperimentalna ispitivanja djece, ali ima i među eksperimentatorima zastupnika ne samo istovremenog čitanja i pisanja, nego i toga da se najprije uče pisana slova, a onda štampana. Tako na pr. dr. Lay piše ovako:* »Od značaja su pitanja: da li da se ima uzeti za osnovu pisana ili štampana pismenica? Da li je lakše shvatiti frakturu (tj. gotska pismena, op. pisca) ili antiknu pismenicu (tj. latinska pismena)? Ispitivanja piščeva, a i Lobsienova, na koja ćemo se vratiti, pokazuju da je pisana pismenica bolja od štampane ...« Tako Lay, koji uživa velik ugled među naučenjacima. Ipak je u posljednje vrijeme pobijedilo mišljenje da se ima prije učiti čitanje, a onda istom pisanje, te danas moramo s tim računati kao s gotovom činjenicom.

Treba dalje da se odgovori na pitanje: Da li treba početi velikim ili malim štampanim pismenima? Pri tom se traže pismena, koja daju prilike za što svestraniji rad djece, jer to zahtijeva škola rada, tj. čiji se oblici dadu izraditi iz gline, žice, drveta i drugog materijala, a mogu se i crtati. I došlo se do toga zaključka, da ovim zahtjevima najbolje odgovaraju velika latinska pismena, tzv. antikva — (a mi dodajemo: i velika ćirilska pismena, koja za druge narode, osim nas, Rusa i Bugara, ne dolaze u obzir) — jer su najjednostavnija. Tu je odmah riješen i tip slova, pa se uzimlje onaj oblik slova što su im ga dali drevni klesari koji su ih uklesavali u stare spomenike. To je tzv. kamenopismo (»Steinschrift«).** »Daljni tok obuke u čitanju i pisanju«, kaže F. Vogt »odgovara historijskom razvitku našega pisma« (tu on misli goticu) »i razvitku dječjih sila«. I odmah povlači paralelu iz-

* Dr. Lay: Eksp. pedagogika. Str. 131.

** Zovu ga i »skeletno pismo«, jer su slova jednostavna, kao neki »kostur pisma«.

među razvitka čovječanstva i razvitka djeteta, te dolazi do primjene biogenetskog zakona. Sve drugo proglašuje pogrešnim i sa strane povjesnog razvitka pismena i sa metodičke, jer su ostala pisma tek konačni produkt čitava razvitka pisma. Nas dalje to i ne zanima, jer se služimo latinicom, a ćirilica, ako i jest dekorativnija, ipak se u strukturi ne odalečuje od latinske kao gotica. A velika ćirilska pismena još su bliže strukturno latinici.

Prema tome bi se imalo početi čitanjem velikih latinskih, resp. ćirilskih pismena, zatim prijeći na mala i onda istom na pisanje. Za naše prilike velika je to novotarija. Ima već i odobrena takova »Početnica« (Dizdar), pa će se učitelji morati sprijateljiti s tom mišlju, inače savremenom i stvarno ispravnom, te se ogledati za metodama kojima će što prije i sigurnije doći do uspjeha. Nema sumnje da će mnogi raditi po starom, što je uostalom i shvatljivo, jer to nije tako mala promjena da bi se moglo, tako reći, preko noći prijeći iz jedne metode na drugu. Pogotovo ne za one koji su čitav svoj vijek proveli radeći po staroj metodi »pisočitanja« i osijedili u tom, a i postizavali i dobre uspjehe. I tako će mnogi, kako rekosmo, ostati pri starom, dok bude starih početnica i bukvara. Što više, neki se i protive početnicama, jer da su samo na smetnju, te neka si svako dijete samo piše svoju početnicu, i ilustrira! Može se se to tim lakše, što naš jezik i fonetika početno čitanje i pisanje uvelike olakšavaju. No može se raditi i bez početnice ili bukvara.

Potrebne su još neke napomene o brzini raspoznavanja slova. Tu vrijede ova pravila:* Pojedina se slova tim lakše raspoznavaju što su jednostavnije građena. Podebljanje njihovih temeljnih poteza podiže raspoznavanje, a umanjuje se osobito smanjivanjem širine slova.** Pa i unutar istoga alfabeta ne razaznaju se različita slova jednako dobro. To razaznavanje, po Cattelovom istraživanju, ide kod pojedinih slova antikve ovim redom:

1) Velika slova

Z, M, Đ, D, H, K, N, A, O, G, I, C, T, R, P, B, V, F, U, J, E.

2) Mala slova

d, k, m, h, b, p, u, l, j, t, v, z, r, o, f, a, e, i, g, c, s. (Slova stranih alfabeta izostavljena su.)

* Po F. X. Langeru.

** U tom griješi Dizdarova »Početnica« koja ima vitka slova.

Za slova našega alfabeta s diakritičnim znakovima (**č, ć, ž, š, đ**) te za ćirilicu fale podaci, jer se u nas nije nitko bavio takovim istraživanjima.

Da nekoja slova, na pr. **D, B** i **R, G** i **C, H** i **K, F** i **E,** te kod malih **i** i **j, b** i **d, t** i **l, h** i **k, c** i **e, e** i **o, h** i **b, f** i **t, u** i **n** lako djeca zamijene, znadu učitelji iz iskustva. Potrebno je to znati unaprijed da kod preduzimanja slova nastojimo, kako bi djeca poređujući ih što bolje uočila te razlike. Kasnije to ne dolazi toliko u obzir, već samo u početku kad je učenik prisiljen da sabire slovo po slovo, jer nema još dosta optičkih rječnih predodžaba, s kojima bi asimilirao riječ koju hoće da pročita. Upočetku, dakle, čita sabirući slovo po slovo, čita sukcesivno; veći dio pažnje apsorbira mu tada oblik slova, pa se stoga lako zanemaruje sadržaj. Istom kasnije (u III i IV razredu) dolazi do okretnog čitanja tj. kada su dosta samo stanoviti karakteristični dijelovi riječi da pročita cijelu riječ, jer ostalo nadopuni asimilacijom. To vrijedi i za svako pojedino slovo, gdje je, analogno, kasnije dosta samo karakterističan dio slova da pročita dijete cijelo slovo.

Metode početnog čitanja

Od davnine tražilo se metodu, po kojoj bi se na što lakši način postigao što brže i što bolji rezultati, ali do »jedino spasavajuće« metode još se nije došlo, a vjerojatno i neće. Dobićemo niz vrlo dobrih metoda, a praktičari moći će da biraju, koja im se bude činila zgodnijom, ili će kombinovati i po dvije i više metoda u svojoj praksi prema vlastitom nahođenju.

Sve metode možemo razvrstati ovako:

1. Sintetičke metode, koje polaze od glasa prema riječi.
2. Analitičke metode, koje polaze od riječi prema glasu.
3. Analitičko-sintetičke, koje najprije analiziraju riječ i dolaze do glasa, a onda idu natrag sintetičkim putem do riječi.

Među **sintetičkim metodama** najstarija je metoda sricanja. Razlikujemo kod te metode stariji način sricanja i noviji način sricanja. — Kod starijeg i nezgodnijeg načina imalo je svako slovo (glas) svoje ime, koje je trebao učenik da upamti. Sricalo se ovako: **be-a ba be-e be = babe,** ili u ćirilici **buki-az ba.** Kod toga leži najveća nezgodnost u tom što se djeca muče imenima slova, i to takovima koja za njih ne znače ništa. Kasnije (a to se uzdržalo po gdjekojim našim školama još i danas) nije se uzelo ime slova, već se slovo kratko

izgovorilo (na pr. **b**, i onda se taj dobiveni glas veže s drugim glasom (**b-a** = **ba**, odnosno ako je riječ: **b-a-r-a** = **bara**). Obično po toj metodi rade učitelji bez metodičke spreme, i roditelji kad podučavaju djecu. Djeca koja uče tom metodom, dugo se bore sa čitanjem, jer se njom osobito naglašava sukcesivno čitanje na štetu simultanog.

Glasovne metode. Savremenik Lutherov Valentin Ickelsamer nastojao je da ujednostavni čitanje time da učenik upozna i glas, a ne samo ime, pa će lako sliti slova u riječi (1534). Stanovište ispravno, pa ipak je došlo do uvaženja tek u XIX stoljeću, kad je tu ideju iznova iznio bavarski školski savjetnik Stephani, a drugi je metodičari usavršiše.

Od **analitičkih metoda,** tj. koje polaze od cjeline k sastavnim dijelovima, poznata je J a c o t o t o v a m e t o d a (oko 1818). Jacotot polazi od rečenice (iz »Zgoda Telemaha« od Fenelona), koju čita tako dugo dok je učenici ne upamte, a onda je rastavlja na riječi, te tada učenici čitaju, tako da pokazuju svaku riječ i po redu i preko reda; onda prelaze isto tako na slogove i glasove. S jedne rečenice prelazi se na drugu, gdje se najprije potraže poznata slova, i tako redom dok učenik ne upozna sva slova. Tada su učenici već mogli da čitaju, i tu je i Jacotot upotrebljavao sricanje.

Jacotot je iznio tu vrijednu novost, što polazi od cjeline, ali uzima preteško štivo. To je htio u Njemačkoj da ispravi Seltzsam (1846), učitelj u Breslavi, koji je uveo Jacototovu metodu u Njemačku. On je uzeo kao polaznu cjelinu kraće i lakše štivo iz dječjeg života. Još je većma olakšao tu metodu školski savjetnik A. Graffunder († 1875), koji nije uzeo za cjelinu ni knjigu ni štivo, već kratku rečenicu (n. pr. »Alma malt«, tj. Alma slika). To je bila dakle **metoda normalnih rečenica.** Krämer i Vogel idu još i dalje, pa kao cjelinu uzimlju riječ i tako dolazimo do **metode normalnih riječi.** Uzimale su se takove riječi koje u dječjem životu nešto i znače. I u najnovije doba postavio je sličnu metodu Arthur Kern,* koji također polazi od cjeline riječi i rečenice, te se upočetku nimalo ne obazire na slova i njihove sastavne dijelove. Veli, da ni dijete, kad uči govoriti, ne uči najprije slova od kojih se sastoji neka riječ ili rečenica, već odmah tepaju cjelinu.

U novije doba mnogo se piše o fonomimičkoj metodi i o metodi normalnih glasova. F o n o m i m i č k u m e t o d u pronašao je Francuz Grosselin (oko 1866), učitelj gluhonijemih. On je zapravo povukao Krämer-Vogelovu metodu normalnih riječi do krajnjih granica — do normalnog glasa. Obično se djeci ispriča kakova priča — kao što se to i danas čini — na pr. o dječaku kojemu je zima u vodi, pa viče: uuu! Tako se dolazi do normalnoga glasa! Ta je metoda za djecu živa i daje prilike da i djeca podražavaju učitelja u izvođenju normalnog glasa, u namještanju usta i jezika i mimici, a to unosi veselje u razred.

* Arthur Kern: Ist unsere Lesemethode richtig? (Herder, Freiburg).

Eichler je slično tražio normalne glasove u prirodi i došao do m e t o d e n o r m a l n i h g l a s o v a. Te normalne glasove ne traži on samo kod ljudi, već i u mrtvoj prirodi i kod stvari. Na pr. Dječak, kad vidi lijepe jabuke, čudi se i uzvikne: **Aaa!** Ala su lijepe te jabuke! Gusak siče: Sss! Pčela zuji: Zzzz! Ura budilica bruji: Rrr! Itd. I ova se metoda može upotrebiti kod vrlo mnogo glasova, samo se ne smije odviše nategnuti. Djeca su pri tom vrlo aktivna, jer ih takve dogodovštine privlače.

Ima još i drugih metoda, na pr. metoda natučaka (Stichwortmethode), koja se mnogo upotrebljava u Americi, no vratićemo se još samo na spomenutu G r a s e r o v u m e t o d u u s p o r e d n o g č i t a n j a i p i s a n j a, jer ta još dolazi za naše prilike u obzir. Ova metoda bila je poznata već prije Grasera, no Graser ju je uveo u škole. Graser svoju metodu temelji na pretpostavci da se najprije mora nešto napisati, a onda se istom to čita, pa istim putem treba da ide i učenje čitanja. Č i s t a j e G r a s e r o v a m e t o d a kad postupak ide ovim putem: pisanje — čitanje pisanoga slova — čitanje štampanog slova. Ova metoda, osobito mješovita, ima mnogo dobrih strana, pa se zato održala sve do danas. Kod nas se dosada i radilo samo po toj metodi, a i radiće mnogi, kako rekosmo, dok bude početnika i bukvara sastavljenih po toj metodi.

*

Kako se dođe do glasa. Pošto smo neko vrijeme vježbali djecu u govoru u vezi s početnom stvarnom i životnom obukom i pošto su se djeca u neku ruku snašla, »udomila« u školi, prelazimo na predvježbe za čitanje, tj. na dobivanje glasova. U nas se u tom uobičajila analitičko-sintetička metoda koja je polazila od rečenice kao govorne cjeline i prelazila na riječi, riječi rastavljala na slogove, a slogove na glasova (analiza). Kad se tako analitički došlo do glasa, išlo se opet obrnuto prema rečenici (sinteza). Djeci i učitelju zadaje ta metoda dosta muke, jer ima previše apstrakcija, zato danas metodičari upotrebljavaju za dobivanje glasova fonomimičku metodu i metodu normalnih gla-

sova. Taj je put, kako ćemo odmah vidjeti, mnogo življi i za djecu daleko interesantniji, zato vodi sigurnije k uspjehu.

Fonomimičkom metodom dolazimo ovako do glasova: U našem jeziku ima pet vokala i svaki se pojavljuje u govoru izoliran kao uzvik izazvan kojim jačim čuvstvom. Nekome se na pr. otme usklik čuđenja kad ga nešto iznenada zateče: **A!** Drugi nekoga sažalijeva: **O!** Trećega nešto boli i viče **U!** Četvrti je doživio nešto što ga je ugodno iznenadilo, i uzvikne **I!** Petoga je zateklo nešto neočekivano i usklikne: **E!** Sve to mogu da dožive djeca u školi ili na školskoj šetnji. Evo, kako to čini F. Vogt:* »Bilo je to na školskoj šetnji preko trga stolne crkve. Prema crkvi su jurile svatovske kočije. Znatiželjni ljudi su se skupljali. I mi moramo da vidimo taj prizor. Postavismo se kod crkvenog portala i napeto očekivasmo prvu kočiju. Pratila nas je sreća; bila je to kočija s vjerenicom. Vrata kočije otvore se, a napolje izađe vjerenica u drugoj, bijeloj svadbenoj haljini. Dugački »**A**« čuđenja i divljenja otme se i nehotice svim otvorenim ustima.

Na pita se, može li se to dogoditi svaki put kad nam treba? Možemo li to prepustiti slučaju i ima li napokon učitelj vremena, da ide u lov za takovim doživljajima, jer postoji i u školi ekonomija vremena, pogotovo u našim školama koje imadu često prenatrpane razrede, a uza to i nerazdijeljenu obuku? Mislim, da ne može! Treba »uloviti« 30 glasova! U ovom slučaju »prigodna obuka« ne bi nas dovela tako skoro do cilja. Ako nam takova zgoda naiđe, dobro, iskoristićemo sam doživljaj. Ako zec sam ne natrči lovcu pred pušku, potražiće lovac zeca u grmlju, a neće ga čekati tamo kuda ga ne vodi put. Tako će i učitelj proizvesti doživljaj kakovom zgodnom pričicom. Na pr. Uroš se igrao na vjetru bez kaputa. Majka ga je opominjala, ali on nije slušao. Prehladio se i sjutradan trgalo ga je u uhu. Držao se za glavu i vikao je od boli: Uuu. Ili: Sjutra je Oskarov imendan. Majka hoće da ga iznenadi, pa mu peče kolače. Uto dođe Ciganka i stane prositi sad ovo, sad ono, i tako zadrži majku, te je zaboravila na kolače. Kad se sjetila, otvorila vratašca štednjaka i izvukla tavu, uskiknula je: Ooo! Sve je izgorjelo!

Tako ćemo, dakle, doći do vokala, a jednako ćemo potražiti i konzonante. Na pr.: Ura budilica, koja ujutro budi đaka (veza s početnom stvarnom obukom!), lupa: rrr! (Osobito, ako je pridržimo rukom!) Voda šumi kod mlina: ššš. Žice na zvonce pridržimo rukom!) Voda šumi kod mlina: ššš. Žice na brzojavnom stupu zuje: zzz! Psa dražimo: rrr! Kad nam je studeno, huknemo u ruke: h! I slično.

* F. Vogt: Arbeitsgemässer Leseunterricht.

Na taj način pronaći ćemo velik dio glasova, i kad upoznamo sve vokale i dođemo do nekog broja konzonanata, počinjemo vježbe u slijevanju konzonanata i vokala u slogove i riječi (na pr. ma ma). Isprva dakako prema shemi *konzonat + vokal,* jer je to lakše, kasnije prema shemi *vokal + konzonant,* onda *konzonant + vokal + konzonant,* a najposlije *skupine od dva ili više konzonanta + vokal.* R tretiramo prema tome, da li vrši funkciju konzonanta ili vokala.

Sinteza glasova u slogove i riječi vrlo je težak posao, ako se ne radi kako treba, tj. ako se djeci što više ne olakša. A onda, treba to naročito vježbati prema svrsi toga slijevanja — čitanju, a i mnogo vježbati. Druga je stvar, kako ćemo to provesti da se time djeci ne dosađuje i da se ne umaraju! Otešćava nam se rad time što se konzonanti kad se spoje s vokalima, ne čuju onako kako se čuju kad ih izgovorimo zasebice. I položaj usta pri tome ne ravna se samo prema konzonantu, već i prema vokalu. Dosada se to spajanje konzonanta i vokala (n. pr. h-a) radilo ovako te bi učitelj rekao: »*Izgovori brzo jedno za drugim* »*m-a*«. Daroviti bi možda odgovorio »*ma*«, no slabiji bi učenici ponovili »*m-a*«. I učitelja stajalo je muke dok je doveo sve učenike do toga da »*m-a*«, »*m-i*«, »*m-o*« itd. sastave u »*ma, mi, mo*«. I tako je to mehanički išlo kod svih glasova, dok nije i posljednji prošao sretno tu torturu, kojoj nije znao prave svrhe. Nova škola upotrebljava pri tom prirodnu L a n g e - o v u m e t o d u v o k a l i z a c i j e. Po toj metodi spajaju djeca glasove »m-a« ovako: *Mumljaj* »u«. Odgovor: *Mu!* Ta se metoda odlikuje tim što je za djecu mnogo zanimiviji i lakši rad na ovaj način, nego li staro mehaničko spajanje glasova. Slično: *Cvrkući* »*a((ca), zuj* »*o*« *(zo).* Svaka se zapovijed izvede iz doživljaja (n. pr. Medo je jeo med i m u m l j a o : mmm, kako je to dobro! Dječaci su slušali žice kako z u j e : zzz . . .). Prema radnji dobiva svaki glas svoje ime na pr. m — mumljač, z — zukač). Evo pregleda svih glasova:

K o n z o n a n t :	I m e :	Z a p o v i j e d :
b	bubnjar	bubnjaj!
c	cvrkutač	cvrkući!
č	čavrljač	čavrljaj!
ć	ćeretač	ćereći!
d	(mekani zubni udarač)	(mekani zubni udarač + a)
đ	(onaj od »đaka) đivkač	đivči!
f	otpuhivač	otpuhni!

Konzonant:	Ime:	Zapovijed:
g	gukač (ili gakač)	gukni (gakni)!
h	hukač	hukni!
j	jaukač	jaukni!
k	kokodakač	kokodakni!
l	(onaj iz lule!) lalakač	(onaj iz lule i »a«) lalači!
lj	ljuljač	ljuljaj!
m	mumljač	mumljaj!
n	zubni mumljač	mumljaj na zubima!
nj	njiskač	njišti!
p	ugasivač	ugasi!
r	čegrtač	čegrtni!
s	(p)sikač	siči!
š	šuštavac	šušni! šumi!
t	udarač	udari!
v	duvač	duni!
z	zujač	zuj! (zukni!)
ž	žuborač	žubori! (zažubori!)

Sva imena nijesu jednako zgodna niti su sve zapovijedi jednako prikladne. Zato tom metodom radimo naročito u početku, jer je »svaki početak najteži«. Kasnije ide stapanje samo od sebe i ti nazivi i zapovijedi, tako reći, nijesu više ni potrebni. Upotrebljavamo ih, dakle, dok ih trebamo, a kasnije ih odbacimo, pošto smo svrhu postigli. U tom i jest prigovor ovoj metodi da se ovdje uči nešto, što nam trajno ne treba; no ako nam ta imena trajno i ne trebaju, ali dobiven rezultat trajno nam treba. Baš tako i crtač trajno ne treba pomoćnih crta, pa ih ipak vuče, a kasnije ih briše.

Do samoga glasa dođemo tako, da ga izvučemo iz nekog doživljaja gdje je vezan uz neku radnju, gibanje, stvar; on je posljedica, a sama radnja, stvar je uzrok. Pri tom nastojimo da na nekom predmetu nađemo i glavne poteze simbola, tj. slova koje označuje taj glas u inicijali (velikim slovima) antikve. Na pr. Djevojčica Olga igra se obručem. Dođe bratac Ivo i slomi joj obruč. Djevojčica žalosno usklikne: **Ooo,** *ode moj obruč!* Glas **O** vezan je ovdje za predodžbu obruča, a simbol za glas **O** (tj. slovo »**O**«) oblika je kao i obruč; asocijacija biće dakle ispravna. Ovdje imamo doživljaj (»obruč se suzio i slomio«), a asocijaciju samu pojačaćemo upotrebivši i djelatnost ruke, na pr. modelujući »obruč« iz gline ili savivši ga iz žice. I pri tom opet može doći do usklika: **O,** *kako je tvoj obruč velik!* Oblik slova »**O**« izveli smo dakle iz oblika »obruča«, a slično možemo

izvesti i neka druga slova, kako će se to vidjeti iz praktičnog dijela ovog rukovođa. Kod svakog slova neće nam to uspjeti, ali kod većeg dijela hoće. Paziti moramo da ne bi uzeli, na pr. mjesto obruča »točak« koji je također okrugao kao slovo »**O**«, jer bi asocijacija bila pogrešna.

Kad dođemo do novoga simbola i kad su već djeca povezala akustičku i optičku predodžbu, prelazimo na čitanje slogova, odnosno riječi. Te riječi treba uzeti iz onoga istog područja odakle smo izveli i glas i oblik slova, ili barem da su s time u vanjskoj ili unutarnjoj vezi. Time se već upočetku uklanjamo verbalizmu i ujedno skrećemo pažnju djece od riječi na sadržaj, na smisao onoga što čitaju. Već u početku nastojimo da stvorimo ne samo male rečenice, već i male sadržajne cjeline. No kako u početku raspolažemo s ograničenim brojem slova, te često nailazimo na zapreke u stvaranju riječi, pomažemo si u tom i slikama koje nam nadomještaju riječi za koje nam ne dostaju slova.

Kod vezanja konzonanata u slogove i riječi dolazimo u čitanju do pomenutih već poteškoća koje se moraju postepeno prebroditi. Tu nastaju ove skupine (poredali smo ih prema teškoći):

1. Slogovi s čistim vokalom
2. Slogovi, u kojima dolazi konzonant + vokal.
3. Slogovi, u kojima dolazi vokal + konzonant.
4. Slogovi, u kojima dolazi konzonant + vokal + konzonant.
5. Slogovi, u kojima dolazi konzonant + konzonant + vokal.
6. Slogovi, u kojima dolazi konzonant + konzonant + vokal + konzonant.
7. Skupine od 3 konzonanta.

Između 2 i 3 moglo bi se umetnuti slogove u kojima dolazi r kao vokal.

Riječi ili kraće rečenice (obično sadrže u prvo vrijeme samo subjekt i predikat) učitelj napiše (naštampa na ploču) ili ih sastavi na slagarnici (Setzkasten). Slagarnica je vrlo podesno obučno sredstvo za vježbanje u početnom čitanju i pisanju, jer daje prilike za raznolik rad djece koji omogućuju pomična slova. Osobito se preporuča slagarnica, koja imade i jednu seriju crvenih slova, pa se crvenom bojom novo slovo jače istakne.

Na slagarnici najprije učitelj sam slaže slova, a djeca čitaju, ali onda i djeca slažu; jedno ili dvoje — tada jedan traži slova, a drugi ih sastavlja u riječ. Ostali na mjestu kontroliraju njihov rad i prepisuju.

Da bude rad zanimljiviji, možemo međusobnom izmjenom slova sastavljati nove riječi s novim sadržajem. I to privlači interes djece i daje im mnogo prilike za vježbanje u čitanju i učvršćivanju predodžaba pojedinih simbola. I što je glavno — ne dosađuje. Na pr. *bor* — *rob*. Možemo i samo neka slova izmijeniti novima da dobijemo nove riječi; n. pr. *hrt, krt, vrt; vrana, grana, hrana, brana; kasa, kesa, kosa; Dora, roda, odar, rado.* Ili oduzmemo koje slovo; n. pr. *vrana, rana, Ana.* Koliko ovakove preinake djecu zanimaju, vidimo po tom što ih mnogo donose dječji listovi, a djeca ih rado gonetaju.

Čitati se može i sa z i d n e p o č e t n i c e. Kod nas postoji takova za pisana slova; potrebna bi bila i takova početnica za velika štampana slova. Nemamo li takove početnice, prijeći ćemo na čitanje p o č e t n i c e ili b u k v a r a. I u nas već ima više početnica i bukvara, ali još nijedan potpuno ne odgovara svim zahtjevima koji se stavljaju za dobru početnicu. Dosad su svi uzimali za podlogu usporedno čitanje i pisanje a u najnovije dobili smo i početnicu i bukvar koji uzima najprije čitanje velike antikve, a onda istom na koncu pisanje (Dizdar). Taj je rađen po uzoru bečke Heeger-Legrünove »Unser erster Buch«, ali samo obradba nije najsretnija jer slijed u početnici ne odgovara vazda toku početne stvarne i životne obuke tijekom školske godine i većma odgovara životu gradske djece negoli seoske. To isto, samo još u većoj mjeri, vrijedi i za slike.

Ali vazda treba imati na umu kod početnice: 1) da ona dolazi tek kod primjene na red — dakle je i naše prvo učenje čitanja zapravo »bez početnice ili bukvara« koji su tek zbirke za vježbanje; 2) da se samo vježbanje u čitanju ne ograničuje jedino na početnicu, već tu dolaze i druga sredstva u pomoć, kako smo već čuli, i to obično već prije početnice; 3) da početnica nikako ne čini centar rada, već ulazi u kompleks takovih radova kao i druga pomoćna sredstva.

Pisanje

Dva su danas tabora u pogledu vremena kada se ima početi učenjem pisanja u osnovnoj školi. Jedni, i to noviji i moderniji, potpuno odjeljuju učenje čitanja od učenja pisanja i to tako, da najprije djeca uče čitanje, a onda pisanje; drugi (stariji) zastupaju gledište da se čitanje i pisanje ima učiti usporedno. Prvi dolaze do pisanja tako: Djeca najprije uče čitati velika štampana slova (počinje se tzv. kamenim pismom), zatim prelaze na mala, a onda idu postepeno preko prelaznih tipova

na pisana slova. Drugi odmah i čitaju i pišu mala pisana slova i usporedo obično čitaju i mala štampana slova, a kasnije prijeđu na velika pisana i štampana slova.

Obazrećemo se ukratko na obje metode.

Po metodi odjelitog čitanja i pisanja radi se samo s jednim alfabetom i to velikim štampanim slovima kamenoga pisma, zatim se prelazi na mala slova antikve (antikvom zovu štampari jednostavan i pravilan tip slova, bez ukrasa), a onda iz malih i velikih štampanih slova antikve malim promjenama izvedu se mala i velika pisana slova. No prije samog pisanja i to već pred čitanjem, počinje se provoditi grafičko vježbanje kao priprava. Po Legrünu traje:

Grafička priprava od 1—4 nedjelje i dalje.

Velika slova kamenog pisma od 5—19 nedjelje i dalje.

Mala slova antikve (u januaru) od 20—29 nedjelje i dalje.

Učenje pisanja (o Uskrsu) od 30 nedjelje do kraja školske godine.

Grafička priprava počinje već prvih nedjelja i nastavlja se sve dok djeca ne nauče sva pisana slova. Svrha je grafičke priprave da djeca uvježbaju oko i ruku za kasnije izvođenje poteza potrebnih kod pisanja. Prema tomu, grafička priprava uklanja poteškoće koje bi nastale kod učenja pisanja, jer se za kratko vrijeme moraju proći sva slova. Vježbaju se najprije veliki mišići ruke, a onda mali mišići. Sadržaj se za vježbanje uzima iz svih predmeta, a osobito iz početne stvarne i životne obuke. To je, dakle, gimnastika cijele ruke i prstiju, jer se vježbe provode cijelom rukom, podlakticom i pešću. Učenici vježbaju ili kredom na školskoj ploči (kao crtanje), prstom u uzduhu ili po klupi, zatim se neke vježbe provode u gimnastici i kod ručnog rada. Ove vježbe moraju uzeti obzira na sve fiziološke elemente pisma, jer će samo tako ruka postati potpuno sposobna za lako i pravilno izvođenje svih slova. Same vježbe uzimlju se iz područja stvarne i životne nastave koja se obrađuje u nekoj nedjelji, te nijesu bez sadržaja. Obično imadu karakter igre (na pr. učenici vrte rukom da imitiraju okretanje vodeničnoga kola).

Oblici velikih slova kamenog pisma (Steinschrift) izvode se iz slika stvari, životinja i bilja, a ti treba da imadu neku vezu s jedne strane sa slovom, tj. ime neke stvari, životinje ... treba da sadrži u sebi taj glas bilo to na početku riječi (najobičnije i najbolje), u sredini ili na kraju (na pr. iz slike ovalnog o k n a ili o b r u č a izvedemo oblik velikog slova O), a s druge strane sam motiv treba da je uzet iz stvarne i životne nastave koja se upravo obrađuje. Za pamćenje oblika pojedinih slova pomaže

djeci i to, ako sastavljaju oblik slova iz štapića, kružića, ili ga savijaju iz žice, modeluju iz gline ili plastilina, izrezuju, crtaju, te napokon ako od slova sastavljaju i riječi, premeću slova i slogove, traže slovo na slagarnici itd.

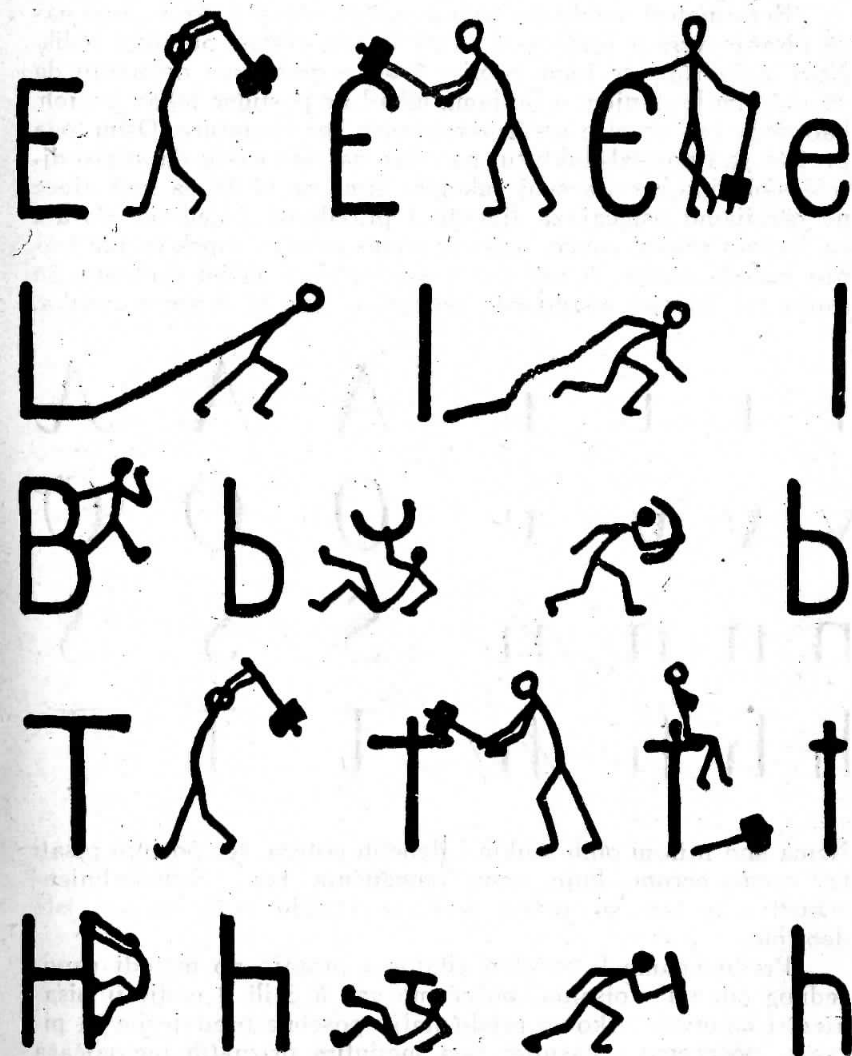
Prije negoli se prijeđe na mala slova, upotrebljava se tzv. *manira kapitalčića* (Kapitälchenmanier); tako se zove manira kad se u štampi upotrebe samo velika štampana slova, ali tako, da se ona u početku rečenice, zatim imena vlastita itd. pišu većim velikim slovom, a ostala malim (na pr. NOVA GODINA). Time smo već prešli u dva polja, gornje i srednje. Poslije toga prelazi se na mala štampana slova, ali tako da se izvedu iz velikih, ukoliko je to moguće. Prvi nam je posao olakšan time, što su mnoga velika štampana slova istog oblika kao i mala (na pr. C c, O o, P p itd.), a ostala se većinom mogu lako izvesti iz velikih, tako da ih malo preinačimo ili da im koji dio oduzmemo (K k, H h, B b ...). Srodnost se neka može naći između svih velikih i malih slova. Može se ta izmjena »velikih« u »male« izvesti i na duhovit i za djecu interesantan način, kako to čini Fritz Vogt*).

U ćirilici su gotovo sva mala slova potpuno jednaka velikima; dakle, tu nema poteškoće kod prelaza s velikih na mala slova. Evo ih:

А а, Б б, В в, Г г, Д д, Ђ ђ, Е е, Ж ж, З з, И и, Ј ј, К к, Л л, Љ љ, М м, Н н, Њ њ, О о, П п, Р р, С с, Т т, Ћ ћ, У у, Ф ф, Х х, Ц ц, Ч ч, Џ џ, Ш ш.

Kod prelaza na pisana slova najveću poteškoću čini međusobno vezanje slova, jer su djeca bila dotada naučena da ih pišu (crtaju) rastavljeno. Već se prije toga vezanja preduzmu priprave time, da nekim promjenama dođemo do tipa slova koja se mogu pisati jednim potezom i koja su po obliku vrlo blizu pisanim slovima *(kurziv)*. Osim toga vježbaju se djeca već prije toga u vezanom »pisanju« nekih ornamenata. Ne treba sada drugo, već da se ona slova, koja su najbliže pisanima (nešto slično kao kurziv), uhvate i »pruže ili jednu ruku ili nožicu ili se prema potezu pera malo promijene«, i pisanje je počelo. Olakšica je u tom što je uklonjena ona poteškoća koja se javlja kod usporednog čitanja i pisanja, naime, da dvije poteškoće dolaze u jedan mah, jer je tu čitanje već uvježbano, pa je učenje pisanja sada samo grafičke naravi. Za vježbanje pisanja uzimlju se pojedine riječi (tzv. »radne riječi«), koje nam dade početna

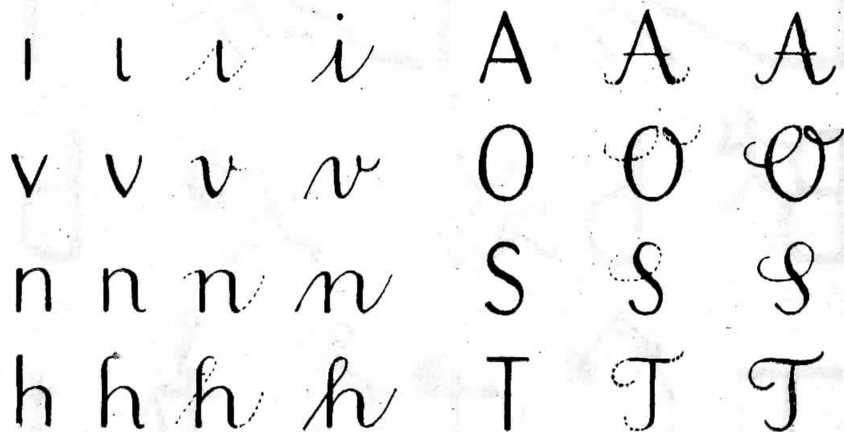
* F. Vogt: Arbeitsgemäßer Leseunterricht.

(Iz knjige F. Vogt: Arbeisgemäßer Leseunterricht)

stvarna i životna obuka. Po toj metodi dakle prijeđemo četiri tipa alfabeta: kameno pismo, antikvu, prelazno pismo i pismo. Sve se to razvija jedno iz drugoga i dolazi prirodno i postepeno, pa se lakoćom dolazi do uspjeha.

Reformatori uvode još jednu novost za naše škole. Kod nas se pisanje vrši u linijama i slova imadu stalan pravilan oblik. Novi metodičari se tome protive i eksperimentima dokazuju da se ropskim kretanjem u linijama nikad ne postigne takav uspjeh kao onda kad se piše na čistom papiru bez linijature. Osim toga protive se i normal-duktusu, pa stoje na stanovištu da svako dijete slobodno razvija svoj rukopis. Time ne misle da kod djece ne razvijamo osjećaj za ljepotu i pravilnost pojedinih slova i za ljepotu pisma uopće, nego se samo protive ropskom imitiranju tuđega pisma. A baš to se uvriježilo u našim školama, pa skoro svi učenici imadu iste poteze — one iz krasnopisanaka.

Nema kod njih ni onih tankih i debelih poteza, jer počinju pisati tzv. *redis-perom*, koje nam omogućuje tzv. »Schnurrlinienschrift«, tj. svi su potezi koji se izvedu redis-perom, iste debljine.

Preduzimamo li početno čitanje i pisanje po metodi usporednog čitanja i pisanja, počećemo već u 3 ili 4 nedjelji pisanjem i čitanjem. Ako se preduzimlju posebne predvježbe za pisanje, počećemo i kasnije. Ima međutim priznatih metodičara stare škole, (na pr. spomenuti već H. Kolar), koji počinju pisanjem već u 1 nedjelji, no to je svakako preuranjeno i suvišno. Suvišno je i za djecu previše apstraktno rastavljanje rečenice u riječi, riječi u slogove i slogovâ u slova, baš kao što je i nepotrebno uzeti prije sve predvježbe za pisanje, a onda istom prijeći na samo čitanje i pisanje. I kod usporednog čitanja i pisanja treba tražiti u početnoj stvarnoj i životnoj obuci oblike za pismena; svi se oblici dadu izvesti na lijep i zanimiv način, te ih djeca igrajući uvježbaju. Treba to činiti neposredno prije svakog slova već i zato da djeca odmah i asociiraju stanoviti glas sa njegovim simbolom. Ako se preduzimlju najprije predvježbe (po 5—6 nedjelja), djeci to dosadi, jer takve crte za njih ništa ne znače. Isto je tako bilo nepotrebno imenovanje crta: tanka, kosa, gore, debela dolje itd., jer djeca nauče pisati s tim kao i bez toga, — to znam iz iskustva.

Pošto je analiziranje rečenice u riječi, riječi u slogove i slogovâ u glasove suviše teško za djecu u početku I razreda, poći ćemo obratnim putem. Do glasa doći ćemo fonomimičkom metodom i metodom normalnih glasova. Iz glasova sastavićemo poslije riječi — dakle idemo sintetičkim putem, a onda je lako okrenuti obratnim putem natrag, tj. provesti analizu riječi koju smo sastavili iz glasova. Sada se možemo baciti i na analizu nove riječi, pa to i radimo, naročito kod traženja glasa do kojega ne možemo doći fonomimičkom metodom i metodom normalnih glasova.

Koja je od tih metoda bolja? Svakako ona koja počinje velikom štampanom inicijalom, jer daje mnogo više prilike za dječju aktivnost i samorad i jer ostavlja teži akt — pisanje, za kasnije. Zato i ona krči sebi posvuda put, te će doskora ostati pobjednicom.

U pogledu početnice ili bukvara treba spomenuti da vrijede samo takovi koji su zapravo čitanke, tj. koji donose na svakoj stranici suvisla štiva. Ali danas se radi i bez početnice, koju mnogi smatraju suvišnom kočnicom u radu. Ako se i ne možemo u svemu s time složiti, ali ćemo im svakako dati u tom pravo u pogledu loše i površno sastavljenih početnica i bukvara, a takovih ima i u nas. Onda je bolje raditi i bez njih. Dobra početnica ili bukvar dobro nam dođe kod vježbanja da ono bude što raznolikije. Uopće treba imati na umu, da treba što više vježbe, a ta treba da je što raznolikija.

Kad se počinje pisanjem, slijede slova genetičkim redom, tj. redom kako se jedno slovo može razviti iz drugoga. Čini se to zato, što je pisanje teži akt od čitanja, pa bi se inače sam rad usporavao i otežčavao. No ni na to se mnogi ne obaziru (Saršon-Baf, Vujanac kod nas); taj genetički red slova, uostalom, koči i rad po fonomimičkoj metodi, jer je, na pr., lakše naći u u prirodi glas *z* (zujanje žice) negoli glas *t* (koji dođe po genetičkom redu treći). Štampana mala slova mogu se pre-

duzeti: ili odmah poslije svakog pisanog slova (prelaz preko kurziva) ili poslije svih preduzetih pisanih slova (prelaz također preko kurziva). Za velika slova treba, svakako, naći potrebu da se pišu (na pr. u pisanju vlastitih imena, imena sela, gradova . . ., na početku rečenice itd.). Istovremeno se uzimlju i velika štampana slova. I tu se upotrebljava ručni rad, samo u manjoj mjeri, što i jest loša strana, jer se koči radna nastava.

Pri svršetku ovoga odlomka napominjemo još ovo: Tempo napredovanja čitanja ne može se unaprijed fiksirati (— rukovođ to, dakako, mora činiti približno, ali rukovođ nije Sveto pismo!) — već se ravna prema prilikama, tj. prema nadarenosti djece i — spretnosti učitelja. Ali i spretan učitelj ne pozna u tom nepotrebne žurbe. Ne smije, dakle, prosuđivati vrijednost učitelja I razreda po tom, je li što ranije preduzeo s djecom posljednje slovo alfabeta već po tom, je li on to postigao tako, da djeca nijesu osjetila težinu početnog čitanja, a razumije se, i pisanja.

Crtanje i ručni rad

Poznato je, kako djeca i prije, negoli dođu u školu, crtaju gdjegod im se pruži prilika. Ti su crteži shematički i mnogo toga im ne dostaje, no to dijete nadopuni riječima i fantazijom. Ali ti su crteži djetetu mili kao što je i umjetniku mila slika koja je izražaj njegova stvaralačkog duha. Osim toga ti su nam crteži odraz izražajne sposobnosti djeteta, pa su osobito u prvo vrijeme, a i poslije, predmet studija učiteljeva da upozna dijete i njegove osebine. Učitelj, dakle, mora razumijevati te prve produkte dječje stvaralačke moći, i ne samo proučavati ih, već i nastojati da se i dalje razvijaju u smjeru usavršivanja. Da udovolji ovom zahtjevu, treba da dade djeci poticaja, neka crtaju nešto po vlastitom izboru i bez ičijeg utjecaja, a drugome će zahtjevu udovoljiti davanjem prilike djeci da što više crtaju, i razvijajući u njih sposobnost zapažanja i pravog rasuđivanja oblika, pokreta i boja. Samo u tom vođenju djece k napretku treba se vazda obazirati na narav i interes djeteta ovoga doba, a ne smije se djeci naturavati što leži izvan kruga njihova interesa ili zašto još nemaju sposobnosti, da shvate. Crtanje, dakle, treba da bude dječije.

U prvo vrijeme crtaju djeca isključivo po predodžbi, vole život i pokrete negoli mrtvu prirodu, vole stvari koje imadu neku svrhu, nego li, na pr., modele. Početna stvarna i životna obuka ,dakle, daće im dovoljno prilike i takovih sižeja za crtanje koji leže u njihovu interesnom krugu: to su ljudi i njihovo zanimanje, životinje, stvari, kuće i napokon cvijeće i drveće. Bezbroj momenata doći će sami od sebe, gdje možemo dijete »uposliti« crtanjem, koje u neku ruku možemo također ubrojiti u ručni rad. Crtanje, dakle, osim već navedenih prednosti ima za obuku i tu dobru stranu, što daje mnogo prilike za spontanu dječju aktivnost, a osim toga sili učenika da se ponovo vraća predmetu ili događaju koji crta ili ilustrira; time se njegove predodžbe učvršćuju i upotpunjuju.

Osim u početnoj stvarnoj i životnoj obuci crtanje će nam poslužiti i u računstvu te unijeti mnogo života u taj inače za djecu dosadan predmet, ako se operira pustim brojevima. Osobito, ako uvedemo i pastele! Brojni odnosi biće crtanjem predmeta jasniji, a aktivnost pojačana. I u jezičnoj nastavi upotrebićemo crtanje za ilustriranje priča i pjesmica.

U usku vezu dolazi crtanje s pisanjem u 3 momenta: 1) kod traženja oblika za simbole (na pr., najprije crtamo obruč, palicu . . . a onda iz toga izvedemo oblik slova O, P); 2) kod vježbanja velikih i malih mišića, koje zapravo i nije drugo negoli shematsko crtanje, te kod ritmičkog nizanja oblika, tj. kod ornamenata koji nam također služe kao predvježba za pisanje; i 3) kad crtežom dijete dopunjava ono što još ne umije napisati (na pr. MAMA IMA + slika jabuke).

Sa crtanjem usko je vezan **ručni rad;** u prvom redu **izrezivanje papira** i **modelovanje.** Izrezivanjem papira dobivamo slike kao i crtanjem, samo što kod izrezivanja imademo plohe već gotove. Izrezivanje je vrlo podesno baš stoga razloga, jer djeca i onako na tom stepenu razvitka rišu shematski — prevladava tzv. velika forma. (Rothe.) Može se izrezivati jednim »rezom« (potezom) cijela slika — biva to obično kad radimo sliku iz crnog papira —, što bi odgovaralo impresionistima, a može se slika konstruirati i iz pojedinosti, kako će raditi veći dio učenika — ekspresionisti. Najviše ćemo raditi na potonji način, već i zato, jer je lakši.

Poradi skupoće materijala uvešćemo i z r e z i v a n j e pretežno u gradskim školama. U tu svrhu trebamo škare s tupim vrhom, papir za naljepljivanje (obično čvršći i gumirani papir raznih boja), i čvrst papir za naljepljivanje. Risaći papir nije najpodesniji za podlogu, jer šareni gumirani papir ne prianja dosta čvrsto uza nj, pa se lako odlijepi; zato treba gladak, čvrst papir. Dobre su u tu svrhu i bilježnice iz takova papira, ali se preporuča da se lijepi na posebne listove, jer se bilježnica čestom uporabom lako uprlja. Lijepi efekti dobiju se, ako se lijepi na

tzv. naturpapiru različitih boja. Uzme li se običan bojadisani papir, kakav, na pr., kupuju na selu za izrezivanje lančića za božićno drvo ili kakav upotrebljavaju kolačari (licitari), a taj je vrlo jevtin, može se uvesti izrezivanje i na selima. U tom slučaju treba prirediti dosta gumirabike ili skuhati ljepila od škroba za čitav razred. U gradovima bolje je uzeti gumirani papir; dobro je, da svako dijete ima spužvicu kojom će navlažiti papir, da se spriječi nehigijensko lizanje jezikom. Što se tiče nožica (škara), treba da imadu, kako spomenuh, tup vrh, da se ne dogodi nesreća. Oprez je svakako pri tom potreban; zato će učitelj upozoriti učenike, da ih uzimaju u ruke samo kad režu, a kad izlaze iz klupe, da ostave škare pod klupom. Izrezujemo samo jednostavne slike, jer je izrezivanje za I razred dosta teška tehnika.

Najjevtinije je m o d e l o v a n j e, jer materijala (gline) ima posvuda besplatno, a pribor — prste — nose učenici vazda sobom; treba im još, eventualno, kakovo drvce da se utisnu oči, usta. To je i lakša tehnika; prve pokušaje i vježbe već je prije pravilo svako dijete, osobito na selu. Kod modeliranja nogu, ruku, drška na jabuci i slično mogu si djeca pomoći i tako, da mjesto noge, ruke, drška, utaknu kakovu šibu, drvce. Isto tako mogu i kod ptice utaknuti mjesto krila ili repa kakvo pero, kod mrkve, repe... lišće. No vazda treba birati takove predmete za modeliranje, koji se mogu prikazati tim materijalom. Nećemo modelovati, na pr., staklenu čašu iz gline, kad čaša mora biti prozirna.

Modelovanje je najpodesniji ručni rad za I razred, jer najviše odgovara duševnim dispozicijama djeteta na tom stepenu razvitka. Ima i dvije prednosti pred crtanjem: 1) trodimenzialnost, 2) što rade obje ruke. Kod modelovanja ne treba tražiti od djece da dadu savršene forme i detalje. Djetetu je dosta ako pogodi neke sličnosti; za detalje i finese ne mari i nije sposobno da ih dade.

Najpodesnija i najjevtinija je lončarska glina, koja je već očišćena od primjesa. Poslije rada ljepše predmete spremimo i isušimo (za školsku izložbu mogu se i speći kod lončara), a ostalo djeca premijese u kugle i udubu u njih štapićem ili pisaljkom duboke rupe.

Mjesto gline upotrebljavaju i plastilin, koji dolazi u trgovinu i u raznim bojama, ali to je preskup materijal. Pa i čemu, kad nam isto tako dobro može poslužiti zemlja. Glinu treba čuvati u sandučiću koji je iznutra obijen limom ili presvučen voštanim platnom, ili se jednostavno umota u vlažne krpe. Ako

se posuši, može se opet navlažiti i premijesiti. Reže se žicom u komade kakovi nam već trebaju za posao. Učenici treba da imaju pred sobom kakav komad papira (na pr. novinskog), da ne uprljaju klupu; još je bolje, ako svaki ima dosta velik komad voštanog platna ili dasku, karton. Da se ne uprljaju — to se rijetko dogodi, ako ih se upozori da paze — mogu imati pred sobom pregaču. Ovamo pripada i m o d e l o v a n j e p i j e s k o m.

Osim izrezivanja i modelovanja, koji se vrlo često upotrebljavaju u obuci ima i drugih vrsta ručnog rada: **ređanje pločica iz kamenčića, zrnaca, savijanje papira, svijanje žice** i slično.

Ređanjem četvorinastih i trouglatih pločica iz kartona dobivamo različite ornamente, koje možemo primijeniti kao ukras na druge predmete ili slike. Da se mogu prilijepiti, dobro je da su iz gumiranog papira. Kod ornamenata treba nastojati, da biramo naše narodne motive.

Ređanjem štapića ili drvaca možemo dobiti neke jednostavne sličice predmeta s kojima smo se susreli u početnoj stvarnoj ili životnoj obuci (stol, stolice, klupa, prozor, ograda vrta itd.). Dobro nam dođe i kod nekih slova, a i u računstvu. Na selu uzmemo mjesto štapića slamke, sitinu, a štapiće mogu si djeca izraditi iz vrbovih ili ljeskovih prutića. Ređanje štapića upotrebljavamo samo prigodice.

Ređanje graškovih i kukuruznih zrna ili ređanje kamenčića upotrebljava se najviše za dobivanje forme kojeg slova, koje ima zavinute linije. Još je podesnija u tu svrhu metalna žica (drot) ili vrvca (na pr. za slovo S).

Savijanje papira može nam poslužiti u nauci o prostoru (geometriji) a i u početnoj stvarnoj obuci (na pr. lađa, čaša...). Uzima se ili obični novinski papir ili papir za pakovanje.

Kod svih vrsti ručnog rada mnogo smeta u našim školama to što je gornja daska klupe kosa. Praktičnije bi bilo da je vodoravna. Dobro je da klupa ima ozgo uzduž jamicu, u koju se mogu odložiti na pr. štapići, kamenčići, zrnca.

Ručni rad daje djeci ne samo mnogo prilike za aktivnost, već i razvija kod djece ukus i radost za stvaranjem. Zato i jest vrijeme ručnog rada — vrijeme dječje radosti. Ako uzmemo u obzir velike koristi, što ih obuci donosi ručni rad, te veliko veselje djece i interes kojim ga prate, ne ćemo se čuditi, što škola rada toliko naglašuje ručni rad i primjenjuje ga gdjegod može. Ta on joj je i ime dao! Ali na jedno ne smije se zaboraviti: u osnovnoj školi ručni rad ne ulazi kao poseban predmet

u obuci, nego kao dio obučnog principa nove škole, a to je: princip rada duhovnog i ručnog.

Pjevanje

Djeca naših škola u golemoj su većini još u neposrednom dodiru sa prirodom, pogotovo ona seljačka. Zato je obuka u pjevanju u nas daleko lakša negoli kod naroda s velikim gradovima i s vrlo razvijenom industrijom. Mnogome će se to činiti paradoksno, ali je tako. Paradoksno činiće se mnogom zato što takovi narodi s bezbroj gradova i s razvijenom industrijom stoje, kako se veli, na višem stupnju kulture, i morala bi i njihova djeca i u tom biti pred našom kao što su pred njom u poznavanju mnogih tehničkih izuma. Ali u tom se opaža razorno djelovanje gradske buke i huke industrijskih sredstava i odalečivanje od života bližeg prirodi. Opazio sam tu razliku već i između naše seoske djece i djece grada Zagreba, dočim će razlika između sela i manjih gradova biti manja ili nikakova. Razlog tomu biće i to, što seoska djeca dolaze mnogo više u priliku da čuju i učestvuju u onoj vokalnoj muzici, koja ima svoj korijen u prirodi i koja im je najbliža, a to je naša pučka popijevka, negoli djeca većih i velikih gradova, koja se guše u šlagerima što ih trube gramofoni i tonfilmovi na svakom koraku.

Pučka popijevka* ima svoj izvor u životu naroda i u prirodi njegova kraja, jednostavna je i melodijom i tekstom, iskrena obično do naivnosti, te u svemu odgovara prirodi djece. I tu je, dakako, potreban pomnjiv izbor s obzirom na ciljeve uzgoja, kako ne bi u tekstu bilo nešto što se tim ciljevima protivi ili što bi bilo preuranjeno (erotika). Pučka popijevka treba da dominira u osnovnoj školi, i to po mogućnosti u svoj izvornoj formi što se tiče teksta i što se tiče melodije. Tek tamo gdje je to neophodno nužno, promijeniće učitelj tekst da bude u skladu s ciljevima uzgoja, ali tako, do ne naruši njegovu umjetničku vrijednost. Melodiju će ostaviti netaknutu. U drugom redu uzeće dječje i druge popjevke, što su ih komponovali naši kompozitori u duhu naše pučke muzike.

Pjevanje u osnovnoj školi uopće, a napose u I razredu, ne smijemo smatrati kao poseban predmet, već kao dio skupne obuke. Nije teško odrediti mjesto popijevci u obuci; ako na pr. govorimo o pčeli, zapjevaćemo i pjesmicu o pčeli; ako govorimo o potočiću, tražićemo i pjesmicu o njemu itd. Ali mnogi će pri-

* Razlikujemo: pjesmu koja se recitira, i popijevku, tj. pjesmu koja se pjeva.

mjetiti, da je teško svagda naći pjesmu koja odgovara. To stoji, tim više što su naše pjesmarice dosta oskudne. Kako već spomenusmo, u prvi red stavljamo pučki melos i tekst, a zatim tvorevine kompozitora, ali i ti treba da budu u duhu narodnog muzičkog izražavanja. Narodna popijevka teško će nam dati dosta materijala — mislimo na tekst — a naši kompozitori ne haju mnogo za naše najmanje — ima i u tom tek nekoliko svijetlih pojava, kao što su na pr. Zajc, Novak, Đorđević, no sve je to premalo — te ne komponuju dječjih popjevaka koje bi nam tako nužno trebale. Ne ćemo se upuštati u ispitivanje, koji su uzroci tomu, već samo konstatiramo činjenicu. Tu je dakle izbor u pogledu pučke popijevke premalen. Ipak sam pokušao u drugom dijelu ovog rukovođa, da pronađem podesne popijevke, a često sam ih morao i sam stvoriti. U koliko mi je to pošlo za rukom, prosudiće čitaoci, koji neka svakako uzmu u obzir da posao nije bio lak.

Druga poteškoća koja se javlja u izboru podesne popijevke, odnosi se na melodiju. Kod izbora melodije treba da imamo pred očima pjevačku sposobnost djeteta od 7 godina. Melodija ne smije da premašuje opseg njegova grla (c_1—h_1), a ritam treba da bude lako shvatljiv (po mogućnosti bez punktiranja). Neće svaka popijevka oduševiti djecu iz svakoga kraja. Pa ako i jest neka pjesma u opsegu dječjih grla i laka ritmom, — možda ima preteške intervale — dakle opet ne odgovara. I tako nam mnogiput nije moguće da nađemo za neku obučnu skupinu podesnu pjesmu. Ali i tu si možemo pomoći, a da ujedno dođemo i do elemenata muzike i pjevanja. Ti su elementi najdosadniji i u muzici, te nikako ne bi sistematska obuka u pjevanju, koja bi polazila od elemenata muzike do melodije, odgovarala prirodnom razvitku djece od 7 godina, ma da bi time udovoljili načelu »od jednostavna k složenomu«. Svaki učitelj pjevanja znade da su sve vježbe, i ritmijske i vježbe za pogađanje intervala i intonacije, dosadne učenicima, pa i onima u muzičkim školama, a kamoli ne djeci. No takovih ćemo elemenata ritma i melodije, koji odgovaraju prirodnim težnjama djece, u obilju naći na području početne stvarne i životne obuke. Uzmimo, na pr., zvona koja su obično ugođena u akordima, glasove ptica i drugih životinja, pjev noćobdije, zov požarnika, izvikivanje lončara, prodavača satova i drugih, automobilsku trublju, itd. Slovenci imadu lijepu zbirku od C. Pregelja,* koja počinje baš tim elementima ,no u nas još nema slične zbirke. Tako podani elementi

* Ciril Pregelj: Nageljčki. I. del.

4

unose veselo raspoloženje među djecu, dok se uvađanje suhoparnih vježbi, kako to radi i jedan naš metodičar, protivi principima savremene didaktike koja se obazire u prvom redu na prirodne sklonosti djeteta.

Već od prvog početka moramo ići za razvijanjem osjećaja za lijepo (estetski momenat), uporedo sa deklamovanjem lijepih dječjih pjesmica, sa pričanjem pričica i crtanjem i modelovanjem. Da popijevke što dublje djeluju na djecu, treba da dođu u pravom momentu, stoga se biraju prigodice. Izbor, dakle, ovisi o godišnjim dobama i drugim prigodama (crkvena i državna svečanost, koji lokalni događaj, itd.), uglavnom, o građi preduzetoj u početnoj stvarnoj i životnoj obuci. I uz igre se kadšto pjeva; glavna je svrha popijevke uz igru da se potonja uzdigne, da se u nju unese što više živtoa. Neke melodije uz igru djeca će znati otprije i mnogo će ih veseliti, ako ih i u školi pjevaju.

Obuka u pjevanju u I razredu treba da postepeno gradi temelje za daljnju uspješnu obuku u tom predmetu u kasnijim godištima. Prije svega treba da se u djece razvije sluh i osjećaj za ritam. Često učitelji razdijele djecu u onakovu sa sluhom i u onakovu bez sluha, ali to je gruba pogrješka. Sluh se u djece postepeno razvija, što vidimo po tom da i oni, tzv., »bez sluha« kasnije propjevaju. Mnogo tomu doprinosi zborno pjevanje; zato su privatisti redovito slabiji u pjevanju. Mnogo je lakše razviti osjećaj za jednostavan ritam, jer se čitav dječji život kreće u ritmu. Ritam uvodimo i u neke druge predmete na pr. u brojenje. Kompliciraniji ritam djeca će svladati istom na višem stupnju (III i IV razred), i to ne svagdje jednako. Mnogo je važna pravilna tehnika disanja koju treba njegovati već i iz higijenskih razloga. Tehnika disanja je zapravo dio tehnike pjevačkoga grla, a toj se obično posvećuje malo pažnje u samom početku, a poslije još manje. Veli se: neka se djeca ispjevaju. Ali tome nije tako. Nije to tehnika grla, ako pustimo djecu da se napreću i da se deru što ih grlo nosi, već u tom da sa što manje napora dobijemo što jači i što ljepši ton. Pustimo li da se djeca napreću (što biva, kad se »od srca« deru) — dobićemo naprotiv grub i kreštav ton, a to svakako nije estetski. Mnogo pomaže u tom, da dođemo do ljepšeg tona, ako ih naučimo da pravilno otvaraju usta, da pjevaju tiše, naročito visoke tonove, pa onda i to, ako djecu priučimo već u početku da govore lako i glasno, ali da ne viču. Lijepom pjevanju mnogo koristi, ako djecu već u prvom početku priučavamo na pravilno izgovaranje glasova. Mnogo nam prilike za to daju vježbe za početno čitanje. Djeca sa slabo razvitim sluhom upočetku će, dakako, šutjeti,

dok im se sluh privikne na razlikovanje tonova po visini i dok osjete ritam.

Pjevanje treba da bude za djecu odmor, a nipošto novo naprezanje, kao što to biva kad se djeca deru.

Popjevke za I razred ne smiju da prelaze opseg tonova koji mogu djeca od 7 godina bez napora pjevati. Taj se u glavnom kreće od c_1—h_1, iznimice i do c_2. Ali tu se moramo obazirati i na teškoću nekih intervala, na pr. povećane sekunde, terce, koje izbjegavamo. Važno je u pogledu teškoće pjevanja neke melodije i to, oko kojega se tona najviše grupiraju tonovi melodije. Melodija koja jedamput samo dosegne c_2, a inače se neprestano kreće oko f_1 ili g_1, lakša je za pjevanje negoli ona, koja bi se neprestance vrtjela oko h_1 ili c_2.

Pjevanje treba uplesti u skupnu obuku, a satovi pjevanja treba da budu satovi odmora. Pjevanje treba da obuku oživljava, a ne da stvara još veći umor.

Računanje

Obuka u računstvu zadaje u I razredu, a i kasnije, mnogo muke i djeci i učitelju, ako se ne radi kako treba. Osobito to biva tamo gdje se vježba ponajviše čistim brojevima ili, u najboljem slučaju, na računaljci ili predodžbama stvarnih količina, što sve djecu muči, umara, i dosađuje im te im napokon računstvo postane najmrži predmet. Da se tome izbjegne, treba u računstvo unijeti života i treba da je stvarno, zato ga i dovodimo u najužu vezu s početnom stvarnom i životnom obukom, koja daje na pretek prilike za izračunavanje i računsko vježbanje. Pojmove brojeva treba dijete da apstrahira iz stvari svoje okoline, a ne da se apstrakcijom počinje. Dolazi se, dakle, od stvari, vježba se sa imenovanim brojevima, i kad se uvježba, mogu se davati zadaci sa čistim brojevima. Pri svemu tome obaziremo se što više na život djeteta i nastojimo, da u njemu probudimo interes i izazovemo potrebu da se nešto izračuna: da se broji i zbraja, oduzima, dodaje, mjeri, itd. Tako dolazimo prirodnim putem ne samo do brojnog niza nego i do svih računskih operacija. Radi li se to o stvarima koje u životu djeteta nešto znače, a ne samo na računaljci ili na kojem drugom sredstvu za predočivanje brojnih količina i računskih operacija (na pr. samo sa štapićima), interes djece biće intenzivan, volja za rad jaka i uspjeh neočekivan.

U prvo vrijeme naše nastojanje ide za tim da dademo djeci što više prilike da broje. Broji se sve što nam školski rad i

dječji život donese. Kod brojenja učenici: 1) broje samo predmete koje imadu pred sobom, tako da im promijene mjesto; 2) broje predmete, tako da ih se samo dotaknu rukom, ali da ih ne premetnu; 3) kod brojenja predmete samo pokazuju prstom, ali ih se ne dotaknu; 4) predmete fiksiraju pogledom. Ovo potonje je najteže, zato brojenje preduzimamo redom kako je tu navedeno, tj. po teškoći. Kad neku količinu tako prebroje, treba da je obuhvate čitavu jednim pogledom; tako je dovode u vezu s posljednjim brojem. Na taj način malo pomalo dolaze i do predodžbe o nekom broju.

Stvari iz života većma pobuđuju dječji interes, zato je i opažanje točnije, potpunije i življe, a prema tome biće jasnija i potpunija brojna predodžba. Kod brojenja važno je i to, da je za dobivanje predodžbe o brojevima korisnije »jedno za drugim u prostoru«, negoli »jedno za drugim u vremenu«. Na pr. više vrijedi brojiti pet kestena koje imadu djeca pred sobom poređane, negoli brojiti po sluhu kako negdje vani padaju s drveta jedan za drugim, ali je dobro, ako se kombinira jedno i drugo. Kad prebrojimo neke stvari, nastojaćemo da ih svrstamo u b r o j n e s l i k e, jer je brojna slika za simultano shvaćanje broja bolja od niza. Dijete može (na pr. na ruskoj računaljci) simultano da obuhvati 3 ili najviše 4 kuglice (nakon ½ godine obuke, po Dru Layu), a ako su kuglice poređane u brojne slike, može da brojno obuhvati simultano i do 12 kuglica. Zato Lay računaljke za nizove i ne smatra za zorna pomagala u strogom smislu. To su vještačka ili umjetna nastavna sredstva.

Kao najraširenije umjetno ili vještačko obučno sredstvo u nas dolazi r u s k a r a č u n a l j k a, a možemo reći i najpraktičnije i najbolje, jer odgovara zahtjevima koji se stavljaju na takovo sredstvo za predočivanje u računstvu: 1) da bude jednostavno i da se ne odalečuje od glavne svoje svrhe, a to je dobijanje brojnih predodžaba i zorno predočivanje računskih operacija; 2) da je dosta veliko, kako bi ga mogli svi učenici jasno vidjeti; 3) da je pokretno i da lako sva djeca njime barataju; 4) da se na njemu može prikazati i mnoštvo jedinica i skupiti ih opet u veću cjelinu. Neprilika je kod ruske računaljke u tom što nam daje samo brojne nizove, a brojne slike ne dadu se zgodno njome predočiti. Baš takove računaljke, pomoću kojih bi se mogle načiniti brojne slike, potrebne su nam u I razredu. Imade ih nekoliko, ali su većinom nepodesne i nepraktične. Dobro će svrsi odgovarati moja ruska računaljka kojom se na vrlo jednostavan način mogu praviti i brojne

slike do dvadeset. Konstruirana je tako da se kuglice sa donje dvije žice mogu lako skinuti, ako se žica odšarafi. Kuglice se stave u jamicu koja je ispod najdonje žice. Na daski, koja je pričvršćena na lijevoj strani računaljke u svrhu da se iza nje mogu sakriti kuglice koje bi smetale kod predočivanja, pričvršćeno je u 4 četvorine, obojene bijelo, 20 kvačica, na koje se mogu nabadati kuglice koje onda čine brojne slike. Brojne su slike, dakle, na bijeloj pozadini, slično kao kod domina. Koliko će biti vrijednost u praksi kod uporabe takove računaljke, vidi se po rezultatima do kojih je eksperimentiranjem došao Walsemann, naime, da se kod nizova poteza naprama brojnim slikama odnose pogreške kao 451 : 28. A ipak se vrlo mnogo upotrebljuju za predočivanje brojeva baš zorna pomagala s nizovima. Grupisanje predmeta u brojne slike, dakle, mnogo pomaže brojnom shvaćanju, a isto tako i ritmičko grupisanje. Grupisati je bolje ovako: : : : negoli . . . . . . o čemu sam se i sâm uvjerio obučavajući u I razredu. Važno je i to da su okrugli oblici bolja sredstva za predočivanje negoli dugački. Bolje su dakle plodovi, kamenčići, kružići i slično, negoli štapići, potezi itd. Kao sredstvo za predočivanje brojnih količina i operacija služi nam i c r t a n j e, koje treba da se mnogo upotrebljava u I razredu, da djeca nesamo dobiju jasnije predodžbe o brojevima i računskim operacijama, nego i da budu što aktivnija. Mnogo više vrijedi ako kažemo: Nacrtajte 5 jabuka što ih je imao dječak, negoli ako kažemo: Dječak je imao 5 jabuka; mi nemamo ovdje jabuke, nego pokaži 5 kuglica!

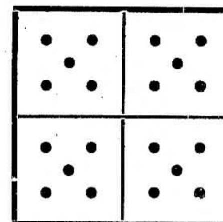
Brojnih slika ima više vrsti. Poznate su Bornove brojne slike:

•   :   ••   ::   ••• itd.

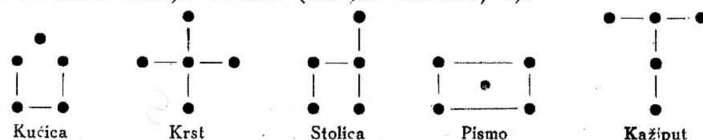
Broje se ovako:

•1 •3 •5 •7 •9 •11 •13
•2 •4 •6 •8 •10 •12 •14

Na spomenutoj več mojoj računaljci dobiju se ovakove brojne slike:

Za pojimanje pojedinih brojeva mogu poslužiti brojne slike koje učenici crtaju ovako (na pr. za broj 5):

U brojanju čine učenici nizove i uspinju se kao po stepenicama uvijek za jedan više (ili za jedan manje, ako brojimo natrag). Pošto smo na taj način stigli do deset, možemo upotrebiti i ritmičko brojenje, kod kojega naglase djeca (u zboru) svaki drugi, treći ili četvrti broj. Time se unosi u monotoniju brojenja »po jedan« nešto novo i za djecu interesantno. Ritmičko brojenje može se spojiti i s time da kod svakoga drugog, trećeg... broja pljesnu djeca rukama. Nizovi bi bili ovakovi: 1 **2** 3 **4** 5 **6** 7 **8**... ili na nepar **1** 2 **3** 4 **5**... ili 1 2 **3** 4 5 **6** ili **1** 2 3 4 **5**... Ritmičko brojenje na 3, 4... uzimlje se kao predvježba za pribrajanje, oduzimanje broja 3, 4.

Ovdje treba da spomenemo i d r a m a t i z a c i j u računskih zadataka, na pr. prodavanje i kupovanje, tako da je jedan učenik, na pr., dućandžija (u tu svrhu treba i vaga i »roba« i »novac«...), a drugi su kupci, i slično. Ovako iz same situacije, koja ima karakter igre, nastaju raznoliki računski zadaci koji su svi istiniti i opravdani. I sama djeca se vrlo često tako igraju oponašajući starije. Taj se način računskog vježbanja izvrsno dade spojiti s početnom stvarnom i životnom obukom. Slično je, kad učenicima dajemo, na pr., ovakove zadatke (ili ih učenici sami sebi zadadu): Ti si vrtlar pa sadiš cvijeće. Imaš 12 cvjetova, a u svaki red treba da posadiš 3 cvijeta. Posadi, da vidimo koliko će redova izaći! (Može se raditi pravim ili papirnatim cvjetovima na klupi, a može se i crtati na pločici ili u vježbanci).

Mnogiput možemo cijelu metodičku jedinicu zaodjenuti u kakovu p r i č u koja opet traži svoj izvor u stvarnom području. Sve ovo računsku obuku oživljuje i razbija monotonost računskog vježbanja, a ujedno daje opravdanost računskim zadacima, koji nisu tu samo zato da si njima učenik bez potrebe razbija glavu.

Još se treba dotaći pitanja brojki. Brojka je samo simbol, a njezin je oblik bez veze sa pojmom broja, zato je uvodimo tek kasnije, jer je apstraktna. Brojke uvodimo postepeno redom, a pri tom nastojimo da stvorimo vezu između toga simbola i količine koja mu odgovara; na pr. za brojku 4 uzima

Kolar stolac sa 4 noge koji okrene naopako. Učenici mogu sliku toga stolca sastaviti iz 4 jednaka štapića i već imamo oblik broja 4, ovako: Ꮞ Slično možemo izvesti i druge brojke, kako ćemo poslije vidjeti.

Kod nas se u prvom razredu računa u krugu brojeva do 20. Napominjem da neki metodičari hoće da se računa u I razredu samo do 10, kako bi se mogao taj krug, koji je temelj svemu računanju, svestrano obraditi.

O računicama ne ćemo ovdje pisati, jer su i onako zabranjene ne samo u prvom, nego i u drugom razredu. Držimo ipak da dobre računice nisu na štetu obuke, jer prištede učitelju mnogo vremena, što ga potroši na zadavanje zadataka, osobito u školama s kombinovanim razredima.

Ni računske operacije ne uvodimo odmah, nego tek kasnije. Najprije brojenje, poređivanje i rastavljanje brojeva, zatim pribrajanje, oduzimanje, a tek kasnije sadržavanje, dijeljenje i množenje. Neki množenje i dijeljenje uopće izbacuju iz I razreda, jer je za djecu teško shvatljivo.

Gimnastika i igre

Nastavni program postavlja ovaj cilj za gimnastiku i igre: Cilj je nastave gimnastike i dječjih igara u osnovnoj školi jačanje tijela, okretnost i skladnost u pokretima. Razvijanje samopouzdanja i odvažnost. Navika na disciplinu, pristojnost i lijepo držanje.

Razumljivo je što se postavilo na gimnastiku, koja je često pastorče i prezren predmet u našim školama, tako visok cilj. Tu je bila misao vodilja, da samo zdrav naraštaj može dovesti domovinu do sreće i blagostanja i da se samo zdrava uzdanica može uspeti do onog stepena kulture, koji se hoće školom postići. Ali da se taj nastavnim programom postavljen cilj postigne, potrebno je ne samo da se ispune svi zahtjevi, što ih nastavni program stavlja za pojedine razrede, već da i učitelj upozna tjelesne osebine đaka, kako bi onda prema njima birao vježbe i igre, i da ih preduzima u pravo vrijeme. Programu će dakle udovoljiti, ali se neće ograničiti samo na to, samo na njegovo slovo, nego i na njegov duh. Neće dakle preduzeti samo one vježbe, koje nastavni program izričito napominje, nego i mnoge druge, koje nađe da su za djecu zgodne i potrebne.

Djeca u onoj dobi, kad počinju ići u školu, hoće da se giblju, da se što više kreću, jer to traži od njih narav njihova. Mi ih međutim prikujemo za školske klupe i tražimo od njih, da

sjede mirno kao lipovi sveci i tako ih priječimo u njihovu naravnom razvitku, ugušujemo njihove potrebne nagone za igrom i gibanjem. Ako im kao naknadu za sva potrebna gibanja dajemo samo dva puta nedjeljno po ½ sata gimnastike i to još u zatvorenoj sobi, nema sumnje da će onda pohađanje škole biti na uštrb njihovu zdravlju. Treba im, dakle, dati što češće prilike za gibanje, i, kadgod je to moguće, na svježem uzduhu. Biva to za odmora, a u sobi i pod satom mogu djeca učiniti u nekoliko minuta nekoliko kretnja. Takove kretnje povoljno utječu ne samo na mišičje, koje traži da se protegne, nego i na živce i vegetativne organe; takove kretnje djecu osvježuju, a djeca su i potrebna toga osvježenja. U sve se predmete mogu uplesti takove k r e t n j e i l i d j e č j e i g r e i tako spojiti »utile cum dulci«. Takove igre i vježbe lako i učitelj sam izmisli, a mogu ih izmisliti i djeca sama, koja su poznati majstori u pronalaženju igara. Ne moraju to biti Bog zna kako duhovite igre, već jednostavne; djeca se u svaku igru brzo užive i sva joj se predaju. Takove igre i vježbe odlikuju se time, što imadu sadržaj kojim ulaze u skupnu obuku. Kako se to može provesti, naći će čitalac primjera u drugom dijelu. Glavno je, što smo time udovoljili dvama važnim dječjim nagonima: nagonu za gibanjem i nagonu za igrom.

Dijete u igru uvlači svu okolinu koja ga okružuje, sve preudešuje maštom za igru i vazda nalazi nove forme i motive. Igra odgovara duševnim dispozicijama djece u doba kad ulaze u školu, te je za njih ono što je za odrasloga rad i — šport. Potrebna im je da se harmonički razvijaju duševne i tjelesne sposobnosti; naročito poslije dužeg duševnog rada i sjedenja u školi. To je glavni razlog što i u obuku uplićemo različite igre i kretnje; time ujedno udovoljavamo dječjem nagonu za igrom i unosimo u rad promjenu, koja osvježuje. Igre su nepresušni izvor dječjih radosti, i sunce dječjeg života; one dižu životni puls djetinjstva, pri čemu i mlitavci ožive, a plašljivci se osokole. Još više dižu estetsku, uzgojnu i higijensku vrijednost igre p o p i j e v k e u z i g r u.

Kod svih vježbi i igara pazićemo na uvjete, koji se moraju ispuniti, da te vježbe i igre uistinu koriste zdravlju i tjelesnom razvitku djece. Vježba li se na otvorenom prostoru, otpadaju mnogi utjecaji koji mogu da budu štetni, no vježba li se u zatvorenom prostoru, pazićemo, da li je soba čista i bez prašine, da li je uzduh čist, da nije možda proput i t. d. A onda pazićemo i na to, da teže vježbe djeca ne vježbaju odmah poslije ručka.

B) PRAKTIČNI DIO

I NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

S t v a r n o p o d r u č j e: **Prvi dan u školi**

Školska soba i ulaz u školu mogu se iskititi zelenilom i cvijećem, da prvi utisak bude djeci što prijatniji i ljepši. Kako se školske sobe za praznika kreče, događa se da zidovi ostanu goli, pusti, no treba se pobrinuti da se tamo izvjesi koja lijepa slika (nažalost, mi nemamo velikih slika iz naših narodnih priča, kako to imadu drugi narodi). Na sto se postavi vaza s cvijećem. Učitelj svakako treba da dođe u školu prije djece.

PRVI DAN U ŠKOLI. Učitelj poreda najprije svu djecu alfabetskim redom, a istom kasnije će smjestiti naprijed one: 1) koji su manji, 2) koji slabo vide ili čuju, 3) one koje bilo iz kojega uzroka hoće da ima što više na oku. Djecu pozdravi s nekoliko prijaznih riječi; prve riječi učiteljeve neka idu za tim da se predobiju dječja srca koja, možda, kucaju od straha pred nečim novim i nepoznatim, a možda i neugodnim (plašenje starijih kod kuće šibom!) Učitelj neka u svoj govor unese nešto prijatno i veselo; možda kakovu pričicu o dječaku ili djevojčici koja je prviput išla u školu, kakovu vedru pjesmicu i slično. Za tu je svrhu prikladno »Vuk i magare u školi« iz Čajkovčeve čitanke za I razred, ili koja narodna pripovijetka — po mogućnosti što veselijeg sadržaja, da se stvori dobro raspoloženje. Loše bi bilo uzeti pripovijest, koja tužno svršava, jer prvi dan treba da budu vedri, veseli. Pjesmica: »Đače poletarče« od Zmaj-Jovana, i slične.

Ponajprije učitelj će reći kako se tomu danu mnogo veselio. Pitaće ih, jesu li se i oni veselili tomu da dođu u školu. Pa razumije se da jesu! Možda se koji i plašio škole? A zašto! Zar nije ovdje lijepo i veselo! Nastojaće da sazna, čemu se ko veselio i čega se neko bojao. Ne treba se bojati! Čujte, kako se mali Tomica nije bojao škole!

Želja za školom

Svi su otišli u školu, samo je mali Tomo morao da ostane kod kuće. Rekli su mu da je i premlad i premalen za školu, pa neka još do godine raste.

Tomici bilo je to vrlo krivo što i on ne ide u školu, a svi su drugovi otišli. Kad bi se sastali poslije škole u igri, oni sve

nešto pričaju o školi i o nekim stvarima kojih on još nikad nije vidio. Govorilo se tu o računaljci, o tabli, o tintarnici i još o koječemu. A imali su njegovi drugovi i lijepu knjigu sa slikama. Žao je to bilo Tomici, pa je odsada svaki dan molio majku:

— Majko, upiši i mene u školu!

I majka više nije mogla da odoli njegovim molbama. Jednoga dana lijepo ga obuče i odvede u školu prije negoli su stigli onamo Tomini drugovi. Kad je gospodin učitelj došao i čuo kako Tomo silno želi u školu, pogladi ga rukom po rumenim obrazima. Uze ga za ruku i dade mu knjigu, pločicu i pisaljku, posadi ga u prvu klupu i reče:

— Odsada si i ti đak!

Tomi se lice zasja od radosti. A što mislite kako li su se začudili njegovi drugovi kad su ga našli u školi! Svi su veselo klicali:

— Tomice, zar si i ti tu!

Kad se škola svršila, uprtili su svoje torbice i svi zajedno krenuli kući. Čas bi razgovarali, a onda bi opet potrčali, tako da su im torbice lupale po leđima. Tomo ih je, naravski, jedva stizao. Ali što je glavno: Sad je i on mogao da s drugovima razgovara o školi...

Sviđa li vam se Tomica? Dakako, to su pravi đ a c i. Takovu dobru i veselu djecu i ja volim. Evo ovakovi, kakav je ovaj! (Učitelj pokaže jednog učenika). No, kako se zoveš? (Djeca obično kažu kako ih zovu kod kuće).

Kako se tko zove. Učitelj ispituje djecu kako koga zovu kod kuće. Kako se zoveš? Možda se još koji od vas tako zove? E, pa kako ću onda znati koga da zovem? Kako se još zoveš? (Prezime.) Lijepo! No ja imam to i drukčije upisano, pa ćeš se odsada tako zvati u školi. Reci! Kako se zove tvoj tata, mama, brat... No svi imadete još jedno ime. Kako to zovemo? Reci još jednom, kako se ti zoveš! Pazite: Ovo .... je i m e, a .... je p r e z i m e ! Tko bi još htio reći svoje ime i prezime? Tako se radi sa svima. Pazi se ispočetka kod dječjih odgovora na jačinu tona, da djeca ne viču, ali i da ne govore pretiho, što češće biva. Pri tom se jedne bodri, druge hvali, ali nikoga se ne kudi. Ako ima mnogo djece ne trebaju svi u jednom danu obrađati. U to se može uplesti i kakova igra. Učitelj će djecu izvesti u dvorište. Prvi dan ne treba djecu predugo držati u školi. Veli se: Prima lectio brevis! Prva obuka neka bude kratka.

DRUGI DAN. Drugog dana susreće već učitelj djecu kao stare znance. Upućuje ih, gdje će metnuti svoje stvari, kamo šešir, kapu, itd.

Prozivanje. Eto, sad se poznamo, pa ću vas sve prozvati. Svaki se neka g l a s n o javi: E v o m e ! (ili: Ovdje!)

Kako se u školi sjedi. Da vidimo, ko zna lijepo sjediti u školi! Gledajte onoga tamo! Taj baš sjedi, kako treba! Kako to on sjedi? Ajde da vidimo! (Djeca opisuju). Ruke ima nad klupom. Nogama miruje i ne zvoni. I ne treba nam »zvonara«. Leđima se naslonio na n a s l o n. Sjednite sad svi kako treba! Tako sjede pristojna djeca! Još jednom: Sjedi pristojno! (Djecu treba na ovo naviknuti, ali ne ropski. One koji dobro sjede, treba pohvaliti).

Zašto se u školi mora mirno sjediti. Gdje se još tako mirno sjedi? Kod fotografa! Kad hoće da nekoga slika, posadi ga na stolac i broji: 1, 2, 3. Na »3« treba da se umiri; drukčije slika ne valja! Pazite! I ja ću brojiti: 1, 2, 3. Na 3 treba da se svi umire i sjednu kako treba. Gledajte u me. 1. 2. 3. (Vježbati! Djecu to zabavlja, a time se od prvog dana priučavaju na disciplinu. Bolje je upozoravati na one koji dobro čine, nego li prodikovati). Kad dadem znak (pljesnem), svi govorite, a ja ću vam nešto kazati. Kad opet pljesnem, treba da ušutite i sjedite pristojno (lijepo). (Djeca vide, da nered ne valja, jer se ništa ne razumije).

Treba i ustati! Kada? Kad učitelj pita ili kad koga zovne. Jedan koji je prozvan, odgovara, a drugi šute i slušaju. Znamo da ne bi ništa razumjeli, kad bi svi govorili! Tko želi govoriti, n e k a d i g n e r u k u. Dignite svi ruku! Ustajte! Sjednite! Mir! Sjedite lijepo! Pazite! U klupi se teško stoji, ali mi i ne moramo stajati baš u klupi. Ustajte svi i stanite uz klupu! Ovaj lijepo stoji! (Učitelj pokaže jednog učenika.) Stojte svi kao X! Sjednite! (Vježba se najprije sa svima, a onda s pojedincima).

Igra u dvorištu.

Pozdravljanje. Kad uđe učitelj ili tko stariji u razred, treba da ga svi pozdravite ustajanjem. (Učitelj izađe na hodnik, a onda se vrati. Učenici ga pozdravljaju. Zatim može poslati i kojega učenika da bude »stariji«). Učenici stoje tako dugo, dok im se ne dade znak da sjednu. Tako u školi! Na ulici skinu kapu i pozdravljaju pozdravom koji je uobičajen. Vježbanje.

Pripoviest o vrapcu pod kapom. Jedan dječak — zvao se Nikica — uhvatio je vrapca. Kako nije imao hlača ni kaputa, nije imao ni džepa. Kud će s vrapcem, nego ga turi pod kapu pa je čvrsto nabije na glavu. Ali zamalo, eto ti gospodina na-

čelnika. Nikica prođe mimo njega i ne pozdravi ga skidanjem kape, nego se samo rukom dotakne kape. Načelniku je to bilo čudno, pa zaustavi Nikicu: »Hej, mali! Što je to s tvojom kapom? Da se nije prirasla za glavu?« Nikica je oborio glavu i šutio. Tada načelnik priđe Nikici i skine mu kapu, a to... prrr... izleti vrabac ispod kape. Svi su se, dakako, smijali, a Nikica se postidio.

Na svršetku škole. Ustajanje, spremanje stvari, molitva, vrstanje u red treba da se uredi već prvih dana. Privikavati treba djecu na red, da ne viču i da se ne guraju.

TREĆI DAN. Pošto su se učenici smjestili, učitelj im dade znak da ustanu i mole. Razgovara se s njima da vidi, kako su se snašli, pita ih, što su pričali kod kuće, itd.

Što sve ima u školi. Na zidu visi propelo i slika našega Kralja i Kraljice*. Ova velika crna daska koja stoji na stalku, zove se tabla ili ploča. A što je ovo? Kreda. Sigurno je već koji od vas šarao kredom po zidu. To se, dakako, ne smije; to je ružno! Po tabli pišemo kredom. Tabla je crna, a kreda bijela. Otaremo spužvom koju nakvasimo vodom. Onda je tabla mokra, pa je osušimo krpom. Evo jedne neobične stvari! To je računaljka. Što sve ima na računaljci (gvozdene šipke, kuglice koje su probušene, okvir, noge). Spužvu i kredu spremamo u orman koji se zaključava ključem. Kapute i šešire ovjesili smo na vješalice. Imade i stol za g. učitelja. Djeca sjede u klupama. Klupe imadu sjedalicu na kojoj se sjedi, naslon i ozdo policu za torbu i knjige. Na zidu vise mnoge lijepe slike.

U dvorište! Ustajte! Sad ćemo izaći u dvorište. Učenici izlaze dva po dva. Na dvorištu opet igraju koju dječju igru, na pr. »žmurke«, »mačke i miša«. Kod igre se obično ojunače i bojažljivi učenici. Mnogo pri tom djeluje baš to, što vide da je i u školi ugodno kao i kod kuće. Igra može da traje $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$ sata, a onda se djeca opet poređaju u red i idu u školu.

Učitelj i učenici. Evo nas opet u školi. I u školi je lijepo kao i kod kuće. Tu ima mnogo djece, pa se možemo igrati lijepih igara. Čućemo i lijepih pripovijesti. Zato ćemo se svaki dan sastati u školi. Kod kuće smo ostavili braću i sestre. S njima se slažemo. I u školi treba da se jedan s drugim pazimo kao i kod kuće. Tamo slušamo tatu i mamu, a ovdje gospodina učitelja. Treba da lijepo sjedimo kako smo naučili. I na čistoću moramo paziti. (Razgovor o tom kako će djeca čuvati red i čistoću). Moramo uredni i čisti dolaziti u školi i na vrijeme.

U školu smo došli da učimo čitati, pisati, računati, pjevati i Bogu se moliti. Učiće nas g. učitelj. Mi smo njegovi učenici. Ima u našoj školi još i starijih đaka. Oni imadu drugoga g. učitelja i idu u drugu sobu.

Što sve ima đak u torbi. Po selima je običaj, da se prve dane razdijeli djeci knjige, pločice, itd. Gdje djeca sama kupuju svoje potrepštine, valja nastojati da to odmah prvih dana učine. Tada se povede razgovor o tim stvarima: 1) Torbe s obzirom na veličinu, boju... 2) Izvadite pločicu iz torbe! (Neki to rade po komandi: Jedan! Pločicu izvadi iz torbe! Dva! Drži je pred sobom nad klupom! Tri! Stavi je lagano na klupu! Isto tako čine i kod vađenja drugih stvari da ne bude buke. U svakom slučaju treba u tom već prvih dana načiniti reda. Uvesti ih možemo u to, ako ih pitamo, jesu li vidjeli kako to vojnici čine kad meću pušku na rame). Opiše se, na pr., ovako: Izvadite pločice! Pripovijedajte što sve ima pločica. Okvir. (I slika ima okvir; i zrcalo...) Tako je! Ali slika je od papira, a zrcalo od stakla. A pločica? Od kamena! Pokucajte po njoj! Jest, tako je, to je kamen. Ima i na cesti kamenja. Odakle je? (Ja sam vidio gdje se u gori lomi kamen, ali tamo nema ovakova). Učitelj: Takav se kamen kopa u dalekoj zemlji i doveze se k nama, željeznicom. A okvir? On je iz drveta. Itd. Pokažite svi pločicu* pisaljku, početnicu, pernicu! (Djeca uz to govore u zboru i kasnije pojedince: Ovo je moja pločica...) Opisivanje pojedinih stvari.

Priča o tablici, pisaljci i spužvi (sunđeru). Jedamput se tablica, pisaljka i spužva posvađaju oko toga, koga od njih više voli učenica Mara.

— Mene najviše voli! — reče tablica, jer me vazda nosi u školu; pisaljku često zaboravlja kod kuće, a spužvu po čitavu nedjelju dana i ne uzima u ruke.

— Da, reče pisaljka, ali kadgod je mene zaboravila, vratila se iz škole uplakanih očiju, jer se učiteljica ljutila na nju. Što će joj tablica bez mene, kad bez mene ne može pisati!

— Vi mislite da vas baš toliko voli Mara, javi se spužva! Ja sam joj potrebnija od vas oboje. Ako je tablica ispisana, čime će je izbrisati bez mene?

* Ovo, dakako, neće učitelj jednostavno ispričati, nego će sve redom proći u razgovoru s djecom.

* Pločici se mnogo, i to opravdano, prigovara. Svakako je bolje da djeca odmah pišu u bilježnice i crtaju u crtanke. Uza sve to, pločica će se još dugo održati u školi s ekonomskih razloga, mada je treba istiskivati iz škole gdje god se to može.

— Može i keceljom! javi se tablica.

— O, ti kukavice! — reče spužva tablici. Zar nisi čula kako se majka ljutila na Maru kad je jednom otrla tebe keceljom, pa je svu uprljala?

Bili bi se još dugo svađali, ali se uto umiješa Mara u njihovu svađu i reče:

— Smiješna je vaša prepirka! Svi ste za me jednaki i svi me morate slušati, a ja moram paziti na pločicu da se ne razbije, na pisaljku da se ne prelomi, a na spužvicu da je ne izgubim!

Tada uze Mara pisaljku i ispisa svu pločicu, a onda spužvom otare sve što je bilo napisano.

Odgojne upute. (Ne daju se u obliku zapovijedi, već se ustanove u razgovoru s djecom.) Stvari treba držati u redu. Paziti moramo da se pločica ne polupa. Početnica mora biti vazda čista! Po tome se vide uredni đaci. Uredni đaci paze i na svoje odijelo. Paze i na čistoću u školi. Kako?

Čuvaj zdravlje. Pazi da ne ubodeš sebe ili druge pisaljkom.

Prva zadaća. Za sjutra će mi svaki nešto n a c r t a t i na pločici. Pazi! Crtati se mora d e s n o m rukom. Dignite svi uvis desnu ruku, lijevu ruku. (Vježbati i pojedince dok svi nauče).

ČETVRTI DAN. Učitelj će pregledati crteže i po njima prosuđivati učenikove izražajne sposobnosti. Pri tom će učenike zapitkivati o pojedinostima, da vidi kako su što djeca zamišljala. Na tim će se crtežima možda i teško raspoznati što je dijete htjelo, pa će ono nedostatke nadopuniti opisom.

Pripovijest o Perici i Bundašu. Sad ću vam pričati kako je Perica prošao sa svojom prvom zadaćom.

Kad se Perica prvi dan vratio iz škole, silno se ponosio time, što je i on sada đak.

— Gle, majko, što sam dobio u školi! — izdaleka poviče dižući uvis novu pločicu.

A majka se čudi i ljubi ga u obraze koji su se zarumenjeli od trčanja.

— Pa i pisaljku već imam, majko! I zadaću smo već dobili za sjutra!

— I zadaću. Perice? Da nijesi možda krivo čuo? — upita ga majka čudeći se još više.

— Jest, majko! Pravu pravcatu zadaću na tablici! Onako, kako je prije dobivao naš Stanko dok je išao u školu. Rekao nam je gospodin učitelj da svaki nacrta na pločicu ono što najvoli crtati.

Perica nije pitao kao obično ni za jelo, ni za zrelu krušku u voćnjaku, ni za cicu-macu. Najveće čudo bilo je međutim to što je zaboravio i Bundaša, svoga dragog ćuku, s kojim bi se često čitav dan igrao. Bundaš bio je pametan pas, koji nije umio samo da laje, već i da sjedi na stražnjim nogama, a prednjima da prosi, a umio je i da nosi u gubici svakojake stvari. Bundaš i Perica bili su nerazdruživi: i jutros jedva su otkinuli Bundaša od njega kad je išao u školu: silom je i Bundaš htio s Pericom.

— Nije to za te, Bundašu, jer ti ne bi naučio više negoli i sada znaš: vau vau! A repom se ne može pisati! — rekao mu Perica i otišao bez dragoga Bundaša.

Sjeo Perica pod orah na klupu i crtao Bundaša. Ma da je više brisao negoli crtao, ipak je najposlije izašlo nešto što bi imalo biti slično Bundašu.

— Je li, majčice, da je ovo slika našega Bundaša? Evo tu mu je glava, tu su mu oči, noge i rep. Baš sam ga dobro nacrtao!

Majka ne reče ništa, nego se samo radosno smješka i gladi Pericu rukom po tjemenu.

I sad Perica ne može da iščeka sjutrašnjeg dana. Rano uveče legne na počinak, metne pločicu na klupu kraj kreveta da bude kraj njega, ali san mu nikako ne htjede na oči. Sve su mu misli bile u školi i kako će tamo sjutra pokazati sliku svoga Bundaša. Već se mjesec visoko uzdigao nad goru kad je Perica usnuo.

Kasno je usnuo, kasno se sjutradan i probudio. Majka je s ocem rano otišla u polje na posao misleći da će se ranije vratiti i probuditi Pericu. Stanko je otjerao krave na pašu, a baka bila je stara. pa je zadrijemala pred kućom čuvajući proso od vrabaca. Kad se majka vratila i probudila Pericu, već su svi njegovi drugovi odjurili u školu.

Perica brže bolje skoči, hitro se umije, očešlja, uze sira i kruha u ruku, baci torbu preko ramena, pa bjež u školu. Jurio je kao da ga vile nose. Stigao je onamo sav zasopljen čas prije negoli je učitelj unišao i sjeo na svoje mjesto. Prvo mu je bilo da pokaže svome sujedu sliku. Htjede da izvadi tablicu iz torbice, ali jao! U torbi nema pločice! Perici je bilo, kao da ga je grom ošinuo. Da ju nije možda izgubio? Ne, to nije moguće!

— Ah da! — sjeti se Perica. Ostala je na klupi kraj postelje gdje sam je sinoć stavio. Kuku meni!

I već htjede da otrči kući po pločicu, ali uto uđe učitelj. Svi ustanu, pomole se i na njegov znak sjednu. Učitelj se časak porazgovori s njima, a onda reče:

— No, da vidim što ste nacrtali!

Svi izvade svoje pločice, samo je Perica buljio pod klupu. Učitelj je to opazio i upita ga:

— No, Perice, gdje je tvoja pločica?

Perica ustade i brizne u plač i kroz suze izmuca:

— Ostala je kod kuće. A sliku sam nacrtao!

— Vjerujem ti da si je nacrtao! — mirio ga učitelj i gladio po obrazima. Perica se malo osokolio i pogledao ga očima koje su bile pune suza. Pogled mu poleti kroz prozor prema kući gdje je njegova pločica na klupi kraj postelje i na pločici nacrtana slika. I gle! Kroz prozor opazi Bundaša, kako trči i nešto nosi u gubici.

— Još mi i taj tu treba! — pomisli Perica.

Čuo je, kako je dotrčao Bundaš pred vrata i repom tri puta lupnuo, kao što i kod kuće »kuca« da mu otvore. Učitelj pođe k vratima, otvori ih, a u sobu uleti Bundaš. Svi su isprva kriknuli od straha, ali tad netko poviče: Bundaš! Bundaš!

Bundaš se nije ni na koga obazirao, već rano udari prema Perici, popne se prednjim nogama na klupu i pruži mu — što mislite?

Pločicu! Peričina majka koja se vratila s polja i vidjela da je Perica zaboravio pločicu, turila je pločicu Bundašu u gubicu i poslala ga za Pericom!

I tako je Perica gospodinu učitelju mogao pokazati svoju prvu zadaću . . .

Zlatko Špoljar

Obuka u maternjem jeziku počela je već prvog dana, kad smo s djecom razgovarali o domu, školi, školskim stvarima, itd. Pri tome učitelj proučava dijalekt onoga kraja, ako ga još ne pozna, te način dječjeg izricanja misli. I učitelj govori dijalektom. Djecu još ne ispravljamo, već i zato da ne ubijamo njihovu smjelost da uopće govore.

Ustanovljivanje pogrešaka dječjega govora. Za prvih nedjelja uopće učitelj proučava govor djece i govor pojedinaca, pogreške i uzroke pogrešaka. Predmet promatranja: J e z i k (predebo), z u b i (ako neki manjkaju, dijete pogrješno izgovara stanovite glasove), n o s (disanje!), u h o (kako dijete čuje). Ustanovljuje mucavce i tepavce.

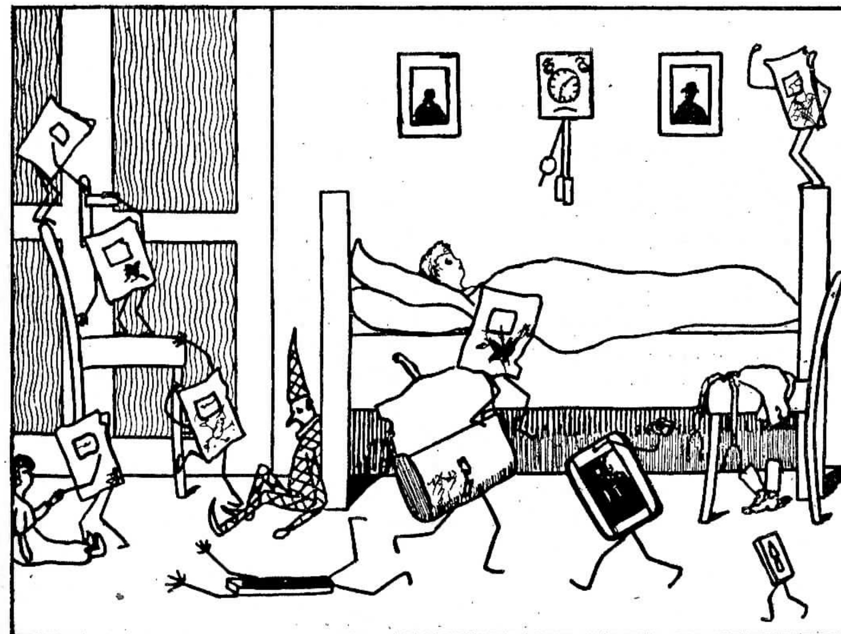
Igra u dvorištu.

Čitanje slika. Kao daljnja vježba u govoru služi nam o p i s i v a n j e, zapravo č i t a n j e s l i k e. Pošto nemamo podesnih naših slika, biće učitelj prisiljen da ih sam crta na većem bijelom kartonu ili papiru za pakovanje. Takove slike mogu

se spremiti i za iduću godinu. Najbolje je da je takova slika vesela sadržaja.

Evo jedne takove: P r i p o v i j e s t o n e u r e d n o j đ a č k o j t o r b i. (Iz »Handbuch für den Anfangsunterricht« od Langer-Legrüna).

O p i s: Dječak (ili djevojčica) spava i sanja. Ispod kreveta izlazi poderana školska torbica, a iz nje skoči: poderana bilježnica, a druge bilježnice i knjige s uvinutim uglovima već trče prema vratima da uteku od nevaljalca koji ovako s njima po-

stupa. Jedna se bilježnica upravo oprašta s bebom. I pločica i pero jure za njima, a jedna uprljana bilježnica uspela se na krevet i grdi Ivicu, što nije bolje na nju pazio. Napokon se Ivica probudi i vidi da je sve bio tek san.

Ponavljanje. Na ovo ćemo nadovezati ponavljanje: Što sve ima đak u torbi. O čistoći i urednosti. O učitelju i učenicima. U ponavljanje možemo uplesti *zagonetke:* Crno polje, crveni jarci, drvena ograda, a po polju mudrac dugonja od kamena bijelo sjeme sije. (Pločica s crvenim crtama i drvenim okvirom, pisaljka i slova ili slike).

2. U staklenom buretu crno vino. (Tintarnica).

3. Od malog sam prsta tanja, s dana u dan bivam manja. (Pisaljka).

4. Listove ima, a drvo nije, korice ima, a nož nije. (Knjiga).

5. U našega čiče kroz dan mnogo djece viče, a u veče nijedno. (Učitelj i djeca u školi).

6. Od malog sam prsta tanja,
S dana u dan bivam manja,
Po kamenu pišem, šaram,
Nekad lijepo, nekad param. — (Pisaljka).

Ti se bojiš?

Ti se bojiš knjige?
Idi, ne budali,
Već joj priđi bliže,
Prijatelju mali!

Neće da ujede —
Nema zubi, đače!
Nit će da ogrebe —
Ona nije mače...

I jer medo nije —
Neće da te smrvi,
Nit je — vidiš — zmajem;
Pa ne žeđa krvi...

Samo tad će čovjek
Da rad knjige strada,
Ako li pred njome,
Ludi strah ne svlada...

A tko knjigu voli —
Druga mu je mila:
Mnoge već je srećnim
Ljudma učinila...

Josip Cvrtila

Pačja škola

Jeste l' čuli, djeco,
Vjerujte bez šale,
Otvori se škola
Za pačiće male.

Svi pačići došli,
Po klupama stoje
Stari patak metno
Naočari svoje.

Učio ih žurno
Od srijede do petka,
Ali nisu došli
Dalje od početka.

Ništa više ne nauči
Pačurlija ta,
Nego što je prije znala:
Pa pa, pa pa, pa!

Zmaj-Jovan Jovanović

Pjevanje. Što je Ivo čuo putem u školu:

Ura ujutro: Zvoni zvoni:

Pjesma o Ciciban u

Da učenici osjete ritam, udara se u dlanove: 1, 2 — 1, 2...

Ovo je tzv. alla breve — mjera; dakle, svaki takt ima 2 vremenske jedinice. Na »1« dođu prve dvije note na »2« druga nota i pauza.

2. Ciciban, bijeli dan, a Ivo je još pospan.
3. Ciciban, još pospan, nit je miven, nit opran.
4. Ciciban, nit opran, a nije ni počešljan.
5. Ciciban, počešljan, skoči Ivo, skoči van!
6. Ciciban, skoči van, ajd u školu, već je dan!

Paziti na pravilno disanje. Odahe već ima sama melodija u pauzama. Ujedno treba paziti već od prvog dana da kod pjevanja nikad ne narušimo ritam predugim pauzama.

PETI DAN. Orijentacija u prostoru. Školska soba ima 4 zida. Dva su strane, a jedan je pred nama, a jedan za nama. Onaj zid koji je pred nama, zovemo prednji zid, a onaj koji je straga, stražnji; onaj koji je nama s desne ruke — desni, a onaj s lijeve ruke — lijevi zid. Ozgo nad glavom je strop, a pod nama — pod (patos).

Malo gimnastike. Ustajte! Okrenite se svi k desnom zidu; lijevom; prednjem; stražnjem; pogledajte gore prema stropu; dolje prema podu! (Vježbati i pojedince! Djecu to veseli).

Okrenite se k desnom zidu! Što sve vidite na desnom zidu? Na lijevom? Itd.

Na kojem je zidu tabla, vrata, prozori... Što je na podu, stropu...

Ređanje drvaca. Izvadite vaša drvca. Što bismo mogli složiti? (Učenici će predlagati: ploču, vrata, okvir...) Dakle

okvir! Koliko drvaca treba? (Netko će pogoditi: 4). Kakova? (2 dulja i 2 kraća). S koje strane ćeš staviti dulja, kraća drvca. (1 s lijeve, 1 s desne, 1 gore, 1 dolje). Radite! Slično: Stô, stolica, prozor.

Crtanje okvira na ploči i na pločicama. Crte ili potezi. Kako se drži pisaljka i kreda. Kako se vuče gornja i donja crta (s lijeva na desno), lijeva i desna (odozgo prema dolje). (Nevještije upućivati. Uputiti djecu da paze na čistoću, da ne pljuju na pločicu, da ne ližu pisaljku, itd.).

Bilješka. Učitelj će građu za ovih pet dana rasporediti i razdijeliti prema prilikama i nadopuniti je po svojoj uviđavnosti i toku rada. Ako je obuka nerazdijeljena, tj. po 6 dana u nedjelji, razdijeliće građu prema tome.

Ne zaboravi da ispitaš inteligenciju djece i da staviš roditeljima pitanja. (Vidi str. 11).

II NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka*

Stvarno područje: Kako učenik provodi školski dan.

1. Prije škole. Ustajanje. Ujutro se slatko spava, ali đaci moraju u školu. Sunce je izišlo, dan se zabijelio; tada majka budi đaka. (Mene budi ura budilica. Ona tako zvrnda da se odmah probudim i skočim iz kreveta! Mene majka, brat... Ja se teško budim. Protežem se). Treba odmah skočiti iz kreveta! Samo ljenivci spavaju kad treba ustati! Tada se uredno dijete čisto umije sapunom, otrlja lice ručnikom, opere zube četkom i počešlja kosu češljom. Obuče čarape, navuče košulju, hlače, cipele (opanke; ja idem bos!), kaput (meni ne treba kaputa — sada je toplo!). Učenici treba da se sami obuku. (Na ovo se može nadovezati: a) Opisivanje slike: Ivica se budi. b) Pjesmica: Mati budi sina, ili koja druga. c) Opažanje o tom kako se vokali javljaju kod djece; d) Kako se javlja ura. e) Kako se djeca protežu (gimnastika); f) Crtanje. Vidi o tom kasnije!)

Zajutrak. Ujutro su djeca gladna. Što tko jede ujutro. (Mlijeko, žganci, palenta, kava. Kruh i pecivo i tko ga pravi). Pripremi se torbica za školu. (Što se u nju metne). Majka metne u torbicu sira, hljeba, jabuka...

Polazak u školu. Treba ići dosta rano od kuće. Gdje tko stanuje? Komu je najbliže, a komu najdalje? Kapu na glavu i oprostiti se s roditeljima. Koga smo ostavili kod kuće. Koga sastanemo putem ujutro. Pozdravljanje na ulici. Oprez pred prometnim vozilima u gradu i pred konjima na selu. Ulazak u školu! (Pozdravljanje, sjedanje u klupu itd. što se naučilo već u prvoj nedjelji. Isto tako: Učitelj ulazi!)

Odmor u školi. Školsko dvorište. U dvorištu se igramo. Veći drugovi vježbaju na spravi (preči). Djevojčice preskakuju uzicu. Dvorište je prostrano i ravno. Usred dvorišta je orah, a uskraj bunar. (Mi ne smijemo k bunaru, jer je dubok. Kad bi ko u nj pao, utopio bi se). (Na selu: U dvorištu je staja, kokošinjac, otraga svinjac, itd.) Za dvorištem je bašta (vrt).

2. Poslije škole opodne. Molitva i odlazak iz škole. (Ponavljanje!) Pozdravljanje roditelja.

Kod ručka. Opis blagovaonice (na selu obične sobe u kojoj se i jede i spava): Prostrana soba: U sredini stol na četiri ugla ili okrugao. Oko stola stolice. Na stol metne se stolnjak, zatim tanjiri, žlice, viljuške, noževi, čaše, soljenka i vrč s vodom. To se sve čuva u ormaru.

Kako tko sjedi kod stola. (Otac, majka — roditelji, braća, sestre). Molitva prije ručka. Kako se što jede. Gosti kod stola: baka, djed, tetka, tetak, stric, strina, ujak, ujna — rođaci: Tko pomaže majci spremati ručak? (O samom spremanju ručka slijedeće sedmice). Otac je gospodar kuće, majka gospodarica ili domaćica. Kako se treba vladati kod stola.

Polazak u školu i pozdravljanje na ulici. (Opetovanje od prijašnjeg dana).

3. Poslije škole popodne. Kad dođu djeca kući, pripovijedaju roditeljima i ukućanima što su u školi radili. I zadaće se pišu. Mora se pisati za dana, jer kod svjetiljke nije dobro mnogo raditi; škodi očima. Kad se smrači, upali se svjetiljka. Večera, a onda se djeca još malo igraju i idu spavati. Laku noć! Gdje djeca spavaju. (U krevetu, na divanu, u zipci, na klupi). Ima i tako siromašne djece koja nemaju postelje, nego spavaju na podu ili na zemlji. Razgovor o krevetu. (Ka-

* Odsada u rukovođu dijelimo gradivo; potrebnu povezanost udesiće sam učitelj prema prilikama. Građu će, prema potrebi, nadopuniti, preraditi, razdijeliti na dane u nedjelji, itd.

kovih sve ima: od gvožđa, drveta, žute mjedi; za odrasle, za djecu...). Kako majka pripremi krevet. Tko je to vidio ili pomagao? (Slamnjača, madraci ili podlošci od strune ili na pero, strunjača; blazina punjena perjem, ponjava od platna; jastuci punjeni perjem — uzglavlje; jorgan, gunjac ili ćebe, biljac — lički gunjac; pokrivač za krevet kroz dan). Gdje se čuva rublje. (Ormani, na selu škrinja, opis i razgovor o tom kako se rublje sprema). Noćni ormarić (u gradu!). Djeca svuku odijelo i metnu na stolicu kraj kreveta ili na klupicu, a cipele na pod. Gdje se čuva odijelo. Opis i razgovor o spremanju i čuvanju odijela. Što još ima u sobi za spavanje. (Ormarić sa ogledalom. Opis). Kako se zove soba, u kojoj se spava. Večernja molitva.

Čuvajte zdravlje! Ne drijemaj kod stola, već legni u krevet! Prije spavanja ne valja pretovariti želudac ko hoće dobro spavati!

Odgoj.* Svoju torbu spremi za vremena! Pomozi roditeljima i ukućanima u poslu.

Kako se javljaju vokali kod djece: **Aaa!** (protežući se iza spavanja. Učitelj kaže: »Pokaži, kako se protežeš iza spavanja! Ili: Kako dijete ili odrasli zijeva prije spavanja?«).

Ooo! (Čudi se đak što je Sunce već izašlo).

Uuu! (Danas je hladno! Ili: Ova je voda studena! — kod umivanja).

Iiii! (Ala oni trče kući!)

E! (E to ne valja! Trčao je i pao!)

Rrr! (Zvrnda ura ujutro).

U ovakove islične situacije učitelj za predavanja (razgovora) uvede učenike i promatra prii tom njihove pokrete i kako se javljaju ti vokali izolirani. Pri tome još ne ispravlja djecu.

Opisivanje slike. Ivica se budi (na str. 71).

Literarna građa:

Zagonetke. Koža ode u vodu, a trbuh ostade u krevetu. (Jastučnica, kad se pere, a jastuk ostane u krevetu).

Što je gotovo, pa se ipak svaki dan pravi? (Krevet).

Perje ima, a ne leti; noge ima a ne hoda, nego vazda šuti i miruje. (Krevet).

Četiri uha i dva trbuha. (Jastuk).

Ima četiri noge i ne može s mjesta. (Stô).

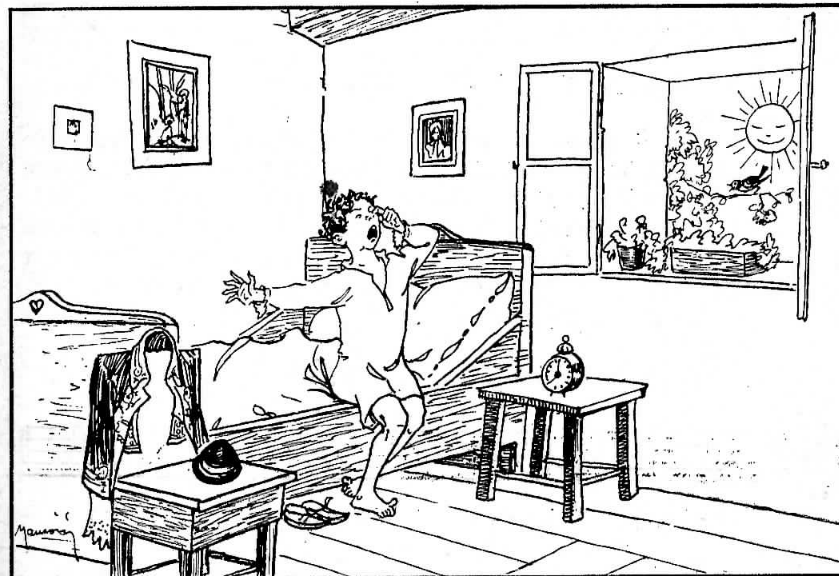
* I ovo će se, dakako, uplesti na prikladnom mjestu u razgovor, a neće se djeci reći »na suho«.

Crn dugonja do neba se pružio, a crvena sestrica jedva mu do koljena. (Dim i vatra).

Poslovica. Ko rano ustaje, taj se ne kaje.

San malog Ivice

Jedne večeri legne mali Ivo u krevet s cipelama na nogama. »Što to znači, Ivice?« — upita ga seka Jelica. »Tko je ikad vidio, da netko leži s cipelama? Kakvi bit će jastuci, kad se uprljaju od cipela!« — »Ej, seko!« — reče Ivica. »Da ti znaš, što sam prošle noći snivao, ne bi me tako korila.« — »Što,

Ivice?« — »Snivam ti ja, da me netko tjera, a ja bjež onako bos preko trnja, da mu utečem. Oštre bodljike zabole mi se u nogu i svu je izbole i izderale, a to boli, boli... Još i sad me boli, kad se samo sjetim toga. A da mi se više to ne dogodi, eto, lego sam u krevet obuven!«

Mati budi žarka

Ustaj, ustaj Žarko,
Moje sunce jarko!
Majka tebe budi,
Među oči ljubi.
Otvori očice,
Jasne ko zvjezdice!
Pruži mi, dušice,
Zlaćane ručice!
Reci čedo: »Mati,
Odnesi me tati!«

Jovan Subotić

Laku noć!

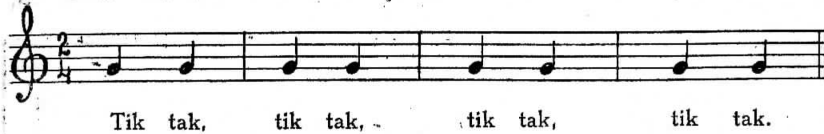
Glavica mi pospana,
Posteljica pripravna.

Bog mi bio u pomoć,
Oče, majko, laku noć!

Iz Nazor-Bosančeve Čitanke

Pjevanje

Ura udara u noći na zidu:

Jednostavni ritam $^2/_4$ *mjere.* Učitelj isprva markira obje vremenske jedinice pljeskanje, i to tako da na prvu (1) pljesne jače, a drugu slabije. Poslije to isto čine učenici zajedno s učiteljem, i pri tom pjevaju »kako ura udara«: tik, tak. ($^2/_4$ mjera ima 2 vremenske jedinice, od kojih je p r v a n a g l a š e n a (jaka doba), a druga nenaglašena. Svrha je ove vježbe da učenici osjete ritam $^2/_4$ mjere).

Terca (padajuća). Majka pjeva djetetu uz koljevku:

Lagano

Hajde, Janko, hajde dušo,
Hajde sanak da snivamo.

Sanak Janka prevario,
Te do zore boravio

Crtanje

1. Ilustriranje: Nacrtajte, kako mati budi Žarka?
2. Nacrtajte, što sve ima u spavaonici, blagovaonici? (Na selu: Što sve imate u sobi.)
3. Crtaju se pojedine stvari: stol i stolice, orman, krevet.
4. Nacrtajte, kako sjedite kod ručka; kako sjedite uveče kod stola prije spavanja.

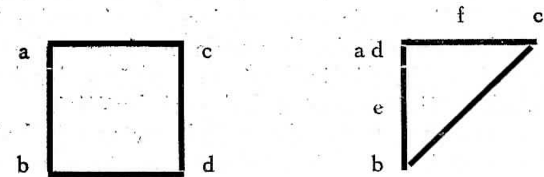
(Razumije se da će učitelj odabrati zadaće, a ne da se ovo sve crta! To vrijedi i za buduće! A možda će naći i zgodnije siže̊je).

Ručni rad

Ređanje drvaca: K r e v e t, o r m a n. (Prije rada prebroji drvca!)

Savijanje papira: Č a š a, u b r u s. Pravi se iz običnog novinskog papira, tako da se najprije izreže kvadrat 30×30 cm; to može učiniti i sam učitelj. Ubrus je lako saviti, a čaša se savija ovako:

Ponajprije priključi se ugao *d* tako da pokrije *a;* zatim se uglovi ***b c*** privinu, tako da dođu na *e f*. Poslije toga se uglovi ***a d*** previnu, tako da dobijemo ovaj oblik:

Predvježbe za pisanje

Vježbanje velikih mišića (u uzduhu i na školskoj ploči). Okrugle stvari: Zdjela za umivanje. Zdjele i tanjuri. Budilica

i kazaljke. Sunce (s očima, nosom i ustima — kako se smije Ivici kroz prozor.) Na selu: Majka prede kod kolovrata. Kolo se vrti ovako (djeca crtaju na ploči krug s desna na lijevo).

Vježbe prstiju. Djeca govore dječju pjesmicu »Prsti na ruci« i pri tom ispruže svaki prst: Stari p a l a c kruha prosi, k a ž i p u t ga doma nosi, s r e d n j a k šuti pa se ljuti, što p r s t e n j a k sve izjeda, a m e z i m a c gladan gleda. Tu ujedno nauče i imena prstiju.

Predvježbe za pisanje (uspravne, vodoravne i kose crte)

Na polici: Čaše Vedrica za vodu Stol i stolice

Crte se vežu u ovakove nizove:

Računanje

Početna stvarna obuka daje već u prve dane obilno gradiva za brojenje. Broje se stvari u školskoj sobi kojih ima više od iste vrste, na pr. slike, tintarnice, klupe; zatim djeca; kaputi ili kape što vise na vješalici; pločice, pisaljke, knjige; štapići za slaganje itd. Učitelj se ujedno pobrine da si svako dijete pribavi stvari za brojenje i da ih vazda nosi sa sobom u školu, na pr. zrna graha, žir, divlje kestene i slično. Najbolje je da te plodove svako dijete čuva u kakovoj kutijici.

Odmah u početku treba da učitelj ustanovi, kako daleko mogu učenici brojiti i koliko predmeta mogu obuhvatiti najedamput. Da se kontroliše, kako ne bi možda u to vrijeme djeca brojila predmete, skrati se vrijeme za odgovor na 1—3 sekunde (trajanje reakcije). Predmeti se, na pr., mogu nečim sakriti. Broji se obično na predmetima do 20 (ne treba ograničavati do 5, kad djeca mogu i dalje prebrojiti). Pojimanje brojeva isprva samo do 5.

Broji se: 1) da djeca promjene mjesto predmetu time da ga pomaknu ili metnu na drugo mjesto; tako se broje stvari koje se mogu micati; 2) da se samo dotaknu predmeta, na pr. klupa, klinova na vješalicama; 3) da pokazuju prstom na predmete, ali da ih se ne dotaknu (na pr. slike na zidu); 4) da predmete kod brojenja fiksiraju očima. Poređali smo način brojenja prema težini tako, da je brojenje pod 1) najlakše, a pod 4) najteže. Mogu se i kombinovati sva 4 načina ovako: Dok jedan broji pod 1) ili 2), drugi pokazuju prstom. Tako su svi aktivni.

Računaljka je, zasad, još suvišna, a isto tako i brojenje na prste.

Pojmovi brojeva do 5. Što je sve mama metnula u torbicu? (Jabuka, krušaka, šljiva, jaja, oraha.) Koliko je tko dobio? (Učenici se javljaju: 1, 3, 5...) Evo ovdje na stolu nekoliko hrpica jabuka! Prebroj ih! (Učenik broji na način pod 1 ili 2, a ostali na način pod 3 ili 4). Slično se broje orasi, šljive...

Predodžbe brojeva. Jabuke, orasi... stave se svi u hrpu. — Uzmi iz košarice (kutije) 3, 1, 5, 4, 2 oraha i stavi ih na stol.

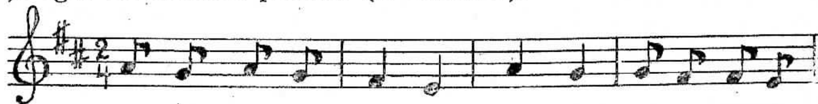
Isto crtati! Nacrtaj 2, 5... jabuka (oraha, šljiva). Nacrtaj 3 žute jabuke (2 crvene, 5 zelenih); 5 velikih krušaka; 2 male kruške.

Učitelj nacrta na ploči jabuke po 2, 3, 5... i pita: koliko ih je?

P o s l u h u. Ivica se vraćao iz škole i prolazio je kraj velikog oraha. Duvao je vjetar, orasi su padali. Brojte, koliko ih je palo! (Učitelj kuca olovkom, ključem ili čim drugim po stolu, a učenici: a) isprva broje naglas; b) samo slušaju i onda pojedini kažu sumu.

Gimnastika

Igra. »Z a s p a l a j e M a r a«. Jedan dječak ili djevojčica legne i »zaspi«. Ostali se uhvate za ruke, načine oko njega kolo i pjevaju pjesmu: »*Zaspala je Mara na zelenoj travi*«. Svaki verz pjeva najprije jedan, zatim ponove svi igrači. Kod verza: »Pade listak Mari na rumena lišca« Mara (ili junak) prene se, a svi se igrači razbjegnu. Koga ulovi, taj mora da spava. — Ovo je igra za otvoren prostor (u dvorištu).

Doletjela ptica i sjela na granu.
Zanjiše se grana, otkinu se listak,
Pade listak Mari na rumeno lice.

Početni stav. Spavajte! (Svi naslone glavu na klupu kao da spavaju). Probudite se i dignite glave! (Svi se usprave). Skočite iz kreveta i stojte! (Svi skoče i stanu uz svoje klupe

uspravno). Još nekoji »pospano« stoje. Ja ću vas naučiti, kako se stoji uspravno. (Pete skupa, prsti nogu udaljeni su za duljinu jednog stopala, trbuh unutra, prsa van, ruke su pružene uz šavove hlača, prsti skupljeni, pogled upravo). Odmor! (Ruke ukrštene na leđima, desna noga se lagano iskorači, tijelo je u slobodnijem stavu). Nekoliko puta: Pozor! ili Mirno! Odmor! ili: Na mjestu voljno!

Poslije se ovaj temeljni ili spetni stav vježba u dvorištu.

Kako se djeca protežu poslije spavanja. Naspavali ste se, pa ćete se sada malo protezati. Pozor! Ruke skučiti na prsa! (Pesnice stisnute!) Ruke pružiti strance: jedan (pružiti!) dva (vratiti u prvi položaj). Isto: Ruke pružiti naprijed, uvis, dolje!

Kako se kolovrat vrti. Vrtnja rukom lijevom, onda desnom u oba smjera. (Vježbanje velikih mišića).

III NEDJELJA

Stvarno područje: Što su djeca vidjela kod kuće u kuhinji, smočnici, podrumu i u hambaru.

U kuhinji. Prije negoli djeca krenu opodne kući, porazgovorimo se s njima, što sad majka radi. Kuha ručak. Kažemo im, neka dobro pogledaju, kako to ona radi i što sve tamo ima.

Majka u kuhinji kuha. Kod kuhanja pomaže joj kćerka (starija sestra), a službenica nosi drva i vodu. Službenica (odnosno majka, gdje nema službenice — prema izvještaju djece) naloži na ognjištu ili u štednjaku vatru rano ujutro. Opis ognjišta ili štednjaka i kako se loži vatra. Onda se kuha doručak. Što? (Ponavljanje). Kad odemo u školu, kuha majka ručak (objed). U jednom loncu kuha čorbu (juhu). (Na selu: Lonac stoji na tronošcu od gvožđa). Metne unutra goveđega mesa (govedine) ili kokoš i nalije na to vode. U drugom loncu kuha varivo (krumpir, kupus, repu, grah...). U loncima kuha i žgance. Sa strane štednjaka u jednom pregratku peče meso goveđe, svinjsko, piletinu) u tavi. I na štednjaku se meso peče u šerpenjama. Višeput zamijesi kolač od brašna na daski koju metne na stol, usred kuhinje, a i gibanicu. Tijesto razvalja valjkom. To se peče u tiganju. Jelo, osobito čorbu, treba da češće kuša, je li dosta slano, kiselo, slatko, tvrdo, mekano. I masno treba da bude jelo, jer inače nije ukusno (tečno).

Mi volimo kolače. Ja meso... (Što djeca vole jesti). Zašto?

Što je sve slatko, kiselo, slano, gorko.

Ima u kuhinji i drugog suđa osim lonaca, tava, šerpenja i tiganja: tu je mlinac za kavu, lijevak, ribež, noževi i drugo. Sve to stoji na polici ili u kuhinjskom ormanu. Jedno je suđe od zemlje, drugo od gvožđa ili žute mjedi.

Poslije ručka opere majka (ili službenica) u kuhinji kuhinjsko i stolno suđe (tanjire, zdjele, čaše) i pribor (žlice, viljuške, noževe) i spremi. Kamo?

Predveče kuha majka večeru. Za večeru se višeput ništa ne kuha nego se jedu hladna jela (sir sa skorupom...).

U smočnici. Upozoriti djecu, da pogledaju kod kuće, gdje se drži meso, brašno, luk, mast, pšenica.

Meso drži majka u smočnici. U kuhinji je toplo, pa bi se brzo pokvarilo, a u smočnici je hladno, zato se tamo tako brzo ne kvari. U smočnici se čuva i mast, brašno, luk, jaja... To se čuva na policama. Za brašno načinjena je posebna škrinjica.

Podrum: Naša mama čuva mlijeko u podrumu. Tamo je još hladnije. Tamo čuva i mast, povrće, sirče. Neko povrće, na pr. luk, čuva na tavanu. — Tamo ima svakojakih starih stvari.

Ambar: Brašno dobivamo iz pšenice, raži, kukuruza. To čuvamo u ambaru. Brašno se čuva u velikim škrinjama. Tamo ima i puno vreća.

Odgoj: Pomozite majci! Ne smetajte je u poslu! Ne igrajte se vatrom u kuhinji!

Čuvaj zdravlje! Ne turajte prste u lonce! Ne ližite zdjele i tanjire! Ne igraj se žigicama!

Materinji jezik

Vokali i konzonanti. Opažanja, kako se javljaju kod djece. Mogu se činiti i ovakova opažanja: Kako vrije čorba (ili voda) u loncu? **(l l l)** Kako se čuje, kad mlijeko prekipi po štednjaku? **(s s s s)** Kako udara tučak po mužaru (avanu)? **(t t t t)** Kako »cvrči« meso, kad majka prilije vode? **(č č č)** Kako se duva u vatru? **(f f f)** I slično: Voda vrije: **b b b** ili **p p p;** kad se nešto nalije na mast, sumi: **š š š.** Kad majka tuče meso: **d d d.**

Pripovijest o vrućem kolaču. (Izoliranje vokala).

Kad je bio Božin imendan, svi su sjedjeli kod stola. Već se ručak svršio, kadli uđe majka i donese kolač na stô. Kolač bio je od jabuka, a baš takav je on volio. Bio je posut šećerom kao da je snijeg po njemu pao, i sve se pušio kako je bio vruć. Kad su ga ugledali, svi su uskliknuli od čuđenja i iznenađenja:

— **Aaaa!** Kolač!

Majka je kolač stavila na stol i prvi je uzeo otac. Razrezao ga i rekao:

— **Eee!** Pazite! Kolač je vruć! Treba da se ohladi!

Ali mali Mišo nije mogao iščekati da se ohladi, pa stavi jedan zalogaj u usta, ali se tako opeče da je vikao od boli:

— **Uuuu!** kako to peče.

Duvao je kao cica maca kad hoće Rundov da navali na nju. Otac skoči k njemu, pogladi ga po glavi govoreći:

— **Oooo!** Ti se se opekao.

No Mišo se brzo primiri, a do toga se već i kolač ohladio. Sad se svi dadu na posao. A Božo, kad ga je okusio, glasno je uzviknuo:

— **Iiii!** Kako je to dobro!

(Promatrati izražaje lica djece!)

Usta. Zašto ne smijemo jesti vrućih jela. (Jer bi opržili usta). Što sve? (Jezik, usne, nepce, zubi; potrebno nam je to kasnije da djeca znadu).

Literarna građa.

P r i p o v i j e s t o v r u ć o j k a š i

Narodna

Tri čovjeka sjednu za sto da ručaju. Na stolu je bila zdjela puna dobro začinjene kaše.

Prvi uze kašiku, zagrabi kaše, strese se i usklikne:

— Iii! Visoko je nebo!

Drugi se povede za njim, pa kad stavi kašiku u usta, usklikne:

— Uuu! Tvrda je zemlja!

Treći, misleći da im kaša prija, zagrabi punu kašiku, ali kad je stavi u usta, opeče se kao i prva dvojica, pa ljutito reče:

— Obojica ste magarci, kad mi niste rekli da je kaša vruća, pa da prije duvam u nju.

(Kratko razmatranje o tom, jesu li prva dvojica pravo uradila). *Poslovica:* Žežen kašu hladi!

U d r o b l j e n o

Narodna

Obirala domaćica gust skorup s kisela mlijeka. Uđe u smočnicu ciganka te reče: »Pomoz Bog i svi sveci!«

Domaćica je znala da će ciganka od nje bud što izmamiti, pa je upita: »Bi li ti, Maro, mlijeka ili kruha

»Kad si već tako dobra, a ti mi daj udrobljeno!«

M a c a k r a d l j i v k a

Maco, maco mala,
Ti si nešto krala!
U smočnici mlijeka,

Sad te mama čeka,
Šibom će ti dati,
A ti, maco, pati!

P u s t a ž e l j a

Uzdahnula Branka:
»Bila bi to sreća,
Kad bi bila samo
Jedan pedalj veća!«

Pa to nije teško
Pogoditi, brale
Vazda isti puti
Kod djece su male.

Pitaćete možda:
Kakova li sreća
Malu Branku čeka
Kad naraste veća?

Kad bi bila veća,
Mogla bi doseći
Š e ć e r a s a s t o l a,
K o l a č a s a p e ć i!

Zlatko Špoljar

Poslovica: I z j e l i c i Zmaj-Jovan Jovanović.

Izjelico, sram te bilo,
Želucu si svome rob!
Ti sam sebi za života
Svojim zubma kopaš grob!

Zagonetke:

Bijelo baciš uvis, žuto pade na tle! (Jaje).

U našega baće devetero gaće. (Luk).

Nit je bure, nit je čaša,
Ali ipak majka naša
Ulje, sirče drži tude.
Što bi moglo to da bude? (Boca).
Crno meče (tj. mače) leđa peče
pokraj vatre svako veče.
(Garav lonac kraj vatre).

Zemljan čiča na gvozdenoj stolici sjedi, pa se grije. (Zemljan lonac na željeznom tronošcu — na selu).
Drvena sam stvarca mala, al mi vatre puna glava. (Žigica).

Pjevanje

Lončar viče na ulici (3/4 mjera):

V j e ž b e u d i s a n j u! Odah je naznačen sa V, a kraći sa I. Nota prije odaha nešto se skrati (da se ne naruši ritam), i tu djeca udahnu uzduha koji im treba za slijedeću frazu). Disanje je vrlo važno za lijepo pjevanje. Djeca neka pjevaju potišim glasom, a nikako im se ne smije dopustiti da viču.

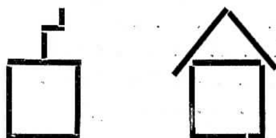
Crtanje

Majka kuha ručak. Pripovijest o vrućoj kaši.

Ručni rad

Modelovanje: Štednjak.

Ređanje drvaca: Mlinac za kavu. Ambar.

Predvježbe za pisanje

Vježbanje velikih mišica (u uzduhu i na školskoj ploči): Okrugle stvari (crtaju se kružnice): Tanjur, zdjela, sito. Uglate stvari: Lonac: ↓|_|↑ posuda za vodu: _/ Crta se u jednom potezu i veliko.

Predvježbe za pisanje. Isto kao gore, samo na pločici ili u bilježnici.
Takove vježbe češće se upliću.

Računanje

Broje se: Krompiri, valjušci (kugle od zgnječenog papira). (Djeca broje, mjesto toga, kamenčiće, kuglice).
Tanjuri, čaše — p o s l u h u. (Učitelj veli: »Majka stavlja u kuhinji tanjur na tanjur. Koliko ih je!« Pri tom kuca ključem po prozoru).
Brojne predodžbe. Hrpice: 3, 5, 4... krumpira, valjušaka. Izvadi iz košarice 2, 5, 3... krompira, valjušaka.
Nacrtaj: 3 tanjura, 4 zdjele, 2 lonca. (Crta se jednostavnim linijama. Jedan đak crta na ploči).

Gimnastika

Igra lonaca. Djeca se uhvate za ruke i načine kolo. To su lonci, zdjele... Jedan stane u sredinu da kuha ručak. Iz kola ga netko pita: »Što radiš?« — »Kuham ručak!« — »Pa što ne kuhaš?« — »Treba mi lonac«. — »Uzmi ga!« — Čim taj kaže »Uzmi ga!« razbjegne se kolo, a on hvata lonac. Koga uhvati, taj je onda »kuhar«, pa traži šerpenju, treći mlinac, četvrti zdjelu, itd.
Vježbe u školi. Kako otac cijepa drva (mahanje rukama i sagibanje trupom). Kako majka miješa čorbu, žgance, palentu. Kako se vuče voda iz bunara na kolo (vrtnja čas desnom, čas lijevom rukom). Kako se melje kava u mlincu (vrtnja rukom vodoravno).

IV NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: J e s e n. (Voćnjak i vinograd. Ptice selice).
U voćnjaku. Š e t n j a u š k o l s k i v o ć n j a k. (U gradu se preduzme šetnja na trg gdje se prodaje voće). Djeca opažaju različite vrsti voća; njihova pažnja skreće se uglavnom na plodove.
I u školu djeca donose voća. (Učitelj sam pripremi već prije: Jabuka, krušaka, bresaka, šljiva, oraha; po mogućnosti neka uzme plodove različite veličine, oblika i boje). I ja sam donio danas svakojakog v o ć a. Evo ga! Djeca imenuju voće, zatim ga luče po v e l i č i n i, o b l i k u, b o j i, o k u s u — na pr. jabuka je reska, šljiva je slatka — i m i r i s u — jabuka miriši, orah ne miriši (suh).

Što se sve vidi na voću i u voću. Razreže se od svake vrste po jedno i vidi se: D r ž a k, l j u p i n a, ispod ljupine m e s o, u sredini kod breskve i šljive k o š t i c a, a kod kruške i jabuke k o k o š k a s c r n i m z r n c i m a. Kokoška ima 5 sobica ili pretinaca. Brojte! (U tu svrhu razreže se jabuka popreko). Kod oraha: l j u s k a i j e z g r a. Što se jede od toga? Kakvo je meso kod kojega voća po boji i okusu? (Bijelo, žuto, zeleno; sočno). Što je u šljivinoj i breskvinoj koštici. (Jezgra, gorka).

Što majka pravi od voća: Ukuhavanje, pekmez, sušenje voća; kolači. Kako se to radi.

Što otac radi s voćem (na selu!): Sok od jabuka ili mošt (jabukovača i kruškovača od natučenog voća). Spremanje voća za zimu i kako se sprema. (Djeca referiraju; u upute se ne zalazi, jer to spada u 4 razred u gospodarstvo.) Rakija i njezino štetno djelovanje.

U vinogradu. Preduzimlje se također šetnja. Uz ostalo upozoruju se djeca i na ptice (možda će vidjeti, kako sele).

Zašto djeca rado idu u berbu: Razgovor o g r o ž đ u, zatim o mjestu, gdje je vinograd i kako se tamo dođe. Kako je v i n o v a l o z a posađena u redove niz strminu, zašto su kolci i zašto se loza veže. Grozd, jagoda. Grožđe po boji i okusu. Čemu je klijet i što sve ima u njoj. Kako se bere. Kako šturci zriču: crn-bjel, crn-bjel. Tko još voli grožđe osim djece (čvorci i kosovi) i kako ih plaše (klopotac). Što se pravi od grožđa (mošt — vino).

Ptice odlaze. Putem smo vidjeli ptice kako kruže uzduhom i nekuda lete. I naše lastavice skupile se oko zvonika kao da se i one nekuda spremaju. Boje se zime pa idu nekamo gdje je toplije. (U uzroke se dalje ne upuštamo, dok djeca ne budu znala čime se hrane).

Odgoj. Ne diraj ostavljenih ptičjih gnijezda!

Za zdravlje. Ne jedi nezrela voća! Ne jedi previše! Kad kupuješ voće na trgu ili kod piljarice, prije ga operi i oljupi! Ne lomi oraha zubima! Ne bacaj voće u školi po podu! Čuvaj se rakije!

Materinji jezik

Vokali i konzonanti: Jabuke padaju: **d d d.** Tresemo drvo, a lišće šumi: **š š š.** Mošt kaplje: **p p p.** Čuje se i ovako: pa pe pi po pu. Klopotac lupa kad se vrti: **t t t.** Polagano čuje se i ovako: **t - a t - e t - i t - o.** Čvorci čavrljaju: **ča če či čo ču.** Može se vježbati i rastavljeno: **č - a, č - e . . .,** ili obratno: **ač,**

Slika za opisivanje: Berba jabuka

eč... Djeca, kad jedu dobro voće, vele: **m - m,** kako je to dobro! Ptice cvrkuću na orahu: **ci, ce, cu, co, ca;** rastavljeno: **c - i, c - e...;** također vježbati: **ic, ec, uc...**

Opisivanje (čitanje) slika. Berba voća. (Vidi str. 83).

Literarna građa

Zagonetke. Četir' kriške sira — i pun čabar. (Orah — jezgra i ljuske).

Ćaća kvrgo, mati vijorica, a djeca im jedra i okrugla ko bobica. (Čokot, loza i grožđe)

Ja znam jednu kućicu
Crvenih je zidova,
Bez vrata na ulicu,
A pet u njoj stanova.

Tu stanuju dječaci —
Smeđi im kaputići.
Tko će njima uljesti,
Mora kuću pojesti.
(Jabuka i koštice).

Poslovice: Kakvo drvo, takav rod.
Jabuka ne pada daleko od stabla.
Kiselo mu grožđe! (Lisica i grožđe.)

C v r č a k

Netegnuo gusle
pa sad će da svira,
gudalom poteže
sred večernjeg mira.

Pjesma mu se skladna
po dolini ori,
i po cvjetnoj gori
gdje vinograd zori.

»Grožđe vam je zrelo,
spremajte se, ljudi!
Crn bjel, crn bjel, crn bjel!«
Tako cvrčak gudi.

Bogumil Toni

U b e r b i

Zašto od veselja
Gore Branki lica?
Sjutra će u berbu
Kod svojeg strica!

Istom u noć kasno
Sretno k njemu stiže,
A kad zora svanu,
Na noge se diže.

Sjutradan u vlaku
K stricu svom se žuri
Ali joj i brzi
Vlako polako juri.

Pripremila nožić,
Dabome, i usta,
I pravac u lozu —
Aj, veselja pusta!

»Zoblji, Branka, zoblji!«
Tako stric ju nuko.
A ona ti guta —
Pa ma trbuh puko!

Al na jednom dahne:
»Dosta j' hvala Bogu!«
— Ne mogu joj usta
To što oči mogu!

Zlatko Špoljar

L i s i c a i g r o ž đ e

Basna

Jednom se gladna lisica namjeri na čokot koji je pustio lozu visoko, a na lozi bilo je prekrasnoga, zreloga grožđa. Lisica se svakojako mučila da dokuči grožđe, ali joj nikako nije uspjelo. Najposlije se okani uzaludna posla, pa ode. Uto ju srete čiča jazavac i upita:

— Što, teto, zar nećeš onoga grožđa?

— Ah, kume, što će mi, kad je kiselo!

(Kratak razgovor o ovoj basni, da djeca ispravno shvate njen smisao).

J a b u k a

Narodna

Jabuka se vjetru moli
Da joj grane ne polomi:
— A, moj vjetre, ne lomi me,
Ne lomi me, ne krši me!

Ja sam tebi rod rodila:
Svaka grana dvije jabuke,
A na vrhu i četiri.

L j u s k e i j e z g r a

Petar i Pavao, dva brata rođena, nađu na putu orah i stanu se za nj otimati.

»Orah je moj«, reče Petar, »ja sam ga prije opazio.«

»Nije, nego moj«, reče Pavao, »ja sam ga digao.«

»Ja ću vas izmiriti«, reče neko poveće momče, po imenu Luka. Uzme orah, raskoli ga i pruži jednu ljusku Petru: »Ovo je tebi što si ga prvi opazio.« Drugu ljusku pruži Pavlu: »Ovo je tebi što si ga digao.« Jezgru pojede sam govoreći: »Ovo je meni što sam vas mirio.« Zatim se nasmije jednomu i drugomu pa ode.

Priprava za čitanje

Pojam glasa. Kako znamo da je jabuka pala u vrtu? (Vidimo). Sada učitelj naredi učenicima da se okrenu prema stražnjoj strani zida i pusti jabuku da padne. Pita: Što se to

dogodilo? (Pala je jabuka). Kako sad znate da je pala jabuka? (Čujemo). Što ste čuli? (Glas, kad je pala. Ako učenici ne kažu »glas«, nastavi:) Pazite, što ćete sada čuti! Učitelj zasvira u nešto, pozvoni u čašu ili slično, dok ne dobije odgovor da su čuli glas. U slučaju, da mu to ne uspije — a ne valja svaku stvar razvlačiti do nemogućnosti, kazaće sam djeci da su čula g l a s. (Često se naime opaža takova pogrješka kod predavača, te misli da baš sve mora izvući iz djece, i gubi sitnicama vrijeme. Glavno je da su djeca aktivna. Ovakove novosti pobuđuju dječju pažnju). Poslije toga dade im još nekoliko primjera gdje se čuje glas, na pr. kako voda vrije, kako klopotac lupa, i slično, a djeca kažu, kakav glas se čuje. Napokon kaže po redu vokale: aaa, eee... i neke konzonante: zzz... sss... i djeci naredi, neka ponove koji su g l a s čuli. Sad već mogu i sama djeca da kažu kakav glas od onih što smo ih zamijetili u početnoj stvarnoj obuci, na pr. glas koji se čuje kad lišće šumi... itd. Tu ne tražimo, da kažu kratko: š, z, b... nego da imitiraju glas upravo onako kako ga čuju, a glas kakav nam kasnije treba, tj. kratko izgovoreno s, z, b, m..., izlučićemo poslije.

Pojam riječi. (S t v a r, s l i k a s t v a r i i i m e). Drugi dan učitelj pusti da jabuka, kruška ili što slično kao slučajno padne. Pita: Što je to palo? (Jabuka; učenici su vidjeli kako ju je učitelj prije držao u ruci). Po čemu znate? (Čuli smo g l a s). Digni je! Što si digao? Gdje ju držiš? Zašto se može držati u ruci? (Jer je s t v a r). Učitelj nacrta jabuku na ploči i pita, je li to prava jabuka? Ne, to je s l i k a. Pazite! (Učitelj reče:) J a b u k a! Što sam rekao? (I m e stvari. Ako ne pogode, veli još nekoliko imena: klupa, tabla...) Može li se ime držati u ruci? Ne, jer to nije stvar nego riječ.

Na ovaj ili sličan način treba na š t o v i š e p r i m j e r a razviti pojmove: stvar, ime, riječ.

Crtanje

U gradu: Seljakinje nose na trg voće. Seljakinje prodaju voće, grožđe.

Na selu: Otac obire jabuke. Berba grožđa.

P r i m j e d b a. Kod crtanja i različitih vrsti ručnog rada mora se paziti na to da ne preduzmemo neku vježbu u više vrsti rada; na pr. pogrešno bi bilo da jabuku modelujemo i izrezujemo i crtamo. Zato uzimamo različite siže je, ili barem različite situacije (na pr. berba voća se crta, voćka, puna zrelih plodova, može se izrezati, a jabuka se modeluje).

Ručni rad

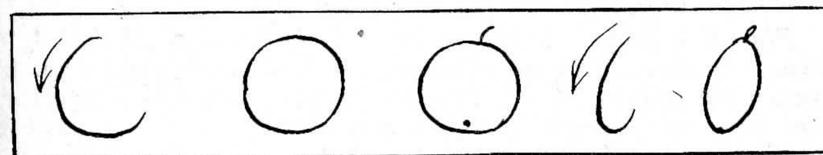
Ređanje drvaca: Ljestve za obiranje voća (sa 5 prečaka; broji ti drvca!).

Izrezivanje: Jabuka. Kruška. Šljiva.

Modelovanje: Jabuka (kugla, u koju se prstima ozgo i ozdo načine udubine, te se ozgo utakne šibica, a ozdo kuglica). Kruška (također kugla, na koju se najprije ozdo prignječi manja kugla, itd.). Šljiva (elipsa sa drškom).

Predvježbe za pisanje

Vježbanje velikih mišića: Crtanje ljestava (uspravni i vodoravni pravci), jabuke (shematski; kružnica na lijevo) kredom na ploči, prstom u uzduhu ili na klupi (kružnica). Isto tako i crtanje šljive (oval na lijevo). N e z a h t i j e v a j s a v r š e n i h o b l i k a, j e r t o d j e c a n e m o g u i z v e s t i!

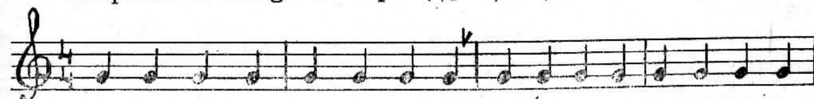

Vježbe ručnih zglobova i pesti. Kako majka miješa pekmez da ne prigori. (Lakatni zglob upre se o klupu, a »miješanje« se oponaša pešću).

C r t a j u s e shematski u jednom potezu: jabuke, kruške i šljive. Zatim se crta košara za jabuke i posuda za mošt.

Pjevanje

Klopotac u vinogradu lupa (4/4 mjera):

(Vidi napomenu u prijašnjoj nedjelji! Ova se vježba može pjevati i tako, da mijenjamo tempo, tj. čas lagano, onda brže i napokon brzo. Djeci kažemo: Pazite, sad vjetar jače duva i klopotac se brže okreće!)

Grožđe zori

Sunce grije, grozd se smije, oj!
Jesen tu je, pjesma se čuje, oj

Računanje

Učenici broje: jabuke, šljive, kruške.

Pojmanje brojnih količina do 5. Na stolu je 5 jabuka, 3 šljive, 4 kruške... Učenici kazuju (bez brojenja) koliko ima. Djeca broje mjesto jabuka, krušaka... žir, kamenčiće. Učitelj kaže: Žir je sada jabuka... (stvarni simboli).

Brojenje po sluhu. Brojiti, kako jabuke padaju. Učitelj kuca olovkom ili ključem po stolu. Isprva se broji po redu do deset, a zatim se udaraju grupe do 5, u vremenskim razmacima po 2, 5, 4, 3 udarca; učenici slušaju i na koncu svake grupe pita učitelj kojega učenika, koliko je bilo. Učenici mogu kucati i zajedno s učiteljem, a mogu i pojedinci zadavati slična pitanja drugima.

Pribrajanje (sabiranje) do 5. Kupuje se i prodaje voće: jabuke, kruške, šljive. Uredi se »dućan«. Najprije se vježba da učenici odmah pojme grupe od 2, 3, 4, 5 jabuka! Različito pregrupirati!

Kupac dođe k trgovcu, pozdravi ga i reče: — Molim vas, prodajte mi 3 lijepe jabuke!

— Izvolite 3 crvene jabuke.

Jabuke se postave na »tezgu« (tj. na katedru).

— Molim vas još 1 žutu.

— Izvolite!

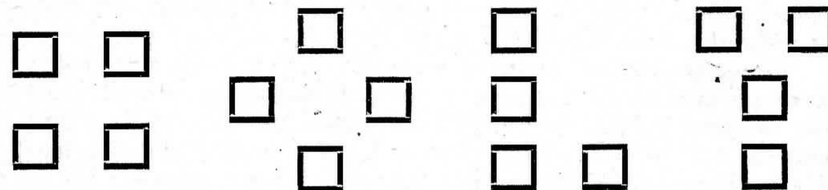
Sada se ustanovi, koliko ima svega. Učenici izračunavaju na mjestu isto s kestenima, žirom ili drugim pomoćnim sredstvima, što svagda treba da nose sa sobom u školu.

Za promjenu može se i crtati. Na pr. 2 crvene i 1 žuta jabuka, 3 žute i 2 crvene, itd. Kako to djeca nacrtaju, svejedno; glavno je da se broj razaznaje.

Preduzeti se imadu ove kombinacije:

1 + 1 =	1 + 2 =	1 + 3 =	3 + 1 + 1 =
2 + 1 =	2 + 2 =	2 + 3 =	2 + 2 + 1 =
3 + 1 =	3 + 2 =	1 + 4 =	1 + 2 + 2 =
4 + 1 =			1 + 3 + 1 =

Bilješka. Računanje veže se i s ručnim radom, na pr. sa brojenjem štapića koji nam trebaju za ljestve, brojenjem i pribrajanjem krušaka koje su izradila dva učenika iz jedne klupe, ređanjem četvorinastih pločica koje se izrežu iz kartona. Kod potonjeg uzmeno, na pr., 3, 4, 5 pločica, pa ih različito grupiramo u slike (prije toga: Pločice po boji, obliku):

Gimnastika i igre

Igra čvoraka. Ponajprije se odredi »pudar«, tj. čuvar grožđa kojom dječjom brojalicom (Evo jedne: En ten tini, savaraka tini, savaraka tika taka, bija baja bu!) Pudar ode u stranu, a ostali igrači sjednu na tle kao da zoblju grožđe. Pjevaju (u jednom tonu):

Zoblju čvorci grožđe
Dok pudar ne dođe,
A kad pudar stigne,
Sve se jato digne. Prrr...

Sada naleti pudar, ali se jato razbjegne. Koji se uhvati za kakovo drvo, taj se sakrio i zaklonio i toga pudar ne smije dotaći. No koga ulovi (tj. koga se dotakne) prije negoli se zaklonio, taj postane sada pudar. Čvorci, koji su u zaklonu, moraju prelijetati i međusobno mijenjati mjesta. I tu nastoji pudar da koga uvreba, tj. da ga se dotakne. Čim koga uhvati, počinje igra iznova.

Od prošle sedmice ponoviti: *Pozor! (Mirno!) Odmor! (Na mjestu voljno!)* te *Razlaz! (Voljno!)* pri čemu se učenici raziđu. Učenike treba naučiti, da se smjesta postave u stav »*Mirno!*« čim učitelj zazviždi. Vježba se!

Ustrajanje vrste. Učitelj zapovijedi đacima da se postave jedan za drugim, tako da su čelom okrenuti prema učitelju. U tu svrhu treba da se učitelj postavi na podesnom mjestu, kako ne bi dvorište bilo prekratko za vrstu. Kad su se učenici postavili, kaže im, da se takav red zove v r s t a, a to učenici treba da upamte, i da se tako moraju postaviti kad on zapovijedi: *U vrstu — zboor!* Pošto se učitelj osvjedočio da je to učenicima jasno, zapovijedi »*Voljno!*« Učenici se raziđu. Kad su se razišli, učitelj zazviždi u zviždalicu (što znači: *Mirno!)* i zapovijedi: *U vrstu zboor!* Vježba se nekoliko puta. Pošto učenici nauče da se postave u vrstu, sad ih učitelj razmjesti, tako da najmanji bude prvi, a najveći posljednji*), i veli da svaki upamti svoga druga i svoje mjesto. Opet zapovijedi: *Na mjestu voljno!* zatim *Mirno!* i *U vrstu zbor!*

Ravnanje. Učenici čine u vrsti krivudavu crtu, zato treba da se poravnaju. Biva to na zapovijed *Desno se ravnoj!* i *Lijevo se ravnaj!* Prije toga zahtijeva učitelj od učenika da dignu uvis desnu, pa zatim lijevu ruku, kako bi svaki učenik znao gdje je desno, gdje lijevo. Na zapovijed *Desno,* odnosno *lijevo se ravnaj* okrenu svi učenici brzo glavu na desnu, odnosno lijevu stranu, te se izravnaju po susjedu: jedino prvi u vrsti na d e s n o m k r i l u, ako je zapovijed »Desno se ravnaj«, ne okrene glave, već miruje, a što tako i krajnji na lijevom krilu, ako je zapovijed »Lijevo se ravnaj!, miruje. Učenici okrenu glavu u prvobitni položaj. Izravnati se moraju tako, da čine ravnu crtu. Učitelj se može postaviti i u sredinu vrste pred jednog učenika i zapovijediti: *Po sredini se ravnaj!* Tada se učenici i s lijeve i s desne strane toga učenika okrenu u sredinu. Ovo se vježba kasnije, recimo, drugi dan.

Kako se jabuke dosižu: Sunuti ruke u vis i istodobno raširiti prste — sad! skučiti ruke na prsa — sad! Ponovi se više puta. Poslije brojiti: Jedan, dva.

Kako se košare podižu. Pustiti ruke i prste dolje sad! I natrag!

Kako se klopotac vrti. Pružiti desnu (lijevu) ruku strance — sad. Vrtjeti naprijed (natrag) — sad. I povrat.

*) Obično se postavlja naprijed najveći, ali to smeta kod stupanja, jer prvi ima veći korak od posljednjega.

Slično: *Kako se sagiba po košaru punu jabuka.* Iz prijašnjeg stava: Nagnuti se trupom naprijed, pružiti ruke i prste — sad!

Vježbe u spretnosti. Kako se skoči preko grabe u vinogradu. Kako se zaskoči na granu kad se penje na jabuku. Kako se trese jabuka. Kako se gađa jabukom u košaru. Kako se baci gnjila jabuka. (Sve u obliku igre, u dvorištu. Učenici se poređaju jedan za drugim i natječu se, koji će bolje zadatak izvesti).

V NEDJELJA

Stvarno područje: V r t. T r g u j e s e n i. J e s e n j i d a n i.

Početna stvarna i životna obuka

a) N a s e l u: *Vrt (gradina) u jeseni.* Djeca su motrila jesenske radove u vrtu. Učitelj je donio u školu različite vrsti povrća i jesenskog cvijeća. Naša majka ima mnogo posla u vrtu. Mi kopamo krompir. Mi vadimo m r k v u i p e r š u n. Mama to sprema u podrum. I r o t k v u i c i k l u sprema u podrum. Ja volim ciklu, jer je crvena kao krv i slatka. Ja ne volim rotkvu, jer je ljuta.

Mi smo juče prekopali vrt. U nas ima i c v i j e ć a. S u n č a n i c a ima golem cvijet kao rešeto; naokolo je žut. U sredini su joj sjemenke koje prijaju pticama. U vrtu ima i g e o r g i n a (jurina) i k a t a r i n č i c a. Katarinčice smo prošle godine odnijeli na groblje. (Djeca pokazuju cvijeće na stolu). U našem vrtu ima i nekoliko v o ć a k a uz plot.

Po vrtu je lijepo hodati, jer je po sredini široka staza, a sa svake strane velika t a b l a. Tabla je razdijeljena na g r e d i c e. Između gredica su također putevi (učitelj veli: s t a z e) da se može hodati. Na svakoj gredici raslo je nešto drugo.

U našem vrtu ima i s j e n i c a obrasla vinovom lozom. U ljetu je tamo bio hlad. Tada je bilo u vrtu više cvijeća. Bilo je i leptira. I jagoda je bilo na jednoj gredici.

Naš je vrt ograđen l e t v a m a i d a s k a m a, a ulazi se u nj kroz vrata. (Naš je ograđen p l o t o m da ne bi krave ili svinje unišle u nj i načinile kvara. Kod nas je s jedne strane gusta ž i v i c a. U njoj ima često puno vrabaca). U vrt dođu i druge p t i č i c e. Pa i l e p t i r i dođu.

b) U g r a d u: *Trg u jeseni.* Šetnja s djecom na trg, gdje se prodaje povrće i cvijeće.

Kad nemamo ujutro škole, ja idem s mamom na trg, gdje se prodaje krumpir, salata . . . Mama toga treba da nam skuha za ručak.

Što sve majka kupuje na trgu: M r k v u (boja!), s a l a t u, k r u m p i r (oblik!), r o t k v u (oblik i boja!), r a j č i c e (boja!), z e l e n u p a p r i k u (oblik kao — nos!), k r a s t a v c e, d i n j e, l u b e n i c e, g l a v i c u k u p u s a... Sve to raste u v r t u i zove se jednim imenom p o v r ć e. Vrt imadu neke kuće na kraju grada. V r t l a r i imadu izvan grada velike vrtove u polju. U njima rade cijelo ljeto. Oni prodaju povrće, pa si za dobiveni novac kupe što im treba. Nemaju plaće kao naš tata koji radi u uredu.

Višeput majka kupi i c v i j e ć a. U ljetu bilo je više cvijeća nego sada. U ljetu ima i u polju više cvijeća. Jesensko cvijeće: s u n č a n i c a, j u r i n a (georgina), z v j e z d a n (astra), k a t a r i n č i c a. (Učitelj im pokaže; što ne može pokazati, bolje je da izostavi). Cvijeće stavljamo u vaze i nosimo ga na groblje.

Jesenji dani. Danas baš nije lijep dan. Ujutro kad smo išli u školu bila je m a g l a. Onda se ne vidi daleko. Poslije je nestalo magle, ali se nebo naoblačilo. Padaće k i š a. Uh, tada su putovi tako puni blata! I ljudi nose k i š o b r a n e i k i š n e k a b a n i c e. Vani je sve mokro. Onda je ljepše u sobi.

Juče je duvao v j e t a r. Meni je odnio šešir. Meni je okrenuo kišobran. (Ja sam morao uzeti kabanicu, kad sam išao u školu, da se ne prehladim. Ja sam se jednoć prehladio i strašno sam kihao i trgalo me u glavi. Na našem vrtu stresao je vjetar neki dan mnogo jabuka).

Odgoj. Pomozi roditeljima u poslu!

Za zdravlje. Kad je napolju hladno i kad duva hladan vjetar, ne hodaj razgaljen i bez kaputa. Ne sjedi i ne spavaj na zemlji!

Čitanje i pisanje

U ovoj nedjelji počinjemo čitanjem simbola. Dosta su 2: **A, M.** Iz tih vokala sastavljaćemo riječ **MA MA.** Pri tom se naročito obaziremo i na motorno-akustičke funkcije, a ne samo optičke, što se često zaboravlja, kako to opravdano upozoravaju Langer i Legrün u II dijelu svoga rukovođa.*

Pričaćemo djeci o dvoje učenika, o bratu Ivi (Jovi) i sestri Mari, i o njihovim doživljajima.**

* Langer-Legrün: Handbuch für den Anfangsunterricht.

** Za one koji počinju ćirilicom, unešeno je samo toliko, koliko se treba, zbog drukčijeg oblika slova, izmijeniti. Red ostaje isti.

A Počinjemo glasom **A,** jer je to najjasniji vokal, i najlakše se izgovara. Simbol **I** jednostavniji je, ali **A** je karakterističniji.

a) *Priča o glasu »a«.* Ivo (Jovo) i Mara bili su brat i sestra. Mara je bila od Ive nešto starija. Mnogo je voljela Ivu, koga su zvali još od vremena dok je bio posve malen, jednostavno »bata«, tj.: braco.

Dok su još bili posve maleni, u vrtu za ambarom brali su cvijeće i trčali po puteljcima. Najednom doleti odnekuda krasan šareni leptir. Mara usklikne čudeći se njegovim krasnim krilima:

— **Aaa!** Eto ga! Ala leti!

Dotrči i bata i potrči za njim, ne bi li ga ulovio, ali se spotakne o krtinjak i tres! u travu. Zaplače: **Aa, aa, aaa!**

Mara ga pridigne, poljubi u čelo i reče:

— Eto vidiš, bato! Tako bi i onaj leptir plakao da si ga ulovio i možda zgnječio!

Bata se primiri i oni nastave igru.

Djeca ponovo ispričaju priču.

b) *Crta se* kako bata trči za leptirom.

c) *Izoliranje glasa* »**a**«. Kako je uskliknula Mara kad je vidjela leptira? (**Aaa!** Eto ga! Ponovi cio razred i pojedinci). Što je napočetku uskliknula? (**Aaa!**) Čudite se svi! (Izgovore svi i pojedinci). Reci to kraće! (**A**). Ponovite svi taj g l a s! (Sjetiti djecu kako su se oni čudili kolaču!)

Slično: Kako se bata plakao.

d) *Pravilno izgovaranje glasa* »**a**«. Pazite! Ja ću se začuditi kao i Mara, a vi pazite, kako ću pri tom udesiti usta. (Usta otvorena barem toliko da se između zubiju može staviti palac po širini. Jezik mirno i slobodno leži i dotiče se vrškom zubiju. Ovo učitelj ustanovi pitanjima). A sad ću vam nešto nacrtati na ploči. (Učitelj nacrta glavu s otvorenim ustima za »a«. Djeca pogađaju što je to i ustanove da je to glava Mare koja izgovara »a«). Ko će se isto tako lijepo čuditi kao i Mara? Ajte, pa i vi svi kliknite »a«! Pazite pri tom koliko ćete otvoriti usta! Sad! (»a«). Pazite i na jezik! Sad! (»a«). A sad se okrenite jedni k drugima i začudite se jedan drugomu kao i Mara leptiru. Pogledajte, kako su otvorena usta; gdje je j e z i k. Dobro! (Učitelj otare sliku i veli:)

Ko bi umio da nacrta dječaka koji plače ili se čudi? (Neki kušaju na ploči; dosta je da nacrtaju samo usta, a ko hoće, može

i cijelu glavu. Ostali crtaju na pločicama ili u bilježnicama. Učitelj pregledava crtarije).

Čitanje slike. Sad ću vam pokazati jednu sliku! (Izvjesi glavu dječaka s ustima otvorenom za »**a**«). Što ovaj kaže? (»a«).

Zamjećivanje glasa »**a**« *u riječima.* Kazaću vam nekoliko riječi, a vi pazite, čuje li se u njima glas »**a**«. A n đ e o. Ponovite! Čuje li se na početku, u sredini ili na kraju riječi? (Andrej, Anka, Ante, akov, amen ...) Isto tako vježbaju se djeca u zamjećivanju glasa »**a**« na kraju riječi (magarac reve: ia, Ilija, pločica, torba ...) i u sredini (Stanko, Marko, Božidar ...), te im se napokon daju riječi gdje ima po više »**a**« (Anka, čitanka, pisaljka, Andrija, ambar ...) Poslije toga sama djeca traže riječi (imena djece, životinja, stvari) u kojima se čuje glas »**a**«.

Traženje oblika slova **A**. Djeca izgovore riječ »a m b a r« i ustanove da se upočetku te riječi čuje glas**a**. Crtaju ambar. Učitelj ih upozori da nacrtaju visok krov. Poslije sam nacrta ambar na tabli ovako:

Ustanove da riječ »ambar« ima glas »**a**«, na početku, a učitelj doda: T o p i š e n a k r o v u! Čitajte! (Prekrije donji dio slike). Djeca čitaju u zboru: **A**. Učitelj nacrta kraj ambara još jedno slovo **A**. Djeca čitaju. Po tom kraj ove slike izvjesi sliku »bate« i pita: Što veli bata? (»a«). Što bi napisali ispod slike? (**A**). Napiše.

Ručni rad. Učenici sastavljaju oblik slova »**A**« iz drvaca. Pita se: Koliko drvaca treba? Kako velikih? Kako će ih postaviti? Itd. Dobiće ovu sliku:

*Pisanje**. Isto učenici pišu (zapravo crtaju). Ustanovi se, da će se isto tako povući najprije dva dulja kosa poteza (crte) sa strane, a onda će se nacrtati treća između njih.

Učitelj: N a p i s a n i g l a s z o v e m o s l o v o (p i s m e).

Rad na slagarnici. Učenici traže na slagarnici »A« (najprije crveno slovo!). Zatim sastave, kako se »bata« plakao: A A A

Računanje. Nađi 2, 3, 5, 4 A!

Crtanje i pisanje. Umijemo li napisati riječ akov, auto, avan? Ne! Ali nešto možemo već napisati iz te riječi. Što? (Slovo **A**). Nacrtajte akov, anđela, knjigu (knjig**a**) i ozdo napišite **A**!

M a l a

Odviše je mala,
A da čitat zna:
Od sviju pismena
Poznaje tek — **A**.
To joj pisme juče
Pokazao bata —

Sva druga pismena
Njoj su nepoznata.
Pa sad se u knjigu
Udubila sva
Uskličući često
»Evo opet **A**!«

Zmaj-Jovan Jovanović

M *Traženje glasa* »**m**«. Otac je vadio (»vrcao) med iz košnica. Došao je onamo Ivo, a otac reče:

— Ivo, bi li i ti jeo meda! Evo ti! — reče otac, otkine komad saća i dade Ivi.

— Hvala! — zahvali se Ivo.

Ivo stade lizati med. Ih, ala je bio sladak! I prste si je Ivo oblizivao!

— **Mmm** ... kako je to dobro! — reče Ivo ocu.

Ponovite! Nacrtajte, kako Ivo jede med.

Izoliranje glasa »**m**«. Mumljajte kao da jedete s Ivom meda. (**Mmm** ... kako je to dobro!) Kako je Ivo mumljao? (**Mmm** ...) Izgovorite kratko! (**M**) Još jednom! Pojedince. Sad ću ja to isto izgovoriti, a vi pazite na moje usne! (Usne su lako stisnute). Izgovorite g l a s »**m**« i pazite pri tom na zube! (Zubi su malo razmaknuti). Vježbati kao kod »**a**«.

Sinteza »**m**« *sa* »**a**«. Sad mumljajte, i kad pljesnem rukama, izgovorite brzo »a«. (»mmmm—a«). Još jedamput! Izgovorite

* Vidi predvježbe za pisanje!

brzo skupa »m« »a«. (»ma). Još jednom mumljajte. »a« (»ma«). Vježbati! I obratno: »a m«, »m a m«.

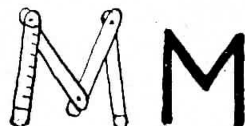
Analiza. Koji se glasovi čuju kad se kaže »ma«, »am«, »mam«?

Riječ. Mumljajte »a«! Još jednom! Brzo dvaput jedno za drugim (»mama«).

Zamjećivanje glasa »m« u riječima: mama, dom, med, medo, amo, itd. Veselje će izazvati ovaj način: Učitelj samo miče ustima kao da izgovara: mama, a učenici pogađaju, što veli (čitaju s ustiju).

Oblik slova »M« izvesti iz slike metra ili marame (složene ili kako visi preko leđa). (Vidi prilog!) Učitelj napokon nacrta na ploču **M**, a učenici precrtavaju. Slaganje iz drvaca (štapića; prebrojiti štapiće i ustanoviti koji stoje koso, koji uspravno).

Na ploči M M MA MA

Prepisivanje.

Rad na slagarnici. Učenici traže crveno slovo »**M**« i stavljaju ga na slagarnicu. Slažu: MA MA

Literarna građa

Zagonetke: Žut kolač na suncu se peče i za suncem se okreće. *(Sunčanica).*

Stoji škola na visoku stupu,
Puna malih đaka,
A delija krilat sleti
Na nju iz oblaka.
Provali u školu tu
I pojede djecu svu! *(Sjenica i mak).*

Zelen čovo devetore gaće obuko. *(Kupus).*

Okruglo veliko, izvana zeleno, iznutra crveno, a djeca mu crna. *(Lubenica).*

Vrt u jeseni

Bilo je proljeće...
Grane su nad nama
Urešene bile cvijećem —
Ko mladost nadama...

A sada.
U tom vrtu istom
Poput uvelih nada
List za listom pada.

Josip Cvrtila

Sjenica i mak

Sjenica sjela na mak:
Tik tak, tik tak!
Kljucka po glavi mak:
Tik tak, tik tak!

Teško tu stojim,
Mačke se bojim...
Tik tak, tik tak,
Nije to posao lak.

Daj mi otvori tobolac,
Da gutnem dva tri zrnašc
Glad me mori. Otvori
Brzo mala vratašca!

Tik tak, šćići šćav!
U ljetu bio si zdrav,
Cvijeto si krasno —
Sad zrnje ti slasno.

Otvori vrata! Nije mi lak
Posao kljuvati!
Moram se sive mačke
Brižljivo čuvati.

Kad si već zrio,
Baš si mi mio!
Zbogom. Bio mi zdrav!
Tik tak, šćići šćav!

Mijo Filajdić

Varivo

Nešto okruglo,
A nešto glatko,
Nešto kiselo,
A nešto i slatko.

Grašak je okrugao,
A leća je glatka,
Kupus nam je kiseo,
A mrkva je slatka.

Iz Nazor-Bosančeve Čitanke

Maca u vrtu

Maci, maco, što se vrtom
Tiho šuljaš kao tat?
Znam te dobro, ptiću onom
Slomila bi rado vrat.

Al ne lovi, maco, ptića,
Miše lovеć tišaj glad.
Njih je mnogo. — Baš mi jedan
Preko puta prešo sad.

Iz Nazor-Bosančeve Čitanke

Crtanje

Crta se a) n a s e l u : Majka kopa u vrtu. Kiša pada. Dječaci sa zmajem. Vjetar.

b) u g r a d u: Majka kupuje povrće. Kiša pada. Dječaci sa zmajem. Vjetar.

Ručni rad

Ređanje štapića: Ograda vrta, vrata vrta, sjenica u vrtu; klupa piljaričina na trgu. (Štapiće svakiput brojiti i odrediti njihov položaj, tj. stoje li uspravno, vodoravno ili koso).

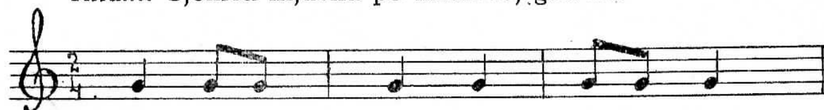
Modelovanje: Rotkva, krastavac, glavica luka, makov tobolac, mrkva.

Izrezivanje: Cvijeće različitih boja (shematski: kružnica-cvijet, stabljika. Uzeti samo glavne boje koje djeca neka nauče poznavati). Krastavac (zrio), bundeva ili tikvica.

Igračke: Vjetrulja. (Izreže se iz papira i pričvrsti na štapić). Zastavica (smjer vjetra!).

Pjevanje

Ritam: Sjenica kljucka po makovoj glavici:

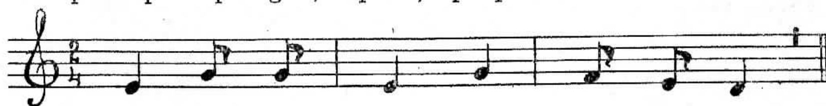
Djeca govore jednim glasom i plješću rukama.

Pjesma: L i j e p m i j e v r t i ć o g r a đ e n :

I) a) U č i t e l j r e c i t i r a pjesmicu. b) Razgovor o s a d r ž a j u. c) Djeca uče t e k s t n a i z u s t.

II) D j e c a r e c i t i r a j u pjesmicu u gornjem ritmu (učitelj, a potom i djeca, plješćuč rukama).

III) U č e n j e m e l o d i j e. Najprije učitelj otpjeva prvu kiticu (2 stiha), zatim otpjeva samo prvu frazu (3 takta), a djeca ponove (ukoliko bi u kojem taktu zapela, otpjeva učitelj taj takt još jedamput). Potom se isto tako uče i ostala 3 takta. Tempo: Isprva polagan, a poslije propisan.

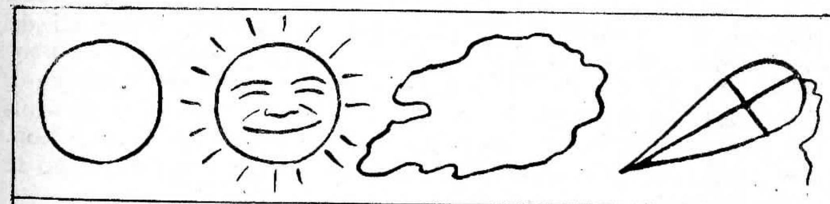

Sav mi je cv'jećem zasađen,
U njemu mala stazica,
Stazicom šeće djevojka
Cvijeće bere šareno!

Predvježbe za pisanje

Vježbanje velikih mišića: Crtanje s u n č a n i c e (dvije kružnice, jedna u drugoj) u velikim potezima na tabli i prstom u uzduhu i na klupi. Crtanje o g r a d e u v r t u. (Vidi prilog!) S u n c e, o b l a k, z m a j.

Vježbanje pesti i prstiju: Crtanje c v i j e t a (shematski, mala kružnica); crta se r i t m i č k i, tj. jedan cvijet do drugoga. Isto tako i o g r a d u u vrtu, tj. uspravni pravci (letvice!) i preko njih dva vodoravna pravca (deblje letve na koje su pribijene letvice).

Računanje

Nadopunjivanje i rastvaranje do 5.

Sa stvarima. Evo 3 cvijeta (krastavca, luka . . .) Mara treba za kiticu (mama u kuhinji . . .) 5. Nadopuni, da ih bude 5!

Svi ne možemo računati s cvjetovima (krastavcima, lukom . . .) Vi na mjestima u klupi izvadite štapiće (kamenčiće, kestenje ili drugo koje pomagalo) i mislite pri tom da su to cvjetići (krastavci, luk . . . Učitelj pri tom pazi da učenici vazda prate i rad na katedri s pravim stvarima).

Crta se: U vrtu ima i zrelih i nezrelih (zelenih) dinja, krastavaca, žutih i crvenih cvjetova . . . Na jednoj gredici (kod cvjetova: na jednoj stabljici) nabrojio je Ivica 5 dinja (cvjetova), a među tima 3 zrele (žuta cvijeta); koliko zelenih (crvenih).

Crta se bojama, a gdje to nije moguće, crta se, tako da »zrele« dinje ili žuti cvjetovi ostanu bijeli, a »zelene« dinje ili crveni cvjetovi se izvuku crno.

Mjesto dinja i cvjetova crtaju se kasnije kružići. Kružiće redati u vidu Bornovih brojnih slika! (Vidi u teoretskom dijelu)

Brojanje po sluhu. Pazite! Duva vjetar. Orasi padaju. Brojte ih! (Učitelj lupa tvrdim predmetom, na pr. ključem, po stolu. Udari 3 puta i pita: koliko je palo? (3). A Ivica ih je ipak našao 5! Nadopunite! (Učenici udare 2 puta pisaljkom po klupi. Isprva mogu i brojiti: 4, 5. Pazite, da svi udare u isti mah, što se mora uvježbati. Moraju se priučiti na određen tempo, a počinju na zapovijed: Sad!)

Po predodžbi. U vrtu ima crvenih i bijelih cvjetova. Mara je otkinula 5 cvjetova, a od toga su 3 crvena; koliko ima bijelih?

N a p o m e n a. Svi zadaci za računanje treba da budu zbiljski, tj. da izviru iz života. Teško će, na pr., djeca ići da broje pauku noge, jer ih više zanima njegova mreža, ali će brojiti, koliko jabuka ili oraha padne, koliko ptica sjedi na grani. Isto tako sve računanje treba da se oslanja na početnu stvarnu i životnu obuku i to na momentani dječji život; treba, napokon, da vazda čini sadržajnu cjelinu, tj. kad smo u vrtu, uzećemo iz vrta zadatke, a nećemo segnuti, na pr., u ribnjak.

Preduzimaju se ove kombinacije:

2 = 1 +	3 = 1 +	4 = 1 +
3 = 2 +	4 = 2 +	5 = 2 +
4 = 3 +	5 = 3 +	5 = 1 +
5 = 4 +		

Ponavljanje. Kod ovih računanja (ne u posebnom satu!) ponavlja se: Poimanje brojnih količina bez brojenja. Broji se samo za kontrolu; kod toga broji se ovako: 1, 2, 3, 4, 5; svega ima 5.

Gimnastika.

Vježbe. Kako se vuče mrkva iz zemlje. Kako se kopa. Kako se diže košara. (Slično kao prijašnje nedjelje — vježbe rukama i trupom).

Igra. Djevojčice ili dječaci uhvate se u kolo. To je cvijeće. Jedno se dijete postavi u sredinu da bere cvijeće. Kolo se okreće i pjeva pjesmicu: »Lijep mi je vrtić ograđen«. Kad dođu do posljednjeg verza: »Cvijeće bere šareno!« zaleti se ono dijete iz sredine da ubere koji cvijet, ali se kolo razbjegne. Koga ulovi, dolazi u kolo. Ako se svi spasu, tj. uhvate za kakovo drvo, dolazi isto dijete još jednom u kolo.

Primjedba. Sva građa, koja je ovdje vlastite kontrole i preglednosti radi raspoređena prema predmetima, ne smije se uzimati redom kako je tu, predmet po predmet, već je učitelj ima obraditi suvislo, kako mu se to čini najzgodnije; treba da svu građu poveže i uklopi jednu u drugu. Tako će nastati tzv. s k u p n a o b u k a, koja odgovara dispozicijama djeteta u toj dobi.

VI NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: P o l j e u j e s e n i.

Šetnja u polje i u livadu čini polaznu tačku za početnu stvarnu i životnu obuku. Putem mogu djeca sastati ratare koji voze kući bundeve, kukuruzovinu... Možda će sastati i orača koji se vraća kući, a možda i kako ore. Za oračem šuljaju se v r a n e. Upozoriti djecu, kako su polja većim dijelom pusta. Negdje se zelene u s j e v i, negdje se još vidi r e p a, koja se svojim zelenilom najviše ističe, ili možda i h e l j d a, kako cvate, a p č e l e — ako je sunčan i topao dan — sabiru posljednje sokove što ih još ima u prirodi. K u p u s a još se možda nađe koja glavica, ali najviše je ostao k o r o v. Nađe se još i po koje l e p t i r č e, a djeca potrče za njim. Pastiri pasu po k u k u r u z i š t i m a i s t r n i š t i m a svoja stada. Putem se povede razgovor o svemu što djeca vide, a onda će se sve to svrstati u školi.

Povesti ih treba do l i v a d e i p o t o k a (istim putem). Na livadi možda cvatu m r a z o v c i. Pčele ga ne oblijeću ni leptiri, jer je otrovan. Iskopa se jedan cvijet da djeca vide, kako ima u zemlji mjesto korjena nešto nalik na luk — lukovicu. Igra se i kakova igra.

U p o t o k u se r i b i c e ne praćakaju kao u ljetu. S vrba i joha pada lišće. U mlinu se melje žito. Pastiri pasu svoja stada po p a š n j a c i m a kraj potoka.

Razgovor u školi o polju, livadi i potoku. Učitelj donese b u n d e v u (oblik; boja; koštice; hrana za svinje); r e p u (oblik; kakvo joj je meso; što se od repe jede; kako se sprema za zimu); k u p u s (oblik; kako je nastala onako tvrda glavica; kako se sprema za zimu — kisanje); klip k u k u r u z a neoljušten (oblik; boja; zrnje; hrana za svinje; kukuruz kao hrana za

ljude — pečenjaci i hljeb); krompir (gomolji rastu u zemlji); grah ili pasulj (oblik — duguljast i okrugao; boja i hrana).

Kod svega ovoga ne zalazimo u detalje, jer to nije za djecu u ovom godištu.

Čuvaj zdravlje! Ne leži i ne sjedi u ovo doba na goloj zemlji! Mrazovac je otrovan; ne stavljaj mrazovčev cvijet u usta, a tako ni drugo cvijeće!

Odgoj. Pomozi ocu i majci kod posla koliko možeš! Ne hodaj preko usjeva!

Čitanje i pisanje

Slova ove nedjelje: **I, O, U** (ćirilica: И, O, У).

I *Doživljaj.* Već je Ivo išao u školu, ali nije imao torbice, pa je morao nositi u ruci i pločicu i knjigu i pisaljku. Bilo mu je to teško. Još mu je teže bilo, što je morao u ruci nositi jabuke i kruh, što bi mu majka dala za školu, jer nije imao kuda spremiti. Višeput bi mu i kruh i jabuke pale u prašinu i sve se uprljalo.

Ivica je silno želio, da i on ima torbu. Majka je to znala, pa mu jednoga dana sašila torbicu i lijepo izvezla. Kad je to Ivica vidio, kliknuo je:

— Iiii! Kako je krasna! (Ovo prvi »I« učitelj izgovori pjevajući i odjelito od »kako je krasna!« Zatim upita: Kako je to Ivica uskliknuo. Svi! Ponoviti pripovijest!)

A sad čujte dalje! Zatim je Ivica pošao u vrt; da nabere jabuka što će ih sjutra metnuti u torbu. Na jednom je drvetu vidio krasnu veliku jabuku. Stao je pod drvetom i uskliknuo:

— Iii! Koliko je! (Kao i prije »Iii« odjelito. Svi! Može se pokazati i slika).

I u taj čas slučajno jabuka: dip! skoči Ivici na glavu! Ivica se brzo makne i jabuka pade u travu. Ivica je digne i spremi u torbu, a jednu ponese i mami. (Ponovi!)

A sjutra? Sjutradan je Ivica veselo išao u školu, s punom novom torbom. Njegovi drugovi već su izdaleka opazili Ivičinu novu torbu i uskliknuli:

— Iii! Kako je lijepa! (Ponoviti!)

b) Crta se, kako Ivica skače od veselja, kad mu majka šije torbicu; ili kako se divi jabuci, kako se drugovi dive njegovoj torbici!

c) Izoliranje glasa »i«. Kako je Ivica uskliknuo, kad je vidio novu torbicu? (Iiii! kako je krasna!) Još jednom! Što je najprije uskliknuo? (Iii!) Reci to kratko! (I). Ponovite svi taj glas! (Slično: Kako se čudio jabuci i kako su se drugovi čudili njegovoj torbici).

d) Sad ću se i ja radovati kao i Ivica i izgovoriću glas »i«, a vi pazite na moja usta, kako ću ih udesiti. (Usne su malo otvorene).

Kliknite kao i Ivica, ali pri tom pazite, što radi jezik! Pazite! Sad! (Jezik se primakne k donjim prednjim zubima, tj. donjim sjekutićima). Dobro! A sada da vidimo, kako je Ivica držao usne, kad je kliknuo »Iii!« okrenite se jedan k drugomu i kliknite »i«. Tko bi znao na ploču nacrtati Ivičina usta, kad je reko »i«. (Jedan ili više njih kušaju crtati na ploči, a ostali crtaju na pločicama. Tko može, neka nacrta cijelu glavu! Učitelj pregleda crtarije).

Sad ću ja nacrtati i pokazati vam usta i cijelu Ivičinu glavu na slici! (Učitelj pokaže sliku, što ju je prije već nacrtao na velikom komadu papira).

Čitanje slike: Čija je to glava nacrtana? Što kaže Ivica? Po čemu poznaš, što Ivica kliče?

f) *Poređivanje glasa* »**i**« *sa glasom* »**a**«. Pripovijest o Petrici Kerempuhu i o magarcu. Jednom je Petrica Kerempuh došao u neko mjesto i pohvalio se kako on može da i magarca nauči čitati. Svi su se tomu čudili i nijesu mu vjerovali. Napokon se nađe neki bogataš, pogosti Petricu i dade mu magarca neka ga nauči da čita. Petrica uze knjigu, stavi među listove zobi i postavi je magarcu u jasle. Magarac je nanjušio zob i stao okretati jezikom listove, te kadgod bi našao zobi, zarevao bi od veselja: I-a! Tada se Petrica okrene k onome bogatašu i k ostalim ljudima koji su došli da vide to čudo, i reče: »Eto vidite! Moj učenik već je naučio dva slova!«

Poređivanje položaja usnica i jezika kod glasa »**i**« i kod glasa »**a**«.

g) *Zamjećivanje glasa* »**i**« *u riječima.* Učitelj: Kazaću vam nekoliko riječi, a vi pazite, čuje li se u njima glas »**i**«.

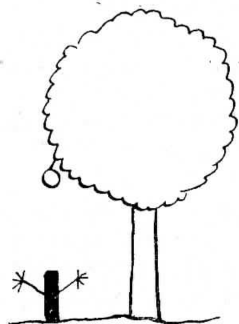
Na početku: Ivo, igla, igra.

Na kraju: Kći, mati. Što će Ivo raditi u školi: Učiti. pisati, pjevati...

U sredini: Tinta (mastilo), torbica, mamica, pisaljka, knjiga. Konačno traže djeca sama riječi u kojima dolazi »**i**«.

h) *Traženje oblika slova* »**I**«. Izvadite pločice (crtanke) i pisaljke (olovke). Pazite! Nacrtaću jabuku, pod kojom je stajao Ivica. (Učitelj nacrta na tabli drvo i jedan plod). Crtajte i vi! Pod njim stoji Ivica. Evo ga! (Učitelj nacrta Ivicu jednom

potezom kao veliko slovo **I** bez ukrasa. Pokaže prstom na taj potez i pita:) Sad recite, na koji glas vas sjeća ovaj »Ivica«?

(Nastojati treba, da se dobije odgovor: I. Nacrtajte i vi upravo ovako Ivicu. Još jedamput recite glas, na koji vas sjeća ovaj potez! (Učitelj izbriše drvo, tako da ostane samo potez.) Recite sada! Učitelj otare ploču, a isto tako i učenici pločice, a onda piše na ploči iznova nekoliko poteza, tj. nekoliko I (I I I . . .), a učenici iza svakoga čitaju »I«. Djeci veli: Nacrtajte i vi 5, 10 . . . »I« na vaše pločice (vježbanke).

I svako drvce može da bude slovo **»I«**. Uzmite 5 **»I«**, itd.

Možemo djecu dovesti i do toga, da svaki štapić za slaganje ima oblik slova »I«. Poređuje se sa **A**.

Sada iznova ovjesi sliku Ivice i pita: »Što veli Ivica?« (I) Tko bi znao napisati neka pokaže na ploči. Zatim i učitelj nacrta ispod slike »I« i ovjesi sliku na zid.

i) *Sinteza* (može se preduzeti i odmah iza zamjećivanja). Mumljajte »i« (»mi«). Obrnite! (»im«).

j) *Rad na slagarnici.* Djeca traže crveno slovo »I«. Sastavljaju, kako se Ivo čudio jabuci (»I I I«). Komu je dao jednu jabuku? (Mami). Sastavlja se na slagarnici.

k) *Prepisuje se sa slagarnice.* Piše se: **MA MA I MA** (tj. jabuku; pošto djeca ne umiju da napišu »jabuku«, mjesto te riječi nacrtaju jabuku). Slično: **I MAM** + slika jabuke (može se pisati u povoljnim prilikama).

И Za ćirilsko slovo »И« daćemo Jovici druga Isu. Priču izmijenićemo ovako: Jovo i Iso bili su pod jabukom. Jovo je stajao, a Iso sjedio. Jovo je uzeo prut i tresao jabuke. Jedna pade Isi, koji je sjedio, na glavu. Iso vikne: »Jao!« a Jovo klikne: »Iii! kako je lijepa! Ponijećemo je mojoj mami!«

Oblik slova »И« izvede se iz slike Ise koji sjedi pod jabukom (idi crtež u prilogu!) Sve ostalo kao kod latinskog slova »I«, s izmjenom, da se »И« sastavlja iz 3 drvca (odrediti prije položaj!). Poređuje se sa **M**.

O a) *Ivo (Jovo) i Mara igraju se obručem.* Ivo i Mara smišljali su svaki čas novu igru. Jednom Ivo nađe stari obruč od bačve i zovne Maru:

— Oj, Maro! Evo obruča! Ajde da ga tjeramo po dvorištu!

Mara odmah pristade. Nađe štap kojim će tjerati obruč, a Ivo izravna obruč, j e r j e b i o s v i n u t. (Učitelj je već pripravio »teren« za ovo, jer je djeci za odmora dao obruč da tjeraju po dvorištu). Začas je nastala prava trka za obručem po dvorištu. Izašla je i mama da to vidi. Ivo trčeći vikne: »O, mamo! Vide, kako naš obruč juri!« Ali u to se spotače o kamen, pade i jaukne. Mara odmah pritrči k njemu, digne ga i stade ga žaliti:

— Ooo, Ivo! Jesi li se jako udario?

No Ivo je bio momak od oka! Otare prašinu s rukava, i igra se nastavi.

Djeca pričaju i crtaju Ivu i Maru kako tjeraju obruč.

b) *Rad* slično kao kod **»i«**: **»o«** se izolira (»Žalite Ivu!« **»O«** se nalazi već i izoliran u uskliku: »O, mamo!«). Oblik ustiju: Usta su nešto manje otvorena negoli kod **»a«**, jezik potisnut prema donjoj čeljusti. Crtanje usta! Slika! Sinteza sa **»m«**. i obrnuto (**»om«**).

Oblik za slovo »O« lako se nađe (o b r u č, orah, ovalno okno, oko). U ovom slučaju najzgodniji je obruč, koji je bio nešto svinut, eliptičan. (»Ivo ga je poslije ispravio!«) Učitelj im takav obruč pokaže. Djeca mogu obruč saviti iz vrbove šibe nekome će i pući: »O, moj je pukao!«; drugome dobro uspije, a učitelj ga pohvali: »O, tvoj je obruč lijep!«) — ili iz žice, a može se i modelirati iz gline.

Ustanovi se da riječ »obruč« počinje glasom »**o**«. Crta se ovalno svinut obruč, a djeca asimiliraju simbol glasa »o« s predodžbom o obruču. Na sliku napiše se ozdo »**O**«. Opisivanje slova. Učenici pišu (zapravo crtaju) **O** i vježbaju. (Počinje se odozgo od vrha i vuče se najprije poluelipsa na lijevo dolje, onda na desno gore).

Rad na slagarnici. Djeca traže crveno slovo »**O**«, zatim sastavljaju, kako je Mara žalila Ivu. (**OOO**), zatim, kako je zvao mamu (**O MA MO**). Na to može učitelj sastaviti: **A MO A MO**, a učenici čitaju. Prepisuje se.

Po diktatu: O MA MO
A MO A MO
MI I MA MO

(Slika obruča, tj. m i i m a m o o b r u č).

Crtanje životinja ili predmeta koji u imenu imadu »o«: oroz, orah, pijetao, vo, most.

U a) *Ivo se njiše na njihaljci.* Ivo je našao komad užeta, prebacio ga preko orahove grane u voćnjaku i njihao se. Kravi Šarulji pričinilo se da se Ivo hoće s njome bosti, pa uperila rogovima na nj. Ivo se prepao, skočio s njihaljke i bjež! Trčeći pade u lokvu i stade zvati majku: »Ao, mamo!« Srećom krava protrči mimo, zamuče »mu, mu« i ode. Ivo izađe iz bare sav mokar. Tresao se od studeni, jer je bio kišovit dan, pa je i voda bila hladna. Dršćući reče majci: U u u, kako mi je studeno!

Djeca pričaju i crtaju, kako je Ivo pao u vodu.

b) *Rad.* Izoliranje glasa »**u**«. Kod izgovaranja glasa »**u**« usta su zaokružena kao i kod »**o**«, samo su još više stisnuta. Jezik se nešto više uzdigne. (Poređivanje: **o**, **u**). Crta se oblik usta. Učitelj pokaže djeci sliku (glavu) Ivice kako izgovara »**u**«.

Zamjećivanje glasa »**u**« **u** riječima: uho, usta, uže; ruka, košulja, kaput; mu, (Ivo pade u) baru, (zvao je) mamu. (I ove riječi treba navesti, tako da se upletu u sam događaj; na pr.: Ivi se u bari zaprljalo u h o; voda mu je ušla i u u s t a; Ivo je našao u ž e, itd.). Djeca neka traže, kao i prije, i sama riječi u kojima se čuje »u«.

Oblik slova **U**. Crta se njihaljka ,tj. uže prebačeno preko grane, koje ima oblik **U**. Učitelj dade svakom učeniku komadić žice ili špage, pa im kaže, neka to svinu da bude kao u ž e na njihaljci. Pita djecu, koji se glas čuje na početku riječi »uže«. Nacrta »uže« na ploču u obliku slova **U** i pita na koji ih to glas sjeća. Sad ću napisati, kako je Ivo dršćući govorio majci (**U U U**). Čitajte!

Izvjesi se slika Ivice koji izgovara »**u**« i napiše se ispod toga **U**. Sinteza sa **M**. (**MU**, **UM**).

Učenici vježbaju pisanje slova **U** (počinje se odozgo s lijeve strane). Crtaju stvari kojima se u imenu čuje glas »**u**«.

Rad na slagarnici. Traženje crvenog slova **U**. Sastavljanje: Kako je Ivo dršćući govorio. (**U U U**). Kako je krava mukala (**MU**). Ivo je zvao) **MA MU**. Prepisivanje.

Pisanje po diktatu:

(Ivo se njiše na njihaljci):	A	A	
Ide krava):	MU	MU	
(Ivo zove majku):	AO	MA	MO
(Studeno mu je):	U U U		

Učitelj i sam sastavlja slične usklike i riječi na slagarnici, a učenici čitaju.

Bilješka. Oblik slova »U« može se izvesti i iz oblika »udice«.

У Rad kao kod latinskog slova. Oblik iz »užeta s njihaljke, na kojemu je Jovo privezao ozdo komad užeta da ga Mara može zanjihati«. Slovo se ne savija od žice, nego se sastavlja iz dva drvca, ovako:

Poređuje se sa **И**

Literarna građa.

Zagonetke: Car u kući, a brada mu kroz prozor napolje viri. (Kukuruz).

U našega čiče devet košulja, a iz njih mu viri brada. (Klip kukuruza).

Puna škola đaka, a niotkuda vrata. (Bundeva i koštice).

Ima rep, miš nije; okruglo je, sir nije; zeleno je, trava nije. (Repa).

Poslovice: Prazne tikve nad vodom plivaju.

Šuti kao riba. (Zašto se tako veli?)

Bez orača i zdrava kopača ne bi bilo kruha ni kolača.

N a l i v a d i

Potočić žubori.
Što li nam govori?
-- Gdje li sam -- klim -- klam --
Dabome da znam!
Kraj mene je livada
S pastirima kod stada;
Oni prave frulice
Od vrbove grančice,
Pa prebiru veseli:
Dirli, dirlili . . .

Josip Cvrtila

P o k r a j m l i n a

Sad će, sad će pokraj mlina
ono nijemo kolo
probudit se iz drijemeža,
krenut naokolo.

Zaškripiće kolo staro,
voda prsnut zrakom,
poprskaće dječja lica
sa maglicom lakom.

Već iz mlina ide mlinar
da napusti vodu;
sa blizine djeca željno
vrebaju tu zgodu.

Ispuniće kolo mlinsko
dječje vruće želje;
mlinaru će žrvanj snažni
žito da samelje.

Bogumil Toni

O r a č

Plodnu njivu orač ore,
Zemlju reže plug,
Znoj mu curkom s čela curi,
A pjesma mu drug!

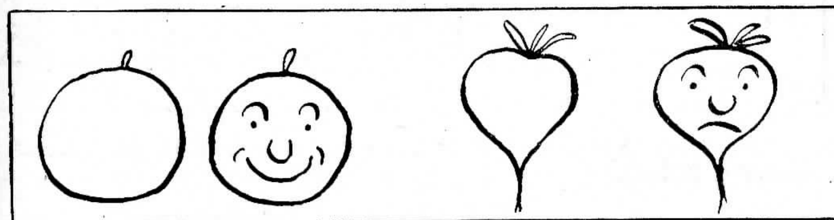
Plug duboku reže brazdu,
Bolji biće plod,
Posijaće dobro sjeme,
Dobar biće rod.

U jeseni sije žito,
Ljeti žanje trud —
Tkogod radi blagoslov ga
Božji prati svud!

Zlatko Špoljar

Crtanje

Crtanje bundeve i repe (mogu se crtati i komične figure kao čovječje glave). Otac ore. Točak. Stog sijena.

Ručni rad

Iz štapića (drvaca): Brv preko potoka. Ograda polja. (Štapići se mogu praviti iz kuruzovine ili vrbovih šiba).

Izrezivanje papira: Plodovi: bundeva, repa. Ribe. Košnice — pletare u pčelinjaku (iz žutog papira). Mrazovci.

Modelovanje: Repa. Klip kukuruza. Riba.

Igračke: Gusle iz kukuruzovine. Igračke iz krompira.

Pjevanje

Kako mlinsko kolo klopoće ($^2/_4$ mjera sa osminama ta ta ta ta). Zatim P a s t i r s k a:

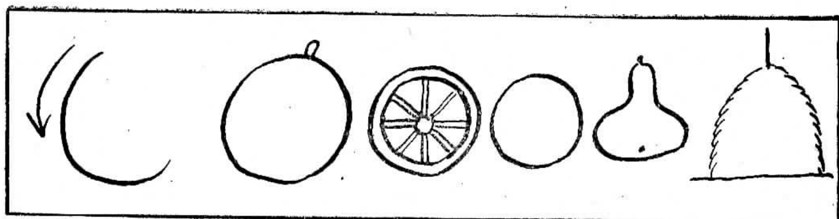

Diri, diri tuka, eto k meni vuka; diri, diri tase, odnio mi prase.
Diri, diri tiko, za vukom sam viko; diri, diri teko, i za njim potekoh.

Predvježbe za pisanje

Vježbanje velikih mišića. Crtanje bundeve. Crtanje mlinskog kola sa žbicama (najprije uspravna crta — diametar, zatim vodoravna, a onda kose crte) na ploči, u zraku, na klupi. Ivin obruč okrugao i svinut (oval). Crtanje tikvica za vodu. Stogovi sijena ili kukuruzovine u polju (dvije kose crte).

Ritmički: Crtaju se na pločicama nizovi bundeva, tikvica, mlinskih kolesa.

Računanje

Stvarima: Brali smo mrazovce na livadi. Evo ih! Milica je ubrala 5 cvjetova. Odbroji! (Isto rade djeca štapićima koji zamijenjuju cvjetove). Savila ih je u kiticu i zakitila se njima. Kiticu nije dobro svezala, pa je redom gubila putem cvjetove dok nije sve izgubila. Kako je to bilo? (5—1=, 4—1=, 2—1=, 1—1=; dakako da se ne računa čistim brojevima već pravim cvjetovima i štapićima, tako da djeca jedan po jedan odstranjuju. Mogu raditi i cvjetovima izrezanim iz papira).

Crtanje na pr. bundeva koje leže u hrpama po 5, 4... Ivica ih odnosi jednu po jednu i kojugod odnese, precrta se. Za svaku količinu iznova crtati! Zatim c r t a n j e k r u ž i ć a mjesto bundeve. Za svaku odnesenu bundevu izbrišu djeca jedan kružić. Dobro je da mjesto kružića stave točkicu.

Računanje po predodžbi. Mlinar u mlinu imao je 5 vreća. Od toga je jednu već samljeo. Koliko još ima da samelje? I slično, oduzimajući.

Računanje čistim brojevima, ali tako da djeca pri tom misle na stvari: Ivica je odnosio glavice kupusa. Bilo ih je 5 u hrpi, a on je odnosio po jednu i brojio ovako: Ima ih 5, jednu ću uzeti — ostaće 4.

Slično računati oduzimajući po 2 (5—2=, 4—2=, 3—2=, 2—2=; zatim: 5—1—2=, 5—2—1=, 5—2—2=; 4—1—2=, 4—2—1=, 4—2—2=; 3—2—1=, 3—1—2=; sve sa stvarima, zatim se crta, onda po predodžbi i napokon čistim brojevima, kao naprijed.

Gimnastika

Igra mlinara. Djeca (dječaci ili djevojčice) uhvate se u kolo i pjevaju:

Može se pjevati i dva puta. Kod posljednjeg takta kolo stane, igrači puste ruke da budu slobodni, a »mlinar« poviče: »Ti!« i potrči za igračem kojega je prstom pokazao. Igrač pobježe i trči tri puta oko kola. »Mlinar« nastoji da ga preteče. Tko prvi stigne na prazno mjesto, taj se oslobodi, a onaj bez mjesta postane »mlinar«.

Prema tomu, netko može da bude i više puta »mlinar«. Igra se ponavlja nekoliko puta.

Slobodne vježbe. Učenici se postave uz klupe, tako da jedan drugomu ne smeta kod gibanja rukama. Stav: Mirno!

a) K a k o s e o k r e ć e m l i n s k o k o l o. Učenici vrte rukom čas lijevom, čas desnom.

b) K a k o p t i c e l e t e. Učenici pruženim rukama mašu kao krilima.

Redovne vježbe. Vježbanje u ustrajanju vrste.

VII NEDJELJA

Stvarno područje: Š u m a u j e s e n i.

Izlet u šumu čini ishodište obuke za ovu nedjelju. Taj se izlet upriliči samo u slučaju povoljnog vremena. Djeca pripovijedaju, kako su došla u šumicu na brdu, kako su se uspinjala, kako ih je g. učitelj opominjao, da ne trče i da ne sjedaju na zemlju — zašto ne?

Kakova je šuma u jeseni. Mnogi pričaju da su bili već prije u toj šumi, još u ljetu. Tada je šuma bila zelena, p t i c e su pjevale, a bilo je i c v i j e ć a i g l j i v a po tlu. Sada je svuda po tlu mnogo s u h a l i š ć a koje je popadalo s drveća (kao i s voćaka u našem voćnjaku i s kestena pred školom!). Lišće je šuštilo pod nogama ššš... priprava za kasnije — glas »š«) i to nam se sviđalo. Bilo ga je sva sila. Nije ni čudo, kad u šumi ima golemog drveća!

Drveće u šumi raste nagusto — u našem voćnjaku nije tako. Tamo su voćke, koje su ljudi lijepo zasadili u redove. Drveće u šumi samo niče. Nekoje drveće smo poznali. Poznali smo

hrastove po hrapavoj, ispucanoj kori koja je na onima najdebljima bila obrasla mahovinom. Granje im je izverugano. Ispod hrastova bilo je žira. Osobito su nam se sviđale kapice žirove. Bukve smo prepoznali po glatkoj kori, a i ravne su. Breze imadu lijepu bijelu koru — mogli bi pisati po njoj.

Životinje u šumi. U šumi bilo je i niskog drveća, kojemu velimo grmlje. Iz jednoga grma istrčao je zec, poplašen našom vikom. Ala je jurio! Na jednom hrastu vidjeli smo i vjevericu. Osobito nam se svidjelo njezino vješto penjanje i njezin rep. Da je htjela sići do nas, voljeli bi se poigrati s njome, ali se ona uspela baš visoko! Čuli smo, da sada ona kupi žir i bukvicu za zimu. Trčeći po lišću poplašili smo i jednu crnu pticu žuta kljuna. Nekoji su viknuli: Kos, kos! Začudili smo se, što on ovdje radi, a većina se ptica odselila. G. učitelj protumačio nam je to tako, što se kos hrani i bobicama, a tih se i zimi nađe. Vidjeli smo na jednom mjestu mnogo perja: tu je jastreb operušao neku ptičicu.

Drvari. Namjerili smo se i na ljude koji su rušili drveće. Imali su velike pile kojima bi prepilili deblo pri korjenu, a ono bi se uz jaki prasak srušilo. Neki su imali i sjekire i njima cijepali tanje stabalje. Sjekire su udarale o debla: d d d, a iverje vrcalo je na sve strane. Neka žena kupila je suho granje — suharke koje je popadalo s drveća. Suharke kupi sirotinja.

Crnogorica. Najednom smo došli u šumu koja je bila sva zelena. Tu je raslo drveće koje poznamo od Božića: jele i borovi. Nemaju široko lišće, nego iglice. I po tlu bilo je suhih iglica.

Veselje u šumi. Na jednoj čistini malo smo se proveselili. Otpjevali smo sve pjesmice koje smo znali, i igrali smo se, a onda smo se vratili kući. Dok smo došli opet do naše škole, bili smo već prilično umorni.

Zec. Neki dan su lovci išli u šumu s puškama. Vodili su sa sobom i pse. Išli su u lov. Vratili su se kući noseći ustrijeljene zečeve.

A što su im skrivili? Ništa! Krivi su, što je njihovo meso dobra pečenka! (Nama su pojeli kupus. U našem su voćnjaku naglodali mlade voćke. Moj je otac istjerao u ljetu zeca iz djeteljine . . .).

(Upuštati se dalje o zecu nije za ovaj stupanj!)

Čuvajte zdravlje! Ne trčite bosi po šumi! (Trnje, zmije). Ne dirajte u gljive koje ne poznate!

Odgoj. Ne dirajte ptičjih gnijezda!

Čitanje i pisanje

Slova ove nedjelje: L, E, J.

L *Priča o glasu »l«.* Susjedov Luka i naš Ivica provodili bi čitave dane u igri. Najveća ih je morila briga kako će iznaći koju novu igru. Kad bi kojemu palo što nova na um, poskakivali bi od veselja uvis i prekobacivali se u travi. Za čas bi se dali na posao: Sad bi načinili mlin na vodi od vrbovih šiba, sad bi se opet ljuljali u vrtu ili bi od blata pravili vojnike.

Jednoga dana dogovore se da će praviti mjehure od sapunice. Od Lukine majke izmolili su komadić sapuna i razmutili ga u vodi. Uzeli su raženu slamku, umočili je u sapunicu i dunuli: Gle, kako lijepi mjehuri izlaze! Prelijevaju se lijepo kao duga!

Nadmetali se, koji će izduvati veći mjehur, a kad bi se koji otkinuo i spuštao se kao balon na tle pa onda prsnuo, ciktali bi od radosti. I cica-maca potrčala je za jednim, no kad joj se rasprsnuo baš pred nosom, Ivo i Luka samo da ne pukoše od smijeha!

Najednom Luka smisli nešto novo. Ode u kuću i začas donese očevu lulu.

— Što će ti lula? — u čudu ga upita Ivo.

— Vidječeš! Uliću sapunice u lulu! odgovori Luka, pa kleknuvši na tle nalije punu lulu sapunice. Stavi kamiš u usta i stade duvati, a sapunica u luli sve čini: l l l l l . . .

Veselju opet ne bi bilo ni kraja ni konca, da se nije dogodilo nešto, što im je pokvarilo igru. Znam, što mislite! Mislite, da je sad naišao Lukin tata. Ali nije, već je Luki strašno po-

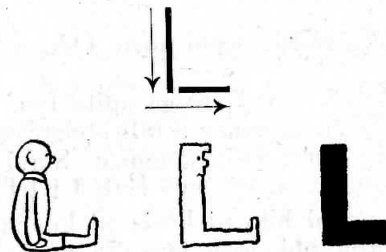
zlilo. Smučilo mu se od duvana, te je sav problijedio. Sad je Lukina majka imala dosta brige, dok je našla lijeka za Luku te se oslobodio boli i ozdravio. Crta se.

Izoliranje glasa »*l*« (osobito pazi, kako se kod izgovaranja jezik odbije) i *zamjećivanje* u riječima: Luka, lijek, lula, slamka, bol. »L« nazovemo »lelekač« ili »lalakač«.

Sinteza. Djeci dademo, da izgovaraju l l l l i nazovemo to »lalakanje« ili »lelekanje«. Zapovijed: lalači »i« ili »leleči« (lll . . . i). Kratko! (li). Kaži riječ koja počinje sa li . . . Isto tako: lalači »**u**«! (lu). Kaži riječ koja počinje sa lu . . . Slično: leleči »**a**«, »**o**« . . . Ispočetka to nešto teže ide, kod slijedećih glasova ići će lakše. Isto vremeno provesti i *analizu:* Koja se dva glasa čuju, kad kažem: li, lu, la, lo? Spajati i obrnuto: il, ul . . .

Riječ: Lelečite »**u**« (lu), lelečite »**a**« (la, tj. lula).

Oblik slova »L«. Za oblik slova »L« poslužićemo se slikom lulice, a možemo nacrtati i Luku kako sjedi ispruživši noge (u obliku slova »L«). Slovo djeca najprije sastavljaju od dva štapića, od kojih je jedan dulji, a drugi kraći, ovako:

Poslije ga *pišu* (u smjeru strelica) najprije prstom u uzduhu i po klupi, zatim na tabli (velikim potezima) i najposlije u bilježnice. Ispoređuje se sa slovom »I«.

Na slagarnici: LU LA
U LU LI

Još nešto o Ivi i seki Mari. Jednom se Ivo čitav dan igrao s Lukom i Marom pa ogladnio. Majka je Ivi ulila pun vrčić mlijeka, ali dok se on opet zaigrao s Marom, prišunja se Maca i popije mlijeko. Ivo pritrči, pogleda u lončić i reče: Ao, mila mamo, malo ima.

Čita se*:

* Učitelj može »naštampati« na ploču ili na papir.

U LI LA MU MA MA (tj. mlijeka)
OO, MA LA (tj. maca)
AO MI LA MA MO
MA LO I MA

Λ Rad kao i sa »L« Oblik slova izvede se iz »lastavice« (dječka igračka iz hartije; zovu je i strelica) ili »lepeze« koja se također može napraviti iz hartije. (Crteže vidi na posebnoj tabli!)

Poređuje se sa **A** (kako ćeš iz **A** načiniti Λ?)

E *Priča o glasu* »**e**«. Mara je vrlo voljela svoju učiteljicu, pa je u bašti čuvala najljepše cvijeće za nju. Već nekoliko dana nije otkinula u cvjetnjaku nijedan cvijetak: čuvala ga je za gospođu.

Ujutro pođe Mara u cvjetnjak da nabere cvijeća i savije kiticu. Vrata od cvjetnjaka bila su otvorena. I kad je Mara uinšla u cvjetnjak, imala je što da vidi! Jarac je tako pomamno brstio posljednje cvijetove da su se latice trunile na tle, zameketao: me, me, i otišao.

Mara je kriknula, a onda je tužno išla od lijehe do lijehe i mahala glavom:

— Eeee! Lele, lele! Ode moje cvijeće! (Prepričavanje, crtanje).

Rad. Izoliranje glasa »**e**«, *crtanje* usta (usta su manje otvorena, nego kod »**a**«), i *zamjećivanje* u pojedinim riječima, slično kao kod »**u**«. (Riječi: evo, cvijeće, učiteljica . . .).

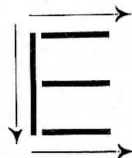
Sinteza glasa »e« sa glasom »l« (leleči »**e**« — le, mumljaj »**e**« — me). I obratno (el, em). Analiza jednostavnih riječi (lele, me — me).

Oblik slova »**E**«. Nema podesne stvari kojoj bi ime počinjalo sa »e«, jer taj vokal rijetko dolazi u našem jeziku na početku riječi. Dolazi obično u tuđim riječima, koje su, doduše,

u nekim krajevima udomaćene (na pr. ekser, egede), ali ih ipak izbjegavamo.*

Učitelju ne preostaje drugo nego da ovako postupa: Pokazaću vam, kako se iz slova »I« lako načini slovo »E«. Pri tom nacrta najprije »I«, a onda doda još tri vodoravna poteza, ovako:

Slovo se sastavlja iz drvaca i crta se. Kod crtanja valja paziti da se crte vuku u smjeru strelica. Uspoređuje se sa »I« i sa »L«.

Na slagarnici: Traži se »E« (crveno), slaže se: **E E E** (kako se Mara začudila!), **LE** (i **LE LE**), **ME** (i **ME ME**). Na slagarnici se lako provađa *analiza*, tako da se riječi i slogovi odijele.

Nova priča. Kad su se o podne Mara i Ivo vratili iz škole, Mara ode opet u cvjetnjak da vidi svoje tužno cvijeće, a Ivo otrči u kuhinju da vidi, što je maja ispekla za ručak. Kad je vidio punu zdjelu kolača, istrča u dvorište i stade zvati Maru: E e, m a l a. A j d e a m o m a l o m a m i ! I i i, a l a u m a m e i m a f i n i h k o l a č a !

Mara potrča. L e l e! — spotače se Mara i pade, te stade zvati: M i l a m a m o, u d a r i l a s a m s e!

Ali začas se primiri, jer je i ona bila gladna.

Čitanje (s table ili slagarnice):

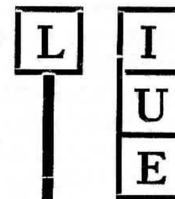
E E	MA LA			
A MO	MA LO	MA MI		
I I I	A LA U	MA ME	I MA	(tj. kolača)
LE LE	MI LA	MA MO	(udarila sam se).	

D v a p o m a g a l a z a š č i t a v a n j e

Premetaljka. Karton na kojemu je naštampano, na pr., slovo »L«, nasadi se na držak (raskoljen štap »u procjep«, a slovo

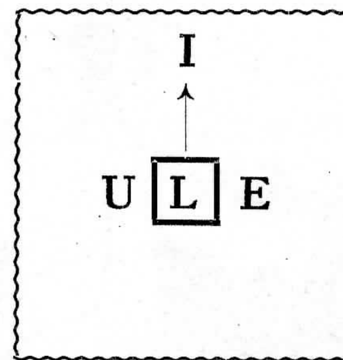
* Dizdar uzima za oblik slova »E« ovu sliku: 3 e k s e r a (čavla) zabita su u daščicu. Neprilika je u tom što je ekser turska riječ i u mnogim krajevima nepoznata.

se može uzeti iz slagarnice). Na drugi odugački trak kartona napišu se vokali jedan ispod drugoga, ovako:

Postupa se ovako: Slovo na dršku stavi se ispred kojega vokala i djeca čitaju. (LI, LU, LE). Mogu se tako djeca upozoriti i na to da paze što će sad pročitati: LU, LE, tj. LULE). Zatim se stavlja karton i iza vokala (IL, UL, EL).

Ura za ščitavanje. Na sličan način može učitelj načiniti i ovo pomagalo: Uzme se karton u obliku table za uru na tornju (Zifferblatt) i nacrta se kružnica ili četverokut, unutar kojega će doći slova. U sredini načini se pomična kazaljka, a na kazaljku se pričvrsti nepomično slovo. Evo ovako:

Čita se od sredine. Okrenemo li kazaljku prema **I**, čitaju djeca **LI**; prema **U** — **LU**, itd. Možemo poslije i vokal staviti usredinu, a konzonante s kraja, pa dobijemo: **IL**, **UL**. Sam rad djecu veseli i pri njem živo sudjeluju.

J *Ivica i ptice.* Ivica imao je zlu naviku da gađa kamenjem vrapce i druge ptice ni krive ni dužne. Vazda je nosio kamen u ruci i čim bi kojega spazio, nabacio bi se na nj.

Jednom pošalje majka Ivicu, da odnese tetici lonac mlijeka. Tetica bi mu svakiput dala nešto. Ovaj puta nije imala ništa drugo, pa mu dade jaje. Reče mu:

— Majka će ti ga skuhati, pa ćeš ga sjutra pojesti u školi. No pazi da ga putem ne razbiješ!

— Ne bojte se, tetice! — reče Ivo i požuri se veselo kući.

Put ga je vodio kraj živice, u koju se baš svratila četa vrabaca. Veselo su živkali, a jedan je, valjda njihov vod, sjedio na najvišem stupu ograde koja je bila uz živicu.

— Čekaj, sad ću ti pokazati! — reče Ivo i nabaci se na vrapca. Vrabac otprhne i za njim sva ostala vrapčja svojta, a na zemlju tres! — lupi jaje o tle pa se razbije. Mislio je jadan, da ima u ruci kamen kao obično, a ono je imao jaje pa ga bacio na vrapca.

Plačući otrči majci. Kad je majka čula, kako se to dogodilo, reče:

— Pravo ti budi! To te Bog pokarao što gađaš jadne ptičice! (Prepričavanje. Crtanje).

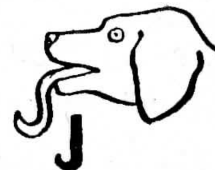
Glas »**j**«. Do glasa »**j**« doći ćemo *analizom* riječi *jaje*. Učitelj izgovori riječ »ja — je« polako, rastavivši je na slogove, a onda pita, na koliko puta je izgovorio tu riječ. (Ako učenici ne pogode,

izgovoriće još jednom i pljesnuti kod svakog sloga rukama. To isto čine i učenici). Učitelj kaže učenicima, da se ta dva dijela riječi zovu s l o g o v i. (Rastavljanje u slogove i drugih riječi, na pr. mama, lula, mala . . ., i rastavljanje slogova na glasove. Sve to učenici rastavljaju najprije na slagarnici — zato i uzimamo riječi od poznatih slova — a poslije i bez slagarnice). Ustanovi se zatim koji je prvi slog, a koji drugi. Pitamo koji se dobro poznati glas čuje u slogu »ja« (»**a**«). Koji još? Učenici će uz pripomoć učitelja pogoditi da je to glas »**j**« (učitelj može, da ih na to navede, ovako izgovarati slog »**ja**«: **jjjj — a**). Učenici se vježbaju u izgovaranju glasa »j«.

Zamjećivanje glasa »*j*« *u riječima:* jao, Jovo, jelo; joj (jauče neko kad ga boli; zato ćemo nazvati »**j**« — »**jaukač**«*),* oj; majka, mlijeko.

Sinteza: Jaukni »**a**«, »**e**«, »**i**«, »**o**«, »**u**«! I obratno! (Uzvici: o j! a j! e j!)

Oblik slova »**J**«*:* Oblik slova »**J**« izvede se iz slike jezika ili jegulje (vidi sliku!)

Ručni rad: Modeluje se iz gline ili se savija iz žice, zatim se piše (pazi, da učenici počinju ozgo!) Pišu se i riječi u kojima ima »j«.

Ščitavanje (sa slagarnice, pomoću »ure za ščitavanje« ili pomoću naprijed opisane sprave): JA O, JA JE, JU U, MA JO, OJ, JOJ.

Rad na slagarnici: Slične riječi kao kod ščitavanja. Osim toga: MO JA MI LA MA MA; I MA O JE JA JE.

Prepisivanje.

Zanimljiva rečenica: JE LA JE JE LA JA JE.

Crtanje s pisanjem (po diktatu) JA O (pada kiša!) JOJ (pao je!) EJ I MAM (kišobran).

Nova priča o Ivici. Ivica je brzo zaboravio onu nezgodu s jajetom. Otišao je u voćnjak i uspeo se na jabuku da ubere jednu. Ali kad je silazio, uleti susjedov kudrov i stade na nj da laje. Ivica se branio, a kudrov ga je ščepao za gaće i malo prodrmao. Već je Ivica mislio da ga je ujeo, pa zaplače i stade zvati majku: Ajme, majo! Ujeo me! Majka otjera kudrova, ali Ivica još je uvijek plakao: Joj! Joj!

Čitanje: J A O M A J O
L A J E L A J E
A J M E I U J E O M E
O J M I L A M O J A M A J O
J O J J O J

Igra na slagarnici: L A J E (premetni slogove:) J E L A

Literarna građa.

Z a g o n e t k e. Žute ptice bez krila na zemlju lijeću. (Lišće, koje u jeseni pada s drveća).

U ljetu je odjeveno, a u zimi golo. (Drveće, koje u ljetu ima lišće, a u zimi ga nema).

Vis visi, ček čeka; vis pade na zemlju, a ček skoči i pojede ga. (Dijete i lješnik).

Ima glavu kao mačka, uši kao magarac, a rep kao koza. (Zec).

P o s l o v i c e: Trči kao zec. Spava kao zec. Plašljiv je kao zec.
Gradi ražanj, a zec je još u šumi. (Ispričati djeci najprije o tom priču).

P r i p r a v l j a l i r a ž a n j z a z e c a

Narodna

Vraćali se drvari iz šume, a uto protrči zec. Jedan zaviče:

— Glete, ljudi, zeca! Ej da ga tko dostigne, baš bi bila dobra večera!

— To je lako! reče najstariji od družine. Polovica nas neka ga uhvate, a polovica neka odsijeku dobar jasenov ražanj da bude pripravan kad oni prvi donesu zeca.

Tako i učine. Polovica potrče za zecom, a polovica stanu pripravljati ražanj.

Ali je zec već pobjego duboko u šumu, te su ga oni prvi uzalud tražili. A oni drugi što su već pripravili ražanj, uzalud su čekali kad će oni prvi donijeti zeca da ga peku.

V e s e l j a k

Ja sam ptica crna
A žut mije nos;
Svako dijete znade,
Da se zovem kos.

Po šumici skačem
Po vazdan: cup, cup!
Ma i čitat ne znam,
Ipak nijesam glup.

Veselo fićukam
U grmu: hoj, hoj!
Šumom razliježe se
Zvonki fićuk moj.

Muzikaš sam skroman,
Bez čizama, bos;
Ako i siroma,
Al vesô je kos!

Zlatko Špoljar

B r e z a i h r a s t

Brezo, brezo svilokosa,
Tko ti kosu raščešljava?
Lijepo li ti stoji, znaš?
Ili mati ili seja,
Il iz gore vila baš?

Hraste, hraste kudrogrivi,
kuštrava ti kosa gusta,
kaži: mrsi l' ti je ko?
Il maćeha možda zlobna,
il dušmana drugih sto?

Niti mati, niti seja,
ni iz gore vila, ne!
Tiha kiša opodnevna,
laki vjetar češlja me.

Nit maćeha češlja zlobna,
ni dušmana drugih sto,
već mi vihor kosu mrsi —
baš u doba ponoćno.

Slovenski: *Oton Župančić*

Crtanje

Drveće s lišćem: crnogorica i bjelogorica. Crtaju se samo konture (velika forma!), shematski. Zec i lovac. Ilustrovati pripovijetku: Pripravljali ražanj za zeca.

Ručni rad

Modelovanje žira s kapicom. Brojiti!

Izrezivanje: Crnogorično drvo (ozgo zelen trokut — krošnja, ozdo smeđe deblo koje raste iz sivog tla). Lišće.

Pjevanje

Ritmička vježba: Sjenica se javlja:

(Narod veli da sjenica u jeseni pjeva: »Nosi gunj!« ili »Daj mi gunj!« (gunj = ćebe), jer se približava zima, a u proljeću: »Seci gunj!«, tj. »sada isjeci gunj jer mi ne treba, pošto ide proljeće«).

Pjesma o košuti:

Otac mi je sunce bilo,
A stric mi je mjesec bio,
A zvjezdice svekrvice
A vlašići pastorčići.

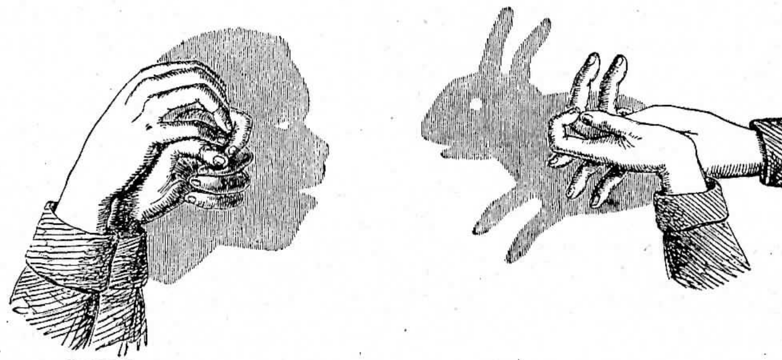
Predvježbe za pisanje

Vježbe velikih mišića. Crtanje bjelogoričnog drveta s krošnjom (samo konture!) na tabli, u zraku, na klupi. Crtanje crnogoričnog drveta (na pr. omorike, ozgo duguljast trokut, ozda jedan potez — stablo, drugi — tlo).

Na tablici: Crtanje omorike (kao gore). I ornamentalno:

Vježbe prstiju i ruke: Sjene na zidu. Učenici sastave prste i ruke tako, da na zidu bude sjena zeca, čovjeka. (Kod djece su takove igre vrlo omiljele).

Računanje

S predmetima: Žir pada s hrasta, lješnici padaju s lijeske. Po više plodova drži se zajedno, a nekoliko ih otpadne. (5 — 3 =, 4 — 3 =, 3 — 3 =; 5 — 4 =, 4 — 4 =; 5 — 5 =) (Učenici broje prave plodove!) Isto učenici računaju žirom ili kamenčićima.

Po sluhu: Jednome učeniku na. pr. dademo 5 žira (prebroji!). On pusti na tle (jedan po jedan) 3, 4, 2 . . . Koliko mu je ostalo? (Učenici mogu računati također s plodovima, ali tako, da odmaknu onoliko koliko padne).

Može se i *crtati.* (Nacrtaj 5 žira s kapicama; sada nacrtaj 5 kapica, ali u 2 nema žira — ispao je). Crtati se može i lišće na grančici (na pr. Na grančici bilo je 5 listova; dva od tih već padaju, koliko ostaje?)

Po predodžbi (kontrolirati sa kamenčićima, štapićima . . .): Na grančici jedi 5 ptica; 3 su odletjele. Ili: Pas je istjerao 5 zečeva; lovac je od tih 2 ustrijelio.

Čistim brojevima i opetovanje (kombinovati također pribrajanje i oduzimanje!).

Gimnastika

Igre: a) Lov na zečeve. Jedan je »lovac«, a ostali su »zečevi«. Ne smiju trčati (ni lovac!), nego poskakivati kao zečevi (na obje noge u jedan mah). Koga »lovac« uhvati, postaje »lovac«, te sada on lovi.

b) Djeca oponašaju: Kako lovci ciljaju u zeca. (I po komandi: Jedan — dva.) Kako se drvo pili. Kako se drvo cijepa.

c) Kako zec skače (odskakivanje na obje noge u isti mah). Pazite! Na vru drveta skače vjeverica. Pogledajte gore! (Jedan, dva!) Kako vjeverica čuči. (1, 2. Svaku vježbu nekoliko puta!)

d) Kako se njišu jele u šumi kad vjetar duva. (Učenici raskorače, podboče se i njišu se lijevo — desno, naprijed — natrag).

Redovne vježbe: Ustrajanje reda. Učitelj upozori učenike da će se sada svi postaviti u jedan red, tako da će jedan drugome gledati u potiljak. Prvi treba da stane pred učitelja (najbolje onaj koji i u vrsti tako stoji). Postavljanje počinje na zapovijed: *U red — zbor!* Pri tom treba da učenik od učenika budu udaljen toliko, da ga se ne dotiče naprijed pruženom rukom. Ako red nije ravan, učitelj zapovijeda: *Pokrij!* ili *Potiljak!* Vježba se dok učenici ne nauče.

Vježba se na dvorištu i to samo u slučaju povoljnog vremena.

VIII NEDJELJA

Stvarno područje: Vrijeme u kasnijoj jeseni

Početna stvarna i životna obuka

a) *Biva sve hladnije.* Osobito su jutra hladna. Treba se jače zaogrnuti kad idemo u školu. Ni o podne nije baš toplije. Neki dan bila je vrlo gusta *magla.* Kad je studeno, i nama izlazi iz ustiju neka magla. To je naš dah (para). Danas duva *vjetar.* Kad vjetar duva, nema magle.. Vjetar skida s drveća lišće, koje je već žuto. Lišće vijori zrakom, pada na tle i trune. Pod nogama šušti: ššš... Osobito ima mnogo lišća pod orahom i kestenom.

b) *Mnogo se ptica već odselilo.* Vidjeli smo velika jata kako kruže uzduhom i lete prema jugu. Ostale su kod nas sjenice, vrane i vrapci, i neke druge ptice.

c) *Sunce* ujutro izlazi sve kasnije, a zalazi sve ranije. (Ja stanujem daleko od škole. Moram ranije ustati. Mama zapali svjetiljku, jer se još ne vidi. I uveče rano palimo svijetlo.) Dani su uistinu sve kraći, a noći sve duže.

d) Juče je padala *kiša.* Još je i danas na cesti blato. Nebo su zakrili oblaci. Ne vidi se sunce. Već smo ga se zaželjeli! Sad ne možemo u dvorište da se igramo.

e) *Polja.* Spremali smo repu za zimu. Polja su već skoro sasvim pusta. Otac je radio u pčelinjaku. Sve kao da se sprema na počinak.

f) *Groblje.* Ljudi uređuju grobove na groblju. (Moja mama je išla juče onamo...) Trgovac već je metnuo u izlog svijeće. Sjećamo se, i prošle je godine bilo groblje jedne večeri lijepo rasvjetljeno.

Primjedba. Samo se po sebi razumije da će se obraditi ono i onako, kako uistinu bude ove nedjelje. Veći dio može da se u ovo doba obradi ovako, no može se dogoditi da uopće ne bude magle, kiše ili vjetra.

Čuvaj zdravlje! Kad izlaziš na ulicu, zaogrni se!

Čitanje i pisanje

Slova ove nedjelje: **S, T, V.**

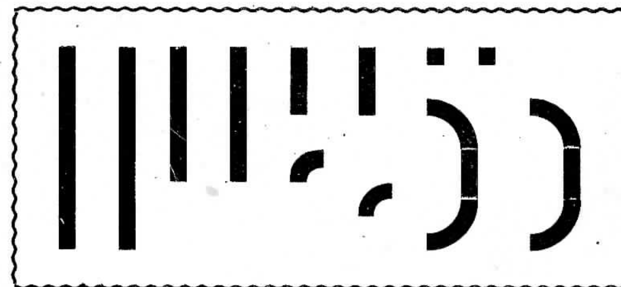
S *Ivo i gusak.* Što je juče viko po dvorištu Ivo? Ganjao je guske i u tom uživo. — A što danas gusak tako glasno gače? Ivici je kljunom razderao hlače!

Kako je to bilo? Ivica je išao po dvorištu, kadli naleti gusak, isprsi se, istegne vrat i »sssss« poleti za Ivicom. Ivica je trčao što su ga noge nosile, ali ga je gusak dostigao, ščepao oštrim kljunom za hlače i razderao ih.

Izoliranje glasa: Kako je gusak psikao? *Sinteza:* Psiči: »a«, »e«... i obrnuto.

Oblik: Nacrtaju se dva srca i iz njih se izvede oblik slova »S«. Savija se iz žice ili se modeluje iz gline. Djeca vježbaju najprije u uzduhu i na klupi prstom i velikim potezom na tabli (»kakav je gusakov vrat«), zatim u bilježnicama ili na tablicama. Kadgod napišu slovo, vazda kažu naglas »**S**«. Poređuje se sa »**O**«.

Novo sredstvo za sastavljanje slova. Izrežu se iz čvrstog, tamnog kartona ovi oblici:

Pomoću tih fragmenata mogu učenici sastavljati slova velikog alfabeta.

Rad na slagarnici. SSS (psikao je gusak).
SA SA (javlja se guska).
ME SO (guščije dobro je!).
U SE LU (ima gusaka).

Prepisivanje.

Ivo, Mara i osa (priča iz ljeta). Jednom su Ivo i Mara brali u bašti cvijeće za tatu i mamu. Najednom Ivo krikne:

— Sejo, sejo! Osa, osa! Jao, ujela me!

Mara je pritrčala, maramom svalila osu na zemlju i zgazila.

Jadni Ivo! Ruka mu je jako otekla od osina uboda, a i boljelo ga strašno.

Čitanje: SE JO SE JO — O SA O SA — JA O SE JO
U JE LA M E U ME SO — MI LA MO JA
SE LE JE SI LI O SU.

Na slagarnici: OSAM EUJE LA (Učenici treba da razrede slova: OSA ME UJELA).

C Ćirilsko »**C**« obradi se kao i latinsko »**S**«, samo se oblik izvede iz s l i k e s r p a (može se i iz jednog srca; u tom se slučaju desna polovica srca otare). Poređuje se sa **O**. Može se nacrtati **O**, pa se desna polovica otare; ostatak je **C**.

T *Traženje glasa* »**t**« *u prirodi.* Dječak ide uz ogradu vrta koja je od letava, i vuče štapom okomito preko letava. Čuje se lupanje: ttt. Ili: Klopotac u vinogradu lupa ttttt, a isto tako i mali ručni klopotac kakovim se igraju djeca. I trlice lutaju tako u selu, kad se tare konoplja, a možemo uzeti da se tako čuje kad na pr. »kesteni padaju«. Zato je »t« dobio ime »udarač«. Traženje u riječima: teta, trlica, stol, vjetar, peta, pet.

Sinteza: u d a r i »**i**«, »**u**«, »**e**«, »**o**«, »**a**« (ti, tu, te, to, ta). Vježbaj i obrtnuto!

Izvođenje oblika slova »**T**«. Oblik slova **T** možemo izvesti iz slike trnokopa, kojim radnici kopaju žilje u šumi (i u vrtu, na pr. u živici kojom je ograđen) ili kad rade na drumu. Može se izvesti i iz slike »trpeze« (stola), ako je ta riječ u tom kraju uobičajena.

Ručni rad. Slovo **T** sastavlja se iz dva drvca, od kojih je jedno kraće.

Upoređuje se sa **L** (načini iz slova **L** slovo **T**!) *Pisanje.*

Rad s *urom za ščitavanje:* TA, TE, TI . . .

Na slagarnici: JA TO (ptica), TA TA, (načini iz toga »tetu«) TE TA. *Prepisivanje.*

Nastavak priče o Ivi, Mari i osi. (Ponoviti priču od prijašnjeg dana). Kad su Iva i Mara nabrali cvijeća, svaki je savio kiticu. Dogovore se da će Ivo svoju dati tati, a Mara mami. Izišli su iz vrta i kliknuli: »Tamo su tata i mama!« Predali su im cvijeće, i oni su se tomu veselili.

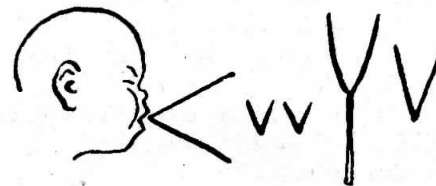
Čitanje: TA MO SU TA TA I MA MA
E VO TA TE A MO
TO MO ME TA TI
E TO I MA ME
TO MO JOJ MI LOJ MA MI
TA TA I MA MA SMI JU SE

Po diktatu: E TO TA TE, TU J E MA MA

V *Glas* »**v**« *u prirodi:* Vjetar duva: *vvv!* »**V**« nazovemo: d u v a č. Duvaj »**a**«, »**e**«, »**i**« . . . Obrnuto: **av** (javlja se veći pas), **ev**, **iv** (javlja se manji ćuko), **ov**, **uv**.

Traženje u riječima: vjetar, duvač, duvan, lov, krov.

Oblik slova »**V**«. Otac je vozio s polja kukurozovinu. Trpao ju je v i l a m a u kola. (Nacrtaju se vile i iz njihova se oblika izvede oblik slova »**V**«). Sastavlja se iz drvaca (dva jednaka drvca). Poređuje se sa A (okreni i ukloni jedno drvce!) *Pisanje.*

Rad s urom ili spravom za ščitavanje: VA, VE, VI . . .

Na slagarnici: VI LE, LOV, VOL, IVO. *Prepisivanje.*

Igra na slagarnici: LOV—VOL (čitaj straga). I VO LO VI (čitaj sprijeda i straga!)

Ivo i volovi. Ujak se vratio s polja kući. Vozio je bundeva. Otac je upitao uju: »Jesu li volovi siti?« »Jesu, jeli su otave!« veli ujo. Ivo dotrči pred volove i stade im govoriti: »Ajs, ajs moji volovi!« Otac je to vidio, pa vikne: »Amo, Ivo!« Bojao

se da ga ne ubodu. Ivo je bio poslušno dijete, pa je odmah dotrčao pred oca i rekao: »Evo me tato!«

Čitanje: E VO U JE S VO LO VI MA — VE LI TA TA U JI — JE SU LI VO LO VI SI TI? — JE SU. JE LI SU O TA VE — AJS AJS MO JI VO LO VI VE LI I VO — O VA MO I VO — TA MO SU VO LO VI — E VO ME TA TO VE LI I VO

Diktat: VI LE, VO LO VI, O TA VA

B Ćirilsko slovo B izvede se iz oblika veriga. Poređuje se sa E. Modeluje se iz gline.

Literarna građa:

Zagonetke. Ide medo preko deevt brda — vidiš ga, a ne čuješ ga. (Magla).

Čuješ ga, a ne vidiš ga; udara te u lice, a ne možeš ga uhvatiti. (Vjetar).

Golem mrkonja leti bez krila, suze lije, a očiju nema. (Oblak i kiša).

Poslovica: Nema studeni bez vjetra — vele Cigani.

Jesen.

Jutros je moj vrt počeo da tuži
I da se jada posljednjoj ruži,
Koja tek što nije umrla
Pod mrazom što ga jesen donijela.

I vrabac je tužno cvrkutao s grane
Gledajući poslije prve slane*
Kako lišće žuti i opada
O jesenjeg jada.

I kad je snijeg počeo da veje —
Iznad stare crkvene streje —
Grahtahu na goloj grani
Crni gavrani.

Milan N. Milutinović

* Slana = mraz.

Prvi put pod kišobranom

Mala Dobrila odavno je molila majku da joj kupi mali kišobran kao što ima njena drugarica Zora.

Majka reče da to njoj još nije potrebno. Ali na svoj peti rođendan Dobrila zaista dobi od majke vrlo lijep, mali kišobran.

Dobrila bijaše vrlo zadovoljna i sretna zbog svoga kišobrana; neprestano ga otvarala i šetala s njim po dvorištu.

Poslije nekoliko dana pozove majka Dobrilu da idu u pohode k tetki Jeleni. Kako bijaše oblačno vrijeme, majka reče Dobrili da ponese i svoj mali kišobran, jer može lako da ih iznenadi kiša.

Na pola puta zaista osu kiša, krupna kiša. I majka i Dobrila otvoriše odmah svoje kišobrane. Kišne kapi stadoše zvonko udarati po zategnutoj tkanini. Dobrila to nije nikad ranije čula i brzo spusti svoj kišobran da vidi šta to udara po njemu.

— Pa ti ćeš pokisnuti i pored kišobrana, ako budeš gledala u nj, namjesto da se njime zakloniš! reče joj majka.

Dobrila se opet zakloni kišobranom i s ushićenjem osluškivaše udaranje kišnih kapi po njemu. Ali kad otpoče da slijeva voda sa kišobrana, ona ga opet spusti da vidi odakle ta voda teče.

Tako je Dobrila činila nekoliko puta do tetkine kuće i kad stigoše tamo, bijaše dobro pokisla — kao i da nije imala kišobrana.

Iz »Zavičaja«

Čez brege*

Čez brege nam veter ide,
stresa guste veje,
čez oblak se sunce kaže, —
još nas malko greje.

Oh jesensko bledo sunce
kam za brege kretaš,
a ti tiček vu višinah
kam tak naglo letaš?

— Daleki su moji puti —
tiček odgovara —
jesen ide . . . žalost črna
srce moje para . . .

Bogumil Toni

* Kajkavski. U krajevima, gdje su kajkavci, može se djeci pročitati i pjesma u dijalektu.

Jesen

Požutio listak
Uvenuo cvijet,
Sva priroda skoro
Usnuće i mrijet.

I skoro će sniježak
Po zemljici leć;
Oblaci ga s vjetrom
K nama nose već.

Josip Milaković

Ide jesen

Ide jesen
rosno cvijeće kosi,
vlažan vjetar
žuto lišće nosi.

I dok magle bijele
u poljima sipe,
kukuruz se vozi,
cestom kola škripe.

A u lugu
kada dan se gasi,
jedna ptica
žalobno se glasi.

Bogumil Toni

Crtanje

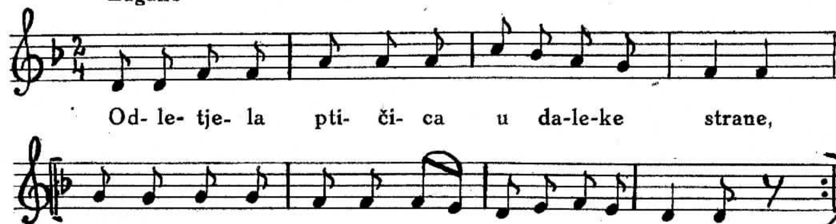
Vjetar duva. Ivi je odnio šeširić i on trči za njim. Svija granje drveća i nosi lišće. Djeca trče za zmajem. Kiša pada. Ljudi se žure po ulici s kišobranima. Ptice se sele.

Ilustrovati i pripovijest: Prviput pod kišobranom.

Ručni rad

Iz papira: Vjetrulja (dječja igračka).
Modelovanje: Repa.

Pjevanje

Putuj sretno, ptičice, u daleke strane,
Vrati nam se opeta kad proljeće grane.
A kad nam se povratiš iz dalekih kraja,
Nestaće već nevolja, nestat zimskih vaja.

Predvježbe za pisanje

Crtanje Sunca (velika kružnica), oblaka ili zmaja u velikim potezima na tabli, u uzduhu, na klupi, na pločici.

Lišće (jajasto i srcoliko). Sastavlja se i u nizove.

Računanje

S predmetima. Pod orahom među suhim lišćem Ivica je našao nekoliko oraha. Slagao ih je u hrpice po 5. U hrpici bila su 3 oraha; koliko još treba dodati da bude 5? (Učenici slažu na stolu i na klupi). V j e ž b e: 2 = 1 + . ; 3 = 2 + . ; 3 = 1 + . ; 4 = 3 + . ; 4 = 2 + . ; 4 = 1 + . ; 5 = 4 + . ; 5 = 3 + . ; 5 = 2 + . ; 5 = 1 + . . Može se zadati i ovako: Ivica je našao 5 oraha, pa ih je razdijelio među Luku i Lovru. Luki je dao 3; koliko je dao Lovri. U stvari je to i u jednom i drugom slučaju dodavanje ili rastvaranje brojeva. Obično se to preduzimalo prije oduzimanja (kao neka priprava za oduzimanje), no oduzimanje je djeci lakše i shvatljivije, pa mislim, da ga treba uzeti prije.

Po sluhu: Vjetar trese orahe. Pala su 2 (udarim!). Nadopunite do 5 (4, 3...) Itd. Djeca nadopune lupajući pisaljkom ili skvrčenim prstom (kao kod kucanja!) po klupi.

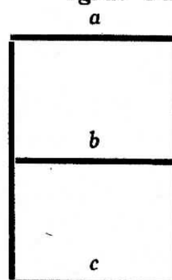
Crtanje. Na žicama sjedi 5 ptica; ozgo su 2; koliko ih je ozdo?

Po predodžbi. Doletjelo je 5 golubova; 3 su sjela na krov, koliko na zemlju?

Čistim brojevima.

Gimnastika

Igra: Jastreb i golubovi. Jedan bude jastreb, a svi ostali su golubovi. U sredini igrališta kod *b* nalazi se jastrebovo skrovište. Udaljenost *a* od *b* i *b* od *c* iznosi oko 30 koračaja. Dobro je, ako je *c* kakav plot ili ograda ili zid, za koji se igrači »golubovi« mogu prihvatiti.

Jastreb viče: »J e d a n, d v a, t r i, p o l e t i t e s v i!« — Čim to izgovori, potrče svi golubovi prema *c* i nastoje da stignu onamo, a da ih jastreb nije uhvatio. Ako jastreb kojega uhvati i pridrži, postaje ovaj njegovim pomagačem u lovu na golubove. Pošto svi golubovi stignu do *c*, jastreb opet vikne: »J e d a n, d v a, t r i, p o l e t i t e s v i!« Sada opet trče prema *a* sve dok ne ulovi posljednjega, koji postane jastreb, i igra počinje iznova.

Kako se drveće njiše na vjetru: Ruke podbočiti, a trup se naginje lijevo i desno; također i po komandi: 1, 2; 1, 2;... Dosta! Isto i ispruženim rukama (grane!).

Kako se grane njišu: Ruke se ispruže i ispružene dižu se i spuštaju. Da bude skupni ritam, radi se po komandi: 1, 2... Dosta!

Slabo drveće svija se do zemlje: Sagibanje naprijed ispruženim rukama do zemlje.

U koliko vrijeme dopušta, ponove se redovne vježbe (vrsta i red, ravnanje).

IX NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: Svi sveti* (crkva i groblje). Kasna jesen.

a) *Uoči Sviju svetih.* Danas ljudi poste, jer je sjutra velik svetak. Kod naše kuće pletu vijence od cvijeća i omoričina granja. Sjutra će to odnijeti na g r o b l j e. Tko ima koga na groblju? I trgovac izložio je svijeće; ljudi kupuju, a sjutra će ih paliti na grobovima milih pokojnika. Nekoji su otišli na groblje s motikama; oni poravnavaju grobove da budu što uredniji i ljepši.

b) *Poslije Sviju svetih.* Juče bio je svetak, a svi su ljudi bili nekako žalosni, mjesto da se raduju. To je bilo zato što je danas Dušni dan, kad se ljudi sjećaju svojih pokojnika. Već na dan Sviju svetih poslije podne idu u procesiji na groblje. Nekoji nose vijence, a neki svijeće. Svi su žalosni. Što se sve vidi na groblju (grobni humci sa spomenicima od kamena, željeza, drveta s napisima, tko tamo počiva; humci se kite vijencima i cvijećem, a metnu se i svijeće da gore u spomen mrtvih; zatim se i moli, a neki i plaču za svojima najmilijima).

Danas u jutro bila je i Božja služba za mrtve. Svećenik bio je odjeven u crno ruho, a na koru pjevali su tužne pjesme. I u noći zvonjela su zvona svu noć.

Na dan Sviju svetih bila je naša ž u p n a c r k v a posve puna ljudi. Unilazili su na velika vrata što su s prednje strane crkve. Svaki se na ulazu prekrstio, a još prije skinuo je šešir. U crkvi se svatko mora pristojno vladati, jer je crkva Božja kuća.

* Kod katolika; inače se uzme samo crkva i groblje, te se prema tome udesi rad.

Naša župna crkva ima jedan v e l i k i o l t a r, a sa svake strane po jedan postrani (pobočni) oltar (žrtvenik). Na oltaru su k i p o v i (s l i k e) s v e t a c a; nekoji su pozlaćeni. I po zidovima nacrtane su slike svetaca. S jedne strane ima jedno povišeno mjesto, s kojega je svećenik govorio; to je p r o p o v i j e d a o n i c a. Pred velikim žrtvenikom gori dan i noć svijetlo (vječno svijetlo). Neki su bili i na koru gdje su o r g u l j e koje lijepo sviraju. Tamo su pjevači krasno pjevali crkvene pjesme. Sviđaju nam se i lijepo bojadisani prozori.

Nekoji su se već popeli i na z v o n i k što je uz crkvu, no to je opasno; da koji padne s one velike visine, ostao bi na mjestu mrtav. U zvoniku su z v o n a. Na vrhu zvonika postavljena je zlatna jabuka. Ima tamo i ura koja odbija sate udarajući čekićem po zvonu. Zvona zovu vjernike na Božju službu. Zvona zvone i kad tko umre. Onda nam se čini da zvone tužno.

Na svetke ljudi se zaodjenu u svečano ruho. Tada se ne rade teški poslovi. Na dan Sviju svetih imali smo obilniji ručak. Mama je ispekla velikog pijetla, a bilo je i kolača.

c) *Oranje.* Juče smo izašli opet u polje, jer je bio lijep jesenji dan. Kako su već polja opustjela! Samo usjevi se ponešto zelene. Nad poljima vijala su se jata v r a n a; tražile su hranu. Mnogo ih je letjelo nad poljem gdje je orač orao. Tamo su valjda čekale, hoće li izorati kakova crvića.

Promatrali smo kako je o r a č orao. Volovi (konji) vukli su p l u g. Mora da je to vrlo teško, jer ralo treba da duboko zareže u zemlju. Izmuče se pri tom mnogo. Ralo se u zemlji tako izbrusi da se sjaji kao novo. Plug ima sprijeda nož koji reže zemlju, a drugi širok nož prevrne je, i tako nastaju b r a z d e. Po više brazda čine jedan s l o g, a između slogova su plitki j a r c i da se u njih cijedi voda kad navali kiša. Orač je išao za plugom i ravnao plužilom.

d) *Šuma.* U šumi je lišće popadalo s granja na tle. Suho je i šumi pod nogama.

Odgoj. Poštuj roditelje! Teško djeci bez roditelja!

Čitanje i pisanje

Slova ove nedjelje: R, Z, Ž (Р, З, Ж,).

R *Glas* »r«. Ura ujutro zvrnda: *rrr*... Pas reži: rrr. Glas »r« čuje se i kad se nešto kotrlja, kad idu kola preko mosta, kad se nešto drobi, kad aeroplan leti, itd.

Priča. Ivo i Mara ići će na dan Sviju svetih u crkvu. Služba Božja počeće u 10 sati, ali treba da ranije ustanu da se urede. Tako oni čine svaki dan i ustaju obično kad pastir trubi u rog, tjerajući ovce na pašu, ali uoči Svih svetih pomagali su roditeljima plesti vijence, pa su kasno legli. Da se probude na vrijeme, navio je Ivo uru budilicu i naravnao ju da zvoni u osam; on je već poznavao na uru.

Bilo je već osam sati, a Ivo i Mara još su spavali. Najednom se javi ura: *Rrr*... Ivo skoči iz kreveta, pogleda na uru i klikne: Oho! Već je osam sati. Uze uru i pođe k Marinoj postelji pa reče:

— Maro, jesi li ustala? Osam je sati! Evo ti ure!

Ali Mara je također čula uru, pa se i ona digla iz postelje.

Prepričavanje i crtanje, izoliranje glasa »r«, koji dobije ime »zvrndač«. *Sinteza:* Zvrndaj »a«, »e«... i obrnuto spajanje (»ar«, »er«...). Spajanje konzonanta i zvrndača: *vr, tr*... *Traženje* u riječima: rog, roditelji, ura, Mara, crkva, oltar, zvonar... *Analiza:* ura, Mara...

Oblik: »**R**« se izvede iz slike roga. Savija se iz žice ili se modeluje iz gline. Rad na slagarnici: URA, MARA, VRT. Rad s pomagalima za ščitavanje.

Čitanje: RRR — URA SE JAVILA — VELI IVO MARI: MARO, JESI LI USTALA? — OSAM JE SATI — EVO TI URE — JESI LI SE UVJERILA? — VELI MARA: JESAM, IVO.

P *(Ćirilsko* »**P**«*).* Rad kao i kod latinice. Oblik slova **P** izvede se također iz slike »roga«, ali bez gajtane. Poredi se sa **B**.

Z *Glas »z« u prirodi.* Djeca su u polju vidjela telefonske žice. Kad vjetar dune, žice zuje: *zzz*... I kad se uho prisloni na stup, čuje se: *zzz*... Ime: *zujač. Zamjećivanje* u riječima: Zora, zvono, brazda, voz, itd. *Sinteza:* Z u j »**a**«, »**e**«... i obrnuto: **az, ez**... *Analiza:* Zora, voz... *Oblik:* na *zavojima* cesta stavlja se znak **Z**, a to znači: Pazi! Zavoj! Sastavlja se iz 3 drvca (dva manja i jedno veće). Poređivanje sa **L**. Rad na slagarnici: ZZZ — ZUJI — ZORA — VOZI itd. Izmjenjivanje slova: ZORA — ZOVA (bazga), VOZ — VOL, MAMA — MAZA. Prepisivanje.

Priča. Ivo, Mara i njena drugarica Zora sjedili su uz cestu nakraj sela kraj telegrafskog stupa. Na žicama je sjedjelo nekoliko ptica. Zora je vezla maramicu. Ivo reče: Gle, Maro,

ptičica na žicama. Ptice se poplaše i odlete. Ivo i Mara najednom su primjetili kako žice lijepo zuje. Primaknuli su uho stupu i slušali i kliknuli: Kako lijepo z u j i. Ivo reče: Maro, zovi amo i Zoru! Tamo veze maramu. Mara zovne i Zoru: Oj Zoro! Jesi li izvezla maramu! Brzo amo! Tu zuji!

Sad je sve troje slušalo, a Ivo reče:

— To ide kroz žice brzojavka!

Čitanje. ZZZ — ZUJI! — MARO, ZOVI AMO ZORU! TAMO VEZE MARAMU. — OJ ZORO, JESI LI IZVEZLA MARAMU? — AMO, AMO! TU ZUJI!

З Rad kod ćirilskog »Z« kao i kod latinice. Oblik: K a k o c e s t a z a v i j a (tj. već sam oblik slova **З** je zavinut).

Literarna građa:

Poslovice: Da nema orača, ne bi bilo ni kolača.
Ja zemlji šakom, ona meni džakom (vrećom; veli sijač).
Ralo i motika svijet hrane.

Zagonetke: Kad ide od kuće, rogovi mu kući gledaju, a kad se vraća kući, rogovi mu gledaju od kuće. (Plug).
Sprijeda četiri roga, a straga dva. (Plug).

U jesenje jutro

Do juče su, u jatima
Telegrafske tanke žice
Pritiskale načičkane
Jedna s drugom,
Pune tugom,
Mile ptice
Lastavice.

Ali jutros — nigde jedne!
Osvanuo dan običan,
Kišan, mračan;
Natmuren se oblak svio,
Sve obvio;
Poduhnuo sever ljuti —
Pa sve ćuti...

Daleka se brda mrače,
Polja pusta,
I izgleda da će začas
Sva priroda da zaplače,
Dok se širom magla gusta
Tiho spušta...

Bl. K. Ristić

Hvalisava muha

Jednom su se vraćali volovi s oranja vukući za sobom plug. Išli su polagano i teško; nije ni čudo, kad su čitav dan orali.

Jednom volu na rogu sjedila je muha koja mu je čitav dan dosađivala. Kad su muhu ugledale druge muhe, njezine drugarice, upitale su je:

— Otkuda, seko?

A muha ponosno podigne nos i reče:

— Otkuda? Pa mi smo orali!

Pijder, voko pij!

Pijder, voko pij!
Žedan si mi ti!
Čista j' voda, pij je tio,
I golub je sad baš pio,
Pio sam i ja —
Aha, ha!

Žed ugasi
Onda pasi!
Orao si danas dosta,
Samo malo još preosta,
Jedna duž i po —
Za sutra je to.

Sutra ćemo uraniti,
Kad zasviti,
Opet ćemo vrijedni biti
Ja i ti,
Jer tko radi,
Ne boji se gladi.

Zmaj-Jovan Jovanović

Jedinica

Crvene trešnje bile su
njena mlada usta,
a kosa crna valovita i gusta.

Jedinica u oca svog;
nju uze Bog.

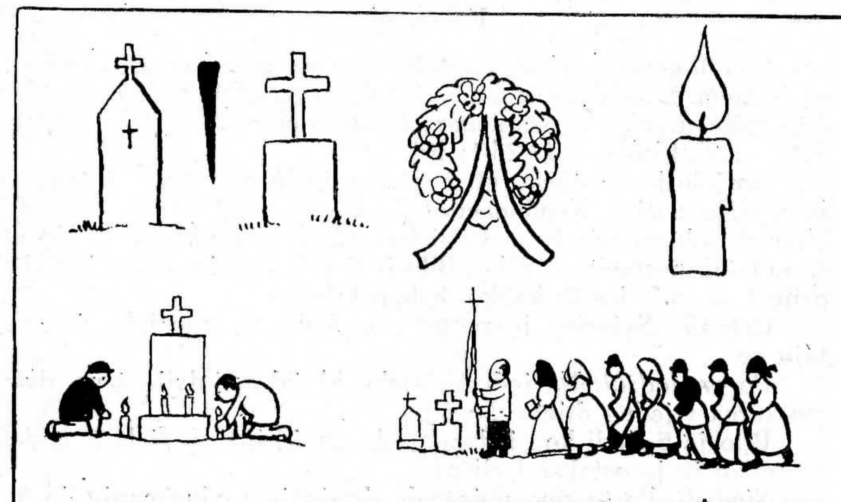
Danas na njenom grobu
gori jedna svječica,
dobra, mala dječica
bijele ruže nose.

A otac s očaja crna
čupa sijede kose . . .

Bogumil Toni

Crtanje

Crta se. Spomenici (križevi) na groblju, vijenci svijeće; zatim kako ljudi pale svijeće na grobu i mole za pokojnike; procesija na groblje. Oranje.

Ručni rad

Izrezuju se ili se modeluju spomenici na grobu. Izrezuju se i nalijepljuju vijenci.

Bilješka. Ono što se crta, ne treba izrezivati ili modelovati, i obratno. To bi značilo raditi dvaput isto, a to nije ni ekonomski ni pedagoški.

Predvježbe za pisanje

Crtanje velikim potezima vijenaca (dvije koncentrične kružnice), krstova i spomenika. Isto na pločicama.

Pjevanje

Kako zvona zvone:

Vidi igru: »Umre, umre Rajole«.

Računanje

S predmetima. Ivičini roditelji zapalili su svijeće na 3 groba; na jednom 2, na drugom 2, a na trećem samo 1. Koliko svega? Isto rade učenici sa štapićima. Kombinacije: 2+2+1= ; 2+1+2= ; 2+1+1= ; 1+2+1; itd.

Gorjelo je 5 svijeća; utrnula se najprije 1, a onda 2; koliko je gorjelo dalje? Kombinacije: 5—3—2= ; 5—3—1= ; itd. Učenici rade na mjestu sa štapićima, tako da ih uklanjaju. Može se zadatak postaviti i ovako: Bilo je 5 svječica; izgorjela je najprije 1, a onda još 2; koliko ih je ostalo?

Crtanje. Svječica je potez; one koje su izgorjele, precrtaju se.

Po predodžbi: Na jednom grobu klečale su dvije žene, dva muškarca i jedno dijete. I slično.

Bilo je 5 ljudi kod jednog groba; najprije su otišla 2, onda 1; koliko ih je ostalo? I slično.

Simboli. Pošto smo uvježbali zbrajanje i oduzimanje do 5, možemo uvesti i simbole (brojke). Ima metodičara koji se protive preranom uvođenju simbola, a pogotovu uvođenju napisivanja računskih operacija. No ako se pravilno radi, neće to utjecati na pravilan razvitak djeteta u tom pogledu.

Brojka 1. Na grobu gori jedna svječica. Evo je! (Učitelj nacrta na ploči svječicu tako, da se vidi, kako se s lijeve strane s nje cijedi). Pokažite i vi 1 štapić, olovku, prst... Pazite, kako ću ja sada nacrtati svječicu jednim potezom! (Napiše brojku 1). Kažite, koliko sam svječica nacrtao? (Zahtijevati da djeca odgovore »jednu«). Ajde da i vi crtate takove svječice! (Vježba se najprije u velikim potezima, a pri tome govore »jedna« tj svječica. Zatim pišu na pločice).

Nastavak: *Dječaci kod igre.* Dva dječaka igrala su se konja. Jedan je imao bič, a drugi bio je konj. Nacrtaću vam taj bič. (Učitelj nacrta na tabli bič, tj. napiše 1). Koliko sam vam bičeva nacrtao? (Jedan). Evo još jedan! (Zahtijevati, da kažu »još jedan«). Crtajte i vi tako bičeve i kažite u sebi svaki puta »jedan« (tj. bič). Zatim učitelj veli: Čitaj, što si napisao, Ivane! (Čita: 1, 1, 1...) Kako bi mogli napisati »jedan šešir«, a da ne pišemo slovima »jedan«? (1 ŠEŠIR). Slično: marama, jaje, itd.

2. Poslije je Ivica rekao: Evo, ja ću te nositi kao pravi vranac! Ivica klekne, a Milan mu skoči na leđa, evo ovako! (Učitelj nacrta dječake, tako da sve bude slično brojci »**2**«). Koliko ih ima? (2). Pazite, kako ću ih ja nacrtati u *dva* poteza! Crtajte i vi tako i pri tom govorite »dva«. (Najprije u krupnim potezima na tabli, u uzduhu, na klupi..., a zatim u bilježnicu ili na pločicu.

3. Učitelj nacrta na ploči 3 šljive i veli: Evo, na jednoj grani zaostale su 3 šljive. Ovako! (Nacrta »granu« u obliku brojke 3). Crtajte i vi i mislite pri tom na one 3 kruške!

4. Stolicu možemo sastaviti iz 4 štapića. Sastavite isto tako okrenutu stolicu iz 4 štapića! (Oblik brojke »**4**«).

5. Krasne li su jabuke »božićnice« koje zaostanu na drvetu i kad već nema lišća na grani! Evo ih 5! (Učitelj nacrta na tabli 5 jabuka, te ih razmjesti tako, da ih bude mogao objesiti na »granu«).

Brojka »5« može se sastaviti i iz 5 drvca, naročito poredanih, koje poslije učitelj zaokruži. Vidi sliku!

Bilješka. Svih 5 simbola ne preduzmemo u jedan dan, nego svakog dana po jedan, u jednoj ili u dvije nedjelje.

Gimnastika

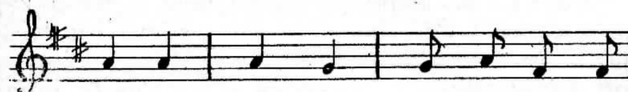
Igra. Umre Rajole. Jedan učenik legne na kakovu klupu; on je Rajole. Ostali igrači stanu oko njega i pjevaju: »Umre, umre Rajole«. Kod riječi: »U rupicu, pod vrbicu« uhvate Rajola ko za nogu, ko za glavu, no Rajole se iznenada digne, skoči i poleti za igračima, te kojega uhvati, taj bude sada »Rajole«. Igra počinje iznova.

Jedan :

U-mre, u-mre Ra-jo-le, Ra-jo-le, Gdje će-mo ga za-kopati ?
tu-đoj majci u kri-lu, u krilu.

Svi :

U ru - pi - cu, pod vr - bi - cu.

Zovite mi sestricu, sestricu,
Nek donese svječicu, svječicu;
Zovite mi Damjana, Damjana,
Nek donese tamjana, tamjana.
Nek donese ruzmana, ruzmana.
Zovite mi Kuzmana, Kuzmana,
Jedan: Gdje ćemo ga zakopati?
Ostali: U rupicu pod vrbicu!

X i XI NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: U r a t a r e v u d v o r i š t u

Kod susjeda. Bili smo u d v o r i š t u našeg susjeda. Veliko je i prostrano kao malo koje u selu. Ušli smo kroz lijepo izrađena d v o r i š n a v r a t a. Čitavo je dvorište dobro ograđeno o g r a d o m od dasaka. Sprijeda je velika zgrada gdje stanuje susjed sa svojom čeljadi. To je dakle njegova *kuća za stanovanje.* Lijepo je pokrivena c r i j e p o m, a isto tako i ostale zgrade. Ima u našem selu i takovih kuća koje su pokrivene slamom; zlo je za takove kuće kad nastane požar, jer se ne mogu obraniti. Navrh susjedove kuće načinila je r o d a svoje gnijezdo; sad je nema, jer se odselila u toplije krajeve. Usred dvorišta je velik o r a h. Pod njim je mnogo suha lišća.

Kuća. Ušli smo u kuću. Susjed bio je kod kuće, i kad je čuo da smo mi odabrali baš njegovu kuću da je razgledamo, bilo mu je drago. Pokazao nam je lijepu i veliku *sobu za stanovanje.* Sve je u sobi bilo čisto i uredno. Zatim smo vidjeli *kuhinju,* gdje je upravo susjeda pristavljala vodu za kuhanje ručka. Kraj kuhinje bila je manja sobica gdje su čuvali brašno, mast, luk i drugo. Ispod kuće za stanovanje nalazi se *podrum,* a nad kućom *tavan.*

Gospodarske zgode. Na dnu dvorišta su *gospodarske zgrade.* I one su lijepo okrećene i pokrite crijepom. Tu su staje za krave, volove, konje. Zavirili smo u *staju* i vidjeli smo, kako blago počiva; sad su im jasle bile prazne. Do staja nalazi se *štagalj* (v a j a t) gdje stoje kola, plug i druge ratarske sprave. Nad stajama i štagljem nalazi se *sjenik,* krcat sijenom. I treba za toliko blago mnogo sijena, jer je zima duga. Ima sijena i u dvorištu u stogovima.

Posebno stoji *svinjac* (kotac). Gospodar je nadigao prednja vrata i pokazao nam krmke koje hrani za smok. Sada im dobro

pune kopanje ili valove, jer treba da se udebljaju. I *kokošinjac* stoji posebno. Na nj su prislonjene ljestve kojima se kokoši penju u gornji dio kokošinjca, dok patke i guske spavaju dolje pri zemlji; gdjekoji put spreme se i na jabuku što je blizu kokošinjca, ali ih tada potjeraju unutra da ih ne bi zadavio tvor. A *golubinjak* je na ovisoku stupu. Golubovi imadu rupe u kojima borave preko noći.

U dvorištu ima i *kukuružnjak* ili koš, gdje se čuva kuruz u klipovima. Na jednoj strani nalazi se *bunar* i kraj njega valov. Bunar je podaleko od đubrišta, koje je za stajom. Da, i drva su u dvorištu lijepo naslagana. Sad ih ima mnogo, jer se približava zima.

Čuvar kuće. Naš susjed ima mnogo imetka, pa treba osobito po noći budna čuvara; to je pas Bundaš, koji stanuje u svojoj posebnoj kućici. Po danu je svezan, a po noći puste ga s lanca. Jao onomu nepoštenjaku, koji bi se usudio u noći da se ušulja u dvorište! No, taj bi ljuto nastradao!

Pas. (Po Kühnelu.) Pas je upravo napolju dobio jelo i vode. Glođe kosti i loče vodu jezikom. Konj ne radi tako; on »vuče« (tj. srče) vodu. Sigurno i od vas koji ima kod kuće psa, koji čuva kuću i koji pazi, ako tko dođe. Tada on jako laje, a može žestoko i ujesti. (Pas se može dovesti i u školu).

No psi, što ih djeca imadu kod kuće, nijesu baš svi takovi, kao ovaj ovdje. (Razlike po večini, obliku, dlaci i boji.) (Sada djeca pričaju o svojstvima, sposobnostima, vještini i životu poznatih pasa: o lovu, lovljenju štakora, donošenju drveta, kamena, kako idu u vodu itd. Na pr. Kad naš Šarko spava, ipak čuje sve, pa kad dođe tko k vratima, odmah se uznemiri ... Kad ja dođem iz škole, trči naš Karo prema meni i skoči k meni uvis, tako se veseli, i skoro me oderao ... A naš Lola može nanjušiti, ako tko od nas dođe, pa i u mraku ... Kad moj mali brat vidi na ulici psa, otrči k njemu pa ga hoće pogladiti, ali tada vikne moja mama: Branko, Branko, ne idi onamo, taj grize! Ali to nije bila istina, majka je samo mislila ...)

Mačka. (Po Kühnelu.) Promatranje ž i v e mačke! Pri tom ne paze djeca isprva sasma ništa na tijelo mačke, nego na njezine kretnje, na njezino djeolvanje. Pri tom izvješćuju iz svoga iskustva ono, čega su se kod motrenja sjetila.

Mačka može sasma tiho ići, šunjati se da ju se, ama baš ništa, ne čuje. Ona sjedi sama pred mišjom rupom po sate mirno, samo joj se vršak repa pomiče amo tamo kao gujavica. Ona može loviti i štakore. Ona dobije svoj tanjur s mlijekom. Katkada i liže. Ona mauče, ima zelene oči, ima posve drukčije oči

nego ja (duguljasta zjenica). Skače mi na ramena, zakvači se čvrsto, ona me već i ogrebla. Boji se vode. Pred psom se zgrbi, digne rep uvis, nakostruši dlaku, pokaže zube, pa i na psa skoči, ako se zavade.

Miš. (Kad je riječ o mački, treba povesti razgovor i o mišu. Djeca će i sama pričati, kako je mačka čekala miša, kako ga je uhvatila, sigrala se njime i napokon ga pojela; kako su nastav'li mišolovku, pa se miš ulovio.) Tata je postavio mišolovku i njome ulovio miša, jer je činio kvara u ormanu: tamo je izdubao otraga rupu, kroz nju se uvukao u orman i nagrizao kobasice, sir ... To je radio noću — pravi tat! Kako on to radi? (Ja sam čuo kako noću glođe dasku; ja sam ga vidio kako trči preko sobe — trči potiho da ga se i ne čuje; vidio sam da ima dugačak rep.) Tko još vreba miša? Mačka. (Naša mačka čekala ga je pred rupom koju je načinio u zidu. Čekala ga je u noći. Juče je ulovila po danu jednoga miša i nosila ga okolo. Bojala se, da joj ga tko ne otme).

Krava. (Po Kühnelu.) Ova se tema preporuča za prvi razred samo u onim krajevima gdje su sva djeca doista sabrala potrebita iskustva, dakle na selu. U industrijalnim krajevima biće bolje, da se prebaci u II ili III razred. U svakoj prilici može se obraditi samo uz potpunu očiglednost, tj. mora se ići s djecom upravo u staju.

I ovdje ne zanima djecu njezin vanjski izgled: da ima noge i uši, dva oka i slično ,nego ono, što ona radi.

Najviše ih jede, druge leže i žvaču, a ne žderu, čudnovato, posve ništa. Sve mlate repom, da otjeraju muhe. (U jeseni kasnijoj, dakako, neće biti ovaj slučaj.) Pa i ušima mogu to raditi. Katkad koja i muče: Muuu! Kad dođe službenica, veli: Diži se, Šaruljo! I tada krava ustane, a službenica joj sveže rep za nogu, da je ne bi udarila repom u lice, a onda sjedne i muze kravu. I onda se mlijeko procijedi i tada ga istom možemo piti.

Bilješka. Po ovim trima primjerima (pas, mačka, krava) odličnog i i modernog njemačkog metodičara vidimo, da u I razredu ne smijemo zalaziti predaleko u početnoj stvarnoj nastavi. Ne smijemo, na pr., kod krave govoriti opširno o organima za preživanje (kako to čini Basariček u svom rukovodu), nego samo konstatiramo činjenicu. Tako predviđa i nastavni program, po kojemu se domaće životinje preduzimlju ponovo u III razredu kad su djeca zrelija, što je i opravdano.

Kod nas će se krava moći preduzeti u svakom kraju, jer mi nemamo industrijalnih krajeva kao Nijemci. Kozu i ovcu obradićemo u prvom razredu samo u onim krajevima gdje ih ima.

Konj. Dovezli su u naše školsko dvorište drva. Promatrali smo, kako konji neprestano topkaju kopitima. Već su izdubli cijelu rupu pod sobom. Lako im je kopati, kad im je kovač pribio na kopito čvrstu potkovu od gvožđa. (Ja sam vidio kako to on čini. Užario je potkovu u vatri; pomoćnik je dignuo konju nogu i držao, a majstor je pribijao potkovu — sve se pušilo i zaudaralo je.) Ja sam vidio, kako je ispod potkove vrcnula u noći iskra; to je potkova udarila o kamen. Zato i ima potkove da ne izrani noge po kamenitom putu i da mu se noge ne skližu.

Tko je već jahao na konju? Mene je tata posadio na konja. Ja imadem drvena konjica. Ja ne smijem ni blizu konjima; tata veli da bi me mogli kopitom udariti. Ja sam jednom vidio, kako se konj uplašio pa je trčao »u galopu«. Čuo se topot i za njim se digla prašina. Konj može dobro trčati! Ja sam vidio jahača, kako je žurno jašio. Noge je stavio u stremen, a u ruci je držao uzde. Mi smo se vozili iz N. kući, a konji su tako jurili da smo začas bili kod kuće. Naši su konji vozili iz šume drva — puna kola. I ovi su dovezli priličan voz. Konj može potegnuti velik tovar. (U gradu puna kola ugljena.) Sve im se koža napne! Kad im se veli: hio! potegnu, a kad se vikne: eha! stanu. Ne vole dugo stajati.

Konji po veličini: teretni, jahaći. Ždrebe. Po boji: Bijelci, vranci, putalji, riđani ...

Konji u staji: Privezani su. Jedu sijeno, sječku i zob; imadu čvrste zube (mene je htio ugristi pa sam ih vidio). Da se u staji ne grizu, odijelili su ih daskama. Otac često, čisti konja. Čini to češagijom. Tada mu se dlaka lijepo sjaji. U ljetu smo ih prali u potoku. Dlaka im je kratka i prilegla po tijelu. Na repu imadu dugu strunu. Na vratu im se vijori griva. I u staji konji topkaju nogama i ržu često.

Konji su vrlo gizdavi kad su upregnuti pred lijepa kola. Kad su kod nas bili prije nekoliko dana svatovi, konje smo lijepo nakitili; dali smo im zobi — ej, što su onda trčali!

Ovca. Ovčar je tjerao ovce mimo naše škole. Bilo je veliko stado. S ovčarom išao je i *ovčarski pas;* on je pomogao ovčaru da se stado ne raziđe. On začas pretrči s jednog kraja na drugi. Čim se koja ovca malo udalji od stada, odmah je dotjera natrag.

Sprijeda je *ovan.* On pred svima hodi, pa ga zato i zovu: *ovan prethodnik.* Ima savinute rogove. (Mene je jednom skoro prevalio kad se zaletio na me, jer sam ga dražio.) Ovce se sve guraju jedna uz drugu; ne vidi se ništa do njihovih glava. Svaki čas bleje: Meeee meeee ... Plašljive su!

Sigurno im ni po zimi neće biti studeno, jer imadu gustu vunu. (Ja imadem podstavljen kaput takovim krznom!)

Lijepo je vidjeti stado ovaca na zelenoj livadi. Mi bismo se rado s njima igrali da nijesu tako plašljive. (Mi imamo ovcu koja se mene ne boji, nego ide vazda za mnom.) Još su nam miliji mali jagnjići. Kad ponarastu jagnjići, onda ih zakolju. Meso im je fino. Volimo ovčije mlijeko i sir.

Koza. N-ovi u selu imadu dvije koze i jarca. Juče smo kozu promatrali kad je brstila jedan grm. Nema više tamo mnogo lišća, ali ona još vazda nešto nađe za svoj želudac. Neće baš sve da jede, već prebire; nije sve ni za njezin želudac.

Izvještaji djece: Ja sam je vidio u staji; tamo je jela sijeno. Naša je zašla ljeti u vrt i udri po kupusu. U ljetu pasu na brdu; penju se visoko, ali nijedna ne padne. Višeput koja stane, pa gleda i mekeće. Očima vrti na sve strane, ne bi li što našla. I ona žvače (preživa) kao i krava. Na glavi ima rogove. Jarac ima i bradu. Repa nema dugačkoga. (Nije Bog dao kozi dugoga repa!) Vidio sam, kako je susjeda muzla kozu. Ja sam jeo i kozji sir.

Je li koji vidio stado koza? Ne, one ne idu u stadu kao ovce, nego svaka za se. Vrlo su jogunaste, pa ih često privežu na odugačko uže; pa brste naokolo, koliko uže dosegne. Još je jogunastiji jarac.

Čuvaj zdravlje! Ne daj da te pas liže! Čuvaj se da te ne ujede; zato ne idi tuđem psu ni blizu! Čuvaj se mačke da te ne ogrebe! Ne pij prijesna mlijeka!

Odgoj. Ne razdražuj pasa! Ne muči mačaka!

Čitanje i pisanje

Slova ovih nedjelja: **Š, Ž, C, N.**

Š *Glas »ž« u prirodi:* Potočić žubori »žžž«, no to je odi na tlu pod nogama šušti »ššš ...« *Zamjećivanje* u riječima: šuma, šiška, krošnja, vjetar »duše«, šaš, itd.

Sinteza: Šušti ili šumi: »**a**«, »**e**« ... Pojedince listići šume: **aš, eš, iš** ...

Analizirati: šuma, šaš.

Nadovezuje se na stvarno područje prednje nedjelje (d) Šuma).

Oblik je poznat otprije (na **S** pade listić i zašušti!) Precrtavanje slova **Š** (paziti da se kvačica lijepo izvede!) *Rad na slagarnici:* (Šuma šumi): **ŠŠŠ** — ŠUMA — ŠEVA (je odletjela od nas) — ŠAŠ. Prepisivanje. Izmjenjivanje: MIŠ — MIR — SIR, ŠEVA (oduzmi jedno slova pa ćeš dobiti žensko ime) — EVA.

Priča. Ivo i Mara u šumi. Ivo i Mara došli su u šumu. S njima je bio i Šarov Sjeli su na panj, a Šarov kraj njih. Najednom nešto zašušti, a Šarov zalaje: vau vau!

— Zašto laješ, Šarove? — upita Mara.

Šarov potrči prema jednom grmu, a Ivo klikne:

— Maro, eto lije! Šarove, za njom!

Šarov već je potrčao za lijom, ali ona odjuri šumom i uteče. Dugo se nije Šarov vratio. Kad se vratio, bio je sav usopljen kako je trčao za lijom.

Čitanje: ŠUMA ŠUMI ŠŠŠ. — ŠTO TO ŠUŠTI, IVO? — ŠAROV LAJE VAU, VAU! — ŠTA JE, ŠAROVE? — ZAŠTO LAJEŠ? — MARO, EVO LIJE! — ŠAROVE, ZA LIJOM! — EJ, ŠTO LIJA JURI ŠUMOM!

Ш Kao i u latinici. Oblik se može izvesti iz slike »š a š a«. Sastavlja se iz drvaca. Poređuje se sa **М** (načini iz **Ш** slovo **М**).

Ž *Glas »ž« u prirodi:* Potočić žubori »žžž«, no to je ipak odviše nategnuto. Najbolje biće da glas »ž« izvedemo analizom riječi »ž i r« (iz područja: U ratarevu dvorištu — svinje se hrane žirom). Glas »ž« djeca zamjećuju još u riječima: ždrijebe, želudac, uže, nož, puž... *Sinteza:* ž u b o r i »**a**«, »**e**« ... i obrat: no: **až, ež** ... *Oblik* slova »**Ž**« već je poznat (analogno kao kod »Š«). Pravi se iz drvaca. Poređuje se sa »**Ž**«.

Na slagarnici: ŽIR, RUŽA (bere žir za svinje). UŽE. Izmjenjivanje: ŽIR — SIR — MIR — VIR; UŽE — RUŽE; RAŽ — LAŽ.

Priča. Ivo, Mara i susjedina Ruža pošli su u jeseni u šumu da beru žir za svinje. Ivo je našao pod jednim hrastom svu silu žira.

Čitanje: ŽIR, ŽIR! — ŽURI SE, MARO OVAMO! — TU IMA JOŠ VIŠE ŽIRA! — ZOVI I MALU RUŽU! — MARA JE ZVALA: RUŽO, OVAMO! — U TOJ ŠUMI IMA ŽIRA! — VEŽIMO ŽIR U MARAMU!

Ж Isto kao kod latinice. Oblik slova **Ж** izvede se iz slike »žita u polju«. Pravi se iz gline. Poređuje sa **Ш**.

C *Glas* »**c**« *u prirodi.* Mišić cvili »*ccc*«. I ptice cvrkuću tako kad hrane mlade. Zamjećuje se u riječima: ciju! (cvili mišić), cica, maca, lovac (macan), lovica (maca), itd. Sinteza: Cvrkući »**a**«, »**e**« . . . »**r**«, i obrtnuto. *Analiza* lakših riječi.

Oblik slova »**C**« izvede se iz slike c j e d i l a ili c r v a. Savija se iz žice. Poređuje se sa »**O**« (polovica!) i »**Š**«.

Na slagarnici: MACA, TICA, LOVAC. Izmjenjivanje: CURICA — URICA; MACA — MARA; MICA — TICA — ŽICA.

Priča o majci i neposlušnom mišiću (vidi: Literarna građa).

Čitanje: MIŠ IZIŠO IZ JAMICE, — MIRIŠU MU MRVICE. — EJ, ŠTO MI SE CICA ŽURI — I ZA MALIM MIŠOM JURI! — ULOVILA CICA MIJU, — A ON CVILI: CIJU, CIJU! — ŽAO MI TE, MALI MIJO, — RECI, ZAR SI AMO SMIO?

Ц Kao u latinici. Oblik iz slike c r i j e p a. Pravi se iz gline. Poređuje se sa **Ш**.

N *Glas* »**n**« izvede se analizom iz riječi n o ž. Djeca treba da opaze kako se može i otvoreno mumljati (na pr. neko se nožem porezao pa jauče od boli: n, n . . .), tako da su usta otvorena (razlika od »**m**«!), a jezik se pri tom pritisne na zube (»z u b n i m u m l j a č«).

Priča. Mama je načinila iz kiselog mlijeka sira. Sir je bio na stolu. Došao je Ivo i htio da nožem odreže sira, ali se porezao u prst. Tada je zvao Maru da mu maramicom poveže ranu. Mara mu je povezala ranu, a Ivu je to boljelo, i on je jaukao: *n, n . . .*

Zamjećivanje glasa »**n**« u riječima: noga, nos, rana, stan, itd. *Sinteza:* M u m l j a j n a z u b i m a »**a**«, »**e**« . . . i obrtnuto. *Analiza.*

Oblik slova »**N**« izvede se iz slike džepnog nožića. Slaže se iz drvaca. Poređuje se sa **M**.

Na slagarnici: NOŽ, NEMOJ, RANA.

Pisanje sa crtanjem: NA (kući), NA (klupi), NA (stolu).

ČITANJE: NOŽ JE LEŽAO NA STOLU. — TAMO JE TAJ NOŽ NAŠAO IVO. — IVO JE UZEO NOŽ SA STOLA. — REZAO JE SIR. — CIC! POREZAO SE NOŽEM. — ZOVNUO JE MARU: — MARICE, VEŽI MI MARAMICOM RANU!

Н Kao u latinici. Oblik iz slike stoca »n a s l o n j a č a« ili iz »n o g u o d r a č u n a l j k e«. Sastavlja se iz drvaca. Poređuje se sa **Ц**.

Literarna građa:

Poslovice. Red i čistoća kuću drže.
Tko ne hrani mačke, hrani miševe.
Nije Bog dao kozi dugoga repa.

Zagonetke. Krzno čisti — krznar nije; bravca kolje — mesar nije; brke frče — brijač nije; žicu suče — prelja nije; pa šta je onda? (Mačka.)

Tko ide oko kuće, a u kuću ne ulazi? (Zid.)

Smuk ovamo, smuk onamo, a ipak dobro kuću čuva? (Zasun).

Danju se svakom klanja, a noću zvijezde broji? (Đerma na bunaru.)

Pri dnu gvozdeno, u sredini mesnato, a na vrhu kožnato? (Konj — potkova, tijelo i sedlo.)

K r a v i c a

Danas su je izveli
našu dragu kravicu
što je mlijeko davala
za svu dobru dječicu.

Danas su je izveli
i na tjednom vašaru
prodali je radi duga
bogatom mesaru.

Tužna bješe mamica,
mukala je kravica;
za njome su plakala
sitna dobra dječica.

Bogumil Toni

Čudnovata pripovijest

Jedna krava sjedjela je
Imala je sedam koza,
Letjele su kao ptice . . .
Magarac u papučama
Bježao je preko raži,
Ako ovo nije bilo,
Onda su to smiješne laži.

Po Falke-u, *J. R.*

Neka, neka!

Krava travu pase,
A jeka je čeka,
Jošte veli seka:
Neka, neka, neka!
Znate l', zašto Jeka
Strpeljivo čeka?
Znate l', zašto Jeka
Veli: neka, neka!
Zato, jerbo seka — Jeka
Zdravo voli mleka.

Zmaj-Jovan Jovanović

Konjiću

Vozi me konjiću,
Vozi me orliću,
Ko da su izrasla krila ti dva,
Putem i stazicom
Mekanom travicom
Drugovi vidjeće što konj mi zna.
Neka se drumovi
Ore ko gromovi,
Neka ti potkova
Iskricu izbije,
Neka se za nama
Oblačak izvije,
Nek ljudi pomisle:
Eto nam Ilije!

Nikola N. Pavić

Jarčeva pobjeda

Došuljo se jarac stari,
u sobu se dao;
u zrcalu sliku
svoju zagledao.

Misli jarac: Toga
trpjet bome neću,
da se drugi jarci
po sobama šeću.

Protiv »onog drugog«
udarati stane,
ogledalo svijetlo
puče na sve strane.

Prošo jarac sretan
što je bio jači . . .
Tko će samo krivca
za zrcalo naći?

Bogumil Toni

Konjanik

Već bih i ja jahat mogo!
Jest, al tomu treba mnogo:
Treba konjic za jahanje,
Treba sedlo za sedlanje,
Treba stremen da se popnem,
I ostruge, da ga bocnem,
Treba kolan da ga stegnem,
I uzdica da zategnem,
Treba htjeti, treba smjeti,
Pa da vidiš, kud se leti!

Zmaj-Jovan Jovanović

Šarko

Mali je Andro rado mučio životinje. Jednoga dana uniđe u staju. Uzme bič i stane tući ovce. Sad udari po jednoj, sad po drugoj. Prestrašeno su se ovce stisle u jedan kut i blejale od bola.

Andro mlatio veselo dalje. Najedamput hrupi u staju pas Šarko. Zalaje hav! hav! i skoči na Andru. Andro problijedi, bič mu ispadne iz ruke i zavrisne: »Avaj meni! mamice moja premila!« te stane bježati po staji. Šarko potrči za njim. Zgrabi ga za nogu. Dječak padne, a Šarko stane trgati na njemu odijelo. Dječak se brani i rukama i nogama, vrišti i zapomaže. Na njegovu vrisku dotrči otac. S velikom mukom otjera psa.

Andro se sav trese od straha i bola. Odijelo mu je sve rastrgano, a iz jedne noge curi mu krv.

Otac ugleda na zemlji bič i reče sinu: »Andro, ti si ovim bičem tukao ovce?«

Andro ne odgovori ništa.

»Čuj, Andro, Šarko je imao pravo. On je branio svoje ovce. Znaj, da i njih bole udarci kao i tebe. Pamti to dobro i da mi nijesi više mučio životinja!«

Iz Nazor-Bosančeve Čitanke

Mišić i mišica

Mišić kad odraste i počne iz rupe istrkivati, opazi prvi put u životu mačka. Pita mišicu: »Kakva je ono stvar?«

»Ne pitaj me, moj sinko! Zla i opaka, zove se mačak. Samo to dobro pamti: kadgod ga vidiš u kući, ne izlazi iz rupe da te čudo ne snađe!«

»Mačak, mamo? Ta i ime mu je strašno! A gledaj ga, kako mirno stoji, samo se liže i gladi!«

»Ne vjeruj mu, velim ti, da ti zlo jutro ne svane!«

Ludi mišić ne može mirovati. Izviruje, proviruje da vidi mačka još bolje. Kad vidi da se mačak od jame okrenuo, pomoli se i primakne se još malo bliže da ga bolje vidi. Najednom se mačak obrne, skoči, i šapom paf! — »Ciu! ciu! ciu!« čula se po tom iz daljine smrtna jadikovka ludoga mišića.

Iz Nazor-Bosančeve Čitanke

Miš i maca

Igraju se miš i maca.
Sad ga lovi, sad ga baca.
Uzme ga za šiju.
Izjesti će miju...
Neće!
Na zemlju ga meće . . .
I mijo ne bježi... stao... pa se čudi...
O moj mio ludi!
Macica ga šapom gurne,
Pa ga malko turne,
A on skoči...
Sad će pobjeć... a kad tamo!
Mijo samo
Izbeljio oči...
Baš je luda!... Već ga ima
U zubima
Maca mica, —
To je njojzi poslastica!

Rikard Katalinić-Jeretov

Mačija milost

Sinoć ja i mali mija
Sretosmo se pod dolapom:
On u strahu bežat naže,
Ali ja ga stigoh šapom.
»Mau... Mau... Mijo, mijo..
Što si mi se uplašio?

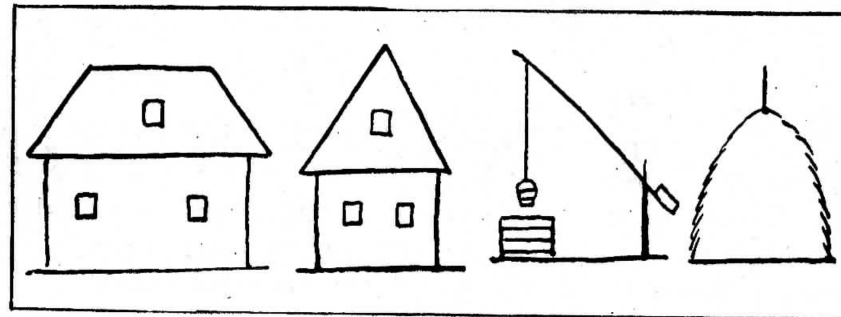
Pitaš, što sam? A znaš, ko sam
Zaplaka se mija mali.
»Znaš, kol'ko su tvoje drúge
Moga roda prožderali!
Slatka maco, dobra mati,
Nemoj mene prožderati!«...

Tako moli mija mali,
A ja gladna, ni lek sita.
Dok od nekud zamirisa
Na dolapu taze pita —
I ja posle, što bih krila,
Život sam mu oprostila.

Milorad N. Petrović

Crtanje

Moja kuća. Naša staja. Majka vuče vodu iz bunara. Tata hrani blago. Blago pije vodu iz valova. Jarac i dječak. Dijete se igra s ovcom. Maca vreba miša.

Ilustrovanje koje pjesmice ili pričice.

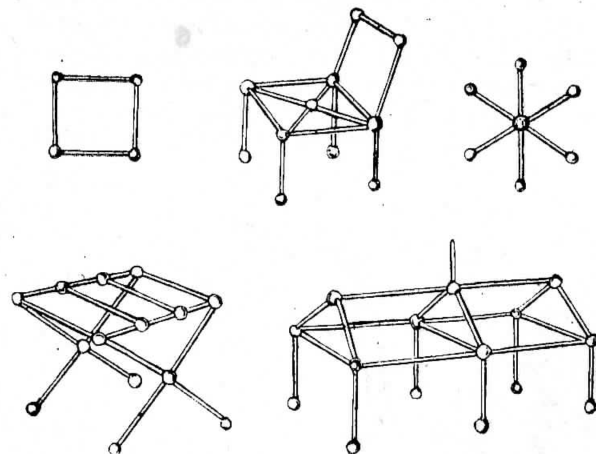
Ručni rad

Ređanje drvaca (štapića): Kuća, đeram, ljestve, golubinjak, ograda, vrata.

Izrezivanje bojadisanog papira: Kuća, bunar u dvorištu i drvo kraj bunara (bez lišća), štagalj i stog sijena kraj štaglja.

Modelovanje: Kuća, bunar, koja domaća životinja, miš.

Basteliranje: Iz kuglica, koje se načine iz gline ili plastilina, ili pomoću kakovih bobica, te izgorjelih žižica, pravi se: Prozor, stolac, točak na bunaru, stol, kuća.

Pjevanje

Djeca i maca

Veselo

Mi ćemo si platno tkati,
Platno našoj mami dati.
Mama će nam dobra biti,
Novo ruho nam sašiti.

I kad tetka dođe kući
Halje ćemo tad navući.
Ona će se veseliti,
Sve nas redom zagrliti.

Predvježbe za pisanje

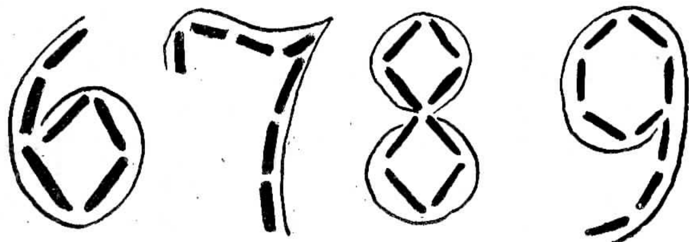
Crtanje kuće, bunara (đerme), stoga sijena u velikim potezima (na tabli) i na pločicama.

I ornamentalno na pločicama: kućice u redu, đerme.

Računanje

Pojam brojeva od 6—10. Krave idu iz staje. Brojte! 1, 2, 3... 9, 10. Mjesto krava brojte štapiće!

6. Učitelj nacrta na ploču 6 štapića, poređanih kako to pokazuje slika. Učenici prebrojte, odbroje svojih 6 štapića i slože ih isto tako. Kod brojeva vazda jače naglasiti konačni broj »6«. Konačno učitelj zaokruži na tabli 6 nacrtanih štapića u brojku »6«. Pročitajte ovu brojku! Nacrtajte 6 sirova, 6 muzlica... i napišite ispod toga brojku 6. Računske operacije: 5 + 1 = 6, 6 — 1 = 5.

7. Koza je imala sedmero jarića. Svako je jare jedan štapić. Nabrojte sedam jarića. Evo, ja ću ih nacrtati na ploču. Poredajte ih i vi tako! Zatim učitelj zaokruži u brojku »7«, a učenici čitaju, vježbaju pisanje broje »7« i crtaju 7 jarića (shematski u potezima). 6 + 1 = 7, 7 — 1 = 6.

8. Na krovu sjedi 8 golubova. Brojte ih (na štapićima)! Nacrtaću ih na ploči. Itd. Operacije: 7 + 1 = 8, 8 — 1 = 7.

9. Na kugljani. Izbrojite devet čunjaka! Poredajte ih na klupi 3 po 3! Pazite, kako ću ih ja poredati! Itd.

Ne zaboravi vježbati u pojimanju brojnih količina u jedan mah. (Ovdje je sedam kuglica, točaka.) Upotrebi i Bornove slike, domino, zatim za svaki broj brojne slike u različitim kombinacijama (vidi o tom na str. 54).

S predmetima. Kokoši izlaze iz kokošinjca jedna po jedna. Koliko ih je? 1 + 1 =; 2 + 1 =; ... 5 + 1 =; 6 + 1 =; 7 + 1 = ... do 10. Brojte isto na štapićima! Nacrtajte ljestve, po kojima koke silaze! Neka bude 10 prečaka! Brojte kao prije! Broji se kad se crta.

Golubovi sjede na krovu. Ima ih 5, a onda dolete još 2 (5 + 2 =; 6 + 2 = ...). Mjesto golubova kamenčići, kesteni...

Slično pribrajanje 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9... stvarno i po predodžbi.

Sad možemo uvesti i *pismeno pribrajanje.* Majka je Ivici dala jedan kolačić (jabuku, orah ili što drugo). Ivici je to vanredno prijalo, pa je raširio ruke ovako (tu učitelj nacrta »Ivicu« kao znak plus, tj. +) i rekao: Majko, molim još! Nacrtajte 1 kolačić, zatim Ivicu kako krili ruke i moli još. (1 + 1). Koliko je to? Napišite, ali malo podalje. (Najbolje je, da učitelj sam pokaže na ploči prviput.) Sada se ustanovi, da ćemo ono »je« ili »jest« pisati znakom »=«. Pismeno se računanje radi samo u vezi sa prethodnim računanjem s predmetima, nipošto samo za se, da izbjegnemo verbalizam. To je, dakle, samo zapisivanje rezultata dobivenih usmenim računanjem. Dobro je kombinirati i s crtanjem, tako da se brojke, tj. operacije napišu ispod crteža.

Preduzeti i ovakove kombinacije: 2 + 3 + 2 =; 3 + 1 + 5 —; 4 + 1 + 5 =; itd. I ovi zadaci neka budu stvarni! (Na pr. Na pašu su izašle najprije 2 krave, onda 3 i onda još 2).

Gimnastika

Vježbe. Kako se vuče voda iz bunara (vježba rukama). Kako skače jahač na konja (vježba na klupi). Kako se cijepaju drva.

Igra. Kako se životinje glase. Jedan igrač šapne ostalima svakomu u uho ime jedne životinje, i svaki mora da znade imitirati glas te životinje. U sredini igrača stoji zadavač imena i zovne koju bilo životinju, a ova se oglasi. Pogađač, koji mira imati zavezane oči, mora pogoditi pravo ime toga igrača; čim pogodi, postaje onaj pogađač, a prvomu se razvežu oči. Veselje nastane, ako se dvije ili tri životinje jave najedamput.

Pastir i stado. Jedan bude pastir i tomu se oči zavežu, a ostali su stado ovaca. Igralište je tor. Jedan bude gospodar ovaca. Pospodar zapita pastira: »Pastirče, gdje su moje ovce?« Čim to ovaj zapita, ovce se razbjegnu, ali ne predaleko (najbolje je, da se obor obilježi jednom crtom preko koje ovce ne smiju), i stanu blejati: Meee... Sada pastir nastoji da uhvati koju. Ako mu to uspije, mora još po glasu prepoznati koja je. Čim prepozna, postaje ta ovca pastir, i igra počinje iznova.

XII NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: D o l a z a k z i m e. (Prvi led, vrijeme, drveće i životinje u zimi).

Prvi led. (Preduzme se, kad doista bude leda). Danas je jako studeno. Putem u školu, kad smo išli pokraj bare, vidjeli smo da se uhvatila ledena kora. Još se nijesmo usudili ići na led, jer je pretanak; mogli bi pasti pod led. (Prošle godine dogodilo se to meni...). Po ulici moglo bi se sklizati; tamo nije bila duboka voda, nego samo lokvice, pa se to čvrsto zamrzlo, ali ljudi su posuli ta mjesta pepelom da tko ne padne. (Meni tata ne da, da se skližem, jer veli da se cipele jako deru, a cipele stoje mnogo novaca. Ja sam vidio ljude kako su metnuli na noge nekakvo željezo pa se skližu; onda se džonovi ne deru). Velimo da je vani s k l i z a v i c a ili p o l e d i c a.

I jučer bilo se smrzlo. I magla se neka navukla, a sunca nije bilo. Oko podneva se razvedrilo, i tada se led na ulici i po polju opet odmrzao. Tada je napolju bilo blato. Uveče se opet počelo zaleđivati. Tada je ugodno u toploj sobi. Djedo nam priča priče, a mi slušamo dok ne zaspimo.

Kad ujutro idemo u školu, mama nas toplo odjene, jer je napolju studeno. Sve nam se nos zacrveni od studeni. A osobito je teško snositi studen kad duva vjetar! Zato i vele Cigani da nema zime bez vjetra.

Drveće u zimi. Pošli smo u voćnjak. Nema više ni suha lišća po drveću. Sve je poispadalo! Samo gdjegdje zaostao je po koji listić i tužno pršće na vjetru kao da i njega zebe. Tako smo vidjeli i u voćnjaku nekoliko zaostalih listića, sasma suhih i savijenih. (Tata mi je rekao, da su u njima jajašca od leptirića, a u proljeće da će se iz njih izleći gusjenice). Po golom granju skakuću male sjenice i traže, bjednice, hranu, jer su gladne. One skidaju s lišća i ona leptirova jajašca pa ih jedu, a vade i kukčice ispod kore; vidjeli smo jednu kako nešto kljuje po kori. Stariji su učenici okrečili stabla krečom, pa su sad bijela kao da su se odjenula u bijele haljine. Nekoje su voćke, i to one mlade, omotali slamom da ne pozebu (mi smo kod kuće ruže omotali slamom).

Izlet u šumicu. I drveće u šumi sasvim je ostalo bez lišća. Jedino se jela, omorika i bor zelene i čekaju Božić da nam okite sobu. I dobro je da drveće nema lišća u zimi! Stradalo bi kad bi na nj pao gusti snijeg! Popucale bi grane hrastovima, bukvama, javoru i drugima pod teretom snijega. A jeli, boru i omorici ne može to nauditi, jer su im grane vitke i vise prema dolje, pa se snijeg oklizne.

Životinje u šumi. Čika zeka još kako-tako životari. Nije mu doduše kao u ljetu ili jeseni kad je bilo za nj hrane u izobilju, ali još vazda nađe dosta da se prehrani. Teta lija odlazi u selo i šunja se oko kokošinjca da ugrabi koju kokoš. Pa i ptičice nađu bobica i zrnja od korova. Žune dubu koru i traže bubice. Sad se lako opazi ptičje gnijezdo na drvetu, jer nema lišća.

Čuvaj zdravlje! Kad je studeno, zaogrni se dobro kad ideš napolje! Ne idi na led, ako se nijesi uvjerio da je dosta debeo! To će biti istom kasnije za ljuće zime. Ne liži led, pa ma bio i žedan, da se ne prehladiš!

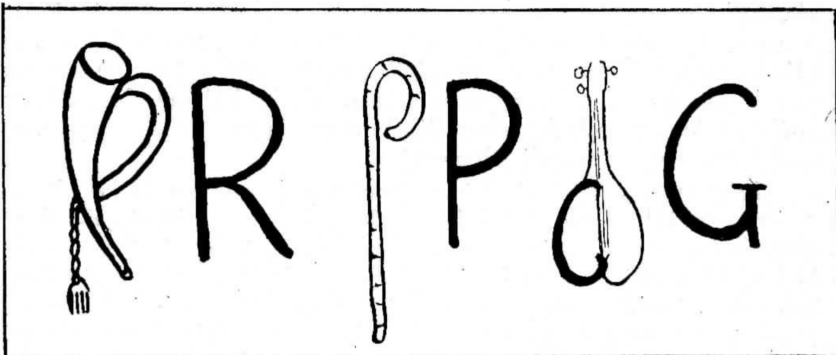
Odgoj. Ne diraj zimi ptičjih gnijezda!

Početno čitanje i pisanje

Slova ove nedjelje: P, D, Č (П, Д, Ч).

P *Glas* »**p**« *u prirodi.* Kad voda kaplje (na pr. sa strehe), čuje se *ppp*... Kad svijeću utrnemo, također se čuje »**p**« (može se čuti i »**f**«, ali učitelj imitira gašenje svijeće na prvi način!). Ime: *ugasivač.* Ako ne pođemo ovim putem, doći ćemo do glasa »**p**« analizom riječi »paun« ili »pijetao«. O pijetlu bilo je već govora u početnoj stvarnoj obuci.

Sinteza: »u g a s n i« »a«... Vježbanje. Kapi padaju: **pa, pe, pi, po, pu,** ili obrnuto: **ap, ep, ip, op, up.** Kad vrapci odlete, čuje se **prrr**... *Zamjećivanje u riječima:* paun, pijetao, patka, plovka, pas, rep, kopita, itd. *Oblik slova:* iz oblika p a l i c e« ili »p i l i c e s a d r š k o m«. P r a v i s e i z g l i n e ili s e s a v i j e i z ž i c e. Poređuje se sa **R**

Na slagarnici: PAUN, REP, PAS, PIJETAO *Izmjenjivanje slova:* PUŽ — MUŽ, PETAR — METAR -- (VETAR, u ekavštini), PILA — VILA.

Ivo i Mara u dvorištu. Ivo i Mara bili su u dvorištu i igrali se. Najednom Ivo reče: »Eno, Maro, pijetla i pauna! Pasu travu!« Mara se odmah sjeti pjesme koju su naučili u školi pa zapjeva s Ivom:

— Paun pase, trava raste! Paune moj!

Tada paun raširi rep kao lepezu. Mari se to svidje pa reče Ivi: »Volim pauna, jer ima lijep rep.«

»Doista«, odgovori Ivo, »ali pijetao nam svaki dan javlja kad će zora svanuti; zato ja volim pijetla!«

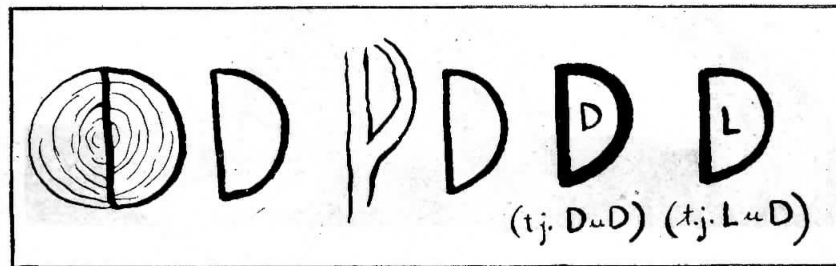
Čitanje: ENO, MARO, TAMO PIJETLA I PAUNA! PASU TRAVU. IVO I MARA ZAPJEVAŠE: PAUN PASE, TRAVA RASTE, PAUNE MOJ! NATO REČE MARA: LIJEP JE U PAUNA REP! VOLIM PAUNA! IVO REČE: JEST, ALI PIJETAO PJEVA PRIJE ZORE! VOLIM PIJETLA!

П Isto kao u latinici. Oblik iz slike p r e č e ili p a n j a. Sastavlja se iz drvaca. Poređuje se sa H. (Pretvori П u H!).

D *Glas* »**d**« *u prirodi.* Djeca razbijaju led; čuje se ddd. Drvari u šumi sijeku drvo; čuje se **ddd.** Netko ide po smrznutom tlu: **ddd.** »**D**« nazovemo »u d a r a č«. *Zamjećivanje* u riječima: drvo, deblo, dub, dud, klada, itd. Zvona zvone: din, dan, don. *Sinteza:* Udari »a«, »e«... i obrnuto. *Oblik* iz kvrgasta *drveta* prepiljena *debla,* ili sa puknutog »*dna*« bačve. Savija se iz žice. *Poređuje se* sa **O**, **P**. *Pisanje.*

Na slagarnici: DRVO, DUD; DIN, DAN, DON (zvone zvona);

V e s e l a p r i č a: DEDE (amo gajde!), DUDU DIDI DODO DADA (sviraju gajde). Prepisivanje. DUD, ODE DEDO (čitaj sprijeda i straga!) Rebusi: LUD (tj. L u D), DUD (tj. D u D, vidi crtež!) Čitaj sprijeda i straga: ODE DEDO.

Čitanje: NAŠ DEDO UMIJE DA LIJEPO PRIPOVIJEDA. PRIPOVIJEDA NAM O DAVNIM JUNACIMA. SVA DJECA SLUŠAJU. ODE LI DJEDO, SVIMA JE ŽAO PA VELE: JOŠ NAM PRIPOVIJEDAJ, DJEDO, JOŠ!

Crtanje i pisanje: dinja (DI—), doboš (DO—), deblo (DE—), dugme (DU—), klada (—DA), roda (—DA), gajde (—DE).

Д Kao u latinici. Oblik iz slike d r l j a č e ili d a š č a r e. Slaže se iz drvaca. Poređuje se sa **Λ**. (Kako ćeš iz **Д** načiniti **Λ**?).

Č *Glas č u prirodi* čuje se kad meso cvrči ili kad čvorci č a v r l j a j u na drvetu. Nazovemo ga č a v r l j a č. *Zamjećivanje* u riječima: čvorak, mačka, čika, čiča, orač... *Sinteza:* Č a v r l j a j na »**a**«, »**e**«... i obrtnuto.

Oblik je poznat otprije (slovo **C** sa «krunom«, »čvorugom«). Modeluje se iz gline. Upoređuje se sa **C** i pravi se analogija sa š (C—Č, S—Š).

Na slagarnici: ČIČA, CIČA ZIMA, MAČE, ČAŠA... *Izmjenjivanje:* ČEDO — MEDO — MESO.

Priča: Mara je plela novu čarapu. Jednu već je isplela. Došunjalo se mače i stalo vući čarapu. Mara je htjela da mačetu otme čarapu; s jedne strane vukla je Mara, s druge mače, i nova čarapa puče.

Čitanje: DANAS PLETE MARA NOVU ČARAPU. JEDNU JE SVRŠILA JUČE. ETO MAČETA. VUČE ČARAPU SA STOCA. MARA VIČE: ČUVAJ SE, MACO! NEMOJ DA MI PODEREŠ ČARAPU! UČINIŠ LI TO, NE DOLAZI MI VIŠE NA OČI!

MARA VIČE, MACA VUČE, — I ČARAPA NOVA PUČE!

Ч Kao kod Č. Oblik: iz slike »čaše« ili iz brojke 4. Modeluje se iz gline. Poređuje se sa *Y*.

Literarna građa :

Zagonetke. Koja se voda može nositi u rešetu? (Smrznuta — led).

Dođe teta bogata, al je ubi rogata. (Jesen i zima).

Poslovice. Jesen je bogata, a zima rogata.

Tko po ledu ide, lako se i posklizne.

Umuklim pticama

Što ste tako utihnule
ptice naše drage,
zar vas prođe mladost srećna
il vam nesta snage?

Da nas pjesma uspavljuje
i razdraga grudi;
svako biće, svaku travku
zorom ranom budi.

A mi bismo htjeli čuti
vašu pjesmu krasnu,
i kad sumrak pada prvi
i kad zvijezde gasnu.

— Prođte nas se, djeco draga,
mi smo pune tuge,
jer su prošle u daljinu
naše mile druge.

Kad se one k nama vrate
gdje im rodna gruda,
odjeknuće opet glasno
pjesma naša svuda!

Bogumil Toni

Zimska noć

Dugo je šumio vjetar
Kroz šumu, goru i dô
I stao navrh planine
Gdje pognuo hrast se gô.

Tamo je zapleo krila
O suhe grane tri;
A za njim ušutio potok
I carić, srndać, i svi!

Na hrastu graknula ptica
I jeka se ozvala: Hu!
Mjesec se digo nad goru,
Obasjao krajinu svu.

M. D. Robotić

Paun i pijetao

Raširio paun rep kao lepezu, pa se stade hvastati: »Ima li igdje na svijetu ljepše i pametnije ptice od mene? Što je puranov rep prema mojem repu, što je pijetlova krijesta prema mojoj kruni! Doista, mene bi morali nazvati »kraljem svih ptica na svijetu«.

Čuo ga je pijetao pa reče:

— Kad si već takav krasnik i umnik, dragoviću, nude nam i zapjevaj koju da ti čujemo glasa.

Paun zakriješti, a svi prasnuše u smijeh.

— A sada jošte da vidim, kakvo li je u te srce junačko! — nastavi pijetao, zalupi žestoko krilima paunu upravo pred no-

som, tako da se ovaj lecnuo, a kad mu je još i zatrubio u uho: »Kukuriku!« paun se tako prepade, da je skupio rep i pobjegao.

— Ej prijaško! Ala bi naš ptičji rod proslavio, da si kojom nesrećom naš kralj!

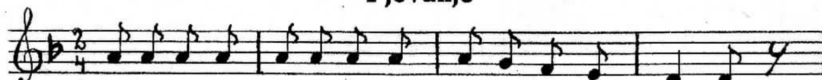
Crtanje

Djeca na ledu. Drveće bez lišća — na drvetu sjede ptice (vrane). Djedo priča.

Ručni rad

Izrezivanje: Drveće bez lišća.
Modelovanje: Čika zeka.

Pjevanje

Mi smo mali zamotali svi se u kapute
Pa iz škole pretrčasmo do kuće sve pute.

Al ni ptići veselići neće da se dadu,
Sve skakuću i polijeću, to ih grije — znadu.

Kad bi mali postajali, uzalud im krzno;
Od njih malih sve u šali mnogi bi se smrzno.

N. N. Pavić

Računanje

Ritmijsko brojenje od 10 do 0 (10, 9, 8, 7, 6 . . .)

Oduzimanje. Na grani sjedi 10 vrana. Sve jedna po jedna odlete; koliko ih je svakiput ostalo? (10 — 1 = , 9 — 1 = . . .) Učenici crtaju na tabli i računaju s kamenčićima ili štapićima. Isto tako: U dvorištu igralo se 10 dječaka; sve po dvojica odlaze. (10 — 2 = ; 9 — 2 = . . .) Slični zadaci po predodžbi.

Znak za »manje« (—) može se uvesti ovako: Mama imala je u smočnici spremljeno 10 grozdova; Ivici je svakog dana odrezala po 1. Učenici treba na napišu »1«, zatim u istom redu »1« malo podalje. Između »10« i »1« stavit ćemo »nož«, kojim je mama odrezala, tj. znak »manje« (—). Znak jednakosti poznat je djeci već otprije.

Predvježbe za pisanje

Jele ili omorike — konture. (Na tabli i na pločici).

Gimnastika

Kako se hoda po ledu.

Djeci je zima, pa trče. Kako se trči. Zapovijed: Trčati, tr-*kom!*

Kako čika — zeka skače.

XIII NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: Sv. Nikola. Pripreme za Božić. Zima.

Sv. Nikola. (Preduzme se poslije Nikolinja). Djecu treba najprije pustiti da svako ispriča svoje doživljaje. Biva to dakako samo tamo gdje postoji običaj da djeca dobivaju darove. Djeci se može pričati koja priča s time u vezi, ili se čita koja pjesmica. Dadje se ne ulazi, ali se ipak ne smije mimoići taj doživljaj u dječjem životu, tim više što ga možemo iskoristiti u obučne svrhe.

Na dan sv. Barbare posijali smo pšenicu za Božić (žito). Sad je svaki dan motrimo da vidimo kako će rasti.

Sve jača studen. Posvuda ljudi voze drva. Nije ni čudo — Božić je blizu! Teško je zimi onomu koji nema dosta drva da si naloži peć i zagrije sobu! Ima i takove sirotinje. Vidjeli smo prosjaka koji ne samo što nije imao tople sobe, nego nije imao ni topla odijela, dok mu se nijesu smilovali dobri ljudi. I treba pomoći takovim jadnicima koji si ne mogu sami privrediti hranu i odijelo. Pogotovo su jadni kljasti i slijepi. Ima i dječice koja nemaju roditelja ili su im roditelji siromašni i nemoćni. Vidimo ih često kako slabo odjevena na ulici prose ili prodaju cvijeće. Često se za njih sabiru milodari. I mi djeca dajemo koliko možemo.

Kako da se branimo od zime. U jeseni, kad je počela škola, dolazili smo samo u kaputiću i hlačicama (gaćicama i košulji)

u školu, a sad se treba toplo obući. Navučemo tople vunene čarape na noge, zatim cipele koje su od kože i postavljene vunenim platnom, opanke ili čizmice. I hlačice su od debljeg sukna, a isto tako i prsluk i kaput. Ispod hlača i kaputa imamo košulju i gaće. A preko svega još navučemo zimski kaput koji je dulji od kaputa ispod njega, ili zobun. Na ruke nataknemo rukavice od vune, a na glavu kapu ili šešir. Kad se tako obučemo, onda nam nije studeno.

Ugodno je kod nas u školi, jer je peć naložena, pa se soba ugrije i nije nam studeno. Školski podvornik donio je drva i još rano ujutro naložio je peć da se soba ugrije dok mi dođemo. Naša je peć od gvožđa (željeza, naša je od zemlje, mi imamo »šparhert« — učitelj ispravlja: štednjak). Sva je crna, ali kad se vatra dobro razgori, tad se i usja pa je crvena kao gvožđe kad ga kovač metne u žar. Da se vatra u našoj školskoj peći ne utrne, primetnemo drva. Višeput naša peć kod kuće neće da gori. Tada dođe dimnjačar i očisti je od čađe. Tada opet dobro gori. To se od čađi začepi cijev, pa ne može uzduh unutra.

Naša peć ima dvoja vratašca; kroz jedna stavljamo drva, a čemu li su ona donja? Ako ih zatvorimo, u peći gori mnogo slabije; vatra bi lako i utrnula. To onda ulazi uzduh i načini se promaja. Bez uzduha ne bi moglo u peći gorjeti.

Cijev iz nače peći ide u dimnjak. Onuda izlazi dim napolje. I dimnjak se mora čistiti. To radi dimnjačar koji je od čađi sav crn. Dim se diže uvis i raziđe se u uzduhu.

Mi ložimo našu peć u sobi ugljenom. Ipak i mi najprije moramo naložiti drvima i to suhima da se razgori i da buđe žara. Ugljen kadšto zaudara.

Od drva i ugljena nastaje pepeo koji se skuplja u prostoru kod onih donjih vratašaca. Kad bude mnogo pepela, mora se odgrnuti.

Odgoj. Daruj uboge!

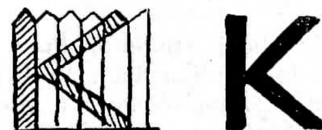
Čuvaj zdravlje! Ne sjedi u toploj sobi, u zimskom ogrtaču! Kad izlaziš na ulicu, odjeni se dobro!

Čitanje i pisanje

Slova ove nedjelje: K, Ć, H (К, Ћ, Х).

K *Glas* »**k**« *u prirodi.* Kvočka zove piliće: **kkkkk** (kakoće). Traži se u riječima: koka, krilo, čaporak, čuperak mačka... Sinteza: kakoči: »**a**« »**e**«...

Oblik slova »**K**« izvede se iz slike »kapije« ili ključa«. Sastavlja se iz drvaca. Poređuje se sa **N**.

Na slagarnici: KOKOŠ, KOKODA, KUKURIKU, KRILO. Čarolije: RAK — MAK, KUNA — ŽUNA — VUNA, RUKA — RUŽA.

Ivo i Mara u dvorištu. Koka je izletjela iz kokošinjca i digla golemu viku: Kokoda, kokoda. I oroz je zalupio krilima i pridružio se kokodakanju. Iva i Mara zavirili su u kokošinjac i vidjeli da je koka snijela jaje.

Čitanje: KOKA I PIJETAO

KOKA VIČE KOKODA
I JAJE NAM DA,
A PIJETO DIGO VIKU:
KUKURIKU, KUKURIKU!
LIJEPO MENI NA SJENIKU!
KOKA VELI: KAKO KOMU,
I MENI JE U SVOM DOMU.

Ć *Glas* »ć« izvesti analizom iz riječi »ćuk«. Nazvaćemo ga »ćeretač«. *Zamjećivanje* u riječima: Ćaća, peć, mišić, noć, kuća... *Sinteza:* »ćereći« ili »ćukni« »**a**«... *Oblik slova* analogno kao kod **Č** i **C**, s kojim se uspoređuje.

Na slagarnici: ĆUK, KUĆA, NOĆ. Rečenica: ĆUK LETI NOĆU. *Promjene:* ĆUK — LUK — VUK, KUĆA — KUCA (tj. pašče) — KULA — KUMA.

Priča o Ivi, Mari i ćuku. Spustila se noć. Mjesec se uzdigao na nebu. Zvjezdice su treperile. Ivo i Mara izađoše na dvorište, jer su čuli na krovu ćuka. Htjeli su da ga vide.

— Znaš li, Ivo, da ćuk leti samo noću? — javi se Ivo. Eno ga na krovu! Čeka dok izađe mišić iz rupe. Tada će ćuk sletjeti s krova i zadaviti mišića.

Čitanje: ĆUK JE SJEDIO NA KROVU KUĆE. ČEKAO JE MIŠA. DJECA SU IZIŠLA IZ KUĆE. NOĆ JE. MLADI MJESEC SJA, A ZVJEZDICE TREPERE. TADA SE JAVI IVO: — ZNAŠ LI, MARO, DA ĆUK LETI SAMO NOĆU? SADA MIŠIĆ ĆUTI U RUPI. NEĆE DA IZLAZI. AKO IZVIRI, ĆUK SLETI. ZADAVIĆE ON MIŠIĆA.

Ћ Kao u latinici. Oblik iz slike »ć u p r i j e«. Modeluje se iz gline. Poređuje se sa Ч.

H *Glas* »**h**«. Kad je djeci studeno, huću u ruke: h, h, h. Isto tako čuje se i kad lokomotiva d a h ć e ili kad psi trče. Taj glas nazovemo »h u k a č«. *Zamjećivanje* u riječima: Hura, hrt, dah, uh, njuh, uho... *Sinteza:* d a h n i »a«... *Oblik* iz slike »h l a č a«. Sastavlja se od drvaca. Poređuje se sa N i K.

Na slagarnici: UHO, HURA, HLAČE. HRTOVI TRČE... *Premetanje:* HRT, KRT, VRT.

Priča o hrtovima i teti liji. Jednom su Ivo i Mara išli kraj šumice. Najednom opaze kako dva hrta jure za lijom.

— Maro, Maro! — reče Ivo. Ih, kako hrtovi jure! Oho, i teta lija juri. Hura, hura!

— Ih, ako je uhvate! — pljesne ručicama Mara.

— Neće nam više krasti kokoši! — reče Ivo.

Ali teta lija uteče hrtovima u šumu!

Čitanje: MARO, MARO! IH, KAKO HRTOVI JURE ZA LIJOM! OHO! I TETA LIJA JURI! HURA, HURA! EH, AKO JE UHVATE! NEĆE NAM VIŠE KRASTI KOKOŠI UH, UTEČE IM U ŠUMU!

Izgovori: Hrt trkom trči vrtom za krtom!

X Kao u latinici: *Oblik* iz slike stolice od »h a l v a d ž i j e« ili slike prekrštenih »h a n d ž a r a«. Sastavlja se od drvaca. Poređuje se sa **K.**

Literarna građa:

Zagonetke. Miluješ me zimi, vazda si uza me, a kad dođe ljeto, i ne gledaš na me. (Peć).

Skočih u jamu, pa na dvoja vrata izađoh. (Hlače).

Sin ima brata. Dok su braća slijepa, mila su, a kad progledaju, omrznu. (Opanci ili cipele).

Poslovica. Čizma glavu čuva, a šubara je kvari.

L i j a i h r t o v i

Jedne noći došunja se teta lija do kokošinjca, ne bi li ukrala koju kokoš. Kokoši se uskomešaju, a dva hrta, kad to čuju, zalaju i potrče onamo. Čim su oni zalajali, teta bjež prema šumi. Bježala je, što su je noge nosile: sva se uzduvala trčeći i dahtala je: h, h, h, h, h. Kad je bila dosta daleko, pa je znala da je hrtovi neće dostići, poviče:

— Ej, vi! Zar se tako dočekuju rođaci koji vam dolaze u pohode?

— Ej, teto! odvrate hrtovi. Kad nam kaniš doći u pohode, javi nam prije da dozovemo i gospodara, neka opali koji put iz puške tebi u čast! Poštenjaci ne dolaze u pohode noću i ne traže nas u kokošinjcu!

P i l e i l i j a

»Teto lijo, teto lijo,
Sram te bilo,
Što si došla što li ti je
Na um palo
Ta zar mene da progutaš,
Pile malo!
Zar ne žališ mog života,
Mlađanoga!
Il ti, teto, nemaš srca,
Nemaš Boga?

Zmaj Jovan Jovanović

U p r e d v e č e r j e N i k o l j - d a n a

Uveče je dugo, nestrpljivo čeko,
Hoće li provirit kroz prozorska stakla
Iščekivan teško lik sijedog starca —
Al prozorska stakla nijesu se ni makla...

Čitao je knjigu punu lijepih slika.
Dugo mu se glavom vrzle stare bajke;
Kad odjekne korak, a on diže glavu,
Ali to je bio korak drage majke.

Spustila se noćca tajanstvena, tiha,
Napolju je tisuć sjajnih zvijezda sjalo.
Mrznula je zemlja i dok On je došo —
Majčino je gondže tvrdim snom već spalo.

Nasmjehnu se svetac i u košić segne:
»Evo, sinko, konjic, lopta, knjiga nova!«
Zalud krampus bijesan crven jezik plazi, —
Ne smije izustit pred svecem ni slova!

Zlatko Špoljar

Crtanje

Sv. Nikola i krampus. Djeca idu zimi u školu. Prosjaci.

Ručni rad

Ređanje drvaca: Peć.
Izrezivanje: Sv. Nikola i Krampus. Kapa i štap sv. Nikole.
Modelovanje: Peć. Čizme i cipele. Sv. Nikola i krampus.

Pjevanje

Na vodu je oklop pao
Kao šećer bijeli,
Da l' je čvrst već, klizat dali
Veće bi se smjeli?

O, već drži! Gle veselja
Klizat se bez pare —
A cipele baš su dobre
Pa leda ne kvare!

N. N. Pavić

Predvježbe za pisanje

Crtanje peći, biskupske kape, štapa (spirala).

Računanje

Oduzimanje: Na vješalici visi 10 šešira; 3 dječaka su uzela svoje šešire i otišla napolje. (10 — 3 = i redom dalje: 9 — 3 =, 8 — 3 = . . .) Drugi put: Iz X sela dolazi u školu 10 dječaka; danas 2 nijesu došla (10 — 2 =, 9 — 2 = . . . ; ustane, na pr., 10 dječaka; prebroji se, zatim učitelj dade znak dvojici da izađu iz klupe i veli: vi niste danas došli u školu). Na ploči se crta (šešir — kružić, dječak — potez), te što se oduzme, precrta se ili se izbriše. Učenici na klupama računaju kamenčićima ili štapićima. Napokon se računa po predodžbi, a operacije i rezultati se zapisuju brojkama. Napokon se računa i čistim brojevima.

Ne zaboravi d a b e z m a r l j i v o g i č e s t o g v j e ž b a n j a n e m a p r a v o g u s p j e h a u r a č u n s t v u! Ali kod vježbanja treba pronaći nove *stvarne* zadatke za računanje.

Gimnastika

Kako se hoda po prstima da nas ne čuje Krampus. Kako djeca skaču uvis od veselja kad nešto nađu u cipeli. (Odskakivanje). Kako se drva pile, kako se cijepaju. (Vježbe ruku).

Igra: Nikola, Krampus i djeca. Jedan biće sv. Nikola. Taj će dobiti na glavu kapu. Drugi je Krampus; nataknućemo mu rogove ili crveni jezik. Eto ih! Prvi dolazi sv. Nikola. Svi pred njim na koljena. Eto za njim i Krampusa. Bježite! Koga dostigne, biće on onda Krampus. Može se udesiti i spas, na pr. kakovo drvo, zid. Sv. Nikola ne mijenja u jednoj igri svoje uloge.

XIV NEDJELJA

Stvarno područje: P r i p r e m e z a B o ž i ć.

Pripreme za Božić. Mi smo na dan sv. Barbare posijali pšenicu u tanjur. Sad se već lijepo zazelenila. Na Božić stajaće na stolu. Naš tata pravi j a s l i c e koje ćemo metnuti pod božično drvce. Na trgu već se prodaju božična drca (jedan veli: borovi; ne, nisu to borovi, to su jele i omorike!).

Kraj naše škole rastu takva dva drveta. Učitelj: To su omorike. Ajde da jednu vidimo izbliza!

Omorika. Narasla je vrlo visoka (Jedan: Vidio sam, kad sam bio s tatom u šumi, još mnogo većih. Odanle ih dovoze k nama i prodaju za božična drvca). I baš su kao stvorene omorike za to. Zelene su i u zimi kad je sve drugo drveće bez lišća. Ni omorike nemaju ovakova široka lišća kao drugo drveće, kojemu u jeseni otpodne lišće, nego neke iglice. To je lišće usko i tanko, i poredalo se naokolo grančica. Bode. Grane su izrasle okolo debla, te su najdonje najšire, a prema vrhu sve uže i kraće. zato je čitavo drvo prema vrhu sve uže, sve se više zašiljuje. A deblo ravno im je kao svijeća i okruglo. I ono je pri korjenu deblje nego li pri vrhu, gdje se svršava tankom grančicom. (Netko će primjetiti: tamo stavljamo kod božićnoga drvca šiljak od stakla!)

Na Božić kitimo omoriku svječicama i drugim uresom, ali ima ona i sama svoj ures. To su češeri koji vise s grana. Lijepi su i okrugli, te imadu ljuske poredane poput crepova na krovu. (Mi ih pozlatimo, pa stavimo na božično drvce). Ispod ljusaka imadu sjemenke masne i mirišljive koje vole neke ptice, osobito zimi kad nema druge hrane. Pa i vjeverica rado se časti njima.

Nama je ipak omorika najmilija zato što nam daje najljepše božično drvce. Pa i ove klupe, na kojima sjedimo u školi, ponajviše su od omoričina drveta.

Klanje svinja. Još u ljetu zatvorili su je jadnicu u zatvor ni krivu ni dužnu. Hranili su je, siroticu, samo zato, da je onda zakolju. Ajdmo je vidjeti, kako joj je u tom zatvoru!

Zavirili smo u svinjac ili kotac. Svinja je malo izvirila napolje svojim malim očicama kao da nas pita: Što bi vi ovdje? Nosite li mi jesti? A onda je opet zaroktala kao da kaže: To je moj kotac! Tu vi nemate posla! A nama nije ni na kraj pameti da idemo k njoj, jer tamo strašno zaudara. Mi ćemo je promotriti izvana. Upravo su joj donijeli pomije i usuli u kopanju. Jela je lakomo i pri tom tako mljaskala da bi je čuo i susjed. I nogom je stala u kopanj — prava svinja! Kad se najela, opet se zavukla u slamu, i činilo se da je sada zadovoljna. A jadnica nije znala, što je skoro čeka!

Danas je svinja cvilila kod susjeda. Mi smo odmah znali, da su je zaklali. Došli smo onamo, i već je ležala u velikom koritu. Ofurili su je vrelom vodom i skidali su s nje čekinje. Sasma su je čisto ostrugali, te je bila bijela i čista kao nikad u svom životu, jer vele prljavcima da su »prljavi ko krme«. Dlaka joj se lako strugala, i skoro je sama otpadala.

I tada su je ovjesili na gvozden klin za noge, pa su joj rasporili trbuh i izvadili drob. Vidjeli smo crijeva, želudac, jetra, bubrege i slezena, a poslije pluća i srce. Crijeva će očistiti pa će ih nadjenuti isječenim mesom ili krvlju i rižom. To će biti k o b a s i c e masne. Mesnate kobasice sušiće u dimu. Vidjeli smo i s a l o. To će izrezati na komade i cvreti, pa će od toga biti m a s t i č v a r c i. A meso će također spremiti u dim, samo će ga prije staviti u salamuru da tamo nekoliko dana stoji. Po Božiću biće već suhih butina i rebara. Mi bi voljeli da su nam htjeli dati mjehur pa da ga naduvamo, ali je gospodar rekao da će iz njega načiniti duvankesu.

Odgoj. Budi čist i uredan! Time ćeš najbolje čuvati svoje zdravlje!

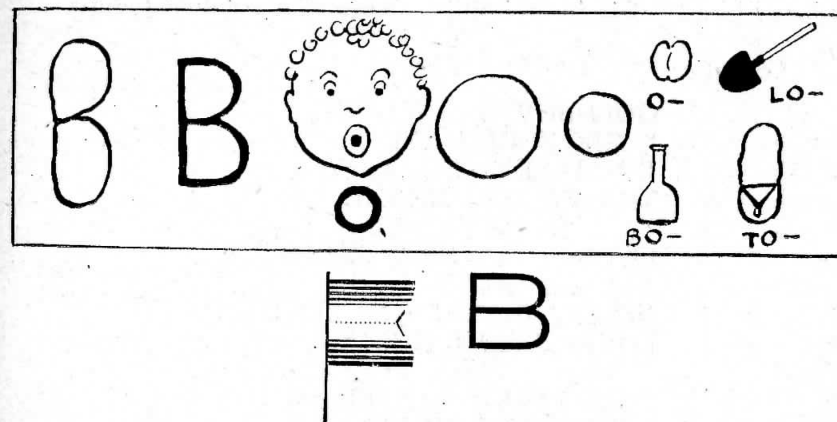
Čitanje i pisanje

Slova ove nedjelje: B, G, NJ (Б, Г, Њ).

B Glas »**b**«: Teško je naći glas »b« u prirodi izoliran. Možemo uzeti da tako voda vrije u velikom loncu ili kotlu gdje se kuha krompir. Djeci bi mogli pričati, na pr., ovakovu priču:

U jednom velikom loncu kuhali su se repa, krompir i grah. Isprva su šutjeli, no kad je voda počela vreti, začuje se neko b r b o t a n j e: **b b b.** (Ponoviti potonje!) To su se oni prepirali i nadmetali, ko je između njih najodličniji. Od njihove prepirke drhtao je i poklopac na loncu. »Mene je odnjihala zemlja u svom krilu!« reče krompir. »Ja sam lijepa i okrugla i sočna!« — na to će repa. »A ja sam cvao visoko na plotu divnim crvenim cvijetom i čitava me ljeta ljubilo sunce!« reče grah. Slušao ih je plamen, pa reče: »Svi ste vi jako odlični, a ipak ćete dospjeti — u svinjski želudac«.

Crtanje. *Izoliranje* glasa »**b**«. *Zamjećivanje:* Kad bubnjar udara u veliki bubanj, čuje se: b u m b u m b u m. Zvona zvone: B i m b o m b a m. Bob, bundeva, hljeb, baba itd. »**B**« nazovemo: b u b n j a r. *Sinteza:* B u b n j a j »**a**«... »**r**« (**br**... veli netko, »k a k o m i j e z i m a!«). Analiza jednostavnih riječi. *Oblik:* iz slike »b i č a«, »b i s a g a« ili b a r j a k a«. Pravi se iz gline; poređuje se sa **B**.

Na slagarnici: BOB, BUNDEVA, BIM BOM BAM, itd. Rečenice: BOB SE KUHA, i slične. I z m j e n j i v a n j e s l o v a: BOB — ROB — ZOB, BOB — BOR, BRAT — VRAT, BURE — JURE itd., BRAT — RAT.

Čitanje: BAKICA. IVO I MARA ODOŠE U POHODE BAKI. BILA JE TEŠKO BOLESNA. KAD SU BRATAC I SEKA UŠLI U SOBU, BAKA SE PROBUDILA. REKLA JE: VIDE TI MOJE DOBRE UNUČADI! BAKA SE OBRADOVALA ŠTO SU JE POHODILI. PRIČALA IM JE LIJEPU PRIČU. BRZO JE MORALA PRESTATI, JER JOJ JE PONESTALO DAHA. REKLA IM JE: HAJDETE SADA KUĆI I POZDRAVITE MAJKU!

Б Oblik slova Б izvede se iz slike »b r a v e« ili »b u n d e v e«. Poređuje se sa **B**.

G Do glasa »g« dođemo a n a l i z o m riječi »g o l u b«. Golubi guču »g u, g u . . .« *Zamjećivanje* u riječima: grlo, lug, drug, sluga . . . Glas »g« nazovemo »g a k a č«: g a č i »**a**« (kao guska!), »**u**« (kao golub!), itd. *Oblik* iz slike »g u s a l a« ili »g r i v n e« (u gradu!) Savija se iz žice ili se pravi iz gline. Poređuje se sa **C**.

Na slagarnici: GU GU (guče golub), GOLUB, GA GA (gače guska), GUSKA, itd. Rečenice: GOLUBOVI LETE, i slične. *Izmjenjivanje:* GREDA — KREDA, ROG — ROB, DRUG — DRUM itd.

Priča o tom kako su golubovi letjeli nad lugom, a onda je došao lovac i ubio im najmilijeg druga. Sada golubi tuguju.

Čitanje: GOLUBOVI

GOLUBOVI LETJELI SU
U CIK ZORE RANE
IZNAD SELA U LUGOVE
TRAŽEĆ SEBI HRANE.

LETJELI SU DUGO, DUGO
ISPOD MODROG NEBA
NE ZNAJUĆI, U TOM LUGU
LOVAC DA IH VREBA.

PUČE PUŠKA. GOLUBI SU
OSTALI BEZ DRUGA
POSRNUO, MRTAV PAO
SRED ZELENA LUGA.

Г *Oblik slova* »Г« iz slike »g r a n e« ili »g r a b a l j a. Poređuje se sa **T**.

NJ *Pripovijest o Vanji i svinjama.* Vanja tako se zvao mali svinjar, tjerao je svakog jutra svinje na pašu. Morao je paziti da ne odu u kvar. Voljele bi one da ih malo pusti na zasijanu njivu pa da ruju. Ali Vanja to nije dao, nego ih je zvao: N j n j . . . N e i d i t e n a n j i v u! A kad bi koja silom htjela u kvar, zagrozio bi joj se štapom.

Glas »nj« u riječima: njiva, njuška, vonj, panj . . .

Oblik ne treba tražiti, jer se »NJ« sastoji iz »N« i »J« Pazi da djeca ne čitaju »n-j«!

Na slagarnici: VANJA, NJIVA, VONJ, itd. Rečenice NJIVA JE ZASIJANA, i slične.

Čitanje: MALI SVINJAR

SVINJE MOJE STARE, MALE,
NE ZBIJAJTE SA MNOM ŠALE!
NE IDITE NA TU NJIVU
NI ZA GLAVU ŽIVU!

GDJEGOD VAŠA NJUŠKA NJUŠI,
ZA NJOME SE ŽITO SUŠI.
AKO KOJA SKRENE S PUTA —
LATIĆU SE PRUTA!

Њ Oblik izvesti iz H (sa svinjskim repom!). Poređuje se sa H.

Literarna građa:

Zagonetka: Kuha se i peče, a ipak se ne može pojesti. (Drvce na kobasici).

V i t a j e l a

Narodna

Vita je jela do neba,
Pustila grane do zemlje,
A biser grane osuo.
Kraj jele pala stazica,
Stazicom bratac hodio,
Za ruku seku vodio.
Dolijeće sivi sokole,
Krilima biser otruni
Sekici maloj u krioce.

Žena i prase

Narodna

Jedna žena čistila je kuću, pa nađe dukat.

— Šta da radim sa dukatom? — pomisli ona.

Razmisli, razmisli, pa najzad smisli. Ode i kupi jedno prase. Ali kada dođe do kućne ograde, prase nije htjelo u dvorište. Onda žena pozove u pomoć psa.

— Keriću, keriću, moj lepi keriću, ugrizi prase da uđe u dvorište, jer ovako do mraka mogu čekati, a ono neće te neće ući.

Ali pas odgovori: »Neću!«

Žena pozove u pomoć batinu:

— Batino, batinice, tanka moja pomoćnice, izlupaj psa; on neće da otvori usta da ugrize prase što neće u dvorište, jer ovako mogu do mraka čekati a ono neće te neće ući.

Ali batina odgovori: »Neću!«

Žena pozove u pomoć vatru:

— Vatro, vatrice, topla moja vatrice, izgori batinu; ona neće da izlupa psa što neće da ugrize prase, koje neće u dvorište, jer ovako mogu do mraka čekati, a ono neće te neće ući.

Ali vatra reče: »Neću!«

Žena pozove u pomoć vodu:

— Vodo, vodice, moja bistra vodice, ugasi vatru; ona neće da izgori batinu što neće da izlupa psa koji neće da ugrize prase što neće u dvorište, jer ovako mogu do mraka čekati, a ono neće te neće ući.

Ali voda reče: »Neću!«

Najzad se dosjeti žena i pozove u pomoć kasapina.*

On se nasmije pa uze vodu i ugasi vatru, uze batinu pa izlupa psa, onda izvuče svoj nož i pokaza ga prasetu.

— Ui-ui-ui! — zacika prace, pa brže bolje preskoči preko ograde u dvorište.

I tako žena uđe u kuću prije nego što je pao mrak.

Crtanje

Kako svinju hrane. Kobasice. Kako drvari sijeku omorike.

* Mesar.

Ručni rad

Izrezivanje: Kobasice. Omorika.
Modelovanje: Kobasice. Češer.

Pjevanje

I med njima tankovita jela.
Bori rasli gore u visinu,
Zaklanjali tankovitu jelu
Od oluje i sjevera ljuta,
Te joj grane uvijek se zelene.
To ne bila dva bora zelena,

Nit je bila tankovita jela,
Već to bila dva brata rođena
I međ njima seka jedinica.
Braća seku svoju zaklanjala
Od zavisti i od zlobe ljudske,
Te joj grane vazda se zelene.

Predvježbe za pisanje

Kobasice vise. Omorike u šumi.

Računanje

Stvarno: Na omoričinoj grani visi 10 češera; vjetar strese 4, koliko je ostalo? (Slično: 9 — 4 = , 8 — 4 = itd.). Drugi put: Na tavanu visi 10 kobasica; mama skuha 5 kobasica; koliko je ostalo? (9 — 5 = , 8 — 5 = . . .). U šumi raste 10 mladih jela; odsjekli su 6; koliko je ostalo? Itd. Slično: 10 — 7 = , 9 — 7 = . . . ; 10 — 8 = , 9 — 8 = . . . , 10 — 9 =

Kod računanja upotrebiti štapiće (češeri mogu biti i pravi), ili drugo koje pomoćno sredstvo, crtati, i napokon računati po predodžbi. Čisti brojevi u vezi s pisanjem.

Računske priče. Ivica i Mladen išli su u šumu da dovezu jele za božićno drvce. Šumar im je dao 10 jela; 2 su zadržali za sebe, koliko je ostalo u saonicama? 3 su odvezli u crkvu; koliko je sada ostalo? Itd. Slične priče mogu se češće zadavati.

Gimnastika

Kako se u šumi jele njišu na vjetru. Kako se sruše. Kako drvari sijeku jele. Kako drvari pile jele.

XV NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: B o ž i ć.

(Božićna nedjelja obično je krnja, zato je materijal manji).

Na trgu. Ljudi se žure, da za vremena nakupuju sve što im treba za Božić. Kupuju božićna drvca i nakit za njih (u gradu). Iz šume su već dovezeli božićno drvce, pripremaju ruže iz papira, lančiće, itd. (Na selu). Kupuju i druge stvari po dućanima, jer na Božić ne smije da se na ničemu oskudijeva.

U školi. Učili smo pjevati božićnu pjesmicu. Sviđaju nam se takove pjesme. I crtali smo nakit za božićno drvce i jaslice. Bila je i školska svečanost s predstavom. Poslije toga su dijelili darove siromašnim učenicima.

Kod kuće. Sve miriše od kolača što ih peče majka. Zaklaće i purana. Mi pečemo pečenicu pa imamo dosta kroz cijele svetke. Kuća se redi i čisti. I haljine se peru i uređuju, jer na Božić treba da bude svatko što ljepše odjeven.

U crkvi. Danas su dovezli dva velika božićna drvca za crkvu. Sa svake strane žrtvenika staviće po jedno i uresiti nakitom. Kod pokrajnog oltara metnuće jaslice. Tako je bilo i prošle godine.

Rođendan Nj. Vel. Kralja. Juče smo imali š k o l s k u s v e č a n o s t, jer je bio rođendan našega Kralja. Škola je bila okićena. Jedeni su pjevali, drugi su govorili lijepe pjesmice o Kralju, a mi smo vježbali sokolsku vježbu sa zastavicama. Sve su zastavice bile modro-bijelo-crvene. Na svršetku smo kliknuli: Živio jugoslavenski Kralj Aleksandar Prvi Karađorđević!

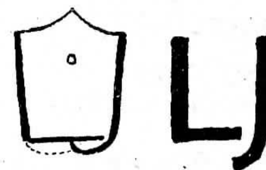
Odgoj. Ljubi svoga Kralja! Kralj se mnogo brine za školsku djecu!

Čuvaj zdravlje! Budi soko! Vježbanjem bićeš jači i zdraviji!

Čitanje i pisanje

Slova ove nedjelje: LJ, Đ, Dž (Љ, Ђ, Џ).

LJ Glas »**lj**« analizom riječi »l j u l j a« (tj. zipka, bešika). *Zamječivanje* u riječima ljiljan, Ljerka, polje, Veljko, učitelj, itd. *Sinteza* već ne zadaje nikakovih poteškoća; učitelj jednostavno veli: izgovori skupa »lj-a«. Oblik se može izvesti iz slike »l j u l j e«, ali ni to već nije potrebno, jer će djeca čitati analogno prema »**nj**«. Poredi se sa **NJ**.

Na slagarnici: LJULJA, LJERKA, UČITELJ. Rečenice: UČITELJ UČI DJECU, i slično.

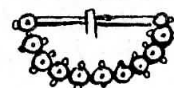
Čitanje: LJULJANKA

LJULJO MOJA, LJULJAJ
MALOG RADOVANA!
MNOGO IMA NOĆI
JOŠ DO BIJELA DANA!

PAJI, BUJI, ČEDO,
MALI RADOVANE!
MOJ LJILJANE BIJELI,
O LJEPOTO, LANE!

Љ Kao u latinici **LJ**.

Đ *Do glasa* »**đ**« dođemo analizom riječi »đ a k«. *Zamjećivanje* u riječima: Đuro, Đoka, Đorđe, đeram, đerdan, vođ, itd. *Oblik slova* »**Đ**«: iz *slike đerdana*«, a i poznat je otprije od slova »**D**«, s kojim se i poređuje.

Na slagarnici: ĐAK, ĐURO, ĐERDAN, ĐERAM, ĐOKA.

Čitanje: ĐACI

ODLIČNI SU ĐACI
MARA, ĐORĐE, STEVO,
A NAŠEGA IVE
BAŠ KOD PLOČE EVO!

UČITELJ IH HVALI,
RODITELJI VOLE,
I SVI NJIMA VELE
DA SU DIKA ŠKOLE.

SVAKOG VIĐAŠ ČESTO
KAKO KNJIGU ŠTIJE:
RĐAVO, DABOME,
ĐAČE TAKVO NIJE!

Ђ Kao u latinici. Oblik prema slovu Ћ, s kojim se poređuje.

DŽ Analizom iz riječi »d ž a m i j a«. *Zamjećivanje* u riječima: hodža, feredža, handžar, dženet.

Na slagarnici: DŽAMIJA, HODŽA, DŽENET.

Џ Oblik iz slike »d ž e p a«. Poređuje se sa Ц.

F *Analizom* iz riječi »f e s«. Možemo ga naći i u prirodi: kad se svijeća gasi, čuje se »f«. *Zamjećivanje* u riječima frula, fenjer, oficir, feredža, itd. *Oblik:* iz slike *fenjera.*

Ф Kao u latinici. Oblik iz slike »fenjera«. Ф

Na slagarnici: FES FEREDŽA, FRULA, itd.

Čitanje: DŽAFER

DOŠAO U ŠKOLU NOVI UČENIK. ZOVE SE DŽAFER. IVO GA UPITA:

— JESI LI TI, DŽAFERE, TURČIN?

— JOK, VELI DŽAFER. JA I NE ZNAM TURSKI. U NAŠEM SELU ZNAO JE SAMO HODŽA TURSKI.

— A KO JE TO HODŽA?

— HODŽA NAS UČI NAŠU VJERU U DŽAMIJI.

— KAKVU TO KAPU NOSIŠ, DŽAFERE? — UPITA GA MARA.

— TO JE FES! U NAS MUŠKARCI NOSE FESOVE, A ŽENE FEREDŽU PREKO LICA.

— SAD NAS IMA TRIJU VJERA U ŠKOLI, I OPET SE SVI SLAŽEMO, JER SMO JEDNE KRVI I JEZIKA! — REČE IVO.

Otprilike do polovice decembra svršiće se ovaj materijal, dakle pred Božić. Do Božića se djeca vježbaju u čitanju i crtanju slova.

Literarna građa:

Božićna pjesma

Narodna

Što se sjaje u selu malenu?
Il svijetli na prozore sunce,
Il čobani požar prižegnuli,
Il djevojke boščaluke vezu?
Ne svijetli na prozore sunce,
Ni čobani požar prižegnuli,
Nit djevojke boščaluke vezu,
Već se sjaju tri božićna dana
Što su došla selu u pohode.
Prvi danak donio veselje;
Drugi danak donio darove,
Svuda hodi i svakog dariva;
Treći danak zdravlje donosio —
Nek je selo zdravo i veselo.

Božić

Narodna

Božić, Božić bata,
Nosi kitu zlata
Da pozlati vrata —
Sve od boja do boja
I svu kuću do krova.
U Božića tri nožića:
Jednim reže česnicu,
Drugim reže pečenicu,
Trećim reže kobasicu.

Bježala je Božja Majka

Narodna

Bježala je Božja Majka
Niz goricu, niz vodicu,
Hrista vodi za ručicu,
Susrete je drvo jela;
Jela joj se uklonila,
Granama se poklonila,
Al besjedi Božja majka:
»Svijetla bila, drvo jelo,
Sva se ljeti zelenila,
A zimi se pozlatila!«

Ide Božić

Ide Božić... nosi
zelene borove
u seoske kuće,
u bijele dvorove.
Na boru zvijezda
velika se blista,
topla, draga ljubav
dobroga nam Hrista.
Ona svuda danas
svijetlo razastira,
i svakomu nosi
po grančicu mira.

Bogumil Toni

Prva žrtva

One noći kad se u Betlehemu mali Isus rodio, vladala je u cijeloj Svetoj Zemlji velika studen. Ledeni dah zimnjega vjetra prošao je preko puste, kamene goleti i zaustavio se pred samom štalicom. Dobra majka, puna ljubavi, ovijala je maloga Isusa u pelene brižno, a oko jaslica skupile se sve životinje koje su bile u štalici. Vlažnim i toplim svojim gubicama one su grijale prostu slamu na kojoj je ležao Spasitelj svijeta,snivajući slatke nebeske sne. Nad ležajem Njegovim tiho su lebdjeli anđeli, pjevajući mu u slavu. Svuda u šir i dalj razlijegala se sveta pjesma anđeoska, tako da je doprla i do pastira koji su bili sa stadom u polju. Pa i jedan od anđela koji su bili s Isusom, poleti k njima i javi im što se dogodilo. Oni odmah puste ovce i pođu onamo otkud se čulo pjevanje. Sve su ostavili. I ovce svoje i stvari i pastirske štapove. Ponesoše sa sobom jedino frule koje su im bile za zabavu u dokolici. Opojeni skladnom pjesmom anđela, oni su došli u samu štalicu i tamo se pokloniše malome Isusu. No kako je tu bilo hladno, jer je sa sviju strana vjetar duvao, reče jedan od njih:

— Braćo, nije li malom Isusu ovdje zima? Ajde da napravimo vatru!

— Imaš pravo, rekoše drugi. Ova je štalica stara i na po porušena, pa nije ni čudo da je tako hladno.

Tada skupiše iverja i granja da načine vatru. Ali kako je to sve bilo vlažno, nije moglo da se zapali.

— Što da činimo? — reče jedan. Nigdje tu na daleko i široko nema nikakve suhe grančice, a malom je Isusu zima. Kako ćemo do vatre?

I svi zašute ožalošćeni.

— Ah! — dosjeti se najednom najmlađi od njih. Ja znam!

Svi ga pogledaše u čudu. Nisu mogli da se doume što misli učiniti.

Tada on uzme svoju pastirsku frulu i stade je lomiti na komadiće sve sitnije i sitnije.

— To je stara frula, govorio je. Drvo je u nje suho pa će dobro gorjeti. Eto začas vatre!

Oni su ga svi promatrali sa zadivljenjem. Znali su da ima od sviju najbolju i najfiniju frulu, u koju se dalo tako lijepo prebirati. Bilo im je na čudo što nije ama baš nikakve žalosti pokazivao za njom.

Dok su oni o svemu tome razmišljali, dotle je on već frulu pocijepao i napravio od njezinih finih treščica hrpu, sasvim je lako zapalio i na vatru polagao ostalo granje i drvlje. Za

čas se grančice zapucketale i plamen liznuo visoko. Ne prođe dugo i već je svima bilo toplo.

Anđeli zapjevaše tada ponovo još ljepše. Zapanjeno slušali su ih pastiri dugo i dugo... Kad najednom oni se svi pomakoše, povadiše frule i staviše ih na usta. Tiho, tiho, lagano vinula se pjesma pastirska. Tako slatko i tako nježno odmnijevali su zvuci pastirskih frula kao da sitne kapljice tople proljetne kiše padaju po cvijeću. Na svim licima sjala je sreća.

Samo jedan jedini stvor u ovoj štalici bio je tužan i žalostan. A i nije teško pogoditi tko bi to bio. Osamljen stajao je u kutu najmlađi pastir i gledao zamišljeno preda se. Je li mu žao bilo frule? Ah! Nije zato. Nego ražalostio se što i on sada ne može da zaigra u slavu malome Isusu. Nema čime. Oh, poželio je u sebi, kad bi mogao grlom svojim zapjevati kao frula! Ili bilo čime! Ali tu nije bilo pomoći i on se ražalosti jako.

U taj čas dođe nad njegovo lice anđeo jedan i reče mu:

— Idi pa uzmi iz ležaja maloga Isusa dvije slamke i metni ih u usta. Vidjećeš, što će se dogoditi.

On pogleda anđela začuđeno, ali se ipak približi tada k Spasitelju, uzme dvije slamčice i postavi ih na usta. Taj tren pretvore se ove slamčice u prekrasnu dvostruku frulu kakve nijedan pastir nije imao. A kako je istom svirala! Ništa se on nije mučio. Ništa nije duvao. Ona je svirala sama. Divni anđeoski zvukovi ove čudnovate frule zatrepere tiho i toplo kroz noć. Zapjevaše cijevi fruline kao dvije srebrozvučne ptice rajske.

Tada dijete Isus otvori svoje dobre, drage oči nebeske i nasmješi se milo — tako da se na licima sviju koji su bili prisutni pokazao divan bljesak nebeske sreće i blaženstva u liku sjajnoga vijenca svetačkoga...

*

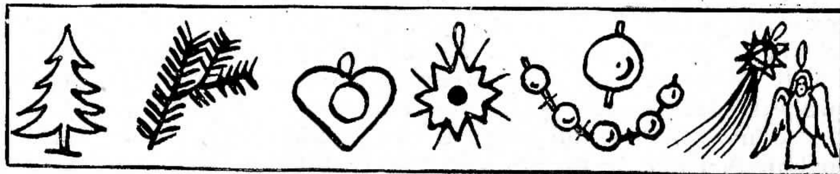
Taj vijenac svetački nije silazio s lica ovih siromašnih i dobrih pastira za cijeloga života njihova. Zato su bili uvijek sretni, sretni.

No najsretniji je od njih bio svakako najmlađi pastir koji je prvi od ljudi prinesao žrtvu malome Isusu. Imao je sada najljepšu najfiniju frulu koja je svirala sama. Njezini su zvuci bili prekrasni, a najljepše su zvučali samo jedan dan u godini. A znate kada? Na dan rođenja Hristova. Tko bi je tada slušao, osjetio bi takvu toplinu u grudima, kao da su ga same ruke božje obujmile i usne božje poljubile u čelo.

Zvonimir Petek

Crtanje

Nakit za božićno drvce. Natrgu ili u dućanu gdje se prodaje nakit za božićno drvce. Djeca voze jelu iz šume.

Pjevanje

Lagano Travnikom ravnim

Anđeo došo pa je reko njima:
»Veliku radost javljam vama svima:

Pođite sa mnom kuda zvijezda vodi,
Prostoj na slami Spasitelj se rodi.«

Pošli pastiri k djetešcu u štali
Kleknuli pred njim pa se moliti stali.

Radost je vedra s očiju im sjala,
Usta su sama pjesmu zapjevala:

Pojte nebesa, zemlja i svi ljudi:
Slava i dika Spasitelju budi!

Dragutin M. Domjanić

Ručni rad

Izrađuju se lančići, košarice i slično što mogu izraditi djeca I godišta.

*

Ostalo — ponavljanje i vježbanje ranije preduzetoga, u koliko dopušta vrijeme.

XVI NEDJELJA

Božićni praznici*

XVII NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: P o s l i j e B o ž i ć a (Božić, Nova godina, Bogojavljenje).

Kako sam proveo Božić: a) *Na Badnjak.* Već na Tucin-dan pekla je majka kolače i gibanicu, ali na Badnjak, t. j. na dan prije Božića, imala je još mnogo posla. No mi smo nestrpljivo čekali kad će da se smrkne. Čim je došlo veče (negdje i prije), počeli smo kititi božićno drvce. (Kako se to radi? Djeca sama opisuju.) Otac je uređivao jaslice Odakle je božićno drvce. Kakvo je to drvo. Zašto se baš uzima jela, omorika ili bor (jer je i u zimi zelena). Kad je bilo sve gotovo, izađosmo mi djeca napolje, a otac i majka ostadoše sami u sobi. Mi smo čekali pred vratima, i na dani znak zvoncem uđosmo u sobu. Kakovih li je tu bilo divota! Božićno drvce bilo je sve u svjetlosti, jer su na njemu gorjele svječice, a otac je zapalio i nekoliko prskalica. I jaslice pod božićnim drvcem bile su sjajno rasvijetljene. Pod drvcem bili su i darovi: igračke... Tada smo razdragani zajedno s roditeljima zapjevali divnu božićnu pjesmu: Narodi nam se Kralj nebeski... (Roždestvo...«)

Tko sve ima u jaslicama? Zašto?

b) *Ponoćka.* Poslije toga veselili smo se i pjevali božićne pjesme. Otac nam je rekao, da će s nama na ponoćku. Krenuli smo ranije, da možemo u crkvu. Tada dođe u crkvu toliko svijeta, da svi ne mogu da stanu u crkvu. I doista, odasvud su grnuli ljudi u skupinama. Svi su se veselili i pjevali. A kad su zazvonila sva zvona i svećenik unišao pred žrtvenik, zagrmile su orgulje i iz nebrojeno mnogo grla zaorile su lijepe božićne pjesme. I u crkvi bilo je božićno drvce ,lijepo iskićeno, a kod jednog su žrtvenika bile postavljene jaslice — »Betlehem,« samo mnogo veće negoli naše.

c) *Božić.* Na sam Božić išao je svaki kršćanin u crkvu. Svi su bili vedra lica i svečano odjeveni. Znanci i prijatelji pozdravljali su se kod susreta pozdravom: Čestit Božić! (Hristos se rodi!) Neki su se i darivali rumenom jabukom »božićni-

* Kod katolika; kod pravoslavnih biće to XVIII nedjelja. Tu, dakle, treba izmjeniti.

com.« Drugi dan po Božiću slavi se sv. Stjepan mučenik. Mi smo djeca znatiželjno čekali ujutro p o l o ž a j n i k a. Otac ga je posuo žitom, a on je zaželio našem domu svega dobra u izobilju. Ponudili smo ga kolačima, mesom i pićem. I mi smo

na te dane imali obilat ručak: bilo je mesa i svakojakih kolača.

B i l j e š k a. U različitim krajevima različiti su običaji, pa treba da se u školi prema tome radi.

Nova godina. Osmi dan po Božiću bila je *Nova godina*. Mnogi su je čekali kao na Badnjak ponoćku. Bilo je to na Silvestrovo. Kad je ura odbila o ponoći dvanaest sati, svi su zapjevali pjesmu: Narodi nam se... a onda su jedan drugome zaželjeli mnogo sreće u Novoj godini. Onima, koji su daleko od nas, zaželjeli smo sretnu Novu godinu poštanskom kartom. Što sve ima naslikano na takovoj karti? (Tako će se obraditi u gradu.)

(U gradu i na selu.) Na zid smo izvjesili novi ***kalendar***. On broji dane. Juče, na Novu godinu otkinuli smo prvi listić: za prvi dan u godini pisalo je »1« i to crvenim slovima, jer je to svetak (praznik). Danas piše »2«, ali crnim slovima. To je drugi dan u mjesecu. Koliko godina ima mjeseci. Koliko dana ima jedna sedmica (nedjelja, tjedan — posljednje je kajkavska riječ). Kako se zovu dani u nedjelji. Kada se radi, a kad se ne radi.

I *ura* pokazuje, kako vrijeme prolazi. Ona broji sate. Kakovih sve ura ima: velikih, malih, džepnih, zidnih, budilica, ura na tornju, električna ura. Kazaljke, brojčanik. Što tjera kazaljke. Kako ura odbija sate. Što djeca i ljudi rade u određene sate. Tko pravi ure.

Bogojavljenje. Juče je također bila jedna od božićnih svetkovina: Spomen na tri Mudraca s istoka koji su se došli pokloniti djetetu Isusu. Vidjeli smo ih u jaslicama kako jašu na bijelcima. Nosili su darove. Dovela ih je čudnovata zvijezda. Otac je rekao, da su S v e t a T r i k r a l j a jahali na bijelcima; mislio je pri tom na snijeg koji je sada već jako zapao. Naši drugovi, koji su pravoslavne vjere, slave sada Božić. Mi smo im zaželjeli sretne blagdane riječima: »Hristos se rodi!« Neki dječaci išli su okolo s krunama na glavi kao sv. Tri kralja (»betlemaši,« vertepari«).

Odgoj. Upotrebi korisno vrijeme! Uči dok si mlad, jer vrijeme brzo prolazi!

Materinji jezik

Čitanje. Vježba se čitanje lakših riječi i jednostavnih rečenica. Čitanje pjesmica i pričica iz Početnice ili Bukvara (o Božiću, prvom snijegu i Snjegoviću). Nastojati treba da učenici svaku riječ čitaju, po mogućnosti, simultano, tj. na je-

damput, a ne na slogove. Vježbanje se provodi tako, da učitelj pojedine riječi (kod razgovora iz stvarnog područja) napiše na tablu (na pr. BOŽIĆ, NOVA GODINA, URA, SNIJEG. . .), a učenici čitaju (pojedince i u zboru).

Literarna građa:

Zagonetke: Ide, a nogu nema; kuca, a srca nema. (Sat). Danju, noću lupa, kuca, teše, a nikad ne jede. (Sat). U srebrnoj zdjeličici dvanaest zlatnih jabučica, u svakoj jabučici po četiri rupice, a u svakoj rupici po sedam koštica. (Godina, mjeseci, sedmice i dani).

Poslovice. Dužan je i na Božić tužan.

Mali brata

Dočepo se brata
Očevoga sata,
A sat je od zlata
Pa ima i vrata, —
Ala je to lepo!
A na uvo kad ga metne,
Tad se čuje neka zveka,
Sat govori: Tika taka!
Brata misli: Hoće mleka. —
Ala je to mudro!

Zalio ga slatkim mlekom
Nekoliko puti,
Brata misli: Sat se najo
Pa sad zato ćuti. —
Al se razumemo!
I satić i brata
Sad su puni obadva;
Obadvoje sada ćute,
A kad dođe tata —
Ala biće gužve!

Zmaj-Jovan Jovanović

Čestitka kasapinu* Toši

Obučena lepo gospođica Gica
Spremila je kitu lepih ljubičica,
I evo je jutros kako žurno hita
Kasapinu Toši Božić da čestita.
Predaće mu poklon kao prijatelju
I kazaće glasno svoju skromnu želju:

»Gospodine Tošo, primi ovo cveće,
Tebi prasci žele napretka i sreće;
Ali odsad budi i ti nama bolji
Pa praščića malih za Božić ne kolji!

Mlađinac

* **Kasapin = mesar.**

Tri mudraca

Hvalio se sat koji je stajao na zidu i upravo odbijao dvanaest sati:

— Ima li itko pametniji od mene? Eto, u svako doba kazaću ti, koje je doba dana.

Slušao ga kalendar koji su prije nekoliko dana pribili na zid ispod sata, pa htjede da on bude još pametniji, i reče:

— Ti, dragoviću, brojiš samo sate u jednom danu, a ja znadem sve dane u godini, pa i to, kakav je svetac kojega dana. Ja sam, dakle, pametniji!

— A ja znam i ono, što je davno bilo! — javi se knjiga iz đačke torbe!

Slušalo ih đače koje je upravo pisalo svoju zadaću, pa ih ukori:

— Što se toliko naduvate! Ti sate znaš nešto samo onda kada te navinu, a drukčije šutiš kao riba. Ti opet kalendaru što si stariji, sve manje znaš, a na Staru godinu, kada ti otkinu i posljednji list, zaboraviš sve. A ti knjigo možeš da pričaš nešto samo onda kad ja nešto iz tebe čitam.

Zlatko Špoljar

Ura

Ura ide tika — taka,
Svako jutro budi đaka:
Ajde, sad se brzo preni
I u školu hitro kreni!

A kad bude dvanaest sati,
Opet ću te, đače, zvati!
Ajde sada brzo kući,
Dok su masni žganci vrući!

Crtanje

Što sam najljepše doživio na Božić? Ura budilica, džepna ura, zidna ura. Sv. Tri kralja (»betlemaši«, »vertepari«).

Ručni rad

Izrezivanje. Ura (zidna i džepna). Zvijezda koja je dovela sv. Tri kralja.

Basteliranje. Ura (iz tanjeg kartona, kazaljke iz debljeg kartona, tako da se mogu micati). Izrezivanje karata dopisnica iz otpadaka kakova kartona.

Pjevanje

Narodna pjesma k Novom ljetu:

Do-bar dan go-spo-dar, Bog vam do-bre go- ste da.

I od Boga i od nas rodila vam pšenica
I vinova lozica. Pred kućom vam zelen bor,
A na boru vrani konj, na konjiću sinak vaš,
Oko sinka zlatan pâs, na glavi mu kapica,
Na kapici ptičica, ona lijepo pjeva vam:
Ona lijepo pjeva vam: Dobro ljeto Bog vam daj!

Bilješke. Sličnih obrednih pjesmica naći će se u mnogim krajevima.

Predvježbe za pisanje

Nakit za božićno drvce: kugle, zvijezde, zvonca itd. (nizovi). Ure .Kako se miču kazaljke na uri.

Računanje

Množenje brojem 2, 3, 4, 5. Kao priprava za množenje uzima se pribrajanje broja 2, 3, 4 do 10, a zatim ritmičko brojenje. Na pr. ovako: Djeca idu poslije praznika opet u školu i iz škole. Idu lijepo u redu po 2. Postavićemo u red 10 učenika, tako da idu po 2. Brojte ih! $2 + 2 = 4$, $2 + 2 + 2 = 6$). Brojte onog s lijeve strane uvijek glasnije, ovako: 1, **2**; 3, **4**; 5, **6**; 7, **8**; 9, **10**. Brojite ih po 2! (2, 4, 6...) Sada slijede pitanja: Koliko ih ima u prvom redu? (2). Koliko je puta to po 2? (Jedamput po dva). Koliko ih ima u prvom i drugom redu? (4). Koliko puta po 2, itd. Djeca slažu na klupi »učenike« kako idu u redu, tako da za svakog učenika uzmu po jedan štapić, broje i kazuju, koliko je to puta po 2. Može se i crtati jednostavnim potezima, a najposlije računaju djeca i po predodžbi. Kod množenja brojem »2« uzećemo i pojam »par«. Računat se može i s drugim predmetima kojih ima po 2; na pr. čarape, cipele, zatim ruke, oči... Za *množenje brojem »3«* treba također naći zgodnu stvarnu podlogu; na pr.: Zima je. Treba se dobro ogrnuti! Treba zakopčati kapute. Koliko imaš dugmeta

na kaputu? Evo, ovaj ima 3! I Milan ima 3! Koliko imadu obojica zajedno? Itd. Za *množenje brojem »4«:* Sada u zimi volimo boraviti u toploj sobi. Čvrsto zatvorimo prozore! Koliko imadu prozori na seoskim kućicama stakala? Po 4. Koliko na dvije kućice? Crtati! Slagati iz štapića! *Za »5«:* Djeca se grudaju! Na jednoj strani ih ima 5, a na drugoj isto toliko.

Na tabli i u bilježnice zabilježe se operacije i rezultati ovako:

● ● $1 \times 2 = 2$

● ● / ● ● } $2 \times 2 = 4$

● ● / ● ● / ● ● } $3 \times 2 = 6$ itd.

Na sličan način mogu se i *crtati* kugle, zvijezde, ure... i uz njih zabilježiti operacije i rezultati:

[* * *] 1×3 ZVIJEZDE = 3 ZVIJEZDE

[* * * / * * *] 2×3 ZVIJEZDE = 6 ZVIJEZDA

Velimo: Trgovac je imao u kutiji u jednom redu 3 zvijezde; u 2 reda 2×3 zvijezde. Itd.

Gimnastika

Navijanje zidne ure: Kruženje pruženom rukom pred sobom; najprije desnom, onda lijevom. Ura je na zidu; treba skočiti na stolicu: Skakanje na sjedalicu klupe i to tako, da se rukama odupre o klupu. Kako stoje kazaljke na uri: 12 sati — ruku pruži uvis; devet sati — ruke strance; šest sati — ruke dolje!

Slično i druge vježbe.

XVIII NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: Zimske radosti i zimske nevolje

Snijeg. Sada ga ima posvuda! Krovovi su svi bijeli, a putevi tako zatrpani, da smo jutros jedva došli do škole. Nije ni čudo, kad je već sinoć počeo da pada i onda je padalo (»snje-

žilo«) cijelu noć. A skoro smo i zakasnili u školu, jer smo se putem grudali. Baš je bilo veselo! Poslije škole, kad svršimo zadaću, opet ćemo nastaviti! Ne smeta što prsti malo ozebu; malo ih nataremo snijegom, pa se opet ugriju. Nekoji su počeli lizati snijeg; tata mi je rekao da to nije zdravo, jer se lako čovjek prehladi. Snijeg je vrlo studen; zato ne valja ići bos po snijegu, kako neka djeca na selu to čine.

Sanjkanje. Čuj, što to zvoni na ulici! Idu saonice. Kako se lijepo skližu, jer je snijeg sklizak. I mi ćemo se sklizati na malim saonicama. I to je lijepo i veselo!

Snjegović. Pod odmorom pravili smo na dvorištu Snjegovića! Brzo smo načinili trup, glavu, ruke. Stavili smo i stari lonac na glavu mjesto kape, a u ruke dali smo mu staru metlu mjesto štapa. Oči smo mu udubli i u udubinu stavili dva komadića ugljena, a žuta mrkva bila mu je nos. Usta smo mu označili komadićem opeke (cigle), i bio je vidjeti kao pravi čovjek. Onda smo mu zapjevali:

Snjegoviću, dragoviću, stoj, stoj, stoj!
Snjegoviću, bjelkoviću, nikog se ne boj!

I nije se bojao nikoga, pa ni gruda kojima smo ga gađali, ma da mu je netko grudom odbio kapu! Baš je bio smiješan, i od srca smo mu se nasmijali!

Slika za opisivanje: Snjegović

Gladne ptičice u zimi. Pod naše prozore dolijeću ptičice i cvrkuću. To one mole hrane, jer su gladne. Snijeg im je za-

trpao svu hranu; do sjutra biće još i gore, jer i opet sniježi. Već je sve drveće bijelo od snijega! Kako će to biti ujutro divno, ako sunce grane! Mi se tome veselimo, ali ptičice su žalosne. Da im olakšamo život, stavili smo u onu kućicu u dvorištu mrvica. I po cesti, kud je bilo prtina, nasuli smo mrvica. Gledali smo kroz prozor, što će sad one. Došle su i jele su one mrvice! Baš nam je drago što smo siroticama pomogli! A one će nam za uzvrat u ljetu pjevati i tamaniti štetne gusjenice sa voća! Nekoje ptice već i poznamo: sjenice, ševe, krunčice i vrepce. I vrane, pa i svrake su dolijetale blizu naših kuća.

Prosjaci. Ima i siromašnih ljudi koji nam dolaze u kuće da prose. To su p r o s j a c i. Nemaju kuće, ne mogu raditi, nemaju nikoga da im pomogne, i moraju ići da prose. Teško je to kucati na tuđa vrata, ali nužda ih tjera! Kad im ne bi nitko dao milostinje, umrli bi od gladi i zime. (Moj otac je dao prosjaku cipele, moja mama dala mu je kaput, mi smo mu dali hljeba . . .). Dobri ljudi imadu srca za sirotinju, pa im daju milostinju.

Odgoj. Ne zaboravi u zimi dragih naših ptičica!

Čuvaj zdravlje! Ne idi bos na snijeg! Ne liži snijeg! Navuci kaput kad ideš iz sobe na ulicu.

Materinji jezik

Čitanje riječi u kojima dolazi: a) k o n z o n a t + v o k a l + k o n z o n a t (obu*v*en — *bos*, *dan* i *noć*, *ćuk* i *kos*, ka*put* i *šešir*, itd.); b) k o n z o n a n t + k o n z o n a n t + v o k a l, i to ove skupine: **s** + j, k, l, m, n, p, r, t, v; **z** + l, m, n, r, v, b, d, g, j; **c** + j, r, v; č + l, v; š, ž + konz. (snijeg, zvijezda . . .).

Literarna građa:

Zagonetka. Bijela marama sve polje prekrila, samo vijugavicu ne može. (Snijeg i potok).

Poslovice. Na snijegu svaka zvjerka pokaže svoj trag. Zima je rogata.

S n j e ž a n a

(Ruska narodna priča)

Živio seljak Ivo sa ženom Marijom, pa nijesu imali od srca poroda. Mnogo su se toga radi žalostili, ali što oni mogu? Bog je tako htio!

Dođe jednom zima, a snijeg zagruva do koljena. Izmile djeca na cestu da se sigraju, a starci ih kroz prozor promatraju. Djeca su trčala, grudala se, i najposlije su počela graditi čovjeka od snijega. Gledali ih starci, pa će najposlije Ivan: »Hajde, Marijo, da i mi sebi načinimo Snjegovića!« Marija se razveseli i reče: »Čemu da si načinimo Snjegovića? Načinimo si rađe od snijega dijete, kad nam Bog nije dao od srca poroda!« — »Pravo veliš!« — reč Ivan, uzme šubaru i iziđe napolje s Marijom.

Načine oni sebi dijete od snijega s ručicama, nožicama, glavicom i očicama — sve kako treba. Prođe netko mimo, zazove im Boga u pomoć i upita: »A što vi to radite?« — Pa eto vidiš!« — odgovori Ivan. »Snježanu!« — »Snježanu? E, pa Bog vam bio u pomoć!« — »Hvala!« — rekoše, a prolaznik ode.

Rade oni tako, kad li se najednom pričini Ivanu da iz snijega proviruju modre očice, pa i usne kao da su se zarumenile. »Gospode, što je to?« — reče Ivan i prekrsti se. A dijete od snijega već miče glavicom, ručicama i nožicama kao dijete u pelenicama.

— Ah, Ivane, dragi Ivane!« — usklikne radosno Marija. »Evo nam Gospod poslao dijete!« I zagrli Marija Snježanu, a to s nje popadao sav snijeg i ona postađe tako krasna djevojčica, pa tako mila! Starci samo da ne obezume od radosti. Pograbe dijete, pa bjež' u kuću!

Raste Snježana iz dana u dan, postaje sve veća, sve ljepša, sve milija i pametnija. Bijela je kao snijeg, pletenice joj sežu do pojasa, a očice ima modre kao lan. Radovala se starica i govorila Ivanu: »Gledaj, Ivane, kakovu nam je radost Bog poslao pod stare dane!« A Ivan samo uzdahne: »Hvala Bogu!«

Došlo je proljeće. Zazelenila se trava, procvalo je cvijeće, zapjevala je ševa. Zaigraju djevojke kolo i pjevaju, a Snježana sve nekako tužna.

— »Što ti je, dijete moje?« pitala bi je često Marija. »Zar si bolesna? Što si mi tako nevesela? A Snježana bi joj svakiput odgovorila da joj nije ništa.

Nesta i posljednjeg snijega, a Snježana sve žalosnija. Napustila je i svoje družice, djevojke iz sela, s kojima se u zimi tako rado sigrala. Podjedno je bježala od sunca i krila se u sjenu. Najvoljela je da se zapljuskuje vodom iz studena izvora pod vrbom. Voljela je samo sjenu, hlad i hladnu kišu: tada bi postajala veselija. A kad bi se nad zemlju nadvili tamni, strašni oblaci, pa iz njih provalila tuča (gràd), Snježana bi kliktala od radosti kao da biserje pada. »Kako je to divno!« — klicala bi.

A kad bi pripeklo sunce i rastalilo led, plakala bi Snježana kao rođena sestrica za bratom.

Mine i proljeće i dođe Ivanj-dan. Dođu djevojčice iz sela i zamole babu da pusti Snježanu s njima. Marija je lijepo opremi, poljubi je i reče: »Ajde, dijete moje, pa se malo razveseli s družicama, a vi mi, djevojčice, čuvajte golubicu«. »Hoćemo, hoćemo!« hoćemo!« viknuše one i odvedoše Snježanu u gaj. Brale su tamo cvijeće, plele vijence i pjevale pjesmice, a Snježana neprestano s njima. Kad dođe večer, nalože vatru od suhe trave i suharaka, okite se vijencima, postave u red sve jedna iza druge, postave Snježanu posljednju pa joj rekoše: »Gledaj, kako mi trčimo, tako i ti za nama ne zaostaj!« Zapjevaše ivanjsku pjesmu, pa skok! preko vatre. Najednom začuju iza sebe: jao! Pune se straha okrenu, no nema nikoga. Pogledaju jedna drugu, a to nema Snježane. — »Biće da se sakrila, nevoljica mala«, rekoše pa je stanu tražiti, ali nje nema te nema. »Da nije kući pobjegla«, sjeti se jedna, ali Snježane ni kod kuće nema. Traže danas, traže sjutra, ali nje nema pa nema.

Tugovali su za njom starci i plakali. Često bi starica odlazila u gaj i dozivala Snježanu: »Jao, Snježano, jao golubice!« Pričinilo bi se starici kao da se Snježana odziva: »Jao!« ali Snježane nema pa nema!

Da je nije divlja zvjerka odvukla u šumu ili ptica grabilica odnijela k sinjemu moru? Nije! Snježana je poletjela za družicama i htjela da skoči preko vatre, ali se rasplinula kao vodena para i poletjela u vis kao tanan oblačak — poletjela u nebeske visine...

Oprezni Ivica

Jedne večeri legne mali Ivo u krevet s cipelama na nogama. »Što je to, Ivice?« — upita ga seka Jelica. »Tko je to vidio, da se leži u cipelama? Kakvi će biti jastuci?« — »Ej seko!« — reče Ivica. »Da ti znaš što sam prošle noći snivao, ne bi me korila. Snivam ti ja da trčim bos po snijegu. Noge me zebu, u-u-uh! Još i sada ršćem kad se toga sjetim. Pa da mi se to više ne dogodi, lego sam eto u cipelama!«

Sjenica u zimi

Cincelele, cincelele!
Grane se od snijega bijele!
Crni nama dan osvanu:
Snijeg pokrio našu hranu!

Cincelele, cincelele!
Gdje su ljudi da udijele
Nama koju mrvu hljeba?
Ta zar nama mnogo treba?

Cincelele, cincelele!
Djeca tamo se vesele!
Grudaju se, a nas jadne
Ostaviše ptice gladne!

Zlatko Špoljar.

Slijepac

Slijepac stari pokraj crkve
dobre ljude glasno moli:
»Smilujte se, nemam ništa
do li ovaj život goli!«

Prošli su ga mnogi ljudi
što imadu kuće, polja;
da po džepu traže pare,
nije ih baš bila volja.

A sirotan neki idući
kraj starca je ondje stao,
posljednji je dinar danas
ovom slijepcu jadnom dao.

Bogumil Toni

Zimski dani

Snijeg pao, i od mraza
Zamrznula svaka staza.
Vrijeme ružno

Oko praga ptice stoje:
»Bacite nam zrno koje!«....
Pište tužno.

V. Vilimanović

Na sanjkanju

Mali Jova
s pet drugova
u jurnjavi
huku pravi:
saonice im lete

ko na juriš čete!
Sve se s puta njima sklanja,
gledaju ih djeca manja:
baš divno je to na brijegu
voziti se sad po snijegu!...

Iz »Našeg lista«

Crtanje

Djeca se grudaju. Djeca se sanjkaju. Prosjak. Ptičice traže hranu; jedno dijete baca im mrvice. Ilustrovanje priče.

Ručni rad

Izrezivanje. Snjegović. Peć.
Sastavljanje drvaca. Saonice.
Modelovanje Snjegovića iz snijega.

Pjevanje

Snjegović

Ne prebrzo

Mjesto kape evo daj
Lonac mu na glavu,
U usta mu zaturi
I cigaru pravu.

Pa gle momka kome grud
Od veselja puca,
Ali samo dok mu stud
U obraze kuca.

Zato nema srca taj,
Srce toplost širi,
A njemu je vatra smrt,
I sunce što viri.

N. N. Pavić

Računanje

Djelenje brojem 2, 3, 4, 5. Brojem 2: Djeca se grudaju. Ima ih 10, 8, 6... Razdijelili su se na dvoje. (Može se pozvati toliko učenika i jedan ih podijeli u dvije grupe.) (Rad na klupi sa štapićima koji označuju djecu. Koliko ih sada ima na svakoj strani? 10 : 2 =; 8 : 2 =; 6 : 2 =...)

Brojem 3: Djeca su grudajući se ogladnjela. Majka dade trojici 3, 6. 9 jabuka; koliko je dobio svaki? Isto se crta i potezom se rastavi na 3 dijela. Računa se i kamenčićima na klupi. (9 : 3 =; 6 : 3 =). Slično *sa 4 i sa 5.*

Mjerenje brojem 2, 3, 4, 5. Majka šije djeci košulje da im ne bude zima. Ima 10 m platna, a za jednu košulju treba 2 m, koliko će košulja sašiti? (2 u 10, 8, 6...) Ovdje se djeca upoznaju s jedinicom za mjerenje — metrom. Pri tom mjere školsku sobu, prozor, klupu... Slično se uvede i *novac,* na pr. pernica stoji 3 d; koliko ćeš pernica dobiti za 9, 6, 3 d? Slično za mjerenje brojem 4, 5.

Kod vježbanja i ponavljanja vazda traži nove motive!

Predvježbe za pisanje

Snjegović. Saonice. Prevrnute saonice.

Vježbanje u crtanju svih slova. Evo ih:

A B C Ć Č D
Đ DŽ E F G
H I J K L LJ
N M O P R S
Š T U V Z Ž

Tip jednostavne inicijale

Gimnastika

Igre. Grudanje. Gađanje grudama snijega u lonac koji se postavi Snjegoviću na glavu.

Kako ptice skakuću (skakanje na obje noge).

XIX I XX NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: D a n i n o ć. M j e s e č e v e m i j e n e

Dan i noć u zimi. Kad smo u jeseni dolazili ujutro u školu, bilo je sunce već visoko na nebu. O Božiću i sada moramo u školu tek što je svanulo, i jedva što podveče stignemo kući, već je noć. Sad je noć vrlo dugačka, a dan kratak.

Mjesec i zvijezde. Kad se uveče smrači, djeca rado zavirkuju kroz prozor napolje. Tada se napolju pale u kućama svjetiljke, a na nebu se pojavljuju *zvijezde* jedna za drugom. Najljepše uveče sjaji zvijezda *Večernjica.* I ujutro jedna zvijezda lijepo sjaji: to je *Danica.* Tata nam je rekao da je to jedna te ista zvijezda. Ima bezbrojno mnogo zvjezdica na nebu, a među njima se šeta *mjesec* kao pastir među stadom. Mjesec je mnogo veći od njih. Višeput je sličan srpu ili slovu C, a višeput je velik, okrugao i žut kao zrela bundeva. Nama se čini i kao debela glava s nosom, ustima i očima (netko će možda primjetiti: tako ga crtaju u kalendaru!) To su neke mrlje po njemu!

Mjesečeve mijene. Već mjesec dana motrimo kako se mjesec mijenja. (Učitelj je još o Novoj godini djecu upozorio na to. Djeca to čine kod kuće, a u školi, od zgode do zgode referiraju). Najprije bio je okrugao i pun (»pun mjesec«, »u š t a p«), zatim sve manji dok ga nije polovicu nestalo i napokon se zašiljio s obje strane kao srp ili kao slovo C te se jedne noći nije vidio (»m l a đ a k«). Doskora se opet pojavio i vidjeli smo ga ujutro kao obrnuto slovo C. Otada je opet rastao, te će se opet skoro posvema ispuniti. (Crta se!)

Mjesec i sunce. Poređuje se mjesec i sunce po obliku svjetlosti, toploti, itd.

Zimske noći i zimska jutra. Mjesec i zvijezde vidimo noću samo onda kad je posvema v e d r o. Tada je u zimi i vrlo studeno, a ujutro, ako nema snijega, sva je trava bijela; velimo da je pao *mraz (slana).* Tada se i naši prozori okite ledenim zimskim cvijećem. I drveće je neki dan osvanulo u bjelini — kao da je procvalo; po njemu se uhvatilo *inje.*

Redari i noćni stražari. Mi noć prospavamo, ali ima ko i najljuće zimske noći probdije na ulici. To su *redari* (u gradu, *noćni stražari* na selu). Oni se brinu da možemo u miru spavati: da se ne dogodi požar i da nas tko ne okrade. Imade i drugih ljudi koji noću ne spavaju nego danju, jer moraju raditi (pekari).

Životinje koje noću bdiju. I *pas* čuje svu noć; čujemo ga često kako na nekoga laje. On čuva našu kuću. Gdjekojiput laje i na mjesec. *Mačka* noću hvata miševe. *Ćuk* također noću bdije i lovi miševe. Nije čudo što te životinje danju spavaju, jer cijelu noć probdiju.

Odgoj. Djeca treba da noću spavaju!

Čuvaj zdravlje! Ne uči noću, jer se time kvare oči.

Materinji jezik

Čitanje skupina: k, h, g, d, t, b, p, v, + konzonant, te čitanje skupina od 3 konzonanta (**str**ažar, zi**msk**o cvijeće...).

Priprema za čitanje slova u 2 prostora: SUNCE, MJESEC

Prelaz na čitanje malih štampanih slova: a) Čitanje malih slova koja su p o s v e s l i č n a v e l i k i m a: **C c, Č č, Ć ć, J j, K k, P p, S s, Š š, V v, Z z, Ž ž; I i; U u, O o.** Riječi za čitanje su imena učenika iz razreda: Živko, Vučko, Božo, Gojko, Tošo, Joza ili Joso, Rajko, Ivo, Jovo, Mića, Vaso. Poslije toga izvedemo još i **A** mali **a,** ib **E e** (Pavao, Pajo, Aca Pepo).

b) Čitanje malih slova koja su djelomično slična velikima, te se dadu, s nekim preinakama, izvesti iz velikih: **B b, H h, L l, Lj lj, M m, N n,R r** (Imena djevojčica: Danica, Cvijeta, Bosiljka, Vjera, Dobrosava, Tihomila, Katica, Stana, Slavica, Milica, Desanka, Smiljka...).

Sva se slova uvode postepeno; zato moramo načiniti prije toga plan i odrediti za svaki dan po nekoliko slova.

Bilješka. Kod *ćirilice* stvar je mnogo jednostavnija, jer su tamo sva slova, osim a, e, б, potpuno jednaka velikima (vidi str. 40).

Pisanje (»štampanje«) lakših riječi, u kojima dolaze preduzeta mala slova. (Najprije se mogu sastaviti na slagarnici, a onda prepisati; poslije i po diktatu).

Kad se piše veliko početno slovo: Ustanovi se da se sva i m e n a pišu velikim početnim slovom. Poslije: da se svi n a p i s i u početnici pišu velikim početnim slovom.

Bilješka. U ovim nedjeljama svraćamo čitanju malih štampanih slova veliku pažnju, zato ćemo uzeti više vremena za čitanje negoli obično.

Literarna građa:

Zagonetka: Puno rešeto lješnika, a među njima jedan orah (Mjesec i zvijezde).

Poslovica: Mjesec ne haje što pas na nj laje.

Sladičar iz grada

Pozvala lisica psa u šumu na večeru da se izmire i učine kraj svome neprijateljstvu, koje im je — reče — kao vrlo blizim rođacima na sramotu pred poštenim svijetom. Prevari se pas, stara dobričina, i povjerovavši lisici napusti uveče gospodarevo dvorište pa pođe na urečeno mjesto u šumi, gdje ga dočeka lija kraj nekoga panja. Iza veselih pozdravnih riječi i pomirbenih cjelova, ona mu reče:

»Striče, ostaviću vas nekoliko časaka samog, jer moram pred sladičara iz grada, u kojega sam naručila večeru za nas...«

»Samo ti, teto, pođi«, odgovori pas, »ja ću te rado pričekati...«

Lukava lija otrča po tom što je brže mogla iz šume pa upravi preko polja k dvorištu psetova gazde, provali u kokošinjac i poklavši perad odnese je svu u nekoliko navrata u svoj šumski stan.

Kad se vratila k psu, opazi da je čekajući večeru zadrijemao; ona ga prodrma i pokaza mu nad brdom vršak mjeseca koji je upravo izlazio, te reče:

»Gle medenjaka što ga sladičar nosi za nas u svom košiću; idem preda nj da mu ga pomognem ponijeti; sad ćemo biti tu...«

Ludi se pas zagleda u izlazeći mjesec i veseleći se slasnom i obilnom zalogaju što ga doskora čeka, oblizivao si gubicu tako dugo dok nije uvidio kako je teško nasamaren od stare one varalice; ona je dotle sahranila svoju kožu na mjestu sigurnom od njegovih zubi...

Ujutro je gospodar kako valja nagradio psa za iščezle ko koši, i taj, kad ugleda mjesec, vazda se sjeća svoje večere u šumi, pa stoga i laje na nj...

Josip Cvrtila

Zvijezde

Kolo vode jasne zvijezde
Po nebeskom modrom krugu.
Kolo vode, tiho hode,
Da zemljicu ne probude:

Zemljica se umorila
Od nožica koje hode,
Od ručica koje rade,
Od srdaca koja biju.

Petar Preradović

Evo cara!...

Uđe djed u sobu, a djeca još spavaju: On vikne: »Ustajte! Evo cara! Zar da vas zatekne u postelji?«

Skoče djeca. Protrljaju oči i kažu: »Gdje je? Gdje je?«

»Tu je. Tek što nije stigao. Brzo, brzo, biće sramota da vas zatekne neobučene!« — veli djed.

Djeca brzo ustanu pa se sapunom umiju, pa se očešljaju, pa se obuku, pa iziđu u dvorište. Kad tamo — a ono svi bili spremni da dočekaju cara. Svi su bili na nogama: i koke i mace i ovce i krave i svi.

»Hoće li skoro doći?« — upitaju djeca.

»Eto ga! Gledajte, kako se od njegove krune sija po vrhu brijega! Sad će se pomoliti!« — reče djed.

Djeca gledaju. Na istoku iza brijega pojavi se sjajna pruga.

»Eto ga car! Gledajte!« — vikne djed.

Maca spusti šapu što ju je lizala. Pijetao kukurijekne. Kao da su htjeli reći: »Dobro došao! Dobro došao, care!« — A iza brijega pokaza se sjajna lopta.

»Sunce, Sunce!« — kliknu sva djeca.

»A gdje je car?«

»Pa to je car. Tko otjera mrak i lijenost, taj je najsilniji na svijetu!« — odgovori djed.

Iz Nazor-Bosančeve Čitanke

Ženidba mjesečeva

Narodna

Raduje se zvijezda Danica —
Ženi brata sjajnoga Mjeseca,
Isprosila munju od oblaka.
Ona kupi kićene svatove:
Kuma kumi Boga jedinoga,
A prikumka svetoga Jovana,
Starog svata svetoga Nikolu,
A djevera apostola Petra,
Prvog svata svetog Panteliju,
Jenđibulu Ognjenu Mariju,
Kočijaša svetoga Iliju.
Kad ih stala darivati darom,
Kumu daje nebeske visine,
A prikumku te zimne cičine,
Starom svatu vode i brodove,
A djeveru te ljetne vrućine,
Prvom svatu tri sjajne svijeće,
Jenđibuli onaj oganj živi,
Kočijašu strijele i gromove.

Crtanje

Djeca gledaju mjesec i zvijezde. Mjesec i zvijezde. Redari ili noćni stražari u noći. Pas laje na mjesec.

Ručni rad

Izrezivanje: Mjesec i zvijezde. Mjesečeve mijene.

Pjevanje

Rodno je nebo zvjezdama

Umjereno

Puno je polje ovcama,
Ovce mi čuva ovčare,
Njemu je ime Radoje.
Radoje ima frulicu,
Svira nam lijepu pjesmicu.

Predvježbe za pisanje

Mjesec (uštap, mlađak), sunce. Zvijezde. (Sve u jednom potezu).

Računanje

Ponavljanje i učvršćivanje dosad preduzetih operacija u krugu brojeva 1—10. Vježbanje u vezi sa građom početne stvarne i životne obuke.

Brojanje od 10—20; broje se, na pr., zvijezde što ih je učitelj nacrtao na ploči, grude snijega, itd. Upotrebi se i računaljka. Pisanje brojeva od 10—20.

Gimnastika

Kako djeca miču rukama i nogama kad im je zima.

Igra »mačke i miša«.

XXI I XXII NEDJELJA

Stvarno područje: Zimski dani i večeri u domu

Što rade roditelji i ukućani zimi. Majka radi kroz dan svoje obične poslove: sprema ručak i večeru; brine se za živad i krmke da ne ostanu gladni; otprema djecu u školu; prede ili tke... (Na selu; u gradu, prema prilikama, uređuje sobe, šije...). Otac se brine za blago da ga uredi, nahrani i napoji; ide u šumu po drva; popravlja oruđe... (U gradu: Ide u ured i vraća se o podne i uveče). Ukućani (starija braća i sestre, sluge i službenice) u svemu pomažu ocu i majci.

Uveče poslije večere skupimo se svi u sobi. Mi djeca okupimo se najradije oko tople peći gdje se djevojčice igraju lutkom, a mi dječaci konjicem i drugim igračkama. (Meni je mama načinila lutku iz krpa — ima i ruke; meni je tata načinio iz drva konjica... Djeca će o takvim i sličnim stvarima izvješćivati). Višeputa i zapjevamo koju lijepu pjesmicu što smo je naučili u školi ili čuli od druge djece. (Ko zna koju pjesmicu? Koja ti se najviše sviđa? Zašto? Pri tom učitelj proučava što djeca vole pjevati i dobiva direktivu za daljnji rad). Višeput se igramo koju igru, te bude i vriske. Roditelji nas onda opomenu da budemo tiši. (Ko zna koju igru? Mi se igramo često skrivača, jer se onda lako sakriti, pošto svjetiljka ne daje onako jaku svjetlost kao po danu sunce).

Mama često šije ili krpi kod stola. Otac onda čita kakovu knjigu ili novine. (Moj tata ne vidi dobro, ima slabe oči, pa natakne naočari. I ja sam ih kušao nataknuti, ali sam još slabije vidio. Oči su mi suzile. Pouka za zdravlje. Ne stavljaj naočari na oči, jer se time kvare oči!) Mi se rado primaknemo majci i nožicama (škarama) izrezujemo papir. (Što tko umije i voli izrezivati?) Pišemo i zadaću ili čitamo iz početnice. Stariji brat čita iz čitanke; on već umije lijepo čitati. Roditelji nas zapitkuju, što smo taj dan radili u školi, a mi im pričamo. (Mene pita tata, jesam li se s kim potukao, i uvijek me kori toga radi!)

Baka nam često priča priče. Ona zna mnogo priča o vilama, vješticama, zmajevima, kraljeviću Marku... I otac nam gdjekoji puta čita iz knjige koju lijepu priču. Tada smo svi tiho. (Ko zna koju priču? Koja ti se priča najviše sviđa?) Višeput rješavamo i zagonetke. (Moj djed zna mnogo zagonetaka. Često se svi muče dok pogode). Tako nam prođe veče. Onda se spremimo u krevet, pomolimo se Bogu i zaspimo. (Ja zaspim višeput već kod stola kad baka priča).

Bolest u kući. Danas N-a nema u školi. Što mu je? Obolio je! Lako je sad u zimi oboljeti! Koji su već bili bolesni ove zime? (Izvješćivanje).

Bio sam juče kod N-a. Leži u krevetu. I l i j e č n i k (ljekar) je već bio kod njega. Veli da ima vrućinu, ali da bolest nije opasna. Samo treba da još nekoliko dana leži. Liječnik mu je propisao i lijek na neku dugačku cedulju. To su odnijeli u ljekarnu i odanle su donijeli bočicu s lijekom. Na bočici bila je prilijepljena cedulja, na kojoj je pisalo, kako se lijek uzima. (I moja je mama bolesna. I ona ima nekoliko takovih bočica. Moj brat je dobio praške. Bili su u papirićima i vrlo su gorki, veli brat). Liječnik je rekao, da N-u metnu hladne obloge na čelo. I doista, čelo mu je vruće kao da gori. (I ja sam već dobio hladne obloge. Kako to hladi! A mene je mama još i pokrila da se dobro uznojim kad sam senahladio . . .).

Bolesnika treba i pohoditi, ako je teže bolestan. Leži cio dan u krevetu, pa mu je milo kad tko dođe. To ga razveseli, i tada mu je lakše.

Kojeg bolesnika ne smijemo pohoditi? Onoga koji ima takovu bolest, koja lako prijeđe na drugoga. To je priljepčiva (zarazna) bolest.

Kad je bolesnik u kući, brinu se ukućani vazda da bude soba topla. Često moraju bdjeti čitavu noć i paliti svijetlo.

Svjetiljka. Uveče bi sjedjeli u mraku kad ne bi imali svjetiljke. (Mi imademo električno svijetlo, mi plin, mi petrolejsku svjetiljku). Opis svjetiljke (lampe): Staklena k u g l a u koju majka nalije petroleja. Nožicama odreže s t i j e n j, jer drukčije ne gori »ravno« i dimi se. Stijenj viri iz razrezane žute limene k a p i c e i može se nekim šarafom (v i j k o m) pomicati gore-dolje. Ispod kapice nalazi se neka rešetka. Čemu je to? (Učitelj upali svjetiljku i zastre rešetku prstima: dimi se. Djeca će se dosjetiti da onuda ulazi uzduh). Zatim stavi gore t u l j a c od stakla; tada istom svjetiljka gori jasno. Tuljac majka očisti krpom, nataknutom na štapić, da bude sasvim proziran. Višeput se i polupa. U svjetiljci gori kao i u peći. Što kod peći zamjenjuje tuljac? (Dimnjak). Što svjetiljka dulje gori, biva sve manje petroleja. Svjetiljka je nasađena (obično) na s t a l k u ili n o z i. (Naša visi na stropu). Kakova još ima posvjeta? (Svijeća, opis svijeće — nasađena je u svjećnjak; električna žarulja; plinska svjetiljka). Koji je posvjet najjasniji i najbolji?

Peć. Razgovor se može početi ovom zagonetkom: U ljetu je i ne gledaju, a zimi svi je grle; što je to? Naročito vole djeca da se skupe oko peći kad premrznu napolju, igrajući se na ciči. Tko još voli da sjedi kraj peći? (Maca — ona tamo prede pređu koju nitko ne vidi; i garov rado leži kraj peći; baka koja je stara pa joj treba toplote).

Kakvih sve ima peći (zemljanih i gvozdenih). Opis! Naša školska peć sva je od gvožđa. Ima vrata kroz koja se loži drvima i ugljenom. Ispod ovih većih vrata su vratašca kroz koja se vadi pepeo. Pepeo pada iz gornje veće rupe kroz rešetku u donju, manju rupu, u limenu kutiju, koja se lako izvuče i isprazni. Kod kuće u zemljanoj peći nema takove kutije, već se iz donje rupe izgrne žaračem na lopaticu, pa se tako odstrani. Iz peći vodi limena cijev u dimnjak kuda odlazi dim napolje.

U peći ne gori vazda jednako. Suha drva jače gore od sirovih. Katkada tako naglo gore, da se čuje praskanje i pucketanje, naročito, kad su donja vratašca otvorena. To je stoga, što onuda ulazi uzduh. Ako se ta vratašca zatvore, odmah potiše gori.

Gvozdena peć brzo se ugrije (kao na pr. ova naša u školi), ali i brzo ohladi. Zemljana peć polako se ugrije, ali se polako i ohlađuje; ona dugo drži toplinu, pa je stoga bolja za grijanje stanova od gvozdene.

Dimnjačar (odžačar). U našu školsku sobu ušao je malo prije dimnjačar da očisti peć. Nosio je neku četku, pričvršćenu na dugačku, debelu žicu, nekakav strugač i gvozdenu kuglu. Sve mu to treba za čišćenje dimnjaka i peći. Cijevi naše peći jednostavno je otvorio tako da je skinuo limeni poklopac, pa ih je onda turio u njih četku i isprašio čađu. Bila je to crna prašina. Jasno je, da naposlijetku mora biti vas crn, jer mu se čađa uhvati i po odijelu i po licu. No u dimnjaku treba da tu čađu višeput struže strugačem. Čuli smo ga, kako je malo prije tamo strugao. Gdjekad pusti i onu gvozdenu kuglu u dimnjak. Lijepo ga je vidjeti onako crna kad hoda po krovu prekritom snijegom. Dimnjačarski zanat nije lak, jer treba da se penje i navrh krova kad ustreba, a i naguta se gdjekad dima.

Odgoj. Pomozi roditeljima i ukućanima u poslu. Ne rugaj se dimnjačaru zato što je crn, jer on čestito i teško zarađuje svoj svagdanji hljeb. Ne igraj se vatrom ni žigicama!

Čuvaj zdravlje! Svoje zadaće piši, po mogućnosti, za dana, jer rad kod svjetiljke kvari oči.

Materinji jezik

a) *Čitanje*. Vježbe u čitanju velikih i malih slova. Obrađuju se posebno skupine: konz. + konz. + vok. + konz. i obratno (zmaj, djed, brat; bolest, liječnik; svijetnjak, posvjet; dimnjak, ugljen, uzduh, itd), zatim skupine od 3 konzonanta (svjetlost, zdravlje, strugač, itd.). Kombiniraju se *kraće rečenice* od 2 ili 3 riječi; mogu se i *diktirati:* Dimnjačar čisti dimnjak. On je crn. Djeca se boje dimnjačara. Ustanovi se, da se na početku rečenice piše veliko početno slovo, a na kraju da se stavlja točka.

Literarna građa:

Zagonetke. Gvozden čiča u budžaku (kutu) reži. (Peć).

Gvozden djeda iz budžaka (kuta) gleda, žeravicu ije (=jede) pa se na nas smije, kroz čibuk mu crni dim se vije. (Peć i dimnjak).

Tko vazda guta, a nikad nije sit? (Peć).

Jedva se majka rodi, a sin joj već po krovu skače. (Vatra i dim).

Poslovice. Tko se jednom opeče, i na mrzlo puše.

Tko se dima ne nadimi, ni vatre se ne nagrije.

Starac djedo

I ja sam, djeco, bio mlad,
Al gdje je, gdje je to već sad
I moj je obraz bio drag,
A pogled mio, živ i blag.
I moj glas bješe zvonak, čist,
Što dršće sada ko slab list.
A korak moj i čvrst i mlad,
Ko neka suha sad je vlat.
I prem to bješe, na to sve
Sad teško je i sjećanje.

N. N. Pavić

Djedo priča

Kraj ognjišta djeca sama
Potprla se ručicama,
Mramorkome zamuknula —
Muha bi se zujat čula
Samo katkad suza sine,
Il se časkom uzdah vine, —
Tek sobicom glas romoni:
Djedo priča ... Šute oni ...
On unučad razgovara
U doba ih vodeć stara.
Na velje ih vodi gore
I na ono sinje more;
U gradove one bijele,
U narode zemlje cijele:
U ljute ih vodi boje
Kazujuć im rane svoje.
A unučad njeg'va šuti,
Al joj duša, duša ćuti;
Ponosom je obuzeta:
»Puno l' djedo prođe svijeta!«

Josip Milaković

Dimnjačar

Kroz dimnjake crne,
Po krovu se verem,
Kao »krampus« crn sam
Ko da se ne perem!
Nikoga ne diram,
Nikom zla ne činim,
Već od zore rane
Za svoj hljeb se kinim.

Djeca me se boje,
A baš ne znam, rašta,
Što od mene stvara,
Prebujna im mašta!
Brinem se za ljude
Da ih zlo ne satre:
Dimnjak čisteć kući,
Čuvam ih od vatre!

Zlatko Špoljar

Zdravlje i bolest

Narodna

Konj zelenko rosnu travu pase,
Za čas pase, za dva prisluškuje,
Gdje djevojka 'vako Boga moli:
»Daj mi, Bože da sačuvam zdravlje!
Volim zdrava po gori hoditi,
Glog zobati, s lista vodu piti,
Studen kamen pod glavu metati
No bolesna po dvoru šetati,
Šećer jesti, u svili spavati.«

Bolesna beba

Ah, danas mi teška
Tuga Branku mori:
Bolna leži beba,
Sva j' u vatri, gori!
A Branka će dotle
Moliti se Bogu:
Nek na zdravu opet
Postavi je nogu.

Od vrućine strašne
Znoj joj curkom curi.
Velim: sva baš leži
U temperaturi.
Doktor već je došo —
Sin susjedov Krešo;
Kraj visoke škole
Mnogoput je prešo.

Liječnika bome
Brzo treba zvati,
Neka bolnoj bebi
Opet zdravlje vrati.
Namrštio čelo,
Zažmuriv na oko,
I toplomjer turi
Pod ruku duboko.

A onda će mudro
Kao liječnik stari:
»Ovakova bolest —
To su teške stvari!

Tu doista treba
Znanja i vještine
Dok se za tu bolest
Nađu medicine.

Eto opet ima
Trideset i devet;
Ne smije ni na čas
Ostaviti krevet.

Na glavu joj treba
Mrzli oblog stavit,
Brzo ćemo tada
Ozdravljenje slavit!«

Zlatko Špoljar

Bolesna lutka

Lutka je male Danice bolesna, problijedila je kao krpa.

Danica uzme lončić, u lončić vodice, u vodicu ječmena, u ječam zrnce soli. »Na ti, lutko, kašice!« — A lutka: »Neću. Nije na vatri kuhano.«

Danica uzme brašno, napravi tijesto i izmijesi pogačicu. »Na ti, lutko, pogačica!« — A lutka: Neću. Nije u peći pečeno.«

Danica pobra bob i grašak, metne u tavicu i ulije kaplju masti. »Na ti, lutko, varivo!« — A lutka: »Neću. Nije na ognju vareno.«

Rastuži se Danica. No brat joj Stanko uzme crvene paprike i stane trti lutki obraze. Lutka kihne i njeno se lice zacrveni kao jagoda. A Danica klikne: »Stanko, nema do tebe doktora!«

Iz Nazor-Bosančeve Čitanke

Uz bolesnu majku

Majka je bila bolesna. Njezina mala Milica vidjela je na stolu u čaši lijek pa upitala: »Što je to?« — »To je nešto gorko što moram piti da ozdravim«, odgovori majka.

Tada reče Milica: »Majko, daj da ja to ispijem pa da ozdraviš.«

Majci orosiše suze blijedo lice i zagrli dijete svoje.

Iz Čajkovčeve Čitanke

Djeci se može pričati i koja priča (gatke i bajke) o Ivici i Marici, o čudnovatom pijetlu, o čarobnoj travci itd.*

Crtanje

Kod stola uveče. Kraj peći. Djedo (baka) priča. Dimnjačar se vere po krovu kuće. Ivica se boji dimnjačara. Ivica leži bolestan (liječnik i majka kraj postelje, bočice s ljekarijama na stolu).

Ručni rad

Modelovanje Dimnjak (odžak) i odžačar (kombinira se sa žicom).

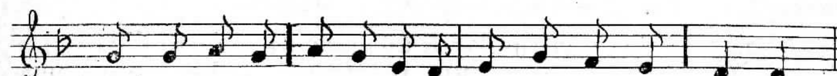
Pjevanje

Golub je obolio

Lagano

Go-lub je o - bo - li - o, ko će da ga l'je - či?

Dru - go - vi ga ža - le kru-to po - sve su bez r'je - či.

* Iz kojegod zbirke priča. Jeftino izdanje, sa 13 vrlo lijepih narodnih priča, jest: Zlatko Špoljar: Narodne pripovijetke. Stoji d 6.—, a knjiga je izašla u nakladi »Škola i dom«.

Javio se Živko Vrapčić
Da je liječnik stari
I da lijek čudotvorni
Umije da vari.

Kraj goluba svaki dan
Važno se je sjeo,
Kuruzu što bješe pred njim,
Marljivo je jeo.

Uvidješe golubi
Kako vrabac liječi,
I da mu je od liječenja
Vlastit stomak preči.

Potjeraše liječnika,
Što svima dojadi,
Bolesnik bi drukčije
Umro još od gladi.

Bogumil Toni

Predvježbe za pisanje

Vježba se na tabli i na pločicama. Pri tom je važno v e z a n j e p o j e d i n i h e l e m e n a t a.

Računanje

Uveče djeca broje novac koji su uštedjela. (Razgovor o novcu: komadi po 1 d, 2 d; papirnati novac po 10 d). Svaki slaže hrpicu pred sobom tako, da najprije postavi 10 komada po 1 d jedan na drugi. To je 10 d. Taj »stupić« od 10 komada po 1 d vrijedi isto toliko, koliko vrijedi i papirnati novac od 10 d. (Radi se na stolu pravim novcem, a učenici na klupama postavljaju »dinare«, što su ih sami izrezali iz kartona od starih kutija). Milan, Ivo, Mara.... prištedjeli su 1, 2... 9, 10 d više. To e postaviti kraj onoga stupića i pribrojiti. (10+1= , 10+2= ...)

Pojam desetice. Sedam dana prozvali smo »sedmica«. Kako bi mogli zvati 10 d jednim imenom? (Moj otac veli tome »desetača«! —javiće se netko). Mi ćemo to zvati »desetica«. A što onda ako uzmemo orahe, lješnike, jabuke...? I onda ćemo to zvati »desetica«. Pokažite prstima deseticu! A kako ćemo onda zvati 1 d, 1 jabuku, 1 lješnik... Jedinica!

Rad na računaljci (prelaz k apstrakciji). Mjesto dinara, jabuka, oraha,.. kuglice. Zatim računanje čistim brojevima (izostavite dinare, orahe... kuglice... 10+1=).

Mjere. Majka mjeri uveče platno metrom. Ona ima »metar« koji se dade savijati. Sav je nekim potezima razdijeljen na jednake dijelove koji joj služe za mjerenje, ako je šta manje ili vee od metra. Evo takav metar od drveta. I taj je razdijeljen,

ali na veće dijelove. Koliko ih ima? Deset. Koji je najveći? Svi su jednaki! Svaki se takav dio zove d e c i m e t a r. Čemu to? Ajde, da vidimo koliko je naša klupa (stol, tabla...) dugačka. (Djeca mjere, a zatim računaju: 1 m + 5 dm = ..., 1 m + 3 dm = ... i t. d. Sve preračunavaju u dm). Slično: litre *(l)* i decilitre *(dl)*, slogovi *(sl)* i arci *(ar)*.

Zatim se prijeđe (na konkretnom primjeru iz početne stvarne obuke, na pr. Majka ima 13 dugmeta, pa 3 prišije na košulju) na *oduzimanje*. Sve što se računa, djeca rade sa svojim zrncima, štapiima itd., a kod stola pravim stvarima. Mogu i crtati, pa oduzeto precrtaju. Istom onda se prelazi na računaljku i konačno na apstrakciju.

Dodavanje. Djeca su uštedjela novaca, pa ih ređaju ovako: M. ima 14 d; u jednu hrpicu stavio je 10 d, koliko kraj toga 14 d = 10 d + 4 d). I slično.

Traženje umanjenika (suptrahenda). M. je izvadio iz svoje »štedionice« 10 d; imao je u njoj 15 d, koliko je ostalo još u »štedionici«? (10 d= 15 d — 5 d). I slično.

Slični zadaci izračunavaju se kadgod se desi prilika, t.j. kad nas koji momenat početne stvarne i životne obuke navede na to.Time se preduzeto gradivo učvrsti.

Gimnastika

Kako se tke. Kako ljekarnik (apotekar) miješa lijek. Kako dimnjačar struže dimnjak. Kako se penje na dimnjak (vježba u klupi: Na 1) prihvate se učenici rukama za prednji dio klupe, na 2) odskoče nogama na sjedalicu, na 3 usprave se na sjedalicu ,na 4) uhvate se ponovo za prednji dio klupe, na 5) skoče na pod i usprave se).

Igra liječnika i bolesnika. Jedan dječak bude liječnik, a drugi bolesnik. Ostali su došli da pohode bolesnika pa stanu uokrug. Bolesnik sjedi prignuvši tužno glavu. Dolazi liječnik i prema tome, što se sjeti, veli: Propisaću vam lijek i sigurno ćete ozdraviti. Mahaćete 10, 20... puta glavom, nogom, rukom... lijevo-desno i bićete zdravi. Pazite, sad ću va dati znak!« Kad liječnik dade znak, bolesnik počne izvoditi »liječenje«, a ostali se razbjegnu. Čim svrši — zato ne smije da bude »liječenje« predugačko — poleti za njima, i koga ulovi, taj bude bolesnik«, a on postaje »liječnik«.

XXIII i XXIV NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: N a š a h r a n a

U dućanu. (Učitelj pripremi već prije vagu i utege, papirnate vrećice ili papir za umatanje stvari, boce, i slično).

Majka ide svaki dan u dućan (ili šalje onamo službenicu, moga starijeg brata, sestru...) Često i nas povede sa sobom. *Što sve djeca vide u dućanu.* Naš dućandžija nalazi se u X-ulici. Ima lijep izlog, pun različitih stvari. T r g o v a c to stavi u izlog da ljudi vide, što sve on prodaje. Neka roba u izlogu ima i cijenu označenu. Uveče izlog lijepo rasvijetli.

U dućanu ima mnogo više robe. Tamo ima jedna tabla na kojoj pišu cijene; to se zove c j e n i k. Trgovac stoji iza t e z g e. To je dugačak stol na kojemu stoji vaga. Trgovac nije sam, nego mu pomaže t r g o v a č k i p o m o ć n i k. Čim tko uđe u dućan (mušterija), odmah ga pitaju, što želi. Što sve trgovac prodaje? (Kava, šećer, sol, brašno, riža ili pirinač, ulje... Po boji, okusu, mirisu i obliku). Stvari čuva u škrinjicama, kutijama, vrećama, posudama... Neke stvari vise po dućanu. Gdje se koja roba drži? Zašto?

Kako trgovac odmjeri robu? (Brašno, šećer, ulje...) V a g a, kako izgleda, u t e z i, v a g a n j e. (Ovdje se uplete igra: Jedan učenik je trgovac, drugi su kupci. Trgovac može da ima i pomoćnika. Važu različite stvari: komad drveta, kredu, itd.). Trgovac stavi robu ili u vrećicu ili je umota u papir ili ulije u bocu. (Pravljenje papirnatih tuljaca). Višeput mu ponestane robe; tada je donese s l u g a ili š e g r t iz s k l a d i š t a ili m a g a z i n a. Tamo ima još više robe negoli u dućanu. Odakle ta roba? Tko je dopremi? Kako? U čemu? Svatko mora platiti robu trgovcu ili na blagajni (kasi). Trgovac je sa svima uljudan i susretljiv.

Trgovac ima mnogo posla. Radi od jutra do mraka. Već rano ujutro otvori dućan. Naučnik ili sluga lijepo ga pometu, jer svatko voli ići onamo gdje je sve čisto. Kasno uveče zatvara se dućan: spuste se oni »gvozdeni zastori«. Trgovac ostane obično još neko vrijeme u dućanu da računa, koliko je taj dan pazario. Zato ima uz dućan sobicu koja se zove p o s l o v n i c a. Tu su velike knjige, u koje bilježi d u ž n i k e. To su oni koji ne plate odmah, nego im daje robu na v j e r e s i j u.

Na trgu. Ima stvari koje majka treba u kuhinju za priređivanje ručka, a ne prodaju se u dućanu, nego na trgu. Koje su to stvari? (Mlijeko, sir, maslac, skorup, jaja, zatim povrće, voće, limuni, meso...) Tko to donosi na trg? (Seljaci, piljarice, mesari, mljekari, vrtlari...) Odakle?

Na trg se ide ujutro. Poslije podne trg je pust. Robu drže prodavaoci na klupama. U čemu? (Košare, boce, vrećice, kutije...) Kako se to prodaje i kupuje? (Cjenkanje; u dućanu se ne cjenka — tamo su stalne cijene. Dramatizacija: Jedni su učenici prodavaoci. Na klupe stave jabuke, hljeba... što već imadu sa sobom u školi, a drugi su kupci). Piljarice i vrtlari: razlika, jer vrtlari proizvode sami, a piljarice su prekupci.

Odgoj. Pazi na čistoću! Ne kupuj prljave robe!

Kod mesara. Višeput idemo i s majkom po meso k m e s a r u. Već se izdaleka obično pozna gdje je m e s n i c a, jer ima nad vratima naslikanog vola ili krmka. (Ima i mnogo mesa u izlogu; vise čitave svinje. I kobasica ima tamo! I sala!) Mesar stoji za dugačkim stolom. Sa strane ima velik panj, na kojemu siječe meso. (Zašto ne siječe na stolu?) Stol ima ozgo dasku od kamena. (Ja znam,, taj se kamen zove mramor. Mi imamo tako na umivaoniku). Čemu to? (Da se lakše čisti). Zašto mora u mesnici da bude velika čistoća?

Kako mesar siječe meso. U mesnici ima više vrsti mesa. (Teletina, govedina, svinjetina, janjetina). Kako se uđe u mesnicu (pozdrav i odzdrav). Majka kaže kakovo meso želi. Kako veli mesaru? (Molim 1 kg govedine). Mesar uzme velik komad s klina i odsiječe od njega manji, i stavi na vagu koja je također na stolu. Kako se meso važe. (Igra: Mesar i kupac). Majka meso plati (na blagajnici ili samome mesaru). Privaga. Majka se ljuti kad joj mesar dade previše kosti. Mesar veli da je on kupio marvinče zajedno s kostima. Kako je pravo? (Da dade svakome ponešto kostiju, a ne sve jednome).

I mesar ima pomoćnika i naučnika.

Kod pekara. Pecivo za zajutrak donese nam ujutro pekarov naučnik. (Pekaru ide po pecivo moja sestra rano ujutro). Tada je pecivo još toplo. Kakova sve peciva ima. (Žemička, roščić, perec, slanac...). Pekar, dakle, peče pecivo noću sa svojim pomoćnicima i naučnicima. Kako on to radi? (Opis poslije pohoda u pekarnu. U veliko korito uspe brašna koje je prije prosijao kroz gusto sito. Za finije pecivo uzme najbjelije brašno, a za prostije uzme i prostije. Brašno polije vrućom vodom i doda

mu soli i kvasca, te od toga zamijesi tijesto. Tijesto pusti neko vrijeme da stoji na toplome, dok se ne digne. Onda ga još jednom premijesi i doda još malo brašna da ne bude premekano. Onda iz njega pravi žemičke, roščiće, hljepčiće... Sve to treba da odvagne, jer sve žemičke treba da budu jednako velike i teške; zato važe, uobliči i stavi na dasku da se još nešto dignu. Zatim to stavlja lopatom, koja je na dugačkom dršku, u peć. Peć je prije toga užario. Kad se pecivo ispeče, vadi ga napolje, a naučnici ga raznose u koševima i košarama mušterijama). Po čemu se pozna, gdje je pekarna? Pekarov rad je težak, jer radi po noći kad drugi ljudi počivaju.

Zanatlije. Trgovci, pekari i mesari bave se zanatom; oni su zanatlije.

Odgoj. Ne kupuj, što ti ne treba! Pomozi majci nositi stvari kad ideš s njome u dućan ili na trg.

Čuvaj zdravlje! Ne budi neumjeren! Ne kupuj slatkiša! Ne jedi vrućeg peciva!

Materinji jezik

a) *Čitanje:* Čitanje kurzivnih štampanih slova. Nastavlja se vježbanje u čitanju težih skupina od dva i tri konzonanta kod riječi na koje smo naišli kod početne stvarne i životne obuke (na pr. brašno, hljepčić, pomoćnik itd). b) Ustanovi se da se i prezimena pišu velikim početnim slovom. Ispisuju se imena poznatih pekara, mesara i trgovaca u mjestu. Pri tom se također ustanovi da se riječi »pekar«, »mesar«, »trgovac« ne pišu velikim početnim slovom, jer djeca često u tom griješe. Pravila se ne uče naizust!

Literarna građa:

Zagonetke: Što je teže: Kilogram perja ili kilogram soli? (Jednako je teško).

Okruglo, maleno, a sve za trgovcem viče: Uzmi, daj! (Novac).

Poslovice: Ko kupuje ono što mu ne treba, prodavaće poslije i ono što mu treba.

Dobra roba lako kupca nađe.

Crna zemlja, ali je brašno bijelo.

Dućandžije

Sastali se Perica i Brana,
Igrali se cio dan dućana.

Tu za tezgom »čiča Pera« stoji,
A kod kase Brana novce broji.

Pera kupce mami, glasno viče:
»Ajte, braćo, svi kod svoga čiče!

Kod nas vam je, čujte braćo draga,
Ponajbolja roba, dobra vaga!«

Ali jednog morali su dana
Zatvoriti vrata svog dućana.

Slaninu im izjedoše miši,
A sol im se rastopi na kiši.

Vagu vratit morali su mami,
A bombone — pojeli su sami!

Zlatko Špoljar

Mišina želja

Pred trgovčev izlog stao
Mali Miša:
»Mili Bože, što tu ima
Bombona, slatkiša!«

Zaželio da se i njem
Dućan takav stvori
Pa da onda mušterije
Slatkišima dvori.

Kad bi mu se ispunila
Želja ova davna,
Sam bi Mišo u njem bio
Mušterija glavna!

Zlatko Špoljar

Ručni rad

Izrezivanje utega, klobuka šećera; šunke (buta), kobasica; žemičke, roščića, pereca.

Savijanje papira. Pravljenje vrećica (škarnicla).

Ređanje drvaca. Vaga.

Modelovanje utega, klobuka, šećera, kobasice, peciva.

Crtanje

Majka kupuje u dućanu stvari, trgovac važe. U mesnici. U pekarni. Pecivo.

Pjevanje

Ko je gospodar?

Šećer veli: »Jedi me
Na želučev kvar,
Kad se lakom prejedeš,
Ja sam gospodar!«

Ja šećeru govorim:
Ti si lijepa stvar,
Jesti ću te pomalo,
Ja sam gospodar!

Ja te mogu baciti,
Makar da si dar;
Ja imadem razuma,
Ja sam gospodar!«

Zmaj Jovan Jovanović

Predvježbe za pisanje

A) Crtanje utega, glave šećera, peciva, kobasica — shematski.

B) Svršavamo predvježbe za pisanje u slučaju, kako ne upotrebljavamo redis-pera, tako da možemo slijedeće nedjelje početi pravim pisanjem, koje će se razviti iz vezanja kurzivnih slova. Lakše veze možemo početi već ovih nedjelja. Piše se olovkom ili pisaljkom. Perom počinjemo istom kasnije kad učenici umiju da vežu slova. Prvi način (A) bolji je i prirodniji, ali se ne može provesti bez redis-pera, a tih će se u malo naših škola naći.

Bilješka. R e d i s-p e r o razlikuje se od običnog pera time što daje linije jednake debljine, bez obzira kojim smjerom vučemo. Tu, dakle, nema tankih i podebljanih linija. Pismo je, dakako, uspravno, koje uostalom traže i liječnici koji su istraživali uzroke kratkovidnosti djece.

Računanje

Pribrajanje u krugu brojeva 10 do 20. Pekar broji žemičke (hljepčiće): 11 ž. + 2 ž. = , 13 ž. + 2 ž. = , ... ; 10 ž. + 2 ž. = , 12 ž. + 2 ž. = . Djeca mogu 20 hljepčića ili žemičaka modelovati iz gline, pa se time računa na stolu. Ostali na mjestima računaju zrncima pasulja, kamenčićima, ili što već imadu. Zatim jedan dio to isto radi s kuglicama na računalu (uz sudjelovanje čitavog razreda), a onda se prelazi na apstrakciju, tj. na čiste brojeve. Ne bi valjalo, kad bismo vazda računali samo s jednim te istim stvarima, već treba tražiti, u vezi sa stvarnom obukom, novu građu, te računati i mjerama (dućan: kilogrami, litre, novac; mesnica: kg, novac (naročito kad prelazimo na novi pribrojnik: 3, 4, 5 . . .). Ovdje se može uplesti i pojam t u c e t.

Ritmičko brojenje: 10, 11, *12,* 13, *14 . . . , 10,* 11, 12, *13 . . .* Zatim brojenje: 10, 12, 14 . . . , 10, 13, 16 . . .

Oduzimanje u krugu brojeva 10 do 20. Trgovac je imao u pretincu 20 komada jaja; Ivica je kupio 10 komada. Trgovac je vadio po 2. (20 j. — 2 j. = , 18 j. — 2 j. =). Učenici mogu jaja crtati tako, da svaki puta precrtaju po 2. Rad na računaljci. Slično sa 3, 4, 5 . . .

Ritmičko brojenje: 20, 19, *18,* 17, *16 . . ., 20,* 19, 18, *17,* 16, 15, *14 . . .* (do 0). Isto tako: 20, 18, 16 . . ., 20, 17, 14 . . .

Slično raditi i sa dodavanjem.

Ovo stvarno područje daje i mnogo prilike za množenje i dijeljenje (samo u krugu brojeva 1 do 10), te se treba vježbati, kadgod se pruži zgoda, da se učenici tako nauče računski misliti. To vrijedi više nego li suhoparno ponavljanje čistim brojevima.

Dramatizacija se vrlo lako provađa u ovom stvarnom području (jedan je učenik trgovac, pekar, mesar, drugi su njegovi pomoćnici koji mu pomažu kod vaganja itd., a treći su kupci. Učenici važu, izračunavaju, mijenjaju novac, uzvraćaju novac i kontroliraju — bilježeći račune na tabli i na pločicama). Taj oblik aktivnosti učenika treba provesti, po mogućnosti, kod svih ovih operacija.

B i l j e š k a. Kad se zadaju zadaci koji sadržaju cijene, treba da odgovaraju f a k t i č n i m c i j e n a m a (na pr. 1 kutija žigica stoji 1 d, žemička $\frac{1}{2}$ d, itd).

Gimnastika

Vježbe. Kako trgovac dosiže stvari sa police. Kako skoči na tezgu da može doseći (vježba na klupi). Kako sluga diže vreću brašna. Kako pekar mijesi brašno. Kako mesar siječe meso.

Igra. Ponovi se koja poznata igra.

XXV NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: P o š t a. N o v a c i š t e d i o n i c a

Doživljaj: Učitelj se dogovori sa kojom susjednom školom i oni napišu učenicima njegova razreda pismo. Po dogovoru donese netko pismo u određeno vrijeme (može da bude i pismonoša ili seoski raznašač pisama, školski podvornik ili ko drugi): pokuca, uđe i preda učitelju pismo. (Za nevolju može da bude pismo i fingirano sa strane učitelja, ali bolje je i stvarnije da bude pravo pismo). Učitelj se zahvali i pokaže učenicima pismo. Netko će kliknuti, možda, »*pismo!*«, ili će učitelj sam reći: *Gle pismo!* Učitelj čita adresu i reče: Oho, to nije moje pismo! Ajde, Marijane pročitaj ***adresu***, čije je to pismo? (»Vrijednim učenicima I razreda osnovne škole u X, pošta Y). Čita se sadržaj pisma, u kojemu pozivlju učenici I razreda osnovne škole u N. učenike ovoga razreda, neka ih pohode. Pitaju ih, jesu li već naučili čitati i pisati, i na svršetku pozdravljaju g. učitelja i njih).

Treba odgovoriti na pismo! Što sve treba za pismo: p a p i r (hartija), k u v e r t a i p o š t a n s k a m a r k a. Neki su za to da se piše k a r t a - d o p i s n i c a ili r a z g l e d n i c a sa slikom njihove škole. Za koliko treba staviti marku na zatvoreno pismo, a za koliko na dopisnicu. (1 d, 50 p). Netko je za to da se piše p r e p o r u č e n o p i s m o (da se ne izgubi!) Zašto se takovo pismo ne izgubi? Jer se na nj naročito pazi! Dobije se i p o t v r d a o predaji! (Netko se javlja: I za novac se dobije potvrda! Učitelj: O tom poslije!) Učitelj: Na pošti vlada takav red da se ni obično pismo neće izgubiti. Pisaćemo, dakle o b i č n o p i s m o.

Kako se piše pismo. Učenici s učiteljem dogovaraju se što da odgovore. Dogovore se da će se u pismu zahvaliti za poziv i da će doći čim nastupe ljepši i topliji proljetni dani. Pozdravljaju njihova g. učitelja i drugove. Ustanovi se da u pismu treba najprije staviti n a p i s (Dragi drugovi), a na svršetku će se jedan potpisati u ime čitava razreda. Pismo će staviti u z a m o t a k (kuvertu), z a l i j e p i t i (ne jezikom!), napisati izvana n a p i s komu pismo ide i prilijepiti m a r k u (ne jezikom!).

Kako će pismo stići na svoje odredište. Jedan će ga učenik baciti u ***poštansku škrinjicu***. Kakova je ta škrinjica? Kakav ima znak na sebi? Doći će poštar, sasuti pisma u neku vrećicu i odnijeti na p o š t u. Po čemu se zna da je tamo pošta? (Napis. Poštanski rog). P o š t a n s k a č i n o v n i c a udariće na pošti *žig.* (Zašto? Da poništi marku! Smije li se takova marka odlijepiti i staviti na drugo pismo. Ne! U čiju korist ide onaj dinar za marku? Za državu, koja mora plaćati činovnike i uzdržavati poštu. Dalje se u to ovdje ne upuštamo). Pošta će otpremiti pismo na poštu u susjednom selu (odvešće ga poštanska kola, auto), i tamo će pismonoša (ili seoski starješina) dostaviti pismo onomu, komu je namijenjeno. O pismonoši! (Nosi torbu preko ramena, posebno odijelo — uniforma).

Igra. U školi djeca iz jednog reda klupa pišu pismo djeci iz drugog reda (svako se dijete dogovori s nekim). Pisma bace u škrinjicu iz kartona. Jedan od njih — pismonoša — izvadi pisma i raznosi ih po razredu. Ili pišu pisma učenicima drugih razreda.

Novac i štednja. Poštom se mogu slati i z a m o c i (paketi), a i *novac.* Kako se novac predaje. Zašto svatko dobije potvrdu? P o š t a n s k a š t e d i o n i c a. (Moja mama ima od pošte knjižicu i nosi novac). O štednji. Zašto je još dobro da se novac uloži u štedionicu, a da se ne čuva kod kuće. (Kamati).

Odgoj. Ne oštećuj poštanskih uređaja (n. pr. Ne gađaj kamenom u porculanske šalice na brzojavnom stupu!) Štedi! (Školske štedionice!)

Čuvaj zdravlje! Ne liži poštanskih maraka i listova!

Materinji jezik

a) *Čitanje* riječi napisanih pismenicom (s table i iz početnice, odnosno bukvara).

b) *Uzvičnik* u napisu pisma. (U južnoistočnim krajevima Jugoslavije stavljaju zarez, zapetu).

Gdje se piše veliko početno slovo. (Vlastita imena u pismu, imena sela i gradova, tj. imena mjesta). Sve u povodu pisanja.

Literarna građa:

Zagonetka: Doletjela bijela ptica iz devetog sela
I našemu čiča-Miji dobar glas donijela. (Pismo).

Poslovice: Čuvaj bijele novce za crne dane.
Zrno do zrna — pogača; kamen do kamena — palača.

Prvo pismo

Ne smetajte Branku,
Tiše, malo tiše!
Ne znate l' da sada
Prvo pismo piše!

Eto, piše mala
Prvo pismo stricu.
Piše nešto važno —
Vidi se po licu!

Smišlja nešto, glavu
Amo-tamo kreće,
No što stricu javlja,
Nikom kazat neće.

Al se tome ipak
Dosjetio braca:
Javlja da se jutros
Omacila maca!

Zlatko Špoljar

Pismo ujaku u Zagrebu

Ivica je išao u prvi razred i upravo je naučio pisati. Kad su naučili kako se piše i posljednje slovo, dotrčao je radosno kući, zagrlio majčicu i kliknuo:

— Majčice, majčice! Sad znam pisati sva slova!

Najviše ga je veselilo to što će sada moći da piše pismo ujaku u Zagrebu. Ujak je obećao da će ga jednom povesti u Zagreb, i Ivica nije toga zaboravio. Sad će mu pisati da ga sjeti njegova obećanja. Kupio je veliku hartiju i kuvertu — onako kako je vidio u tajka kad je pisao, uzeo olovku, jer tintom još nije znao pisati, i napisao pismo. Kad je svršio, zatvorio ga je i zalijepio, prilijepio marku i bacio u poštansku škrinjicu.

Željno je iščekivao, hoće li stići odgovor. I doista! Sjutrada ndođe pismonoša, kojemu je Ivica pričao o pismu, i donese Ivici pismo. Svi se strče, čudeći se što je tako brzo stigao odgovor. Ali kad Ivica primi pismo, začudi se kad vidje da se to vratilo ono pismo, koje je sam pisao. Kako to?

Evo kako! Ivica je napisao adresu ovako: Mojemu dragomu ujaku Nikoli u Zagrebu!

Zlatko Špoljar

Crtanje

Poštar nosi pismo. Ivica piše pismo. Poštanska škrinjica. Poštanski auto. Poštanski rog.

Ručni rad

Izrezivanje pisma, poštanske škrinjice, pošt. roga.

Savijanje papira. Pravljenje kuverte.

Modelovanje poštanske škrinjice.

Basteliranje. Učenici načine poštansku škrinjicu iz kakove kutije, ozgo izrežu otvor za ubacivanje pisama, sprijeda nalijepe poštanski rog, itd. Takovu škrinjicu mogu (u kombinovanim školama) izraditi uz pripomoć učenika iz viših godišta. Služi za igru »poštara«.

Pjevanje

$^6/_8$ *ritam.* Željeznica razvozi pisma: Tram-ta ratata tram-ta ratata ($^1/_4$ $^1/_8$ $^1/_8$ $^1/_8$ $^1/_8$ u svakom taktu).

Stoj, konjicu moj drveni!
Odmora nam malo treba.
Žedan konjik želi piti —
Voda Božji dar je s neba.

Hajde sada opet žurno
Oko stola i stolaca!
Hio, hola! Ja sam poštar,
Nosim pisma i novaca.

Pisanje

Kraće rečenice u vezi sa stvarnom nastavom po diktatu. Pismonoša nosi pismo. Mama čita. Tata sluša.

Vježbe u lijepom pisanju. Slova: *i u t m n.* Riječi za vježbanje uzmu se iz stvarne građe (na pr. novac, auto, itd.). Pri tom nastojimo da djeca skrenu pažnju na lijep oblik stanovitog slova; ne smeta što su i druga slova u toj riječi.

Računanje

Kombinacije u pribrajanju (sabiranju) u krugu 10 do 20. Prijašnjih sedmica radili smo samo s jednim pribrojnikom, a sada treba da uvježbamo i sa dva pribrojnika (n. pr. 12+3+4=). Računaćemo novcem (stvarno područje: novac, štednja).

O n o v c u. Gdje nam sve treba novac (dućan, mesnica, pekara, pošta, papirnica . . .) Kakova sve ima novca (po 50 p, tj. pô dinara, 1 d, 2 d, 10 d; netko će spomenuti i 100 d i 1000 d). Od čega je novac?

O š t e d n j i. Ko sve štedi. Kako. Zašto. Koliko je ko prištedio. Male ručne štedionice.

P o s t a v l j a n j e z a d a t a k a. Bili su brat i sestra. Otac im je kupio malu štedionicu i oni su u nju ulagali novac. Imali su već 11 d; brat je metnuo još 1 d, a sestra 2 d; koliko sada imadu. (Na stolu se uzme prošupljena kutija koja se dade otvoriti, i u nju ulažu dva učenika, »brat i sestra«, prave dinare, a djeca se igraju »štedionice« i računaju s kamenčićima, papirnatim dinarima koje su sama izrezala, ili slično). Postavljanje sličnih kombinacija u drugu brojeva 10 do 20. Crtanje kružića na tabli (isto mogu raditi i učenici na tablicama). Apstrakcija: računanje na računaljci, i napokon, izostavljanje imena (tj. bez »dinara«, »kamenčića«, »kružića«, »kuglica«).

Kombinacije u oduzimanju u krugu brojeva 10 do 20. Ivo ima 17 d; kupio je papira i koverata za 2 d, a maraka za 3 d; koliko još ima. I slične kombinacije. Radi se slično kao kod pribrajanja (sabiranja).

Ponavljanje. O m j e r a m a. Kupovanje hartije za pisanje (slogovi i arci), tinte (1 dl odlije se iz 1 l). Kupovanje u dućanu (vrpce na metre, šećer, brašno na kg).

Gimnastika

U školi se provode vježbe rukama, nogama, trupom i glavom kao i dosad: Ivica se diže na prste da baci u škrinjicu pismo (dizanje na prstima); žuri se na poštu i maše rukama (mahanje spuštenim rukama naprijed-natrag),) i slično.

U dvorištu ili u gimnastičkoj dvorani. Redovne vježbe: Ponavljanje: Ustrajanje vrste, ravnanje i ustrajanje reda, ukoliko to dopuštaju lijepi dani.

XXVI I XXVII NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: N a i z m a k u z i m e. P r v i v j e s n i c i p r o l j e ć a

Učitelj pripremi: Visibabu, jaglac, drijenak, lijesku, mace, ljubicu i koji drugi cvijet.. Ako je vrijeme povoljno, izađe s djecom na izlet.

*Snijeg se tali.** Danas je Sunce prigrijalo jače. I vrijeme je toplije: duva vjetar s juga. I dani su već dulji. Mi se tome radujemo, jer nam je zima već dodijala. Snijegu kao da to nije pravo: nešto se naljutio i nestaje ga. Naš Snjegović u dvorištu sav je vlažan — kao da plače. I s krova kaplje voda: tali se snijeg, ukoliko ga tamo ima. Na drumu je bljuzgavica. Teško onomu, koji nema dobre obuće. (Meni su sve noge mokre. Moje su cipele pođonjene i ne propuštaju vodu . . .). S ceste se voda cijedi u grabe, koje su sad kao pravi mali potočići. I potok na livadi teče pun do vrha. (Molim, u našoj livadi već se prelio . . .) Na nekim poljima već i nema snijega, ali ga ima u planini. Tamo će najdulje ostati, jer je tamo studenije.

Visibaba. Netko se mnogo raduje Suncu. To je visibaba. (Našli smo je u livadi, u grmu, na našoj potkućnici, virila je još iz snijega). Djeca opisuju visibabu: Bijeli cvjetić koji ima 3 veća listića i unutra 3 manja zelenkasta. Kao zvonce! Ima i kukuljicu. 2 zelena lista, dugačka i šiljata. Tko je vidio kako probija iz

* Preduzeće se kad se snijeg bude uistinu talio.

zemlje? Kao šiljak! Kako to da se pojavi među prvima? Ima ozdo glavicu kao luk (zovimo je: lukovica). Usporedba s lukom: I on se zazeleni pred proljeće, ali tada je nekako prazan. Tako je i s visibabom. Zašto je njena lukovica tada prazna? Pojela je iz nje hranu! Volimo visibabu, jer je lijep cvijet i jer se pojavi među prvim cvijećem. (I jaglaci su već vani! Ima ih mnogo uz cestu pod grmljem).

Jaglac i ljubica. Volimo ga, jer njegov cvjetić lijepo svira kad se stavi u usta, pa se kroza nj duva. Cvjetić mu je žut — kao zvjezdica. Lišće mu je široko i smežurano. Doskora će i modra ljubica mamiti k sebi svojim mirisom pčele i djecu.

Lijeska i drijenak. Lijeska je procvala prva. Krasne žute rese vise s drveta. I prašina se neka žuta sipa iz njih. Lijepim žutim cvijetom cvate i d r i j e n a k.

Mace. Volimo i mace. Tako su lijepo glatke. Još ne cvatu, ali će skoro procvasti.

Zaključak. Zima je na izmaku. Javljaju se prvi vjesnici proljeća. Radujemo se proljeću, jer će tada biti sve toplije i sve će lijepo cvasti.

Odgoj. Djeca se privikavaju da motre ljepote prirode. Iskazuj svojim roditeljima zahvalnost donoseći im kite cvijeća.

Čuvaj zdravlje. Presvuci obuću kad imaš mokre noge! Vrijeme je u ovo doba varavo: ne idi prelako odjeven napolje!

Materinji jezik

Čitanje članaka iz čitanke koji su u vezi sa stvarnom građom.* Kod čitanja nastojimo: da djeca svladaju t e h n i k u č i t a n j a, tj. da čitaju ispravno i sigurno, ali p o l a g a n o; uopće, treba se kaniti forsiranja da djeca čitaju brzo. Zatim: treba nastojati da čitaju s r a z u m i j e v a n j e m, a to se najbolje postigne po l o g i č k o m naglašivanju važnijih riječi i po m o d u l a c i j i g l a s a; treba se okaniti monotonog, šablonskog čitanja, ali i pjevuljenja, jer takovo čitanje nije lijepo. Tehničku stranu čitanja svladavamo čitanjem pojedinih riječi s težim kombinacijama konzonanata i vokala s table i prepisivanjem istih, a estetsko čitanje postigne se time da u č i t e l j s a m d j e c i l i j e p o č i t a. Samo je po sebi jasno da se sve naše nastojanje kreće u granicama mogućnosti, jer se od djece 1 razreda ne može zahtijevati ono, što se može zahtijevati od onih u III ili IV razredu. Primjećujemo još ovo: treba nastojati da djeca što više n a g l a s č i t a j u, jer kod tihog čitanja mnogo više griješe. Pojedini odlomci mogu se č i t a t i i u z b o r u. Kad djeca nešto pročitaju, onda treba da to pričaju.

* Ne navodimo ih, jer se ne vežemo ni za jednu čitanku. Učitelj će članke sam odabrati.

Imena cvijeća i drveća ne pišu se velikim početnim slovom (visibaba, ljubica, jaglac, drijenak, vrba...). Upozorićemo na ovo djecu, inače bi, analogno ostalim imenima, djeca pisala i te riječi velikim početnim slovom.

Sastavljaju se kraće rečenice (od 2 ili 3 riječi); na pr.: *Cvijeće.* Ljubica je modra. Jaglac je žut. Visibaba je bijela.

Možemo napisati na tablu i ovako: ... je modra. ... je žut. Itd., a djeca dopune.

Literarna građa:

Zagonetke. Zvončić ima, a zvonar nije; kukuljicu ima, a kaluđer nije. (Visibaba: cvijet s kukuljicom).

Bijeli mlinar na sokaku stoji,
Studeno mu, a sunca se boji.
Sunce s neba pali sve to jače,
A od jeda leden čovo plače.

(Snjegović)

Bijele pčele na zemljicu doletjele, oganj pade — njih nestade. (Sunce i snijeg).

Poslovica. Marač — varač! (tj. mjesec *mart,* ili kako Primorci kažu »marač«, je varav).

S u s r e t

S krčagom je mala
Neda dotrčala.

Znate li što Neda
majci pripovijeda?

Jaglaci su žuti
posvud razasuti.

I sunce već zove
iz grana pupove.

Zapjevale ptice
Nedi iz šumice;

Gorom, poljem šeće
radosno proljeće.

Na putu do vrela
Neda ga susrela.

Josip Cvrtila

Eto pramaljeća

Kakva li to pokraj puta
Zvjezdica se sjaji žuta?
To jaglačev cvijetak gleda:
Kamo nesta pustog leda!

Ko to sred livade naše
Ko snijeg bijelom glavom maše
Visibaba to se čudi
Što se zemlja sporo budi!

Kakvo li to kandioce
Namirisa naše doce?
Ljubičica tamo viri
I docima miris širi!

Kakav li to zlaćan prašak
S granja truni vjetrov dašak?
Tä pogledaj, mili brate,
Proljet ide — lijeska cvate!

Zlatko Špoljar

Visibaba

Što to viri ispod snijega
Djeci nasusret?
To je bijela visibaba,
Prvi pozim-cvijet.

Ko da pita: Da li smijem
Podignuti vrat?
Je l' već doba za cvjetanje,
Je l' već kucno sat?

Zmaj Jovan Jovanović

Prvi proljetni dan

— Aj što danas sunce divno sja! — usklikne Ivo kad je izišao s drugovima iz škole. Skine kaput i prebaci ga preko ruke.

S Ivom su išli i njegovi drugovi Stevo i Nikola. Danas su išli lagano, jer je bilo toplo. Pod jednim grmom opaze visibabu. Nikola skoči, otkine cvijetak i digne ga radosno uvis:

— Evo visibabe! Evo prvog proljetnog cvijeta!

— I jaglaci već se posvuda žute! Ajdmo da sviramo! — usklikne Stevo.

Otkinu nekoliko cvjetića, izvuku iz njih čašku, sličnu lijevku, stave cjevčicu u usta i stadoše duvati. Začas udese pravu muziku — sve u čast proljeća, koje su jedva dočekali iza duge i ljute zime.

Sunce i snijeg

Snijeg je pokrivao zemlju. Sunce mu reče: »Sniježe, makni se! Šuma hoće da zazeleni. Cvijeće hoće da cvate. Ćilima im tvoga ne treba više!«

Snijeg neće da čuje. Sunce zažeže jače. Snijeg se morade maknuti. Šareno cvijeće procvate. Šuma zazeleni. Ševa zapjeva. Seljaci oru i kopaju. Sve se raduje proljeću.

Iz Nazor-Bosančeve Čitanke

Crtanje

Snjegović se tali. Djeca beru visibabe. Ilustrovanje pričice »Prvi proljetni dan«. Ljubice.

Ručni rad

Izrezivanje: Visibaba, mace, lijeska, ljubica.

Pjevanje

Visibaba

Nestalo je bijelog snijega,
Ode cića zima,
Pa već bijelih visibaba
U obilju ima.

Ako spava, zvončićem je
Sada ti probudi!
Reci, da je željno veće
Svuda traže ljudi.

Kazuj, cvijete, bijeli cvijete,
Da li jošte spava
U zemljici, il će procvast
Ljubičica plava?

Oj ljubice, plavi cvijete,
Daj otvori oko!
Gle, kako je sunce zlatno
Skočilo visoko!

(Pjeva se po napjevu sa str. 166).

Pisanje

Lijepo pisanje slovâ: *e, l, h, p.*

Računanje

Pribrajanje (sabiranje) preko prve desetice. Milica pravi kitice cvijeća; uzima 9+2 stručka, 9+3, 9+4, 9+5... Hoće da zna, koliko je stručaka metnula u koju kiticu, pa se dosjetila da će najlakše tako upamtiti, ako primetne najprije 1, a onda ostale (dakle $9+2=9+1+1$; $9+3=9+1+2$. Prema tomu treba prije obrađivanja ove metodske jedinice ponoviti rastavljanje brojeva, n. pr. $2=1+1$, $3=1+2$... itd., razumije se, na konkretnom primjeru, koji je u vezi sa stvarnim područjem za ovu nedjelju). Rad štapićima koji predstavljaju stručak, ili pravim cvjetovima. Crtanje na tabli (cvjetići se crtaju shematski) i prelaz na apstrakciju pomoću ruske računaljke. Slično s ostalim grupama ($8+3=$, $8+4=$..., $7+4=$..., $7+5=$... itd.).

Ritmičko brojanje i nizovi do 20: 1, 2| 3, 4...; 2, 3| 4, 5...; 1, 2, 3| 4, 5, 6,...; 2, 3, 4| 5, 6, 7... i slično sa 4 i sa 5. Djeca mogu činiti i nizove, na primjer: Mara broji visibabe: $2+2=4$; $4+2=6$...; $3+3=6$, $6+3=9$...

15

Zadaci sa 2 pribrojnika: Sirotna majka ima dvoje djece — Ivicu i Maricu. Majka prodaje cvijeće u gradu i time zaradi koji dinar. Sad su procvale prve ljubice, pa su ih nabrali i prave kitice. Zadatak: Majka je savila 9 kitica, Ivica 3, a Mara 4; koliko svega. I slično. Ili: Majka je savila 8 kitica, djeca 6, a od toga su prodali samo 3 (8 + 6 — 3 = . . . Pazi: U ovoj nedjelji još se ne oduzima preko desetice!) Može se kombinirati i množenje sa pribrajanjem (sabiranjem). Na pr.: Majka je savila 6 kitica, a svako dijete po 3; tj. 6 + (2 × 3) =

Komad, par, tucet. Visibaba ima 1 par listića; majka je savila 1 tucet kitica. Obrađivanje u različitim računskim kombinacijama (n. pr. 3 para + 1 komad; 1 tucet — 3 komada).

Godina, mjesec, sedmica (nedjelja). Koliko ima mjeseci; koliko ima dana od nedjelje do nedjelje. Ove nedjelje bilo je 5 ružnih dana; koliko je bilo lijepih?

Računske premještaljke. Brojke 2, 3, 3, 5, 6, 6, 7, 8, 8 razmjesti u ove četvorinice, tako da dobiješ okomito i vodoravno zbroj 16, a koso zbroj 17.

Rješenje:

			17
8	2	6	= 16
3	6	7	= 16
5	8	3	= 16
16	16	16	17

1	8	3	2
2	3	8	1
8	2	1	3
3	1	2	8

Brojke 1, 2, 3, 8 razmjesti u ove četvorine, tako da okomito i vodoravno dobiješ zbroj 14.

Gimnastika

Okretanje. Na zapovijed »**Na des-no!**« okrenu se svi učenici na mjestu na desnu stranu za 90°. Okreće se na peti desne noge i na prstima lijeve noge. Na zapovijed »**na lijevo!**« okrenu se isto tako za lijevom rukom, tj. na lijevo, na peti lijeve noge i na prstima desne noge. Ako hoćemo dobiti iz vrste red, zapovijeda se: »**U red na desno!**« Ispočetka se izvodi na zapovijedi: »**Na desno — jedan — dva!**« ili »**Na lijevo — jedan —dva!**«

XXVIII NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: P r v i p r o l j e t n i d a n

Izlet. Prvi vjesnici proljeća nijesu nas prevarili: juče je svanuo krasan dan, i mi smo išli na izlet. Već dan prije dogovorili smo se kuda ćemo ići i što ćemo motriti.

Sunce. Kad smo ujutro u osam sati krenuli iz škole, Sunce već je bilo visoko odskočilo na nebu. Sad već i zalazi mnogo kasnije, pa svjetiljku moramo mnogo kasnije zapaliti. Po dogovoru, pazili smo juče na uru i osvjedočili smo se da Sunce izlazi oko 6 sati izjutra, a zalazi oko 6 sati poslije podne. Dan je, dakle, dug 12 sati, ali se još dobro vidi i mnogo prije izlaska i mnogo poslije zalaska Sunca.

U selu. Išli smo pjevajući kroz selo. Ljudi koji su radili u vrtovima (gradinama) ostavili su posao i zadovoljno su nas promatrali. Sad se već može raditi u vrtu, jer se zemlja dobrano ocijedila. Pripremaju tlo za sijanje povrća.

U polju. Put kroz selo bio je prilično suh, ali u poljima morali smo se svaki čas ugibati blatu i lokvama vode, koja je zaostala po udubinama. Posvuda smo vidjeli kako niče nova zelena trava. Uz rubove polja, pod grmovima i po tratinama vidjeli smo poljskog c v i j e ć a. Neko cvijeće upoznali smo prošle nedjelje u školi. Po poljima su se zazelenjeli u s j e v i; tu je zasijana p š e n i c a, rekao nam je jedan seljak, tamo r a ž, ondje j e č a m, ali sad ih mi slabo raspoznajemo. Vidjeli smo i z e c a kako je trčao poljem, a u uzduhu su kružila jata vranâ.

U livadi. Kad smo stigli do livade, odmah smo opazili macice na vrbama. Otkinuli smo nekoliko grančica i vidjeli smo da je vrba već potjerala pupove: doskora ćemo praviti sviralice od vrbove kore. Neke su vrbe imale svu krošnju otkresanu, jer su trebali šiblje za plotove; to im ne škodi, jer će im porasti doskora nova krošnja. Činile su nam se nekako tužne: nagnule su gole svoje glave nad potok i šutjele, a one s krošnjom šumorile se kadgod bi dunuo vjetrić. I potok je žuborio, jer je nabujao — vele od snijega, koji se tali u planini gdje potok izvire.

Leptir. Kraj nas je proletio krasan žut leptir, pravi žutak! Potrčali smo za njim, ali je odletio s onu stranu potoka. To on tamo traži prvo proljetno cvijeće da siše iz njega slatki sok.

Šumica. Prešli smo most preko potoka. Napokon smo stigli i do šumice. D r v e ć e bilo je golo, ali pupovi su već nabubrili. Natjecali smo se, ko će prepoznati više drveća: hrast smo pre-

poznali po hrapavoj kori i izveruganom granju; bukva je imala glatku koru, a neke su bile visoke i ravne kao svijeća; brezu smo svi prepoznali po krasnoj bijeloj kori. Čule su se već i neke ptice: svidjelo nam se fićukanje kosa. Po tlu smo našli lijepih bijelih šumarica i modrih jetrenkâ, pa smo se njima zakitili. Na čistini smo zaigrali veselo kolo i odmorili se. Neki su sjeli na zemlju, ali ih je g. učitelj opomenuo da toga ne čine, jer će nauditi zdravlju. Onda smo krenuli kući.

Odgoj. Ne muči leptira! Ne uništavaj mlada drveća! Ne gazi po usjevima, jer time nanosiš njibovu gospodaru štetu.

Čuvaj zdravlje! Boravi što više na svježem uzduhu, ali ne sjedaj na zemlju!

Materinji jezik

Čitanje članaka i pričica iz čitanke i prepričavanje.

Pišu se poznata imena polja, livada i šuma, te se ustanovi da se moraju pisati velikim početnim slovom.

Kraće rečenice (po diktatu i po natuccima: na pr. Leptir ... On je ... boje. Djeca trče za ... On im je ... tj. Leptir leti. On je žute boje. Djeca trče za leptirom. On im je odletio. Ili: Potok ... Ptice ... Leptir ...

Literarna građa:

Pitalica: Ko se rodi u gori, a umre u moru? (Potok).

Zagonetka: Jedan kolač voska svemu svijetu dosta. (Sunce).

Cvijeće za majku

Zašto sjaju vedrom srećom lica
male Ljerke, materina zlata?
Da l' se sprema s djecom na igranje
il joj nosi kakve dare tata?
Nit se sprema Ljerka na igranje,
nit joj nosi kakve dare tata,
već se sjaju srećom njena lica,
jerbo nosi za dar dobroj majci
prvi stručak proljetnih ljubica.

Bogumil Toni

Kos

Ja sam ptica crna,
A žut mi je nos:
Svi me ljudi znadu
Da se zovem kos.

Po šumici skačem
I zviždim: hoj hoj!
Jeste l' kadgod čuli,
Djeco, zvižduk moj!

Skačem i po trnju,
Ma da sam i bos,
Trnja, oskudice
Ne boji se kos!

Zlatko Špoljar

Breza

Pusta su polja,
pusto oranje,
čekamo Sunca,
zeleno granje
i da se breza
iz sna svog prena,
za njom će šuma
cijela da krene.

Od breze bijele
šiblje siječemo,
metlama novim
dvore, pomećemo;
nešto će od njeg
spremiti tata,
valjda, za moga
maloga brata...

Bogumil Toni

Crtanje

Djeca idu na izlet kroz selo. Kraj potoka u livadi. Dječak trči za leptirom. Kolo u šumici.

Ručni rad

Izrezivanje leptira, ptice, vrbe kraj potoka.

Modelovanje ptice (kos).

Pjevanje

Sloboda

U zelenoj šumici,
Na tanahnoj grančici.
Otud idu tri lovca,
Da strijeljaju slavuja.
On se njima molio:
»Nemojte me strijeljati,
A ja ću vam pjevati

U zelenoj baštici
Na rumenoj ružici.«
Ne slušaju tri lovca,
Već uhvate slavuja,
Odnesu ga u dvore,
Da ih pjesmom veseli.
Neće slavuj da pjeva,

Već mi slavuj tuguje.
Odniješe ga tri lovca
I pustiše u luge.
Stade slavuj pjevati:
»Teško drugu bez druga
I slavuju bez luga!«

Narodna

Pisanje

Lijepo pisanje slova: *o, v, r, b.*

Računanje

Oduzimanje preko prve desetice. Predvježbe: 10—1=, 10—2... Zadatak: U polju je sjelo na drvo 11 vrana; 1, 2, 3.... su odletjele, koliko je ostalo. (11—2= 11—3=... Postupak: 11—1—1=, 11—1—2= itd., tj. vazda najprije izjednačimo na čistu deseticu, a onda ostatak oduzmemo). Ptice se shematski crtaju na tabli. Slični zadaci sa: 12—3= (12—2—1=), 12—4= (12—2—2=), zatim se na isti način vježba i oduzimanje od diminuenda 13, 14, 15. Sve na stvarnoj podlozi i to tako, da su uposlene i ruke djece bilo crtanjem, bilo premetanjem kamenčića pasulja, i slično. Zapisivanje računskih operacija i dobivenih rezultata.

Gimnastika

Igra: Brusiti škarice (nožice, makaze). Igrači nađu, svaki za se, podesna mjesta, razdaleko jedan od drugoga, a jedan ide od jednoga do drugoga i pita »Gdje se bruse škarice?« Upitani odgovori: »Kod X-a!« Dok ovaj pita, dotle drugi (po dvojica) izmijenjuju svoja mjesta, a onaj koji pita nastoji da kojega ulovi prije negoli je stigao na novo ili natrag na svoje staro mjesto. Koga ulovi, taj ide sada pitati, gdje se bruse škarice.

Vježba se okretanje na desno i lijevo. (Vidi u prijašnjoj nedjelji).

XXIX NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: Uskrs.

Cvjetnica. Juče smo u crkvu nosili granje i cvijeće. To je bila nedjelja Cvjetnica, posljednja prije Uskrsa. Mnogo se veselimo Uskrsu. (Moja sestra umije lijepo da šara jaja. I za mene će jedno išarati. Najprije ga očisti sirčetom, onda piše po njemu rastaljenim voskom lijepe šare, pa se onda kuha u vodi u kojoj je rastopljena boja: crvena, žuta,modra... Kad se izvadi, jaje je lijepo išarano: ono mjesto gdje je bio vosak, ostaje bijelo, a ostalo je crveno modro...) Mama već sada priča što će sve pripremiti za Uskrs. Veli da su Uskrs i Božić najveći blagdani u godini.

Prvi pilići. Kod koga već imade malih pilića? (U nas su se izvalili juče; bilo je 15 jaja, ali 7 ih se nije izvalilo. Mi imamo dvije kvočke... Ala se kadgod počupaju! Kod nas se izvalilo 14, ali ih je već 6 uginulo. Moju je sestru juče kvočka kljucnula, jer je htjela uzeti pile. Itd. Kako se pile izvali. O jajetu (oblik, boja, jaje iznutra, zagonetka). O kokoši: Mama hrani kokoši, jer nam daju jaja. Volimo jesti jaja. Od kokoši je i dobra čorba, a i meso je dobro. I kokotovo je meso fino. Perjem punimo perine i jastuke. Kokot (oroz) nam najavljuje ujutro kukurikanjem zoru. Kad kukuriče, sleti na tarabe, lupi krilima i onda zapjeva, a drugi mu se pijetli javljaju. Kvočka vodi piliće. Sve nešto čeprkaju. Kad kvočka nešto nađe, zove piliće: ko-ko-ko... Vazda ide pred njima i zove ih: kvoc, kvoc... Kad im je studeno, skupe se pod nju; nekima proviruju glave. (U detaljnije i sistematsko opisivanje života kokoši ne ulazi se u I razredu).

Odgoj. Ne muči malih pilića. Što je tebi igra, njima je često muka.

Čuvaj zdravlje! Čuvaj se kvočke dati se ne zaleti u oči.

Ovo se vazda premetne na nedjelju pred Uskrs; isto se tako i ostale nedjelje preudešavaju prema faktičnom stanju u prirodi.

Materinji jezik

č, ć: Kvočka, pilići.

Imena svetkovina pišu se velikim početnim slovom: Cvjetnica, Uskrs, Božić. (U formi sastavka: Uskrs je u proljeću. Cvjetnica je prije Uskrsa. Božić je u zimi).

Vježbe u čitanju iz Čitanke.

Literarna građa:

Zagonetke. U jednom buretu bijelo i žuto vino pa se ne pomiješaju. (Žumance i bjelance u jajetu).

Znadem jednu kućicu bez vratašca i prozora

Kad će gosa na ulicu, on zidove probit mora. (Pile u jajetu).

Poslovica. Zapleo se kao pile u kučine.

Nadina pisanica

Ta znate što svatko
O Uskrsu čeka —
Pisanicu ima
Nada, naša seka

Šarenu, kićenu
S ponosom sad Nada
Pisanicu lijepu
Čuva u svom džepu.

I sekica naša
U brige se dala
Što će s pisanicom —
Dugo nije znala.

Umovala tako:
— Uskrs nije često,
Treba da se nađe
Njojzi pravo mjesto.

— Pametno baš nije
Da se odmah stuče,
Od jaja imamo
Koristi kod kuće.

— Iz jajeta malo
Izleže se pile,
I sve su nam koke
Nekoć jaje bile.

Šteta da se koka
Jede kao jaje;
Bolje da poslije
Čorbu masnu daje.

Smišljala je seka
I stavila točku —
Pisanicu Nada
Gurnula pod kvočku!

Josip Rukavina

Pi-pi, pi-pi!

»Pi-pi, pi-pi pilenčići,
Paperjasti crvi,
Gle, vi ste već izlegli!«
»Jeste, mi smo prvi.«

»Kolko vas je? Zar, tek troje
Da vas majka čuva?«
»Biće više, eno jedno
Sada baš prokljuva.«

»A bi l' jeli malo kaše?
Sad će se donijeti.«
»Kako vam se svijet sviđa«? -
»No, može podnijeti.«

»A ti malo, što zagledaš
Tako u to jaje?« —
»Ta, čudim se: ja toliko,
Ljuska kolišna je!«

»Ah ti, ludo, kuda si se
Uputilo samo?«
»Vidim djecu, idem k njima
Da se upoznamo.«

»Lijepo, krasno! Ali zbilja,
Još vas ne zapita:
Gdje li vam je dobra majka,
Kud se ona skita?

»Sjedjela je tri nedjelje,
Pa je noge tište.
Da pretegli noge malo,
Ošla na bunjište.«

Zmaj Jovan Jovanović

Crtanje

Pisanice. Mara šara pisanice. Ljudi idu na Uskrs u crkvu. Uskrsnuće. Uskršnji zečić i uskrsno janje.

Ručni rad

Izrezivanje: Pisanice (u različitim bojama); uskršnji zečić; pilići. Izrezivanje dopisnica iz risaćeg papira (za uskršnju čestitku).

Pravljenje igračaka iz plodova: Pile iz krompira i šibica; pjetlić iz krompira, šibica i perja.

Modelovanje: Pilići. Uskršnje jagnje. Pisanice. Uskršnji zečić.

Pjevanje

Pjeva se koja lakša uskršnja pjesma.

Pisanje

Lijepo pisanje slova: *c, č, ć, s, š,*

Računanje

Oduzimanje preko prve desetice od dim. 16, 17, 18, 19. Pilići: Kvočka je sjedila na 16, 17... jaja, 7, 8... ih nije prokljuvalo. (16 — 17 = , 16 — 18 = ..., 17 — 9 = ... itd.) Rad na mjestu kamenčićima u ovom slučaju bolje nego štapićima. Crtanje na tabli (neprokljuvana se precrtaju ili otaru). Postupak kao i prijašnje nedjelje: najprije se oduzme toliko da ostane čista desetica, a onda ostalo. Poslije se, dakako, vježba bez toga. Do apstrakcije (čistih brojeva) dođe se preko računaljke.

Ponavljanje. Mara šara pisanice. Našarala ih: 2 crvene i 2 modre (2 × 2 =), 2 puta je skuhala po 3 crvene (2 × 3 =). Dijeli pisanice među braću; ima ih 8, a braće četvero (8 : 4 =). I slično. Mjerenje: 9 pisanica, a 3 djece (3 u 9 =). Itd.

Gimnastika

Igra. Jastreb, kvočka i pilići. Igrači »pilići« postave se u red jedan iza drugoga; svaki uhvati svoga prednjega rukama za ramena. Jedan od jačih bude prvi, i taj je kvočka koja treba da brani piliće. Jastreb trči okolo i vreba na posljednje pile, a kvočka ga brani. Pilići prate svaku kretnju kvočke te složno s njome izmiču jastrebu. Posljednje pile ko-

jega se jastreb ma i samo dotakne rukom, ide napolje iz igre. Kad je određen broj pilića, na pr. 5, 8 . . . ., ugrabljen, igra počinje iznova, tako da se izabere novi jastreb i nova kvočka.

*Razmaci.** Razmakom učenika od učenika hoćemo da dobijemo slobodnog mjesta za izvođenje gimnastičkih vježbi. Treba razlikovati: *puni razmak, polu-razmak* i *tijesni razmak.* Pruže li učenici u vrsti *obje ruke* strance i pomiču se jedan od drugoga tako daleko, da se prsti jednog i drugog učenika više ne dodiruju, nastane *puni razmak.* Pruže li učenici samo *jednu ruku,* recimo svi pruže samo desnu, nastane *polu-razmak.* No ako ne pruže *nijednu ruku,* to je *tijesni* ili *stisnuti razmak.* Kad se učenici razmiču, moraju uvijek gledati na onu stranu od koje se odmiču, da nebi predaleko otišli. Učitelj se uvijek treba postaviti pred onoga učenika koji će stajati na miru dok se drugi od njega odmiču, na pr. učitelj će se prije nego zapovijedi: »*Na lijevo puni raz-mak!*« postaviti pred desnoga krajnika koji će ostati na miru, dok svi ostali učenici pomiču se na lijevo gledajući pri tome na desnu stranu, ako se učitelj postavi pred jednoga učenika od kojega hoće da bude razmak, pa se zapovijeda: »*Na lijevo i desno puni raz-mak!*« Ili: »*Na lijevo i desno polu-raz-mak!*«

Ako li pak stoje učenici u dvoredu, postavi se učitelj naprijed da njegovo lice smjera između prednje dvojice, pa zapovijeda: »*Iz sredine puni raz-mak!*« Po zapovijedi učenici brzo odskoče strance i raširę ruke. Poslije razmaka zapovijeda se: »*Priru-čit!*«, na koju zapovijed svi učenici spuste istovremeno ruke dolje. Pazi se pri tome, da li učenici stoje tačno jedan iza drugoga, tj. da li pokriva jedan drugoga (potiljak).

Hoće li se opet iz dvoreda razmak samo na jednu stranu, onda red pred kojim učitelj stane, miruje, a drugi red odskoči na stranu raširišvi ruke kao i red pred kojim učitelj stoji i koji inače ostalim tijelom miruje. Zapovijed glasi: »*Na desno puni raz-mak!*« Lijevi red stoji na miru, raširi samo ruke, a desni brzo odskoči raširivši također ruke, tako da se prsti jednih i drugih ne mogu doticati. Tako isto čini se na lijevu stranu.

Obratno od razmaka jest: *Sastavljanje.* Ako su učenici u razmaknutoj vrsti, pa hoćemo da se primaknu na desnu stranu, zapovijeda se: »*Na desno poskocima sastav!*« pri čemu desni krajnik ostane na miru, a svi ostali brzo sitnim dokoracima priključuju k svome na desnoj strani. Razmaknuti dvored iz sredine sastavlja se tako da se zapovijeda: »*Poskocima u sredinu*

* Upute od N. Bjelovarca.

sa-stav!«, te učenici opet sitnim dokoracima prilaze brzo jedan drugome. Ako se hoće razmaknuti dvored na desno ili lijevo sastaviti, onda kažemo: »*Na desno sa-stav!*« ili »*Na lijevo sa-stav!*«

Bilješka. Ova je nedjelja krnja, pa se uzme od ovoga samo ono što se dospije.

XXX NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: V r i j e m e u a p r i l u. V o ć k e c v a t u

Vrijeme je nestalno. Kad smo jutros išli u školu, smješilo nam se s neba sunce. U školskoj sobi bilo je tako svijetlo i prijatno! Najednom se smrači. Eto, kroz prozor vidimo kako se nebo prevlači gustim oblacima. Pada kiša. I juče je tako bilo: nekolikoput se razvedrilo i opet smračilo. I vjetar je duvao. Pa i snijeg je pršio — kao usred zime! V r i j e m e j e u a p r i l u n e s t a l n o, p r o m j e n l j i v o!

Kiša i vjetar. Jao, kako pljušti! Ko nema kišobrana, i ne može kući! I kišobran ne koristi mnogo, jer duva vjetar. Vjetar bi preokrenuo kišobran i zapljuskuje kišom sa strane. (Meni je juče preokrenuo kišobran! Meni je odnio kapu; ih, kako sam trčao za njom po blatu!) Po takovu vremenu ljudi ne vole izići na ulicu, a ko izićđe, dobro se zaogrne.

Voćnjaci u cvatu. Evo jedan dan bez kiše! Izišli smo u voćnjak. Tamo je, uistinu, lijepo! Voćke se osuše cvijetom kao da je snijeg po njima pao! K a j s i j e su već ocvale, s t r e š a n j a padaju latice kao pahuljice snijega. I š l j i v e cvatu. I j a b u k e; one imadu rumenkast pupoljak kao usne u zdrava djeteta. I k r u š k e. Nekoje voćke još nijesu posve procvale. P č e l i c e zuje i traže slatki sok. Vidjeli smo i l e p t i r a. Ptičice su cvrkutale. Vidjeli smo i č e š l j u g a r e v o gnijezdo na šljivi, maleno i okruglo. Svuda divno miriše! Proljeće je tu!

Odgoj Ne trgaj granja s cvijetom sa voćaka! Ne razaraj ptičjih gnijezda.

Čuvaj zdravlje! Vrijeme je u aprilu nestalno, pa ne izlazi razgaljen napolje! Ne sjedaj na zemlju!

Materinji jezik

Imena mjeseci pišu se malim početnim slovom. Napiši ih po redu sve.

Napiši imena voćaka (pišu se malim početnim slovom).

č i *ć*. Djeca se ponovo upozore na razliku između *č* i *ć*, tako da se nauče valjano izgovarati riječi: *cvijeće, voćka, proljeće, pčela, ptičica*..., a onda te riječi pišu. O pravilu kakvom, dakako, tu nema ni govora, već se uči pravilan izgovor, a onda: Piši kako govoriš!

Vježbe u čitanju iz Čitanke.

Dopunjivanje rečenica: U voćnjaku... cvate... miriše. ...zuje ... padaju ... lete. (Ovakovi zadaci djecu vesele i rado ih izrađuju).

Literarna građa:

Zagonetka: Juri, zviždi, huči i nosi, a ne vidiš ga. (Vjetar).
Poslovica: Poslije kiše mora i sunce da grane.

Aprilsko vrijeme

Malo prvo Sunce smijalo se s neba,
I toplo je bilo — ma baš kako treba!
A sad, evo, pljušti ko za inat svima,
I studeno baš je ko da ide zima.

Ulice su puste; malo vidiš svijeta!
Al nevrijeme ipak dvojicu ne smeta.
Usred ceste stoje i razgovor vode:
Hoće l' poslije podne za igru bit zgode?

Pitanje je teško, ko će da ga riješi!
Na rastanku tako jedan drugog tješi:
Ta aprilska kiša prestaće i sama,
Poslije kiše sunce opet sjaće nama!

Zlatko Špoljar

Cvijet od trešnje

Mirišu krošnje od trešnje,
latice, bijele ko snijeg,
pale su stazama bašče,
posule zeleni brijeg.

Mirišu krošnje od trešnje,
raduju vaskolik svijet;
ko duša dječija, čista
nježan je njihov cvijet.

Bogumil Toni

U voćnjaku

Ivo i Marica dotrčali su u voćnjak.

— Gledaj, seko, kako snijeg pada usred proljeća! — reče Ivo i strese mladu trešnju. Upravo je ocvala!

Bijele pahuljice prospu se s trešnjinih grana na Maričinu kosu.

— Veseliš li se, Ivo, kad ovako lijepo voćke cvatu? — upita Mara svoga brata.

— O da! Biće u ljetu i u jesen slatkoga voća! Gle, kajsije su ocvale, a da ih nije zatekao mraz. A ja vrlo volim kajsije!

— A ja breskve! Eno, baš ona tamo cvate! Slušaj, kako pčelice oko nje zuje.

Mara pokaže rukom na rascvalu breskvu i doda:

— Breskva ima prekrasan ružičast cvijet — kao da je od šećera!

— A onda će procvasti jabuke i kruške! Već su pupovi nabrekli! — reče Ivo.

— Ivo, biće voća! — usklikne Mara.

I od radosti zapjevaše pjesmu o proljeću.

Prvi leptir

Dobar dan!
Ja sam ban
Razigran,
Žut sam kao
Tulipan

Poslao me
Sunčev zrak:
Van iz sobe
Mora svak!
Dobar dan!

Svi sad van!
Zapovijeda
Krilat ban,
Žut je kao
Tulipan.

Isaije Mitrović

Dijete i leptir

Dijete:
Leptiriću, šarenčiću,
Hodi k meni amo!
Evo imam lijepu ružu,
Omiriši samo!

Leptir:
Ja bih došo, al se bojim
Kakve igle klete.
Stisnućeš me, probošćeš me,
P' onda zbogom, svijete!

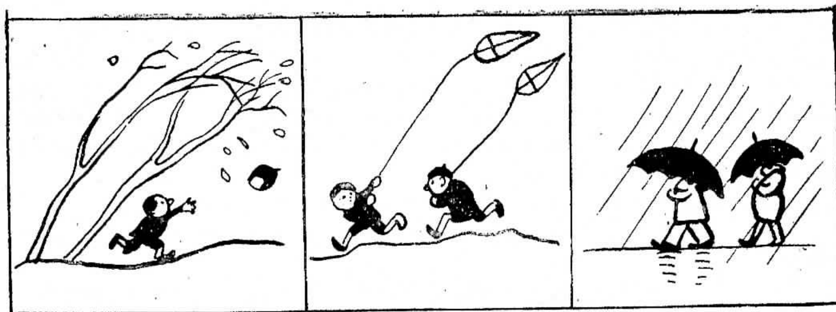
Dijete:
Neću, lepko, neću, lepko,
Života mi moga.
Samo hoću da izbrojim
Kol'ko imaš noga.

Leptir:
E, pa to ti mogu kazat
I izdalje malko:
Leptir ima šest nožica!
— A sad zbogom, Ranko!

Zmaj Jovan Jovanović

Crtanje

Vjetar duva (dječacima nosi šešire, drveće se svija, dječaci sa zmajem...). Kiša pada (djeca i ljudi žure se ulicom s kišobranima, u ogrtačima...). U voćnjaku. Na livadi. Dječak trči za leptirom.

Ručni rad

Izrezivanje drveta u cvijetu; livade u cvijetu. Kišobran. Leptir.

Radovi iz papira: zmaj, vjetrulja.

Modelovanje: Češljugarevo znijezdo s jajima.

Pjevanje

Leti pčela malena

Veselo — Narodni napjev

Ko joj reče, Bože moj, Da ostavi mili roj? Ko je uči, gdje će stati, Gdje će meda nasisati!	Bog je uči, zato zna Gdje je bašta šarena, U kom cvijetu ima slasti, Gdje će proći, gdje će pasti.

Pisanje

Lijepo pisanje slova: z, ž, dž.

Računanje

Ponavljanje i učvršćivanje. Različiti zadaci iz stvarnog područja, u kojima dolazi pribrajanje i oduzimanje preko prve desetice. Na pr. Kiša je. Djeca idu iz škole. Ima ih 17, a od toga je 9 bez kišobrana; koliko ih ima kišobran. Ili: ide 16 đaka, a vjetar osmorici odnese kape. Ili: U voćnjaku našem cvate već 8 jabuka i 4 kruške. Ili: Cvate 7 jabuka, 2 kruške i 4 breskve. Slični zadaci i za oduzimanje! Takvi se zadaci unose i unutar same stvarne građe.

Igra. Vjetre, gdje si. Igrači se uhvate u kolo. Između njih odaberu se dvojica; jedan bude vjetar, a drugi putnik. Obojici se zavežu oči. Putnik veli: »Vjetre, vjetre, odnio si mi kapu!« Vjetar: »Ulovi me pa me kazni!« — »Gdje si?« — »Unu, tu sam!« Nato potrči za vjetrom da ga ulovi, a vjetar izmiče, i od časa do časa javlja: Uuu! Kad se sudare, igra počinje iznova s drugim »vjetrom« i »putnikom«.

*Stupanje.** Stupanju treba osobitu pažnju posvetiti, jer je to vježba od velike važnosti i vrijednosti i sa fizičkog i sa estetskog gledišta.

Složno sve po istom tempu i istoimenom nogom, nije djecu lagano naučiti da stupaju. Neka se zato prije pravog stupanja preduzme priprava kako ću je ovdje ocrtati, pa će se najprije doći do pravog i valjanog stupanja.

Učenici su u vrsti. Učitelj se postavi pred učenike i izmakne se tako daleko da može sve pregledati. Zatim ih pita za lijevu nogu, za desnu nogu. Često se neki učenici zabune ili ne znaju da pokažu desnu nogu mjesto lijeve; stoga se ta zabuna i neznanje mora ukloniti. Kad se učitelj uvjerio da učenici znadu dobro, koja je lijeva a koja desna noga, kaže im neka uhvati jedan drugoga za ramena, ili oko pasa. To je dobro stoga, što će učenici tada moći sigurnije držati ravnotežu. Poslije toga treba im kazati da skuče lijevu nogu kao što je to i sam učitelj učinio. Skučenje noge neka bude čim više tako da nadkoljenica dosegne vodoravan položaj. Na zapovijed: »*Jedan*« neka đaci spuste na tlo lijevu nogu a skuče desnu, te na: »*Dva!*« da spuste desnu nogu na tlo i opet dignu lijevu. Sve se to u početku izvađa polagano, složno i nastoji se poslije da se učenici priviknu na istovremeno sve brže i brže skučivanje i spuštanje nogu. Kad se to postigne da učenici znadu složno na brojenje tako gibati nogama, onda im se kaže da će to isto izvoditi na zapovijed: »*Na mjestu stu-paj!*« počevši lijevom nogom, koju će morati odmah dignuti, kad čuju zadnji slog *(»paj«)* i potom

* N. Bjelovarac: Gimnastika u osnovnoj školi.

spustiti a desnu dignuti. To je sve na: »*Jedan!*«. Na *(»dva«)* kako je gore opisano, učitelj mora uvijek iza zapovijedi u početku govoriti: »Jedan-dva, jedan-dva« itd. Bude li to sigurno išlo i na zapovijed, neka učenici puste ruke niza se da se jedan drugoga ne dotiču, pa neka izvode na zapovijed kao prije. Potrebno je da sve to rade i na prstima. Pospješi li takovo stupanje, što će sigurno i biti, treba da se učenici postave u red, tj. jedan za drugim, te se zapovijeda: »*Na mjestu stupaj!*« U početku, a i poslije, dobro je brojiti: »Jedan, dva«, da se popravlja stupanje. Isto tako dobro je da se njihovo uho privikava kod takovog stupanja na udarce predmeta o predmet u jednakim razmacima vremena. To stupanje u prvom godištu neće biti onako kako bi trebalo da bude pravo stupanje. Bolje će se to izvesti u višim godištima.

Ako učenici slučajno nebi hvatali korak, onda se tome dade pomoći ovako: Kako su učenici u redu, primi jedan drugoga za ramena te poslije zapovijedi »*Na mjestu stupaj*«, naginju se tijelom na onu stranu na koju i nogom staju. To je dobro za kontrolu učitelju, jer opazi odmah raznoliko dizanje nogu kao i naginjanje tijela, te za kontrolu samim đacima, jer i sami opažaju i osjećaju svoje loše izvođenje.

Sve ovo gornje opisivanje bilo je za stupanje na mjestu. Sad slijedi stupanje pomicanjem naprijed. Učitelj još kod stupanja u redu (»bočkoga reda«) na mjestu dođe k prvome, primi ga za ruku i izvede ga neprimjetljivo naprijed, a drugi za njim, tako da će svi iz stupanja na mjestu prijeći u stupanje naprijed.

Na zapovijed: »*Stajati — stoj!*« — stanu učenici privukavši nogu koja je zaostala k nozi, koja je naprijed već stala na tlo. Bilo bi previše od prvoga razreda zahtijevati da izvede pravilan zaustav. O pravilnom zaustavu biće govora na drugom mjestu. Čim budu učenici sigurni u prijelazu iz stupanja na mjestu u stupanje naprijed, neka izvađaju stupanje naprijed iz mirnog položaja na zapovijed: »*Stupati — stu-paj!*«. Kad se ništa ne kaže drugo, na ovu zapovijed uvijek se misli »*stupati naprijed*«, pri čemu učenici pridigavši lijevu nogu iskorače njome naprijed, a zatim odmah da nastave iskorakom desne, itd. Stupanje konačno treba da bude tako, da učenici prenašaju težinu tijela naprijed s jedne noge na drugu pomičući se naprijed, a da pri tome stopala ostanu u položaju koso strance kao kod spetnog stava te da se ista spuštaju na tlo cijelom svojom duljinom.

XXXI i XXXII NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: P r o l j e ć e. (Vrt u proljeću. Voćnjak. Vinograd. Šuma. Polje i livada. Vodenica. Laste).

Pravi proljetni dani. Nastali su pravi proljetni dani. Sad su se već i *šume* zazelenjele. Divno je gledati izdaleka svježe njihovo zelenilo. *Usjevi* po poljima sve više busaju; najviša je raž. Svuda već ima *cvijeća. Pčele* neumorno traže slatki sok. S njima kao da se natječu *leptirići. Pticâ* se sve više vraća iz toplijih krajeva gdje su zimovale. Koje ste već vidjeli? *Laste* grade nova gnijezda i opravljaju stara. *Ševa* prati orača u polju i diže se visoko uvis. Sad je lako pticama, jer imade posvuda hrane za njih: mušica, crvića i gusjenica. Cio dan lete i cvrkuću. I *djeca* se naročito raduju proljeću. Na ledini igraju kolo i pjevaju. I mi idemo često u školsko dvorište da se poigramo pod golemim orahom.

Vrt u proljeću. Danas smo izišli u školsku baštu. Stariji drugovi čistili su puteljke od trave, a djevojčice su plijevile korov sa gredica (lijeha) koji je počeo rasti. To su smjele raditi samo najvještije, jer bi mjesto korova lako iščupale i ono što je bilo posijano, pa je niklo. Težaci su prekopavali *lopatama* jednu tablu i mrvili zemlju *motikama*, a poslije su je isitnili i poravnali *gvozdenim grabljama*. Težak je to posao kad se prevrće zemlja lopatom; kušali smo i mi, ali smo se brzo umorili. Kad su uredili cijelu tablu, onda su povukli napetu vrpcu i jedan je po vrpci pregazio zemlju, i tako su načinili *gredice*. Po ugaženom mjestu iskopali su plitku grabicu. Promatrali smo kako *krtina* tjera napolje zemlju i pravi krtinjak.

Na gredicama sadili su i sijali povrće: peršin, mrkvu, salatu i luk, tj. posve male lučice, iz kojih će poslije narasti veliki luk.

U voćnjaku. Voće je već skoro sve ocvalo. Latice cvijeća su poispadale i zametnuli se plodovi. Sad se već vide male šljivice, kajsijice i trešnjice. U voćnjaku vidjeli smo nemile goste: gusjenice. One su vrlo štetne, jer jedu lišće, ali ih, na sreću, ptičice nemilice zatiru. Lišće je već na voćkama jako potjeralo, pa se sad voćke raspoznaju i po njemu, a ne samo po kori. Kakovu koru ima koja voćka? Kakovo lišće? Kakovo tko voće voli?

U vinogradu. Juče smo šetali na brdo iznad našega sela. Bio je krasan dan. Polako smo se uspinjali, jer je bilo dosta toplo. Na brdu su sami vinogradi. *Trsovi* su zasađeni u redove i pričvršćeni za kolce, da se uz njih može penjati loza. Vino-

gradari su u njima radili; kopali su. Morali su oprezno raditi, jer je i vinograd potjerao mladice koje se lako otkinu. Vidjeli smo kako je na mjestima gdje je loza bila odrezana, tekao napolje sok.

U šumi. Bili smo i u šumici što se nalazi iza vinograda. Sad je tamo mnogo ljepše nego u zimi. Drveće je prolistalo. Jedino *hrastovi* kao da su najdulje spavali; deblo im je debelo, kora ispucala, od te debljine valjda, i obrasla *mahovinom*. G. učitelj rekao nam je da ona raste sa sjeverne strane debla. Na nekim se deblima ovio *bršljan*. *Bukve* su najranije prolistale. Negdje je šuma čista: samo visoko drveće poređalo se jedno kraj drugoga. Negdje ima i *grmlja*, među njim i *lijeska*, a negdje je toliko grmlja izraslo da je nastala prava *guštara*. Po tlu raste *šumsko cvijeće*, ali ga nema onoliko kao na livadi, jer kroz gusto granje prodire malo svijetla. Našli smo i *kukaca*, no najmilije su nam bile *ptičice* koje su lijepo pjevale. Svidjela nam se *vjeverica* koja je skakala po hrastu. Htjeli smo da joj se približimo, ali je utekla, jer je plašljiva. Uplašio nas je i *zec* koji je iskočio iz grma; svi smo kriknuli, no kad smo vidjeli da je to čika-zeka, baš smo se od srca nasmijali. Gospodin učitelj nas je upozorio, neka pazimo da ne nagazimo na *zmiju*, ali, na sreću, nije bilo nijedne. Najposlije smo se odmorili, zapjevali pjesmicu i poigrali, a onda smo krenuli kući.

U polju i u livadi. Na Đurđev dan, juče, pošli smo u livadu da tamo provedemo vrijeme poslije podne. Prolazili smo kroz *polja* gdje su orali *njive* za kukuruz; mnoge su već bile izorane. Za oračima letjele su vrane. Lijepe su oranice na kojima se zelene usjevi. Pogađali smo koje je *pšenica, raž, ječam*. Raž je lako raspoznati, jer je najviša. Visoko u uzduhu letjela je i pjevala *ševa*. Leti kružeći sve više i više, a onda se spušta, dok se je najednom naglo spustila u žito kao da je kamen pao iz uzduha. Tamo ima svoje gnijezdo. Vele da ovako pjeva:

»Ori, ori, sij, sij, vrzi, vrzi!«

Livada je bila puna cvijeća. Trava još nije visoka. Gdjegdje je procvao žut *maslačak*, uz rubove *tratinčica*, uz vodu *žabnjak* i *zlatica*, te neko bijelo cvijeće. Bilo je i *krtinjaka*, ali krtine nijesmo vidjeli. Krtinjaci svi su bili svježi, jer su stare prodrljali već ranije da ne smetaju travi.

Uz potok su se nagnule *vrbe*. One su se zazelenjele među prvima. Neki su pravili svirale. Motrili smo s brvi, koja je vodila preko potoka, kako voda teče.

Stigli smo do *vodenice*. Kroz žlijeb udara voda na vodenično kolo, ono se vrti i okreće točak od kamena, »žrvanj«, koji melje žito. Gledali smo kako žuto kuruzno brašno curi u vreću. Od vodenice krenuli smo kraćim putem kući.

Laste grade gnijezdo. Pod strehom staje, u školskom dvorištu, grade lastavice gnijezdo. Imadu već tamo dva gnijezda otprije. (Kod nas imadu gnijezdo u staji! Tata veli da je to dobro, jer hvataju muhe. One love muhe leteći. Ja sam vidio sinoć kako su letjele našom ulicom. Baš hitro lete. Imadu dva repa! Ne, to je jedan rep, samo ga tako raširе. Nama je uletjla lastavica u sobu. Ja sam je ulovio. Imala je sjajno modro perje. Na trbuhu bila je bijela. Gladio sam je, ali joj je svejedno srce lupalo od straha. Bojala se da ću je ubiti, ali ja sam je pustio. Grijeh je lastavicu ubiti! — Tako i slično djeca će sama izvješćivati, ako u školi vlada »sloboda govora«). Lastavice su donosile neko blato u kljunu. I slamčice! Mnogoput su morale odilaziti po blato. Najprije su izgradile u okrug »temelje gnijezda«. Već rade preko nedjelje dana i sada ga dovršuju. Ostavile su samo sprijeda rupicu kroz koju će ulaziti u gnijezdo. Što će one raditi tamo? Nesti će jaja i sjedjeti na njima. Pazićemo kad će izletjeti mladi. (Motrenje se i kasnije nastavlja. Ne bi valjalo da se sada obradi život lastavice detaljno, već se to ostavlja za kasnija godišta).

Odgoj. Ne diraj lastavičjih gnijezda! Ne hodaj po tuđim usjevima da ne praviš štete!

Čuvaj zdravlje! Bježi od zmije! Ne idi bos u šumu! Ne sjedaj na zemlju!

Materinji jezik

Imena polja, šuma, vinograda, potoka... pišu se velikim početnim slovom. U tu svrhu djeca pišu imena iz okoline.

Djeca pišu *kraće rečenice* (većinom subjekt i predikat) sama i po diktatu. *Popunjivanje:* Hrast je..., a lijeska... Zec je..., a vjeverica... Zmija je..., a ptica... (Kakvo je što?).

Literarna građa:

Zagonetke: Crn kao kovač, ore kao orač, a nije ni kovač ni orač. (Krt).

Dugojla sva je gola, pa se ipak ne oblači nego svlači. (Zmija).

Iz drvene brade u kacu suze kaplju, a iz kamena suho mlijeko curi. (Žrvanj u vodenici).

Dva se brata boče, bijelu pjenu toče. (Žrvanj u vodenici).

Poslovice: Jedna lasta ne čini proljeća.
U vodenici se dvaput govori.

Povratak lasta

Preko šuma, polja voda,
I dolova, dugih rijeka
Put nas vodi izdaleka.

Šibali su nama vjetri
Pa se naša oštra krila
Na tom putu izmorila.

Opet natrag mi smo došle,
Ovamo nas srce vuče
Kao da smo prošle juče:

Da vam, djeco, zahvalimo
Što čuvaste naša gnijezda —
Sretna bila vaša zvijezda!

Nikola N. Pavić

Potok

U našemu gaju
Izvor-voda teče
I hlađanom rosom
Poji sitno cvijeće.

A vesele ptice
Dolje s grana skaču
I kljunašca žedna
U vodu umaču.

Josip Milaković

Kolo vodenično

Narodna

Kolo, kolo vodenično melje žito pšenično.
Kolo nam se polomi i štetu nam učini.
Donesite sjekiru, keser, svrdlo, burgiju,
Čekić, dlijeto, testere, male, veće eksere,
Kolo da opravimo, žito da sameljemo.
Sad je kolo gotovo, okrenimo ponovo.

Hajd u šumu

Hajd u šumu, djeco mila,
Sad najljepšim mirom miri;
Još debela nema hlada,
Svuda sunce kroz nju viri.

Hajd u šumu, djeco mila,
Sad se po njoj melem lije;
Sad je trava najmilija,
Sad su ptice najpjevnije.

Hajd u šumu, šuma čeka;
»Gdje su djeca?« pita cvijeće;
Lahor njiha krila meka,
Na susret nam potok teče.

Hajd u šumu da se tamo
Te svježine napijemo!
Da se tijelu, da se duhu
Zdravlja, snage naberemo.

Zmaj Jovan Jovanović

Crtanje

Djeca rade u vrtu. Mama sije povrće. Klijet u vinogradu. Djeca u šumi gledaju vjevericu. Oranje. Cvijeće u livadi. Vodenica. Laste grade gnijezdo.

Ručni rad

Izrezivanje: Vrt — tačke, posuda za zalijevanje, lopata. Šuma — drvo s krošnjom. Livada — trava s cvijećem.

Modelovanje: Krtinjak, luk, zmija.

Pjevanje

Naš vrtić

Umjereno — *J. Kirin*

Al smo bi - li do - bri, i maj - ka to re - če — Pa je sa - da
Ra - di - li smo mar - no od ju - tra do ve - če.

vr - tić taj pra - vi ma - li raj pra - vi ma - li raj!

Plijevili smo travu
I snažili bilje,
Zalijevali ruže
I mirisno smilje.
Pa je sada ...

Onda smo si mjesto
Iskitili malo
Da se bude ondje
Lakše učit dalo.
Pa je sada ...

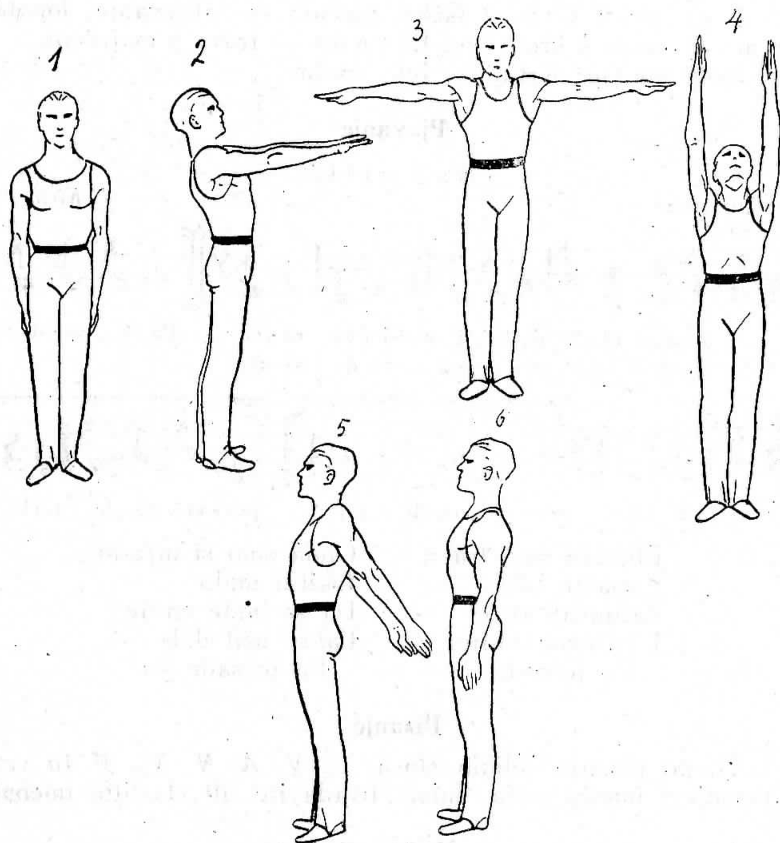
Pisanje

Lijepo pisanje velikih slova: *U, V, A, N, Nj, M* (u vezi s pisanjem imena polja, šuma, livada itd. ili vlastitih imena).

Računanje

Množenje brojem 2. Djeca idu na izlet u redovima po 2. a) Brojanje, dodavajući 2 (2 dječaka + 2 dječaka = 4 dječaka + 2 = 6 ...) b) Ritmičko brojenje. Ivica broji koliko ima svih učenika u redu: 1, **2**, 3, **4**, 5, **6** ... c) Milan kaže da se to može do deset lakše izračunati *množenjem* (1 × 2 dječaka = ..., 2 × 2 dječaka = ... do 5 × 2 dječaka = ...)

Nikola kaže da bi se tako moglo i dalje računati. U svakoj klupi sjede po 2 dječaka; koliko ih sjedi u 6 klupa? Broji se: 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 dječaka = 12 dječaka; koliko puta po 2 dječaka? (6 × 2 dječaka) koliko ih je? Isto se računa: na ploči, tako da se dječaci nacrtaju shematski u redovima po

dva i prebroje se; na klupi će »štapići« zamijeniti dječake, zatim na računaljci kuglice, dok se ne dođe do apstrakcije, tj. čistih brojeva. Slično do 10 × 2. Malo gimnastike! Vježbe rukama: izabere se 6 dječaka i neka dignu ruke (6 × 2), itd. Čega još ima po 2? (Oči, uši, noge, drveće u drvoredu . . .) Parovi. Tucet, i mješoviti zadaci, na pr. 1 tuc. + 2 para = .

Mjerenje i dijeljenje brojem 2. 12 dječaka vrstaju se u redove po 2. (2 dječaka u 12 dj. = ; učitelj pozove 12 dječaka i oni se svrstaju u dvored). Rad štapićima, kuglicama itd.

Ivo i Mara idu na izlet u grad; majka im je dala 12, 14 . . . d; kako će podijeliti?

Gimnastika

Igra. Igra se koja od poznatih već igara (na pr. Jastreb, kvočka i pilići).

Proste ili slobodne vježbe: Predručiti (sl. 2), odručiti (sl. 3), nadručiti (sl. 4), zaručiti (sl. 5), priručiti (sl. 6). Stav spteni, ruke dolje, prsti pruženi. Vježbe se izvode ili obim rukama ili najprije jednom, onda drugom rukom (u tom slučaju zapovijedi se: Predručiti desnom, predručiti lijevom itd.). Pod 1) je stav »Mirno!«

XXXIII NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: Prvi dani u maju

Pohod u polje. Iz škole smo krenuli odmah u osam sati u polje da vidimo, što se sve promijenilo odonda kako smo posljednji put bili tamo. Sunce se već uzdiglo dosta visoko na nebu i palilo nas je, te nam je bilo vruće. Došli smo u polje: tu su se već žita uzdigla i sva su bila jako zelena. Čuli smo i ševu: uzdigla se iz žita i visoko je gore kružila u uzduhu. *Kukuruz* je probijao iz zemlje gdje su ga posijali, a među njim i *bundeve* i *grah* (pasulj). Zemlja je topla pa zato mogu da niknu. Grmlje uz put je prolistalo, a nekoje još je cvalo. Na njegovu lišću našli smo *hrušteva*. Leptirići oblijeću cvijeće: ima ih svakojake boje. Kad smo se približili jednoj šikari, našli smo tamo *đurđica*. Ubrali smo ih i savili u kiticu. Iz grmlja je dopiralo pjevanje *slavujevo*. Na jednom drvetu u polju kukala je *kukavica*, ali kad smo se približili, odletjela je, plašljivica! Iz šume je dopiralo zviždanje *kosa;* i mi smo mu se javili zviždanjem.

Kukavica. Tko je već vidio izbliza tu plašljivicu kukavicu? Svi smo čuli njezino kukanje. Stanko veli da je velika kao golub. Ivo veli da nije dobro, ko ide bos, ako čuje kukavicu na tašte, jer da će se čitav dan spoticati o kamen. To su praznovjerice! Ko je vidio njezino gnijezdo? Nitko, jer ga ne gradi.

Jaje snese u tuđe gnijezdo, pa i u ono od posve malih ptica. Kad se izvali kukavičić, izgura pravu djecu ptičice iz njihova vlastita gnijezda. To je ružno i nezahvalno.

Hruštevi. Vidjeli smo ih po grmlju u polju. Danju počivaju. a noću lete. Ima ih i na šljivi i trešnji u voćnjaku. Stresli smo jednu i oni su padali na tle. Nekoji su malo zazujili kao da hoće poletjeti, ali su i oni sklopili krila i pali na zemlju — pospanci! Ala su ih kokoši hvatale — to je bila trka!

No uveče ožive. Ima ih toliko da sve nešto bruji uzduhom kad se smrači. (Ja sam ih sinoć hvatao kapom. Meni se jedan zaletio u lice...) Lete od voćke do voćke i grizu joj lišće. (Našoj su šljivi izjeli sve lišće. Tata veli da će slabo roditi).

Evo jednoga. Kako milji po ruci. Nekim se oštrim kvačicama prihvaća, pa to škaklja. Ima 3 para nogu — tj. 6 — kvačice su na kraju tih nogu. Po staklu ne može da puzi, jer je glatko pa nema za što da se prihvati. Ima i brkove; ne to su neke kičice. Ako ih se dotaknemo, sklopi ih. Gle, hoće da poleti. Digo je gornja kruta krila i razvio donja koja su tanka i nježna pa odletio. Sretan mu put!

Đurđica (đurđevak). Aj, što divno miriše! Kako li su se lijepo u red nanizali njezini bijeli cvjetići — kao zvončići! Svi stoje na stapci koja je izrasla između 2 široka lista. I visibaba ima 2 lista, ali su uski. Visibaba ima samo jedan cvijet, i taj ne miriše. Đurđica je, uistinu, krasan proljetni cvijet.

Odgoj. Ne budi plašljiv kao kukavica! Pomozi roditeljima u čišćenju voćaka od hrušteva, ali ih ne muči!

Čuvaj zdravlje! Budi što više na čistu uzduhu!

Jezična obuka

č, ć: cvjetić, zvončić, listić, lišće.

Imena polja (vidi prednašnju nedjelju!): Napiši imena polja kojima smo prošli na školskoj šetnji.

Diktat s kratkim rečenicama: Đurđica ugodno miriše. Cvijet joj je bijel. Sličan je zvončiću. Raste u šumi.

Dopunjivanje. Što ko radi? Slavuj... Kukavica... Hrušt... Đurđica...

Literarna građa:

Uzrečice: Pjeva kao slavuj. Plašljiv je kao kukavica.

Zagonetka. Na zelenom tornjiću njiše se sedam srebrnih zvončića i ne čuje se od njih glasa. (Đurđica).

Kukavica

Kuku! Kuku!
Eto me, već sam tu!
Listaj goro! Proljeće ide!
Već prvi se glasnici vide:
U šumi đurđica skromna
Viri u sv'jet,
A krošnjatu trešnju na brdu
Osuo cv'jet;
Pčelica leti do cv'jeta
I siše slatki med,
Leptirče livadom šeta
S pčelicom upored.

Ptičice podigle graju
Kao da znaju
U gn'jezdu njihovu da je
Kukavičje jaje.
Izleći će se gadan ptić,
Veliki krič,
Ponos i dika našega roda —
Krv nije voda!
I on će kukati kroz čarnu goru
Po b'jelom danu u ranu zoru:
Eto me, već sam tu!
Kuku! Kuku!

Zlatko Špoljar

U pozdrav proljeća

U pozdrav proljeća
svijetle zlatne rose,
a djevojke mlade nose
kite mirisna cvijeća.

Posred naše šumice
što se budi cijela
zvone zvonca bijela;
mirisave *đurđice.*

Bogumil Toni

Kukavica i čvorak

Basna

Kukavica razgovaraše s čvorkom koji je upravo došao iz grada, pa ga upita: »Reci mi, što govore ljudi u gradu o ptičjem pjevanju? Što vele o slavuju?

— Svi ga hvale! — reče čvorak.

— A o ševi? — opet će kukavica.

— I njen umiljat glas hvali pola grada — nastavi čvorak.

— A što vele o kosu? — upita kukavica.

— I njega mnogi hvale!

— Još samo jedno da te pitam! — Reci mi, što se govori o meni? — naposljedku upita kukavica čvorka, a on reče:

— O tebi? O tebi ne govori ni živa duša!

— Zar tako? Ej, onda ću se osvetiti tim nezahvalnicima, pa ću vazda sama o sebi govoriti.

I odonda kukavica izvikuje sama svoje ime.

Crtanje

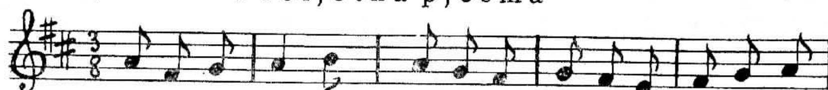
Pohod u polje (ako se nije već prije crtalo). Ivica trči za leptirom. Kukavica na drvetu. Djeca beru đurđice. (U gradu: Djevojčica prodaje đurđice). Ivo hvata hrušteve.

Ručni rad

Izrezivanje: Đurđica, leptiri različite boje.
Modelovanje koje ptičice ili gnijezda.

Pjevanje

Umjereno — P r o l j e t n a p j e s m a

Do - šlo je, do - šlo pro-lje-će, pro-lje-će, la - sta nam

s ju - ga do - lje - će.

Došlo je, došlo Proljeće:	Cvijeće svud poljem Miriše,
Lasta nam s juga Dolijeće.	Slavuj na grani Bigliše,
Sunčeve zrake Blistaju,	A iz grlašca Mlađahna
Šume i gaji Listaju.	Vije se pjesma Slađahna.

Josip Milaković

Pisanje

Lijepo pisanje slova: *T, F, P, B, R* (u vezi s imenima).

Računanje

Množenje brojem 3. Sadili smo u bašti grah (pasulj) uz plot da se penje. Iskopali smo svega 6 jamica. Koliko zrna smo posadili? *a)* Ivica je uzimao iz košarice zrna i brojio je ovako: 1, 2, **3,** 4, 5, **6,** 7, 8, **9,** 10, 11, **12,** 13, 14, **15,** 16, 17, **18** *(ritmičko*

brojenje). b) Milan je vadio iz košarice po 3 zrna i brojio je ovako 3 + 3 = 6, . . . + 3 = 9 . . . *c)* Nikola je bio vrtlar pa je htio znati, koliko mu zrna treba za svih 6 jamica. Netko je rekao da ih treba 18. Da vidimo, je li dobro izračunao! Izračuna se za 3 jamice množenjem; učenici to znadu otprije. Odbroje na klupi 3×3 zrna graha; to se nacrta i na tabli. Zatim odbroje 3 zrna za 4 jamicu, nacrtaju na tabli, izračunaju pribrajanjem, kontroliraju i na računaljci, te napokon, dođu do apstrakcije 4 × 3 + 12. Isto tako rade do 6 × 3 = 18. Na tabli nacrtaju ovu sliku:

●●● ●●● ●●● ●●● ●●● ●●●

Vježbanje. Na gredici su jamice za grašak po 3 u redu; koliko ih je u 1, 5, 3, 2 . . . reda. I slično.

Igra. Učitelj kaže učenicima da zamisle na svaki njegov prst 3 graha. Pokaže im 2, 5, 4 . . . prsta, a učenici (pojedince i u zboru) odmah množe sa 3 (2 × 3 = 6; 5 × 3 = 15 . . .)

Mjerenje i dijeljenje brojem 3. Sađenje krompira. U svaku jamicu dođu po 3. Stanko ima u svojoj košarici 18 krompira; koliko će jamica zasaditi? Da ima samo 3 krompira . . . 6 . . . 9 . . . i tako dok dođemo do 18. Na klupi uzimaju učenici toliko zrnaca i mjere, na tabli se crta:

●●● ●●● ●●●
●●● ●●●
●●●

Rad na računaljci. Vježbanje. Pismeni zadaci.

Grašak je nikao, treba ga nakoliti. Učitelj je izabrao 3 učenika i razdijelio im 6, 9, 12 . . . grana. 6 : 3 = 9, 9 : 3 , 12 : =) Crtanje, rad na računaljci, vježbanje.

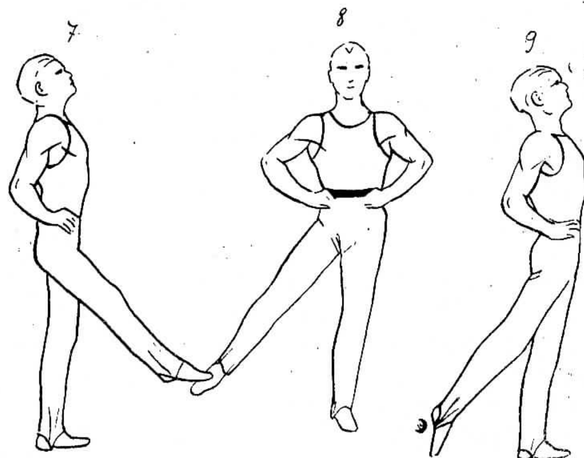
Kombinovani zadaci. Nikola je u 4 jamice stavio po 3 zrna i ostala su mu još 2, tj. (4 × 3) + 2 = . Ili: Posadili smo 6 × 3 zrna, a nisu nikla 4, tj. (6 × 3) — 4 =

Pojam *trećine od nekog broja.*

Gimnastika

Igra: L o v i c e. Jedan bude »lovac«, i kad taj vikne *1, 2, 3!* — Svi se razbjegnu. Koga se dotakne i kaže mu »Loviš!« taj postaje lovac, i igra počinje iznova. Mogu se odrediti međe preko kojih se ne smije, a tko prijeđe, postaje lovac, ili se odredi »spas«, tako da progonjeni čučne ili digne ruke uvis.

Slobodne vježbe. Prednožiti desnom (nogom) (sl. 8) zanožiti desnom (sl. 9), i isto tako lijevom. Ruke su podbočene.

Kombiniranje prostih vježbâ rukama i nogama, na pr. odručiti i zanožiti desnom itd.

XXXIV NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: Livada u proljeću

*Školski pohod u livadu.** Livade našeg sela su uz potok. Izdaleka se raspoznaje kuda potok teče po vrbama koje ga prate. Prešli smo preko travnika (pašnika). Tamo je niska i ugažena trava, jer tamo pasu konji i goveda koji je odgrizaju i gaze.

Sasvim je drukčije u livadi. Tamo je *trava* visoka i bujna. Mi smo se držali puta da ne gazimo travu, a i da se ne zarosimo. Kapljice *rose* blistale su se na suncu. Rosa padne već uveče čim zahladi. Livada se sva šareni od cvijeća različitih boja: ima ga žutog, crvenog, modrog i bijelog. Nekoje cvjetove koji su cvali uz rub livade, ubrali smo.Pogađali smo, kako se koji cvijet zove. Uz put je cvao *krasuljak* (tratinčica) i žutio se

* Učitelj treba da vazda odvede učenike na takova mjesta gdje će moći da što više vide.

maslačak. Nekoji cvijeci maslačka prešli su već u sjeme i bili su vidjeti kao male svjetiljčice. Ubrali smo ih nekoliko i dunuli u njih, a sjeme se razletjelo na sve strane (opažanja o rasprostranjivanju sjemena!). *Žabnjak* cvate također žutim cvijetom.

Po travi skaču skakavci. Ponajviše su zeleni kao i trava, a imadu krila i dugačke noge. Cvijeće oblijeću *pčelice* i traže slatki sok u cvijeću pa ga nose u košnice i prave od njega med. (O peludi ćemo govoriti kasnije kad djeca budu promatrala košnice). Vidjeli smo i *bumbare;* zujali su muklo (debelo). Bilo je i *leptira* svih boja. Lepršali su od cvijeta do cvijeta. U livadi bilo je sada svježih krtinjaka što su ih izbacile iz zemlje *krtine.* One traže u zemlji crve. Bio je i jedan velik mravinjak, pun *mravi.* Neumorno su nešto radili i neprestano su miljili amotamo. I po koja *ptica* zaletjela bi se u livadu.

Uz *potok* su se poređale *vrbe.* Sada sve imadu gustu krošnju. Kad smo došli do potoka, skakale su u vodu *žabe.* Čujemo ih svako veče kako krekeću. Bacili smo mrvice i začas su se *ribice* otimale za njih. Tu smo našli krasnih modrih *potočnica.* Kraj potoka našli smo i *puža.* Ispružio je rogove i vukao sa sobom kućicu.

Vratili smo se na pašnik i tamo smo se neko vrijeme igrali, a onda smo krenuli, okićeni cvijećem, kući u školu.

Materinji jezik

Kraće rečenice koje učenici pišu samostalno. Na pr.: Napišite kakve je boje koji cvijet! (Maslačak je žut. Krasuljak je bijel. Potočnica je modra).

Što rade životinje na livadi? (Žabe skaču i krekeću. Pčele traže med. Leptiri lete. Skakavci skaču). Piše se na ploči. Pogreške ispravljaju učenici i napokon učitelj.

Napiši koje cvijeće sa livade poznaš! (Na livadi cvate . . .). Koje si životinje vidio kraj potoka? (Vidio sam . . .)

Literarna građa:

Zagonetke. Uprtio rogonja kućicu na leđa i krenuo u zeleni svijet. (Puž) . . .

Iz čije se kuće, nikad ne dimi? (Iz puževe).

Vazda ide iz kuće, pa ipak ostaje u kući. (Puž).

Prosuo uveče Mrkonja biserje, došao ujutro Bjelonja pa ga izio. (Rosa koja padne uveče, a sunce je osuši.)

Krilat konjic po travniku skače. (Skakavac).

Pčela na kapi

Seoskom starješini ukrao lopov košnice s pčelama. Jedne nedjelje pozove starješina sve seljake. Kad se skupe, reče: »Ja znam , tko mi je ukrao pčele, ali neću da ga pred ljudima sramotim. Zato neka mi vrati pčele, a ja neću nikom kazati«.

— Kazuj ga, ništa ne krij, nego da ga i mi znamo i vidimo — viču ljudi.

A starješina reče: »Kome je od vas pčela na kapi, on je kradljivac.«

Nitko ne skida kapu,, a kradljivac je brzo skine i pogleda, da li mu je pčela na kapi. — Tako su ga uhvatili.

Iz Nazor-Bosančeve Čitanke

Puž i djevojčica

Rugala se djevojčica pužu: »Puzi, puzi, pužu, mužu; puzi, puzi, pužu, mužu! Zašt' ne bježiš kasomice, zašt' ne trčiš zagrabice poput mene hitre djevojčice?«

A nato će joj puž: »Što se rugaš, oholice! Ja pužem polagano, jer nemam nogu, ali pužem neprestano, bez odmora, i dođem tamo kamo želim. Pa onda, zar ne vidiš čuda na meni? Zar ne vidiš da zajedno nosim po svijetu i svoju kuću! A bi li ti mogla sa mnom putovati, da nemaš nogu pa da još moraš nositi čitavu svoju kuću?

Neda bez meda

Zuje pčele zuje
Cvijeće ko da veli:
»Evo meda dosta
Maloj, zlatnoj pčeli.«

Vidi mala Neda
Pčelu kako roni
Za medom po cvijetu,
Z-z kako zvoni.

Pa bi ona meda,
Ta dijete je dijete
Možda ga vi ne bi?
Pa što se smijete!

Zar već znate, što je
Desilo se maloj,
Kad je nos utakla
Ružici rascvaloj?

Meda za nju ne bi,
Sad je pelud draška,
I nos joj se žuti — —
Pa kiše od praška

N. N. Pavić

Puž i leptirić

Puž je puzio cio sat preko plota. Gledao ga leptir, pa mu reče:

— A što si ti dragoviću tako spor? Polagano pužeš i sve se ogledavaš, neće li te tko progutnuti! Dok ti prijeđeš preko toga plota, ja ću već odletjeti daleko u polje.

— Lako tebi, leptiriću! Ti nosiš samo sebe po svijetu, a ja vučem sa sobom i svoju kućicu na leđima.

Leptirić tada odleprša bezbrižno u cvijetnjak. Doletje neka ptica i progutne leptirića.

— Eto jadni moj leptiriću! Bezbrižno si letio, pa te progutnula ptica. Nijedna neoprezna žurba ne valja!

Crtanje

Dječak i djevojčica beru cvijeće u livadi. Leptir siše sok iz cvijeta. Ivica lovi skakavce. Žabe skaču u vodu. Vrbe uz potok, brv i ribič.

Ručni rad

Izrezivanje: Livada i cvijeće u livadi (livada — zelena ploha, cvijeće — raznobojne krpice). Maslačak. Leptir. Vrbe uz potok.

Modelovanje. Puž. Riba.

Pjevanje

Neposlušna Katica

Kazala majka Katici, Katici,
Kazala majka Katici.
»Katice kćeri jedina,
Ne idi blizu potoku,
Potok je hladan i dubok,
Nemoj se tamo igrati,
Mogla bi lako upasti
U potok hladan i dubok
Ne sluša kćerka Katica,
Ne sluša riječi majčine,
Veće se igrat pohrli,
Kud teče potok hlađani,
Kako je mlada trčala,
Nožica joj se omakla,
U vodu hladnu upala.
Plakala jadna majčica,
Plakala pokraj potoka:
»Katice, kćeri jedina,
Zašto me nisi slušala?
Sama sam jadna ostala.
Moje te oči nikada
Živu već neće gledati.

Josip Milaković

(Pjeva se po napjevu: »Došlo je došlo proljeće!« Str. 250).

Pisanje

Lijepo pisanje slova: *I, J, H, K* (u vezi s imenima).

Računanje

Množenje brojem 4. Kad smo išli na livadu, prolazili smo mimo kovačnice. Kovač je upravo potkivao konja. Gledali smo neko vrijeme kako iz užarena gvožđa savija potkovu i kako je pribija konju na kopita, a onda smo krenuli dalje. Zadatak: *Kovač treba da potkuje 5 konja; koliko će trebati potkova?* a) *Ritmičko brojenje* (brojte konjma noge!): 1, 2, 3, *4*, 5, 6, 7, *8*... do *20*. b) 4 + 4 = 8, + 4 = 12, + 4... c) Isto množenjem. Učenici redaju štapiće po 4, na tabli se crta. Rad na računaljci. Vježbanje. Pismeni zadaci.

Mjerenje brojem 4. Mara je ubrala 4, 8, 12... potočnica. U kiticu stavlja po 4; koliko će kitica napraviti? I ostala djeca rade pravim cvijećem.

Dijeljenje brojem 4. Stana (Ana, Zora...) je razdijelila među svoje 4, 8, 12... cvjetića; koliko će svaka dobiti?

Vježbanje. Pismeno računanje. Kombinacije sa pribrajanjem i oduzimanjem.

Četvrti dio od 4, 8, 12, 16, 20.

Gimnastika

Igra se koja od poznatih igara.

*Dvored na mjestu.** Dvored dobićemo najjednostavnije iz reda, ako su učenici već prije odbrojeni po dva, pa da broj dva istupi desnom nogom naprijed uz desnu ruku broja jedan. Tad će broj jedan biti broju dva na lijevoj strani i obratno: broj dva na desnoj strani broja jedan.

Prije izvođenja dvoreda treba najprije da se učenici odbroje po dva, tako da se jedan zove prvi, a onaj do njega drugi, i tako redom svi. Odbrojiti može učitelj sam, a mogu i učenici kad glasno govore: »prvi, drugi, prvi, drugi« itd. Da se učitelj osvjedoči da li učenici znadu svaki svoj broj, zapovijeda da svi »broj jedan« dignu ruke gore. To treba da učine i svi »broj dva« i to kad su već oni »broj jedan« spustili ruke dolje. Kad se vidi da su upamtili svoj broj, zapovijeda im se: **»U dvored drugi naprijed!«** Na tu zapovijed izvrše učenici dvored kako je već prije kazano. U ovom slučaju kad je čelni učenik onaj najviši, skače »broj dva« k »broju jedan« na desnu stranu desnom nogom. No u slučaju da je čelni učenik onaj najmlađi, tj. kad bi se okrenuli za 90 stupnjeva, bio bi prijašnji čelni najzadnji; da se učini dvored, mora sad »broj jedan« da iskorači »broju dva« na desnu stranu desnom nogom, pa bi sad bio »broj dva« na lijevoj strani »broja jedan«. Zapovijed bi glasila: **»U dvored prvi — naprijed!«** Da se iz dvoreda učini opet red, zapovijeda se **»U red drugi — nazad!«** ili u ovom drugom slučaju: **U red prvi — nazad!«**

Učenici koji su istupali naprijed, učine sad korak nazad i lijevo lijevom nogom da dođu na svoje prijašnje mjesto, tj. na ono gdje su bili u jednom redu.

U dvoredu neka učenici stupaju na mjestu i smjesta i neka izvode razmake koji su već opisani.

Kao što je opisano izvođenje dvoreda na mjestu slično se izvodi razvoj ili dvije vrste (dvovrsta) »čeoni dvored«.

Iz vrste, u kojoj su učenici razbrojeni na parove: »prvi, drugi, prvi, drugi« itd. od desnog krila prama lijevom, na zapovijed: **»U dvije vrste drugi na-zad!«** »broj dva« iskorači desnom nogom nazad iza leđa »broja jedan«. Obratno, da se učini vrsta iz razvoja (dviju vrsta); zapovijeda se: **»U vrstu naprijed!«** Kod te zapovijedi »broj dva« iskorači sad lijevom nogom na svoje prijašnje mjesto, dakle uz lijevu ruku »broja jedan«.

Poslije toga neka se učenici okrenu za 180 stupnjeva, pa se sad zapovijeda broju jedan koji će na zapovijed: **»U dvije vrste prvi na-zad!«** učiniti isto kao što su prije uradili »broj dva«. Obratno, doći će u vrstu ako lijevom nogom iskorače uz lijevu ruku »broja dva«.

Sve se to treba u početku raditi kroz dulje vremena. Dakle, kad se čini razvoj na »jedan«, desnom se nogom zakorači, a na »dva« priključi se lijeva desnoj i obratno: kad se ide u vrstu, lijevom se napred iskorači na »jedan«, a na »dva« priključi se desna lijevoj.

* N: Bjelovarac: Gimnastika u osnovnoj školi.

XXXV NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: Voćnjak u proljeće

Zametanje plodova voća: Voćke su ocvale. Latice su popadale na tle i strunule. Već se vide male jabučice, kruškice, trešnjice... Sitne su i zelene, ali bivaju sve veće — rastu! I lišće je izraslo. Sad je u voćnjaku ugodna hladovina. Učenici

IV razreda načinili su tamo nekoliko klupa da bude još ugodnije.

Gosti na voću. Skidali smo s voća *gusjenice*. Sve nam se koža ježi od njih! Dlakave su i gadne! (Meni je jedna došla za vrat, pa me dugo svrbjelo na mjestima kud je prolazila. Ja sam jednu, ne znajući što je, zgnječio rukom; bila je iznutra sva zelena!) Što one rade na voćkama? (Djeca će odmah kliknuti: jedu lišće!) Vidjeli smo jednu granu na kojoj je bilo gusjeničje gnijezdo i mnogo gusjenica: bila je gola, a po gdjekoji listić, koji je ostao, bio je prošupljen. Lišće su izjele gusjenice! Što one rade u gnijezdu? Tamo su u noći i za kiše. Vidjeli smo u vrtu takovo gnijezdo puno gusjenica. (Moj tata ih je obirao nekim nožicama (škarama) koje su bile nasađene na prut, i bacao ih je u vatru). Na jednom stupu vidjeli smo gusjenicu koja se nije micala. Bila je sva šarena. Što bi to moglo da bude? (Jedan učenik: Ja sam takovu slučajno zgnječio rukom, i ruka mi je bila kao krvava! Ja sam vidio takovu praznu; kao da je nešto izišlo!) Učitelj: Evo takove ***kukuljice*** u kutiji. Pazićemo što će iz nje izaći! Evo i gusjenice! Hranićemo je lišćem da vidimo kako to ona živi i što će iz nje da bude! (Kutije, sa staklenim pokrovcima da se može motriti što u njima biva, stave se na podesno mjesto. Učenici hrane gusjenice svakog dana dok se ne zakukulje, a kukuljice motre kroz toliko dana dok iz njih ne izleti leptir).

Sjenice. Što li to sjenice toliko skakuću po našem voćnjaku? Učitelj: Što li to one tamo rade? (Učenici će ili sami ili zajedno s učiteljem ustanoviti da traže kukce i gusjenice). Gle, pa to nam one vraćaju milo za drago što smo ih zimi hranili. (Ustanovi se da su sjenice korisne ptice). Sad još više volimo te lijepe ptičice!

Češljugar. Na šljivi, među rašljama grana, ima lijepo okruglo gnijezdo. Nećemo ga dirati, ali motriti ga smijemo. Tamo dolaze dvije ptičice krasna, šarena perja. Poznamo ih još od zime. Nemirno skaču s grane na granu i javljaju se zvonkim glasom: stiglic, stiglic! Kad se poplaše, glase se: Pik, pik! Ali znadu i vrlo lijepo pjevati.

Odgoj. Ne uništavaj ptičjih gnijezda!

Čuvaj zdravlje. Ne jedi nezrela voća!

Materinji jezik

Napiši imena ptica koje poznaš. Napiši imena voća koje poznaš i svaku vrst nacrtaj. (Na pr. [slika kruške] kruška itd.).

Po diktatu: Gnijezdo. Na šljivi ima gnijezdo. To je češljugarevo gnijezda. Češljugar je lijepa ptica. Lijepo pjeva. (U ovom diktatu pazi na ovo: -ije, je (gnijezdo), lijepo, pjeva), -lj (šljiva, češljugar).

Zdravo pramaljeće!

Al je nebo očišćeno,
Al livada miri,
A vjetrićak sa planine
Ćarlija i piri.

Kapljice se tiho rune
Sa rosnatih grana —
Sve miriše kao ruža
I ko mažurana.

Na livadi i u šumi
Sve se ljepše kreće —
Zdravo da si, rosna kišo,
Zdravo, premaljeće!

Jovan Grčić-Miljenko

Literarna građa:

Zagonetka. Dlakavo se zavuklo u vrećicu, pa okrilatilo. (Gusjenica, kukuljica i leptir).

Pitalica. Koja sjenica ne leti? (Gusjenica).

Što je to: Sjenica u sjenici? (tj. sjenica u vrtnoj kućici).

Poslovice. Rugala se sova sjenici da ima veliku glavu.

Proždrljiv je kao gusjenica.

Škola za pjevače

Tamo gdje u lugu
Pršti bistri vrujak,
Otvorio školu
Za ptice patuljak.

Pjesmom umiljatom
U srce baš dira
I prstima vješto
Frulicu prebira.

Tu sjenica prva
Uči dane cijele —
Al umije samo:
Cince, cincelele!

Što ćeš kad imadu
Malko tvrdu glavu —
Pogodit ne mogu
Onu notu pravu!

Pažljivo ga sluša
Bitkavica zeba;
Već i njojzi pjesmu
Novu učit treba.

Al uzalud mala
Trudi se i zijeva —
Vazda staru pjesmu:
»Gip gip! Bit bit!« pjeva!

Češljugar šareni
Baš pomnjivo sluša,
Al ponovit novu
Pjesmu zalud kuša.

Naljuti se učo,
Pa raspusti školu,
Razbjegli se đaci
Po brdu i dolu.

Uzalud patuljak
Ljuti se i čudi —
Češljugarac vazda
Staru pjesmu gudi!

Zapjevali svuda
Još silnijim marom,
Oživjeli šumu
Pjesmom svojom starom.

Zlatko Špoljar

Smrt male sjenice

Kroz razbito staklo zalutala sjenica u prozor i nije više mogla napolje. Preplašena lijetala je amo tamo, ali nikako da nađe izlazak. Lupkala je krilima i kljunićem po staklu, želeći u voćnjak gdje se rascvala trešnja i gdje su njene družice neumorno lovile kukčiće: sve joj bijaše uzalud.

Njezinu lupu čuo je mali Veljko koji se upravo vratio iz škole. Oprezno je otškrinuo prozor i turio ruku unutra da ulovi sjenicu. Ptičica se još više uzlepršala od straha. Najposlije mu ipak uspije da je ulovi. Aj, što li je srdašce nemilo udaralo ubogoj, miloj ptičici. Uplašila se, sirotica.

— Neću ti ja ništa! — klikne Veljko dragajući ptičicu po leđima i po tjemenu. Pokazaću te drugovima u školi, a onda ću te pustiti.

Veljko poklopi sjenicu loncem da ne uteče i otrči na tavan po krletku. Strpa ptičicu u krletku i naspe joj onamo makova zrnja, jer je čuo da to ona voli. Ali sjenica ne htjede ni da okusi, već je samo lepršala htijući napolje.

— Boji se! — reče Veljko. Već će se umiriti kad odem. Sjutra je nedjelja, a u ponedjeljak ću je odnijeti u školu.

Tako reče i ode. No sjenica i ne dirne zrnja, pa ni sjutradan. Začas bi se umirila, a onda bi opet lepršala, sileći napolje iz krletke.

— Preživjeće nekako do ponedjeljka, — pomisli Veljko, a onda nek ide kud hoće.

Kad se u ponedjeljak ujutro Veljko otpremio u školu, htjede da sobom uzme i sjenicu. Kako li se začudio i rastužio kad je vidio da je uboga ptičica uginula. Nije ona vična da živi u ropstvu. I sad mu bude žao što je nije pustio u slobodu...

Zlatko Špoljar

Crtanje

Gusjenica — kukuljica — leptir. Češljugar pjeva kod gnijezda. *Ilustrovanje:* Škola za pjevače ili Smrt male sjenice.

Ručni rad

Izrezivanje: Ptica kod gnijezda.
Modelovanje: Gnijezdo s jajima.

Pjevanje

Ponešto veselo

Granulo je sunašce
I s neba se smije,
A baštom se ptičija
Skladna pjesma vije.

Pjevaj, leti, ptičice,
Širi svoja krila,
Sve nas nek razveseli
Tvoja pjesma mila!

Pisanje

Lijepo pisanje slova: *C, Č, Ć, O, G.*

Računanje

Mjerenje brojem 4. Za svaku klupu trebaju 4 noge. Za koliko će klupa dostajati 20 nogu? 4 noge dostaju za 1 klupu (4 u 4 =), 8, 12... (Rad štapićima itd.).

Dijeljenje brojem 4. Kod pravljenja klupa potrebni su i čavli (ekseri). Učitelj je razdijelio među 4 učenika 4, 8, 12... čavala.

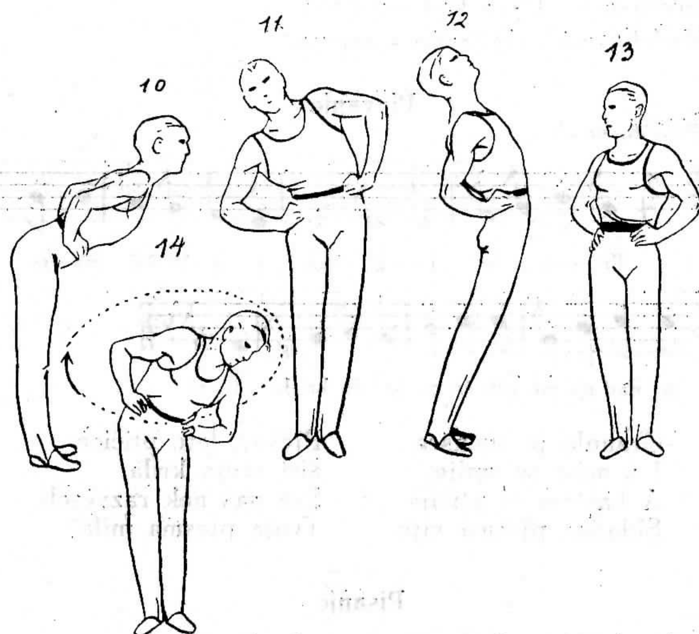
Mješoviti zadaci. 3 učenika su dobila svaki po 4 čavla, a poslije im je trebalo još 3, tj. $(3 \times 4) + 3 =$ I slično! 4 učenika dobila su po 4 čavla, a poslije su vratili 2, tj. $(4 \times 4) - 2 =$

Pojam četvrtine nekoga broja.

Gimnastika

Igra se koja od poznatih igara.

Pokreti trupom: P r e t k l o n (sl. 10), o t k l o n d e s n o (sl. 11), z a k l o n (sl. 12), z a s u k d e s n o (sl. 13) i k r u ž e n j e t r u p o m (sl. 14). Stav spetni, ruke podbočene.

Ritmičke vježbe na koji poznati napjev u $^2/_4$ mjeri (na pr. »Leti pčela malena«).

XXXVI I XXXVII NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: V r t (gradina)

Vrt u maju. Često odlazimo u vrt, no danas smo ga pobliže razmotrili. Sasvim se izmijenio od proljeća: peršin, mrkva (merlin), salata, luk i drugo povrće već se dobrano zelene. Grašak se popeo uz granje, a i grahu (pasulju) treba potpornja. Krastavci i bundeve su potjerali rozgve. Krumpir je nikao. Kupus se presađuje. Pčele tu i tamo zuje i lete od cvijeta do cvijeta. Bašta je puna cvijeća.

Pčele. U vrtu smo razgledali pčelinjak. U pčelinjaku ima mnogo k o š n i c a, punih pčela. Košnice su od dasaka te imadu sprijeda rupu, kuda izlaze pčele. Kad sunce obasja košnicu, lete pčele, zujeći kriocima, napolje jedna za drugom. Lete u polja i livade da u cvijeću traže slatki sok, iz kojega prave m e d i v o s a k. Od voska prave s a ć e. Druge se vraćaju iz polja i livada. Pčele bodu žalcem, ako ih tko dirne, pa smo stajali podalje, da ne bi koga ubole. Onda mu ubodeno mjesto oteče i jako ga boli.

Košnice su bile pune meda. Med se vrca iz saća posebnom spravom.

Grašak i grah. Grašak se popeo na granje. Prihvaćao se viticama, koje bi se ovile oko grančice... Ne bi ni mogao da sam raste uvis, jer mu je loza slaba. Cvao je. Cvijet mu je bijel. Iz daljega je grašak vidjeti kao da su po njemu posjedali bijeli leptirići, jer mu je cvijet sličan leptiriću.

Na susjednoj gredici bio je posađen g r a h (p a s u l j). I uza nj su utaknuli kolje, pa se već počeo ovijati. Ali na jednoj gredici bilo je i takova graha koji je nizak; tomu ne treba kolja. I grah cvate sličnim cvijetom kao i grašak; a cvijet mu je kadšto prekrasne crvene boje. I lišće mu je drukčije; slično je srcu i hrapavo.

Luk. Luk je potjerao baš lijepo lišće. Otkinulo smo nekoliko listova; okrugli su i iznutra šuplji. Može se i svirati na njih; i listovi imadu jak miris po luku. Glavica mu deblja. Izvukli smo jednu iz zemlje. Pustila je sitne korjenčiće; njima upija hranu iz zemlje. Nekima su izrasle ovisoke stabljike s kuglom na kraju; ti će procvasti i daće sjeme.

Ruža. Procvale su ruže. Ima ih bijelih, žutih, ružičastih i crvenih kao krv. Divno mirišu. Nekoje su se istom napola rasvale, a nekoji su cvjetovi još u pupoljku, ovijeni zelenim listićima. Ali ruže i bodu. Treba ih oprezno otkinuti, jer im je trn vrlo oštar.

Krompir. Nikao je. Zeleni listovi probili su iz zemlje iz klica, koje smo vidjeli u proljeću.

Odgoj. Budi radin kao pčela!

Čuvaj zdravlje! Ne diraj u pčele da te ne izbodu!

Materinji jezik

Nadopuni: U b a š t i. Pčela... Grašak... Ruže... Kupus se....

Diktat: P č e l a. (Pazi! Na kraju naslova po novom pravopisu ne stavlja se točka!) Sjalo je sunce. Pčele su letile u polje. Traže slatki sok. Nađu ga u cvijeću.

Literarna građa:

Š t o i m a m o o d p č e l a?

Kad promisliš, baš je krasan
Baš je divan pčelin dar!
Eno vosak, voštanica
Prinosi se pred oltar.
A od meda ništa slađe,
Zdrava hrana, pa i l'jek,

Ko ga kuša umjereno —
Produžuje sebi v'jek.
Al ja mogu skinut s uma
I taj vosak i taj med,
I tad pčelin nauk blista
U dv'je r'ječi: r a d i r e d.

Zmaj Jovan Jovanović

M e d o b i m e d a

U panju medo
Roj je ugledo.
Lizo bi meda,
Ehe, ehe da!

Pčelice zuje:
Rutavac tu je!
Lizo bi med —
Biće mu jed!

Medo ne sluša,
Već silom kuša:
Zabode zub
U stari dub.

Pčelice lete,
Dom da osvete.
Hajd svi u boj!
Stoj medo, stoj!

Silnika bodu,
Gdje nađu zgodu:
U čelo, grud,
Po tijelu svud!

Pa i po nosu,
Izbole gosu!
Srećom što kriv
Uteče živ...

Medo od bijesa
Sve glavom stresa.
Uzalud sve —
Ne boje se!

U brlog juri,
Žuri se, žuri.
Izboden vas
Tu nać će spas.

Noga mu kleca,
Od boli jeca:
Tu boli, tu!
Mu mu, mu mu!

Zlatko Špoljar

V a r i v o

Nešto okruglo,
A nešto glatko,
Nešto opet kiselo,
A nešto i slatko.

Grašak je okrugao,
A leća je glatka,
Kupus nam je kiseo
A mrkva je slatka.

Iz Nazor-Bosančeve Čitanke

Crtanje

Pčelinjak. Otac vrca med. Nikolu je ubola pčela.

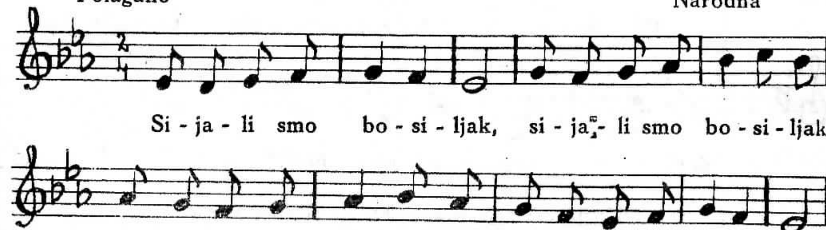
Ručni rad

Modelovanje košnice.
Izrezivanje. Pčelinjak s košnicama. Luk. Ruža (shematski).

Pjevanje

S a d i l a s a m b o s i l j a k

Polagano — Narodna

Hajdemo ga gledati,
Je li nikô, procvao.
Berimo ga tri kite:
Jednu tebi za šešir,

Drugu meni u njedra,
Treću ćemo uzeti
Kad pođemo u goste
Staroj našoj majčici.

Pisanje

Lijepo pisanje slova: *S, Š, L, Lj, E.*

Računanje

Množenje brojem 5. U pčelinjaku su 4 reda košnica. U svakom redu ih ima 5. Koliko svih? Nacrtajte! (Može se i modelovati; pčelinjak je drvena kutija sa 5 pregradaka).

a) Brojte ih: 1, 2, 3, 4, **5**, 6, 7, 8, 9, **10**...

b) Pribrajanjem: U jednom redu 5, u 2 reda $5+5=\ldots$

c) U 2 reda ih ima $5+5$, tj. $2\times 5=$ Itd.

Ostali rad kao i prije. Prsti na rukama i nogama!

Mješoviti zadaci. Pčelari neke košnice smjeste u voćnjaku posebice na stupove. Pčelar ima u pčelinjaku 3 reda po 5 košnica, i još 2 posebice, tj. $(3\times 5)+2=$

Ili: Pčelar je imao 4×5 košnica, ali je 3 izvadio i metnuo posebice, tj. $(4\times 5)-3=$

Mjerenje. U koliko će redova stati 10, 15 ... košnica.

Dijeljenje. Jedan dio meda pčelar je razdijelio među 5 svojih znanaca. Razdijelio je 10, 15 ... kg.

Bilješka. Time je građa za 1 razred svršena (početkom juna).

Gimnastika

Igra: P a u n. Djeca se uhvate u kolo, jedan stane u sredinu (tj. »paun«) i zakiti se perom, a ostali pjevaju:

Pa - un pa - se, tra - va ra - ste. Pa - u - ne

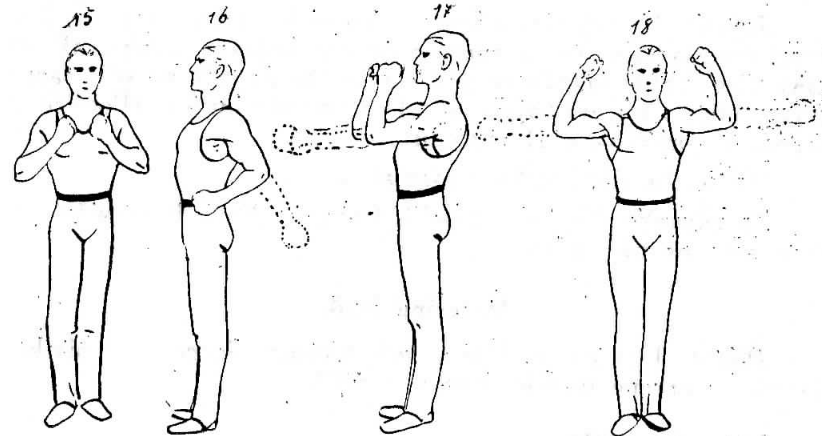

moj, pa - u - ne moj!

Pauna nam noge bole, panune moj!
Pauna nam glava boli.
Pauna nam leđa bole,
Pauna nam krila bole,
Paun trepti da poleti.
Na čije će dvore pasti,
Koga li će zakititi!

Kad kolo pjeva »paun pase«, paun se sagne k zemlji kao da čupka travu; kad spomene noge, maši se za noge, zatim za glavu, itd., najposlije trepti rukama i vara sad ovoga sad onoga igrača kao da će ga zakititi. Kod posljednje kitice brzo skoči k jednomu, zakiti ga, i taj sad postane paun.

Savijanje ruku. S k u č i t i p r i r u č n o (sl. 15), s a g n u t i z a r u č n o (sl. 16), s a g n u t i p r e d r u č n o (sl. 17), s k u č i t i o d r u č n o (sl. 18).

Ritmijska vježba uz koju poznatu melodiju.

XXXVIII NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: P r v o v o ć e

Trešnje su zrele! Trešnja u školskom vrtu sva se crveni od zrelih trešanja. (Mi imademo crne trešnje. Kod nas ima jedno drvo žutih, ali još nisu posve zrele. Naše su vrlo krupne tata ih je odnio punu košaru u grad na prodaju).

Evo nekoliko trešanja različite vrsti! Ove su vrlo krupne. Slične su srcu, crvenkaste su i — slatke! Pazi da sve ne progutneš! Zašto? Imade k o š t i c u. Da vidimo, kako se smjestila koštica u trešnji. (Učitelj razreže trešnju). U sredini. Razbijmo jednu. Tvrda je! (Ja sam si skoro slomio zub kad sam jeo kolač od trešanja, jer mama nije izvadila košticu!) Iznutra je j e z g r a. Kušaj! Gorka je!

Evo još trešanja druge vrsti! Po obliku: Duguljaste i slične srcu i sasvim okrugle. Po boji: Crne, crvene, crvenkaste i žute. Po veličini: Krupne i sitne. Po okusu: Slatke.

Trešnje se ne tresu kao jabuke ili šljive, jer se dosta čvrsto drže dugačkom peteljkom (drškom). Višeput ih ima čitav grumen! Djeca se vole njima zakititi tako da ih stave, kao minđuše, na uho.

Trešnjama su slične višnje, ali su sitnije, kiseljaste i trpke.

Jagode. U vrtu ima i krasnih krupnih, crvenih jagoda. I u šumi ima jagoda; to su *šumske jagode* koje su sitnije, ali su mirišljive. *Vrtne jagode* ne mirišu naročito Jagode ne vole samo djeca, nego i puževi balavnjaci. Oni nemaju kućice. (Pobliže o jagodi govoriće se u II razredu).

Odgoj. Ne diraj tuđih trešanja!

Za zdravlje. Ne jedi nezrelih trešanja! Ne jedi previše! Za jagodama ne pij vode!

Materinji jezik

Diktat. Trešnje. Djeca vole trešnje. Sočne su i slatke. Lijepe su crvene trešnje. Ima ih i žutih.

Literarna građa:

Zagonetka: Najprije sam snijeg bijela,
Zelena sam potom cijela,
Opet se promijenim,
Pa se zacrvenim. (Trešnja: cvijet, list i plod).

Jagoda i Jagoda

U travici zelenoj,
Podno malog lista,
Rumeni se jagoda
I na suncu blista.

Ko da šapće tihano:
Uberi me, mala,
Na dohvat sam, pogledaj,
Upravo ti stala!

Miris njezin prolijeće
Šumom, slatko miri; —
Na Jagodu malenu
Jagodica viri.

Ja ti neću propasti
Od tog, ostat pusta;
Jagoda će Jagodi
Da rumeni usta!

N. N. Pavić

Trešnjini gosti

Već počela trešnja pupit,
A već ima goste svoje.
Pogodite: Ko su gosti?
»Gusenice«. Jest, tako je!

Mala j' šteta. Trešnja cveta
I već nove goste prima.
Po cvetov'ma pčela zuje:
»Biće meda vama svima«.

Još će dvoje imat goste —
Oko maj-juni mjeseca:
Jedni gosti — vrapci mali,
Drugi gosti — mala deca.

Zmaj Jovan Jovanović

Bakina trešnja

U vrtu stare siromašne žene bila trešnja koja je rodila gotovo svake godine. Djeca iz sela dolazila pod nju i punila njedra njezinim slatkim plodom. Baka im je dopuštala. Bilo je trešanja dosta i njoj.

Stara umre, a vrt dođe u ruke bogata čovjeka. Druge godine dođoše opet djeca pod trešnju. To je ljutilo gospodara. On podsiječe drvo da ne bude ničije, kad nije samo njegovo. Među onima koji su gledali kad se trešnja srušila, desio se dobar susjed. Njemu je to bilo žao pa reče: »Da sam mogao, ja bih je kupio samo da živi, cvjeta i rodi, pa da djeca veća i manja dolaze pod nju.

Davorin Trstenjak

Crtanje

Trešnja i list (boja!). Stabljika jagode sa zrelim plodom. Otac trese trešnje.

Ručni rad

Modelovanje: Trešnja (peteljka od slamke).
Izrezivanje: Trešnja različitih boja, s listom.

Pjevanje

Ponove se pjesmice o vrtiću (»Lijep mi je vrtić ograđen« i »Naš vrtić«).

Pisanje

Lijepo pisanje slova: *D, Đ, Dž, Z, Ž.*

Računanje

Mjerenje brojem 5. Milica ima 10, 15, 20 trešanja pa ih veže po 5 u kiticu da njima nadari drugarice.

Dijeljenje brojem 5. Stanko ima 5, 10, 15... trešanja pa ih razdijeli među svojih 5 drugova.

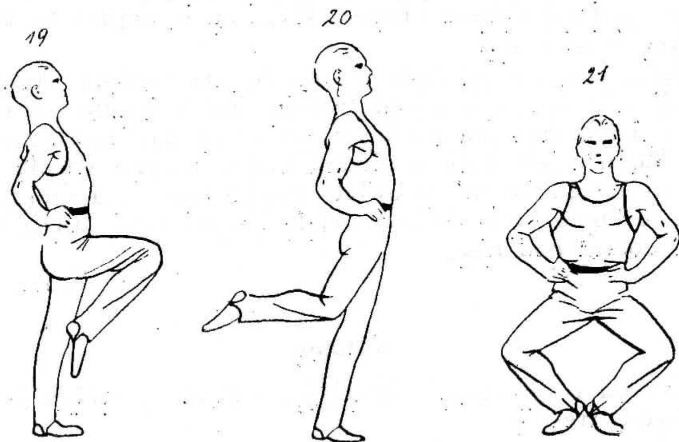
Mješoviti zadaci na način kao i prijašnje nedjelje.

Gimnastika

Igra se koja poznata igra.

Savijanje nogu. Skučiti prednožno desnom (sl. 19), skučiti zanožno desnom (sl. 20). Ruke podbočene.

Počučanj (sl. 21). Ruke podbočene.

XXXIX i XL NEDJELJA

Početna stvarna i životna obuka

Stvarno područje: Polje u ljetu

Žito dozrijeva. Izišli smo u polje. Žita počinju žutjeti. Sad se i po klasju može poznati koje je *pšenica*, koje *raž, ječam.* Raž ima tanak klas, a pšenica i ječam debeo. Otkinuli smo jedan i gnječili zrnje: iz zrnja je curio sok bijel kao mlijeko. Po tomu se pozna da žito još nije zrelo. Ječam i pšenica mnogo su si slični. Puni klasovi su teški, pa se nagnu prema zemlji, a prazni strše uvis. Raž ima vrlo visoku satbljiku, vlat; kad vjetar dune, njiše se kao da se nekomu klanja. Vlati su iznutra šuplje, ali na mjestima imadu koljenca. Iz koljenca rastu listovi, koji su dugački i šiljati. Najniža je zob, koja nema klasa nego metlicu.

Mak, različak i kukolj. Među usjevima crveni se divlji mak ili turčinak. Cvijet mu se vidi izdaleka, jer je žive crvene boje. Sviđa nam se i različak koji je krasne modre boje. I kukolj je lijep cvijet, crvenkaste boje, ali ga ljudi ne vole, jer se njegovim sjemenkama onečisti brašno i postane škodljivo.

Kukuruz. Kukuruz već se prilično protegnuo. U kukuruzu nikle su bundeve i pasulj.

Bura. Ujutro je bio sunčan i vruć dan: prava omara. Poslije su se počeli skupljati tamni oblaci, a onda je počelo grmjeti i sijevati. Strah nas je hvatao, jer se bojimo groma i strijele. Vazda bi najprije sijevnulo, a onda bi zatutnjilo kao da neko prosipa gore na oblacima golemo kamenje. Tada se digao i vihor: digao je cijele oblake od prašine po cesti, vitlao suho lišće visoko uvis i savijao grane stabala. Svi ljudi koji su stigli, sklonili su se u kuće. Domalo spusti se i kiša: isprva su padale krupne kapi, tek po koja, a onda udari pljusak — kao da se oblak prolomio. Tako je neko vrijeme pljuštilo, a onda se bura stišala i oblaci se razagnali. Na nebu se pojavila duga, a onda opet nastade lijepo vrijeme. Tada je uzduh čist i svjež. I puževi tada izlaze napolje. Vuku sa sobom kućicu i ispruže rogove (ticala).

Ivanjski kresovi. U mnogim našim krajevima pale se ivanjski kresovi. Djeca u školi opišu taj običaj.

Odgoj. Ne idi za cvijećem u tuđe usjeve da ne napraviš štetu.

Čuvaj zdravlje. Za bure ne sklanjaj se pod visoko drveće.

Materinji jezik

Diktat: U polju. Usjevi se žute. Klasovi se pune. Mak se crveni u polju. Različak je modar. Svud ima puno cvijeća.

Nadopuni: U polju. Mak cvate... Ima ... latice. Vjetar mu je odnio... Sad mu je glava...

* Preduzme se poslije jače bure.

Literarna građa:

Zagonetka: Stoji Turčin usred polja, fesić mu na glavi, dune vjetar, a fesić mu začas je u travi. (Turčinak — mak u žitu).

Poslovica: Prazan se klas diže uvis.

Zlatno klasje

Zvjezdana i tiha noć sašla nad kraj nakon vrućeg srpanjskog dana. Sa zvonika u selu, što se tamni na kraju polja, odbijali kasni sati. Momačka pjesma utihnula već dugo negdje u daljini. Samo teški zlatni klasovi na polju nijesu mogli usnuti i tiho su šaptali:

— Sakrij se, blijedi mjeseče... Ti nas potsjećaš srebrnim likom svojim na hladne srpove što će učiniti kraj našemu životu. Ugasni, ne možemo spavati...

Mjesec ih poslušao, pa zašao za goru i zalijao mliječnim svojim svijetlom neke daleke i osamljene lugove. Zlatno je klasje počelo drijemati i zanositi se snima o suncu i pjesmama ševe u modrim podnevnim visinama. Uto je s brda došao noćni vjetrić, pa ih probudio prolazeći poljem. Oni su sjetno zašuštali:

Vjetriću, ne možemo da spavamo, kad nas diraš. To nas potsjeća na dodir žetelačkih ruku koje će nas sakupljati u snopove. Otiđi od nas...

Vjetrić ih posluša pa ode na rosne livade. Tu je među granama starih vrba tiho uzdisao, te promatrao zvijezde u tamnoj vodi. Žao mu bilo zlatnih klasova i njihova skorog udesa...

I opet je usnulo zlatno klasje, ali nije dugo potrajalo i negdje se u polju oglasi prepelica:

— Pućpulik! Puć pulik!

Razdanjivalo se, zvijezde se na nebu prorijedile i počele blijediti, a istok planuo vas u zlatu i rumeni.

— Oh zorice, ne svići još te,rano je! — zajecalo klasje. Puni zlih slutnja malo smo noćas spavali. Vrati se u svoje dvore da možemo zaspati. Tvoje nas zlatom urešeno čelo sjeća, kako ćemo mrtvi sjati u vijencu na čelu Jelice, mlade žetelice...

Ali ih zora nije čula, pa je uskoro svanuo dan— zlatnomu klasju posljednji.

Josip Cvrtila

Puž

(Dječja pjesmica)

Pužu, mužu, kaži roge van,
Da ti kuću ne prodam
Starom djedi za duvan!

Bjelica pšenica

Narodna

Ja posijah bjelicu pšenicu
Dalek' sela blizu puta;
Kraj luga zelena.

Ja posijah bjelicu pšenicu;
Navadi se koka s pilićima;
Te pozoba bjelicu pšenicu.
Dalek' sela..:

Ja posijah bjelicu pšenicu;
Navrnu se lije s lijićima,
Te pojede koku s pilićima;
Lija koku, koka bjelicu pšenicu.
Dalek' sela...

Ja posijah... Navrnu se vujo s vujićima,
Te pojede liju s lijićima...

Ja posijah... Navrnu se medo s medićima. Itd.

U ljetu

Jarko sunce
Peče, gori,
I sve jedra
I sve zori.

I dok sunce
S neba grije,
S vrela čela
Znoj se lije.

Po njivama
Žito klasno,
Po baštama
Voće slasno.

Aj, a dolje
Podno mlina
Žubor-voda
I milina!

Josip Milaković

Računanje

Ponavljanje.

Crtanje

Različiti klasovi. Bura. Puž i djevojčica.

Ručni rad

Izrezivanje. Polje sa žitom (žuta ploha) i u njem mak i različak (crvene i modre krpice).

Modelovanje: Puž.

Pjevanje

Ja posijah lan

Ja iščupah lan baš na Ivanj-dan. Karala me.

Isto tako: Ja potopih... Ja izvadih... Ja izatkah.... Ja sakrojih... Ja i saših... Ja obukoh... Ja poderah... Ja zakrpih... (Može se upotrebiti i kao igra, tako da se djeca uhvate u kolo i rukama pokazuju što je bilo s lanom).

Gimnastika

Vježbe za školsku svečanost.

LITERATURA

Stjepan Križanić: Metodičke priprave. Čakovec 1924.

Alois Legrün: Naturgemässer Schreibunterricht. Grundlagen und Wege. Wien—Leipzig 1922.

Fritz Vogt: Arbeitsgemässer Leseunterricht. Osterwieck 1927.

Richard Rothe: Kindertümliche Gestaltung des Zeichenunterrichts. Wien, 1926.

Richard Rothe: Kindertümliches Zeichnen. 2. Aufl., Wien 1922.

Kunzfeld: Naturgemässer Zeichnen- und Kunstunterricht. Wien 1924.

Langer-Legrün: Handbuch für den Anfangsunterricht. I. und II. Teil. Wien 1926.

Max Troll: Das erste Schuljahr der Grundschule. 15. Aufl. Langensalza 1927.

J. F. Pöschl: Der Volksschulunterricht in zeitgemässer Gestaltung. Graz 1926.

Heinrich Kolar: Das erste Schuljahr in Wochenbildern. 3. Auflage. Wien 1921.

Löffler-Lindermann-Schmipf: Mit Modellierholz, Schere und Kreide. 3. Auflage. Leipzig 1921.

W. R. Richter: Das erste Schuljahr. 4. Aufl. Prag 1922.

Stjepan Basariček: Rukovod za početnu stvarnu ili zavičajnu obuku. I dio. Zagreb 1914.

Dr Dušan Rajičić: Posebna didaktika. II Nastava materinjeg jezika. Beograd 1928.

Dr W. A. Lay: Eksperimentalna didaktika. Preveo Milan Medakov. Beograd 1925.

Dr F. Bučar: Igre. Zagreb.

Tošović-Brazdil: Vesela gimnastika. I deo. Beograd 1929.

Johannes Kühnel: Anschauungsunterricht und Heimatkunde. Leipzig 1922.

Drag. P. Ilić: Početna stvarna nastava (Podsetnik za učitelje). Beograd 1928.

Milorad Vujanac: Bukvarska nastava. Beograd.

Dr. Johannes Kühnel: Methodik des Rechenunterrichts. Ansbach.

H. Zimmermann: Handbuch für den Anschauungsunterricht und Heimatkunde.

Ilija Dizdar: Naputak za početno čitanje i pisanje. Zagreb 1929.

Ante Defranceschi: Metoda početnog čitanja i pisanja. Zagreb.

Osim toga: Mnogi manji članci u časopisima: »Savremena škola« (Zagreb), »Učitelj« (Beograd), »Popotnik« (Ljubljana), te prilozi »L'école et la vie« i »Manuel général de l'instruction primaire« (Paris), i naše i strane početnice, bukvari i računice, pjesmarice i dr.

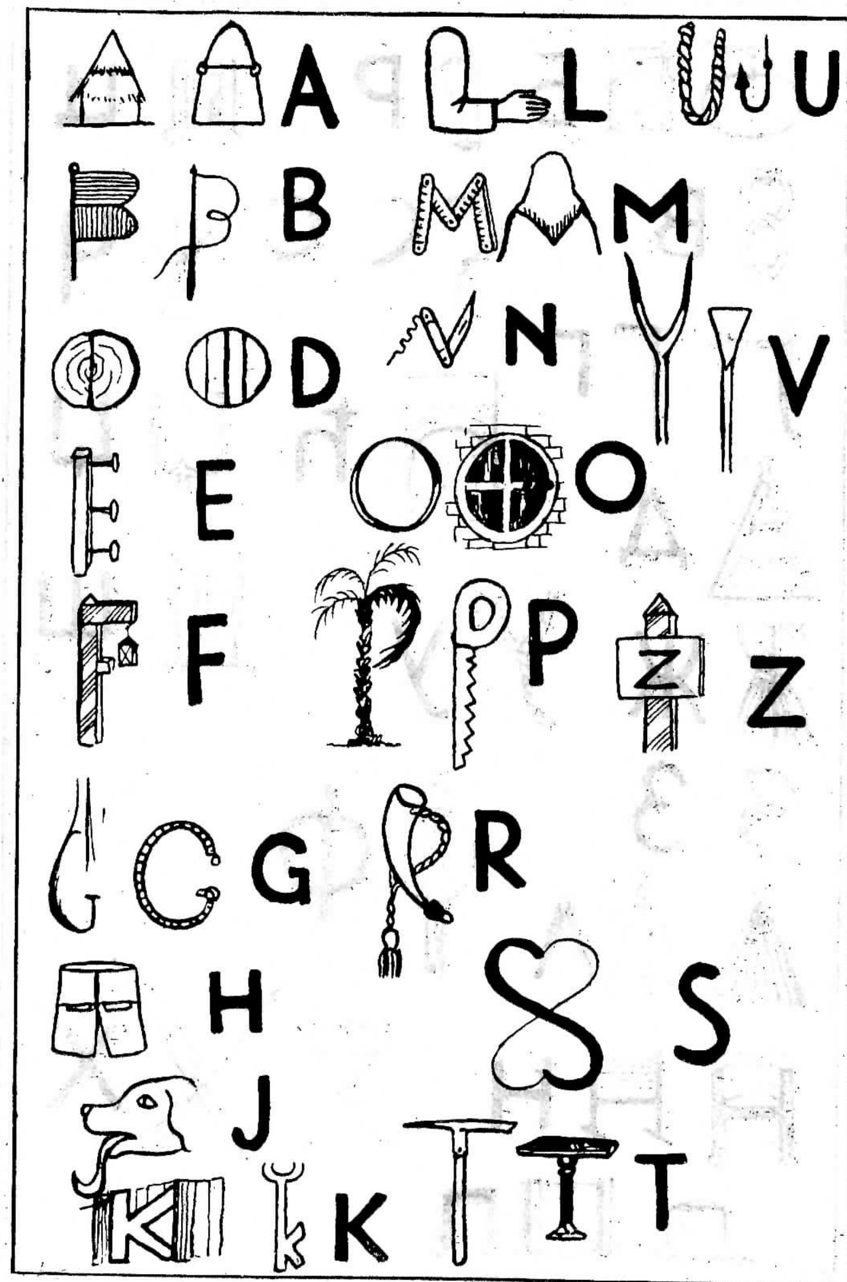

TABLA I: Primjeri za **izvodenje slova iz slika** (latinica)

Б Р Ц

В С Ч

Г Ђ Џ

Д Ш

Ж У

З Ф

Л

Н Х

П

TABLA II: Primjeri za **izvođenje slova iz slika** (ćirilica)

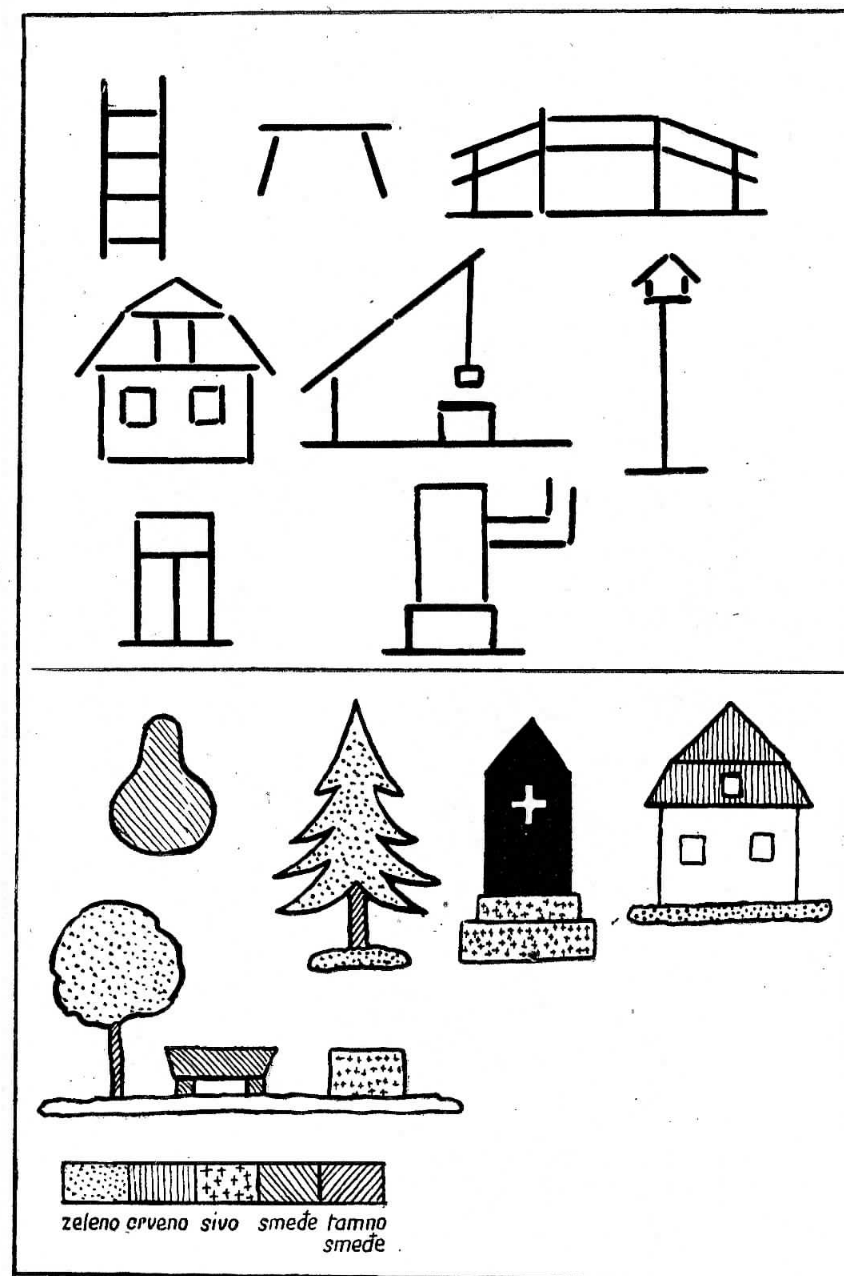

TABLA III: Gore: **Redanje drvaca.** Dolje: **Izrezivanje**
(boje su markirane crtkanjem itd)

TABLA IV: Izrezivanje

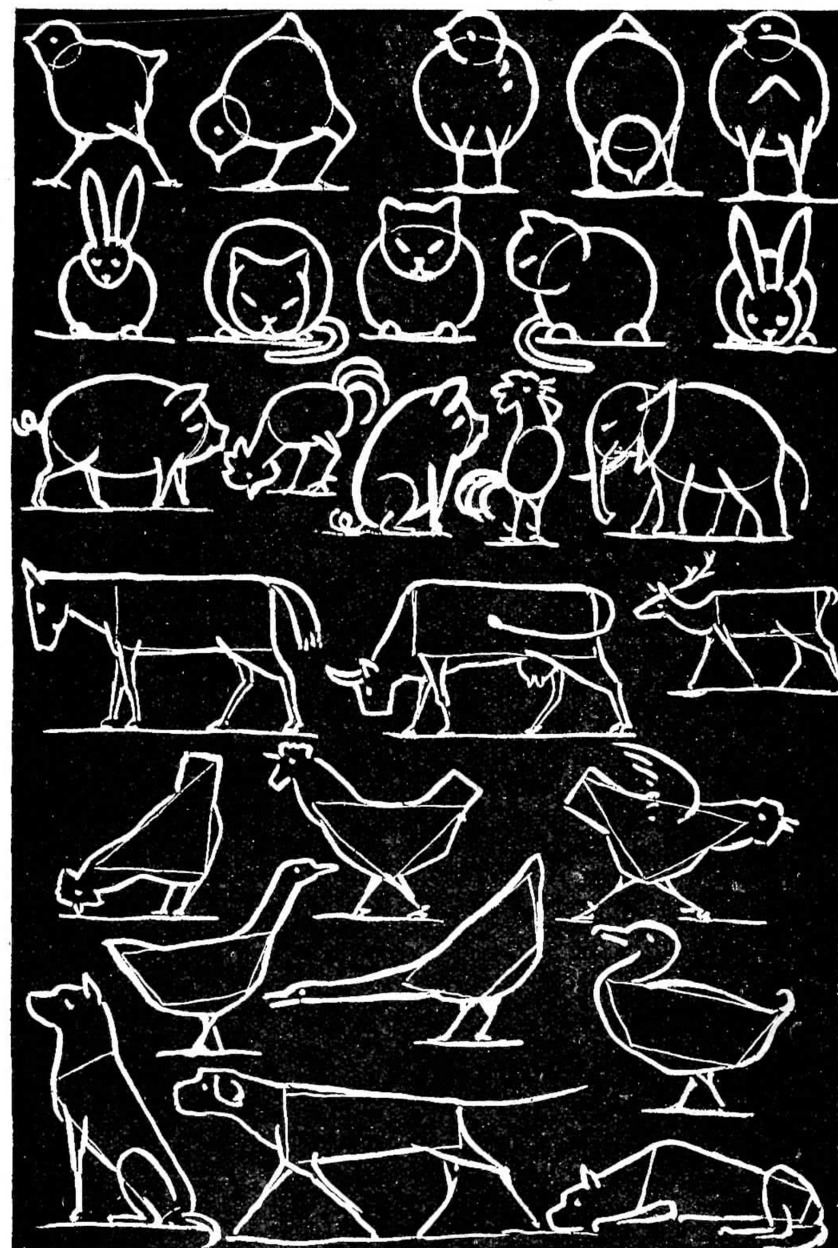

TABLA V: Primjeri za učiteljevo crtanje na tabli (životinje)

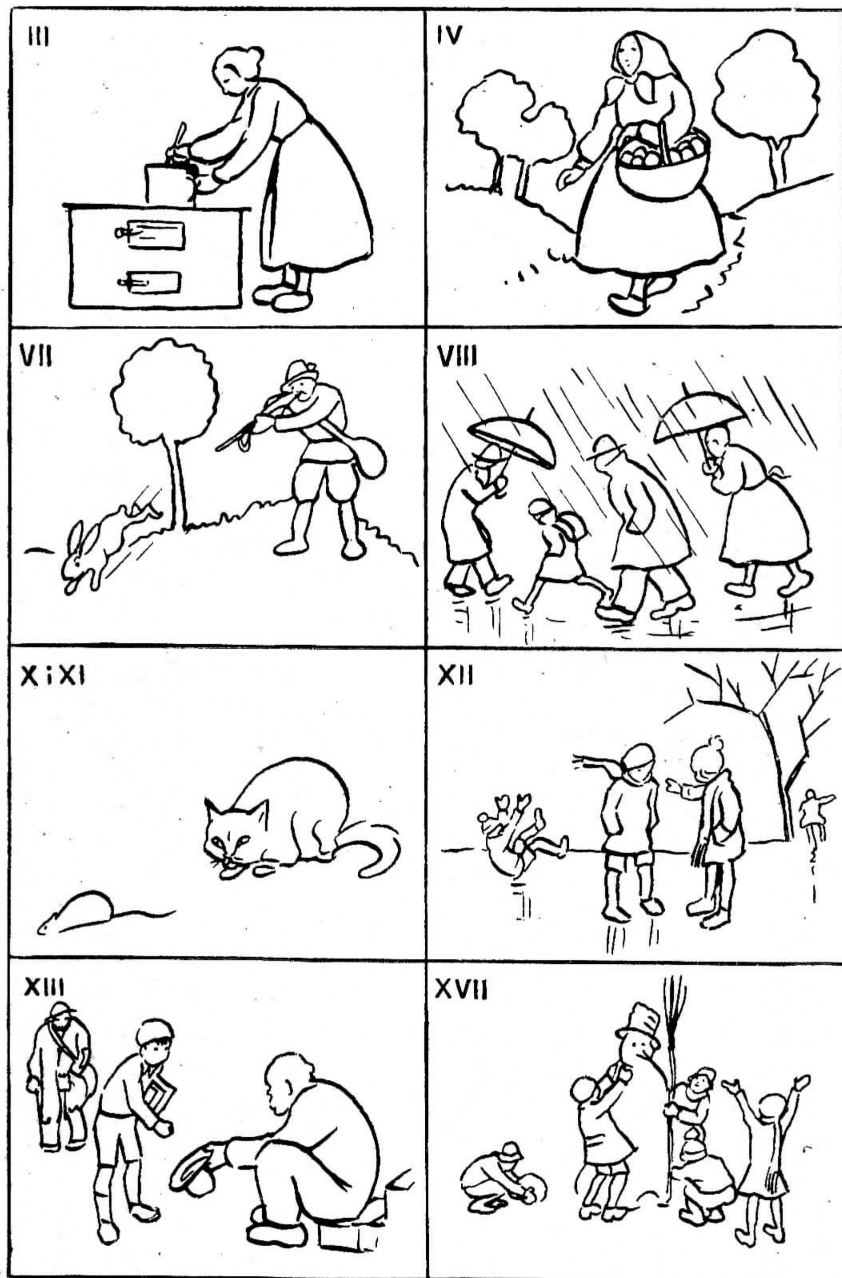

TABLA VI: Primjeri za **učiteljevo crtanje na tabli** (nadjelje su označene rimskim brojkama)

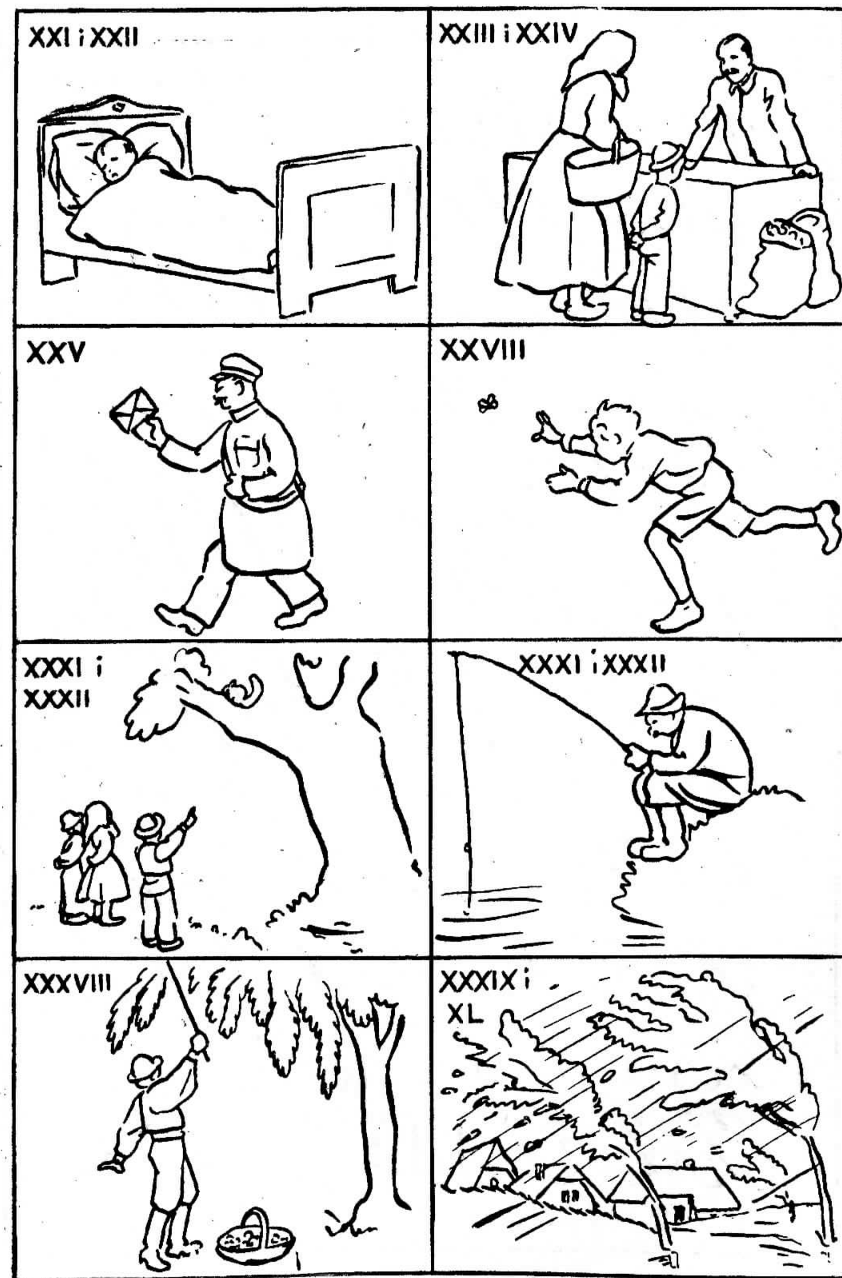

TABLA VII: Primjeri za **učiteljevo crtanje na tabli**

TABLA VIII: Predvježbe za pisanje (stariji način)

SADRŽAJ

Strana

